

14. PRIMORSKO GORANSKA BRIGADA

VLAĐIMIR-
DUŠAN MATETIĆ

RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA

KNJIGA STO PEDESET PETA

MONOGRAFIJE
JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

KNJIGA TRIDESET DRUGA

URE IVA KI ODBOR

General-pukovnik MIRKO JOVANOVIC, general-potpukovnik JOCO TARABIC, general-potpukovnik VELJKO MLLADINOVIC, general-major FABIJAN TRGO, general-major METODIJE KOTEVSKI, pukovnik VIKTOR KUAN, pukovnik MISO LEKOVIC, pukovnik AHMET DONLAGIC, pukovnik RADO-MIR PETKOVIC — glavni urednik

UREDNIK

potpukovnik MOM ILO KALEM

VOJNOIZDAVACKI ZAVOD

VLADIMIR DUŠAN MATETI

**14. PR/MORSKO
GORANSKA
B R I G A D A**

Beograd, 1973.

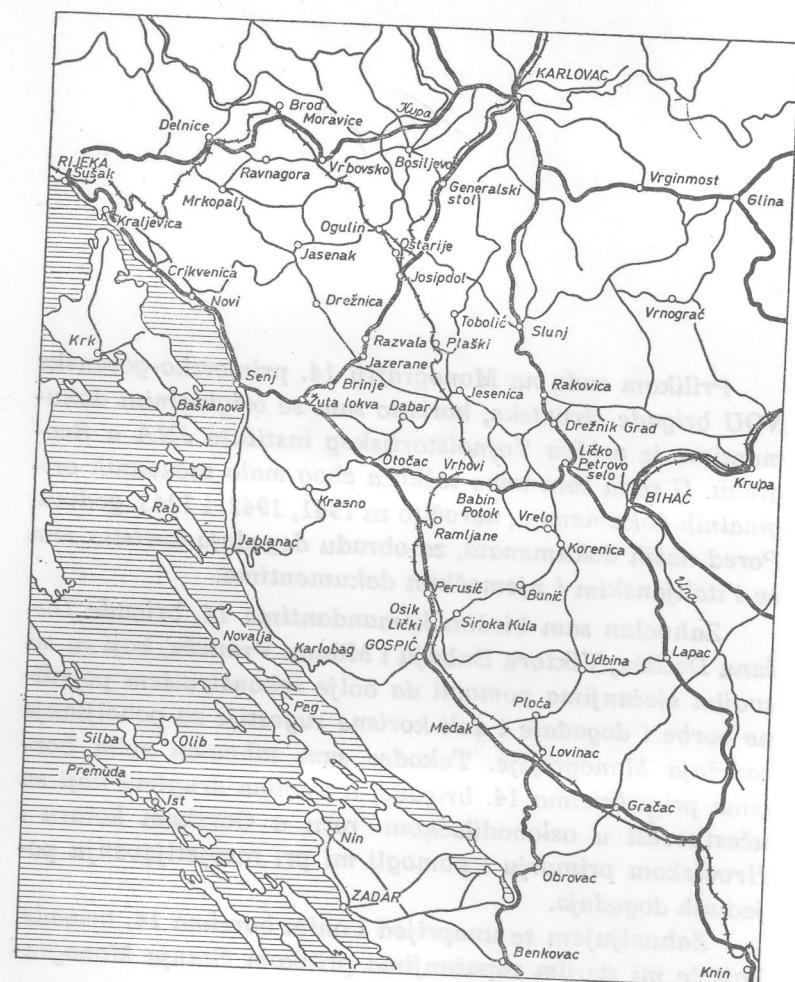
**MONOGRAFIJA SE IZDAJE UZ FINANSIJSKO U D
SKUPŠTINA OP INA RIJEKA, CRIKVENICA I DABAR**

Prilikom rada na Monografiji 14. primorsko-goranske NOU brigade Hrvatske, koristio sam se originalnim dokumentima iz arhiva Vojnoistorijskog instituta JNA u Beogradu. U radu sam imao teško a zbog malo sa uvanih originalnih dokumenata, naročito za 1941, 1942. i 1943. godinu. Pored naših dokumenata, za obradu dogadaja koristio sam se i italijanskim i njemačkim dokumentima.

Zahvalan sam bivšim komandantima 14. brigade Dušanu Dotliću, Viktoru Bubnju i Miljanu Vranešu, koji su mi svojim sjećanjima pomogli da bolje rekonstruišem pojedine borbe i dogadaje i dali korisne sugestije za poboljšanje sadržaja Monografije. Tako er sam zahvalan svim borcima pripadnicima 14. brigade, a i svima drugima koji su u estvovali u oslobođenju kom ratu u Gorskem kotaru i Hrvatskom primorju i pomogli mi pri rasvjetljavanju pojedinih dogadaja.

Zahvaljujem se unaprijed i onim borcima 14. brigade, koji e mi svojim zapažanjima prilikom itanja Monografije uputiti svoje primjedbe.

AUTOR

Podru je Gorskog kotara i Hrvatskog primorja

Teritorija Hrvatskog primorja i Gorskog kotara obuhvata prostoriju koja se sa sjevera grani i r. Cabranka i r. Kupa, do s. Zdihovo, sa istoka od s. Zdihovo preko Ogulinu i Brinja do Senja, sa juga morskom obalom od Senja do Rijeke, uklju uju i otoke Pag, Rab i Krk, i sa zapada starom jugoslovensko-italijanskom granicom. To je u stvari zapadni dio Hrvatske, koji se na sjeveru grani i Slovenijom, a na zapadu Istrom.

Od sjeverozapada prema jugoistoku teritoriju Hrvatskog primorja i Gorskog kotara razdvajaju pl. Risnjak i masiv Velike Kapele.

Cijela ta oblast bogata je šumom, koja pokriva preko 60% celokupne površine.

Najvažnije komunikacije na ovom terenu su željezni ka pruga Rijeka—Delnice—Ogulin—Zagreb i put kroz Gorski kotar, nazvan „Luzijana”, koji Sušak, preko Gornjeg Jelenja i Vrbovskog, povezuje sa Karlovcem. Od Gornjeg Jelenja odvaja se put koji preko abra i Prezida vodi za Ljubljantu. Veliku Kapelu presijecaju dva puta: put Novi Vinodol—Jasenak—Ogulin, koji služi za eksploataciju bogatih šuma, i put Senj—Brinje—Ogulin, nazvan „Senjska cesta”. Pored morske obale vodi put Rijeka—Senj—Karlobag.

Klima u Gorskem kotaru izrazito je planinska. Zime su duge i oštре i sa mnogo snijega, a ljeta kratka i svježa.

Uz planinski masiv Velika Kapela nalaze se ve a sela i brojni zaseoci, kao: Mrkopalj, Ravna Gora, Jasenak, Drežnica i Gornji kraj. Sela oko Mrkopalja i Ravne Gore nastanjena su stanovništvom hrvatske nacionalnosti, a selo Jasenak, kotlina Drežnice i Gornji kraj stanovništvom srpske nacionalnosti.

Narod Hrvatskog primorja i Gorskog kotara poslije okupacije Jugoslavije nije prihvatio fašisti ku i ustašku upravu, ve je bio gotovo jedinstven u pružanju otpora vlastima okupatora i ustaša.

*

Svakako da to nije bio slu ajan otpor. Sto su se događaji tako odvijali, razlog je što je zna ajnu politiku i društvenu ulogu izme u dva rata imao radni ki pokret u tim krajevima.

Poslije šestojanuarske diktature u teškim ilegalnim uslovima Partija je postepeno organizovala svoj rad. Centar radni kog pokreta bio je u Sušaku i njegovoj bližoj okolini, među lu kim radnicima. Pored Sušaka, partijskim radom i naprednim idejama isti u se mjesata: Hreljin, Kraljevica, Bakar, otok Krk, Kastavština i, kao centar u Gorskem kotaru, Delnice.

Uspješan rad Partije prekinut je 1. maja 1934, kada dolazi do provale partiskske elije u Hreljinu. Tada nastaju velika hapšenja u partijskim organizacijama u Primorju i Gorskem kotaru i među simpatizerima Partije. Tadašnje vlasti uhapsile su 130 lanova Partije,¹ SKOJ-a i simpati-

¹ Državno tužioštvo Sušak k. k. 299—34 od 10. 7. 1934. godine. Knjiga „Radni ki pokret Hrvatskog primorja — Gorskog kotara i Istre 1919—1941“, izdanie Centra za historiju radni kog pokreta, Rijeka 1970.

zera, a na su enju u Ogulinu osu eno ih je 31 na kazne od jedne do tri godine robije. Bio je to težak udarac za radni ki pokret, ali je proces bio istovremeno i podstrek za nastavak borbe, jer je su enje imalo veliki odjek u radni kim masama.

U Sušaku je 1936. godine osnovan Savez lu kih i obalskih radnika, u koji su se masovno u lanili radnici. Savezom, koji je radio legalno, rukovodila je Partija, iji je cilj bio okupljanje svih naprednih snaga. U njemu su se okupile i sve opozicione stranke, kao što su Samostalna demokratska stranka i Hrvatska selja ka stranka. Vodstvo HSS odbilo je tu saradnju. Taj stav zadržalo je rukovodstvo HSS za cijelo vrijeme, do kapitulacije stare Jugoslavije, kao i kasnije, poslije okupacije zemlje.

Ostali radnici okupljali su se u naprednim URS-ovim sindikatima, koji su sa Savezom lu kih i obalskih radnika i sa naprednim omladinskim organizacijama zajedni ki istupali u svim akcijama i štrajkovima.

Savez lu kih i obalskih radnika organizovao je 1936. i 1939. dva masovna štrajka. Naro ito je štrajk 1939. imao masovan karakter, sa parolom „borba za mir — borba protiv fašizma”, jer je rat u Evropi ve bio po eo. Protiv štrajka, pored vlasti, istupilo je i vodstvo HSS.

Poslije mnoštva progona i hapšenja od 1935. do 1940, Partija je ponovo uspjela da se organizuje. U Sušaku je formiran Okružni komitet partije za Hrvatsko primorje. Pored njega djeluje „Mjesni komitet u Sušaku”, u Delnicama „Mjesni komitet Delnice”, koji se u junu 1941. preformirao u „Kotarski komitet partije” za Delnice. U dolini Drežnice djeluje „Mjesni komitet Drežnice”. U mnogim mjestima u Primorju i Gorskem kotaru djelovale su partijske elije: u Bribiru, Grižanima, Selcu, Hreljinu, Kostreni, Draži, Kastavštini i Grobinštini, te u mjestima u Gorskem kotaru: u Fužinama i Srpskim Moravicama. Od-

mah u toku kapitulacije stare Jugoslavije, prema direktivi Partije, prikupljano je oružje i municija i sklanjano na sigurna mjesta.

U Hrvatsko primorje i Gorski kotar dolazili su Rade Kon ar, Marko Oreškovi , Josip Kraš, Ivo Marinkovi , lanovi CK KPH i drugi, koji su dali jasnu orijentaciju u pripremi oružane borbe protiv fašisti kih okupatora i ustaša.

Zbog tako organizovanog rada Partije u ustanku, go tovo cijeli narod Primorja i Gorskog kotara prišao je na šem pokretu. Zajedno i hrvatski i srpski narod pošli su u oružanu borbu u julu i septembru 1941. godine.

*

Cijelo ovo podru je ekonomski je uvijek bilo jako siromašno. Zbog toga je od prvog dana ustanka najve i problem bila ishrana partizanskih jedinica i naroda. Glad je bila stalni pratilac, te je ponekad borba za prehranu naroda i vojske bila važnija od borbe za oružje i municiju.

Ina e podru ja Velike Kapele i pl. Risnjak u geografsko-operativnom pogledu su veoma povoljna za vjenje partizanskog rata.

Italijanski okupator je odmah uo io važnost masiva Velike Kapele za svoje operativne potrebe. Zbog toga je i raspored njegovih trupa od samog po etka okupacije bio prilago en ovim potrebama. Odmah poslije okupacije, kotari Sušak, Kastav iabar bili su pripojeni Italiji i administrativno uklju eni u takozvanu rije ku provinciju. Tu zoni zaposjele su jedinice 5. grani ne straže.² Sva mesta u toj zoni imala su stalne italijanske posade sa jakim snagama karabinjera.

² 5. grani na straža — italijanske teritorijalne jedinice (posade), okupacioni kontingent.

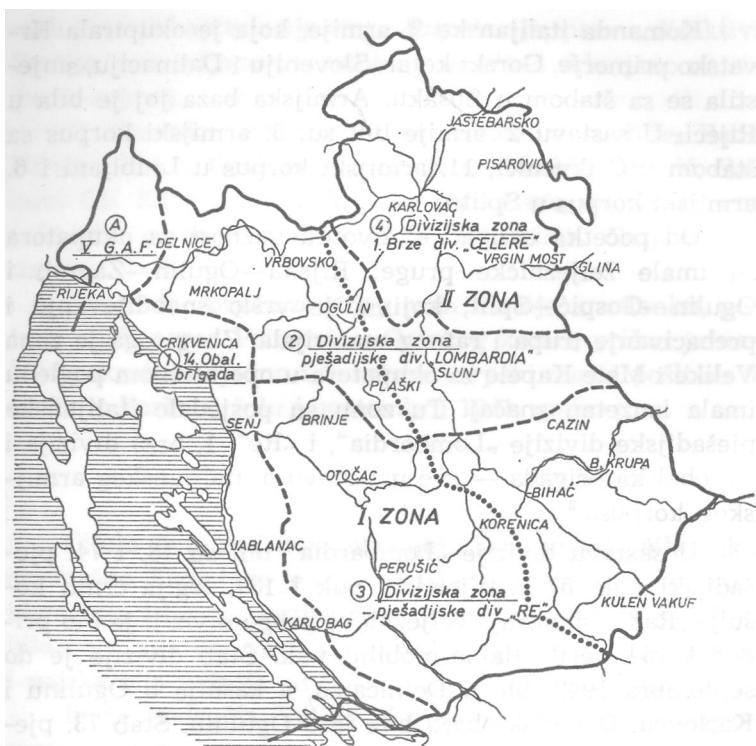
Komanda italijanske 2. armije, koja je okupirala Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Sloveniju i Dalmaciju, smjesta se sa štabom u Sušaku. Armijска baza joј je bila u Rijeci. U sastavu 2. armije bili su: 5. armijski korpus sa štabom u Crikvenici, 11. armijski korpus u Ljubljani i 6. armijski korpus u Splitu.

Od po etka okupacije, životnu važnost za okupatora su imale željezni ke pruge: Rijeka—Ogulin—Zagreb i Ogulin—Gospa —Split, kojima je vršio snabdijevanje i prebacivanje trupa i ratnog materijala. Zbog toga je zona Velike i Male Kapele za okupatora u operativnom pogledu imala izuzetan značaj. Tu zonu su posjedale italijanske pješadijske divizije „Lombardia“, i „Re“, 1. brza divizija i 14. obalska brigada — sve u sastavu 5. italijanskog armijskog korpusa.³

U sastavu divizije „Lombardia“ bili su 73. i 74. pješadijski puk, 57. artiljerijski puk i 137. legija crnih košulja. Radi osiguranja željezni ke pruge diviziji je bio pridodat 154. teritorijalno-mobilni puk. Stab divizije je do septembra 1942. bio u Delnicama, a kasnije u Ogulinu i Karlovcu. Divizijska baza bila je u Ogulinu. Stab 73. pješadijskog puka sa dva bataljona bio je raspoređen u Delnicama, a jednim bataljonom u s. Fužine i s. Lokve. U Delnicama je stacioniran i 2. divizion 57. artiljerijskog puka. Stab 74. pješadijskog puka sa dva bataljona bio je u Ogulinu, a jednim bataljonom, raspoređenim po etama, u s. Tounj, s. Oštarije i s. Josipdol. Prvi divizion 57. artiljerijskog puka bio je u Ogulinu, a 137. legija crnih košulja u Vrbovskom.

Morsku obalu od Kraljevice do Karlobaga, sa otocima Krk, Rab i Pag, posjela je 14. obalska brigada.

³ Arhiv Vojnoistorijskog instituta (u daljem tekstu AVII) — k. 96—2/3, skica rasporeda snaga 5. italijanskog armijskog korpusa.

Raspored italijanskih jedinica u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju 18. XII 1942.

U sastavu divizije „Re“ bili su 1. i 2. pješadijski puk i 23. artiljerijski puk. Štab divizije „Re“ bio je u Otočcu, a od jeseni 1942. u Gospiću. Divizijska baza snabdijevanja bila je u Senju. Diviziji je bila pridodata 76. legija crnih košulja, raspoređena u Brinju, i 155. teritorijalno-mobilni puk (za neposredno osiguranje željezničke pruge između željezničkih stanica Plaški i Gračac).

Pored pomenutih snaga, na ovoj teritoriji su stacionirane i pridate jedinice komandi 5. armijskog korpusa. To

su bile: u Kraljevici 1. artiljerijski puk i konji ki puk „Novara", koji je 1. 09. 1942. bio zamijenjen konji kim pukom „Alessandria", u Novom Vinodolu konji ki puk „Genova", a od 1. 09. 1942. konji ki puk „Saluzzo", koji je 9. 09. 1943. bio razoružan. Pored navedenih jedinica bile su i brojne karabinjerske snage.

Uz okupatorske snage, ovu prostoriju su posjedale i kvislinške formacije — ustaše, etnici, domobrani i žandarmi. Ustaše i etnici bili su pod neposrednom italijanskim komandom, dok su joj domobrani i žandarmi bili posredno pot injeni. Ustaške jedinice formirane su postupno. Prvo su bile formirane ete, i to u mjestima Delnice, Ravna Gora, Vrbovsko, Ogulin, Modruš, Jezerane, Brinje, Senj i Krivi Put. Krajem 1942. formirani su već i ustaški bataljoni; u Ogulinu je bio formiran 33. ustaški bataljon, u Gospi u 31., 32. i 34. ustaški bataljon; a u Karlobagu 9. ustaški bataljon. Istovremeno je bilo formirano i mnoštvo drugih mjesnih ustaških posada.

Etnici su imali ja a uporišta u Gomirju, Plaškom, Crnoj Vlasti, Škarama i Prokikama — ja ine 200—300 etnika.

U Delnicama i Ogulinu stacioniran je po jedan domobranski posadni bataljon, a u Gospi u 12. pješadijski posadni domobranski puk.

USTANAK I STVARANJE SLOBODNE TERITORIJE U GORSKOM KOTARU I HRVATSKOM PRIMORJU

Ustanak u Gorskem kotaru i Hrvatskom primorju počeo je kao i u ostalim krajevima sjeverozapadne Hrvatske akcijama manjih partizanskih grupa, koje su iz dana u dan bile sve veće i veštije. Uspješnom razvoju ustanka i oružane borbe narođeno je doprinijela velika aktivnost Komunističke partije na u vršenju bratstva Hrvata i Srba, suzbijanju pokušaja ustaških i etničkih elemenata da među njima posiju razdor i izazovu bratobjeda u borbu. Poziv Komunističke partije Hrvatima i Srbima da stupaju u zajednicu u borbu protiv okupatora naišao je na vrlo pozitivan odziv. Hrvatsko stanovništvo odmah je pokazalo spremnost za borbu protiv okupatora i njegovih sluga. Naelo prvih ustaničkih grupa stavili su se komunisti. Partijske organizacije i komunisti od početka ustanka morali su se boriti i protiv politike italijanskog okupatora, koji je nastojao da srpsko stanovništvo iskoristi za svoje ciljeve i izazove bratobjeda u borbu. Upornost komunista u objašnjavanju ove okupatorske politike dala je dobre rezultate. Priliv ustanika je bio sve veći i veći.

Za razliku od drugih krajeva, ovdje su najprije bili stvoreni partizanski logori, kao svojevrsna sabirališta bo-

raca koji su u njih pristizali. Prve borbene akcije su se odvijale putem diverzija na komunikacijama i napada na manje neprijateljske grupe.

Slobodna teritorija u Gorskom kotaru stvarana je postupno. Prvo jezgro slobodne teritorije stvoreno je 9. oktobra 1941., kada su partizani uspjeli oslobođiti Drežnicu, proteravši italijansku posadu u Ogulin. Tako je kotlina Drežnice, sa oko 25 sela i zaselaka, bila prva slobodna teritorija ovog kraja.

Po etkom septembra 1941., Centralni komitet Komunisti ke partije Hrvatske uputio je iz Zagreba u Gorski kotar i Hrvatsko primorje Veljka Kovačevića. On je bio određen za komandanta partizanskih jedinica u tom kraju. Ranije u avgustu na ovaj teren je bio upućen Ivo Vejvoda na dužnost političkog komesara. Tako je bila formirana prva partizanska komanda sa nazivom „Komanda narodnooslobodila kog pokreta (NOP) odreda Gorskog kotara i Primorja“. Taj naziv u to vrijeme dobio je i ostale komande partizanskih snaga u raznim krajevima Hrvatske.

Pod rukovodstvom ove komande, od partizanskih logora bile su postepeno formirane partizanske eće, a krajem godine i bataljoni. Komanda narodnooslobodila kog pokreta je odmah razradila uputstva o formiranju partizanskih eća, disciplini, subordinaciji i komandovanju, vojni koj obuci i prvim akcijama na neprijatelja. Razredeni su bili odnosi između rada partijskih komiteta i komandi eća i odreda. Na pl. Viševici, pod rukovodstvom Ivana Hariša, pri Primorskoj eći formiran je diverzantski kurs.

Prve partizanske eće nastale su u okolini Drežnice. Na tom terenu od nekoliko partizanskih logora, formirana je Drežnička eća, od Bribiraca, Grižanaca i Fužinaraca, na pl. Viševici, — Primorska eća, od Sušice i boraca iz Kastva, na Tuhobi u, — Sušica eća i kod Delnice — Delnička eća.

Krajem oktobra 1941. godine Italijani su ponovo ušli u Drežnicu sa ciljem da pomo u izdajnika popa Vukeli a pokrenu srpsko stanovništvo u bratoubila ku borbu. Zbog kolebanja lanova Mjesnog komiteta u Drežmci u tome da li da se vodi otvorena borba protiv italijanskog okupatora, Italijani su uspjeli pohapsiti oko 10 lanova partije, koje su strijeljali u Jasenku i Ogulinu. Me u streljanim u Jasenku bio je i istaknuti komunista iz s. Tomi a Marko Trbovi . Zbog takvog propusta MK u Drežnici, Okružni komitet u Karlovcu raspustio je tu organizaciju i formirao novi MK.

Po etkom decembra 1941, prema nare enju komande Primorsko-goranskog partizanskog odreda, formiran je Drežni ki bataljon, kasnije nazvan bataljon „Marko Trbovi ", a kod Lukova Primorski bataljon, kasnije nazvan bataljon „Matija Gubec".

Zadatak prvih partizanskih bataljona bio je da napadaju manja neprijateljska uporišta, izvode diverzije na željezni ku prugu, organizuju zasjede na putevima i brane slobodnu teritoriju od upada neprijatelja.

Petnaestog decembra 1941. Glavni štab Hrvatske preimenovao je Komandu narodnooslobodila kog pokreta odreda Gorskog kotara i Primorja u Komandu Primorsko-goranskog odreda. Komandant i komesar odreda bili su Veljko Kovačević i Ivo Vejvoda.

U januaru 1942, bataljon „Marko Trbovi " likvidirao je u s. Jasenak neprijateljsku posadu sastavljenu od domobrana i žandarma. Ovim su bile spojene slobodne teritorije Drežnice i Jasenka i izba ena iz upotrebe cesta Novi Vinodol—Jasenak—Ogulin. Masiv Velike Kapele sa brojnim selima i zaseocima Drežnice i Jasenka, i sa narodom koji je bio naklonjen oslobodila koj borbi, postao je baza slobodne teritorije Gorskog kotara. To je bio najve i politički uspjeh Komunisti ke partije u podizanju narodnog

ustanka u Gorskem kotaru. Slobodna teritorija se dalje širila na Gornji kraj, gdje je uspješno izvodila akcije Brinjska partizanska eta.

Izme u 18. i 25. marta 1942, bataljon „Matija Gubec“ napao je domobransko uporište u s. Mrkopalj i poslije kra e borbe oslobođio ga. Poslije toga oslobo eno je i mjesto Ravna Gora. To su prva ve a hrvatska sela koja su bila oslobo ena i uklju ena u slobodnu teritoriju Gorskog kotara. U ovim selima su bili osnovani prvi narodnooslobodila ki odbori i iz njih su pristizali prvi dobrovoljci. Na-rodu su objašnjavani ciljevi narodnooslobodila ke borbe i zna aj u estvovanja Hrvata u toj borbi.

Veliki po etni uspjesi partizanskih jedinica i oslobo enje mnogih mjesta imali su snažnog uticaja na dalji razvoj ustanka u Gorskem kotaru i Hrvatskom primorju. Pristizali su novi borci iz neoslobo enih mjesta (Delnice, Lokve i Fužine). Partizani su se našli u neposrednoj bli- zini željezni ke pruge, izme u željezni kih stanica Li i Srpske Moravice. Okupator je u po etnom periodu bio zbunjen našom aktivnoš u.

Sjeverozapadno od željezni ke pruge Rijeka—Delnice, u rije koj provinciji, uslovi za stvaranje slobodne teritorije bili su mnogo teži. Okupator je u svim mjestima imao svoje posade i brzo reagirao na pojавu partizana, tako da je taj dio teritorije bio samo kontroliran od naših jedinica. U avgustu 1941, formirana je na Tuhobi u Suša ka parti- zanska eta, koja je u po etku imala nekoliko uspješnih akcija na dijelu željezni ke pruge od Plasa do Zlobina. U novembru je ova eta bila napadnuta od Italijana, te se razdvaja u dve ete — Kastavsku kod Zvira i Suša ku kod Nebesa. Isto no od Delnica, na Cermanovom vrhu, formirana je Delni ka partizanska eta, koja je tako e pod pri- tiskom neprijatelja bila prisiljena da se povu e u izvorni dio r. Kupe. Kod abra je formiran Cabarski vod, koji je

bio u sastavu slovena kih partizana. Aktivnost ovih partizanskih jedinica odvijala se kroz diverzije na željezni ku prugu, zasjede na putevima i mobilizaciju novih boraca.

U martu 1942. poslije oslobo enja Mrkopalja i Ravne Gore, došlo je do velikog priliva novih boraca, pa je u Gorskem kotaru od Delni ke ete formiran bataljon „Goranin“. U aprilu 1942. od Suša ke i Kastavske ete i novodošlih boraca formiran je bataljon „Vladimir Gortan“. U toku prolje a rasplamsava se borba oko pl. Risanjak. Bataljon „Vladimir Gortan“ održavao je u ovo vrijeme vezu sa etom „U ka“ u Istri, koja je vršila diverzije na pruzi Rijeka –Šapjane. No, uslovi za stvaranje slobodnog teritorija u ovim krajevima još nisu bili povoljni, jer je okupator iz uporišta s. Gornje Jelenje, s. Mrzle Vodice, s. Crni Lug i Gerovo, stalnom aktivnoš u onemogu avao realizaciju ovog cilja. Surovo se obra unavao sa stanovništvtom, ubijao, palio sela i odvodio narod u koncentracione logore u Italiju i na otok Rab.

U martu i po etkom aprila 1942, u Drežnicu se prebacio Glavni štab Hrvatske i CK KP Hrvatske. Stabilnost slobodnog teritorija omogu ila je nesmetan rad ovih foruma. Oni su se tu zadržali sve do sredine septembra 1942, kada je otpo eli ofanziva na Veliku Kapelu.

Formiranje 5. operativne zone Hrvatske i primorsko-goranskih partizanskih odreda

Nare enjem Glavnog štaba Hrvatske od 4. maja 1942, od Komande Primorsko-goranskog odreda bila je formirana 5. operativna zona partizanskih odreda Hrvatske. Radi bolje koordinacije borbenih dejstava, lakšeg rukovo enja i komandovanja, a i uspješnijeg razvoja ustanka

na cijeloj teritoriji Hrvatske, Glavni štab Hrvatske je u vremenu od 24. aprila do 1. jula 1942. cijelu teritoriju Hrvatske podijelio u pet operativnih zona.

Za komandanta 5. operativne zone postavljen je Veljko Kovačević, a za politički kog komesara Ivo Vejvoda; za zamjenika komandanta postavljen je Savo Vukelić, a za zamjenika politički kog komesara Josip Gržeti.

Istim naredjem Glavnog štaba Hrvatske, bili su formirani 1. i 2. primorsko-goranski partizanski odred. Prvi primorsko-goranski odred obuhvatao je teritoriju južno od željezničke pruge Hreljin—Delnice—Ogulin do komunikacije Ogulin—Brinje—Senj, dok je 2. primorsko-goranski odred pokrivaо teritoriju zapadno od željezničke pruge Sušak—Delnice do stare jugoslovensko-italijanske granice, zahvatajući i pl. Risnjak.

Za komandanta 1. primorsko-goranskog odreda postavljen je Viktor Brbanj, a za politički kog komesara Branko Vukelić.

Za komandanta 2. primorsko-goranskog odreda postavljen je Nikola Čar, a za politički kog komesara Vinko Svob.

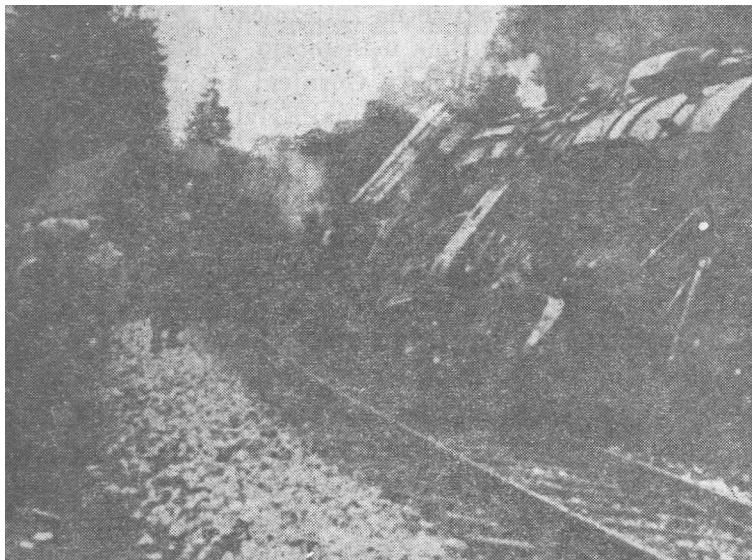
U 1. primorsko-goranski partizanski odred su ušli bataljoni „Marko Trbović“, „Matija Gubec“ i „Ljubica Gerovac“. U 2. primorsko-goranski partizanski odred su ušli bataljoni „Vladimir Gortan“ i „Goranin“.

Peta operativna zona partizanskih odreda Hrvatske, objedinjavala je dejstva 1. i 2. primorsko-goranskog partizanskog odreda. U vrijeme formiranja 5. operativne zone, štab 1. primorsko-goranskog partizanskog odreda bio je u s. Drežnica. Bataljon „Marko Trbović“ bio je u rejonu s. Jasenak, orijentiran položajima prema Ogulinu i Gomirju, i izvodio je akcije na željezničkoj pruzi. Bataljon „Matija Gubec“ bio je raspoređen kod šume Lukovo, orijentiran položajima prema Primorju i željezničkoj pruzi Plaše—

Fužine, i izvodio je akcije na željezni koj pruzi i organizovao zasjede na putevima u Primorju. Bataljon „Ljubica Gerovac“ imao je položaje u Gornjem kraju kod s. Škali i i izvodio je akcije na putevima: Krivi Put—Žuta Lokva i Brinje—Vrh Kapele.

Bataljoni 2. primorsko-goranskog odreda bili su — „Vladimir Gortan“, na položaju prema Kastavu i Grobniku, i bataljon „Goranin“, na položaju kod Delnica. Ovaj bataljon je napadao željezni ku prugu i organizovao zasjede na putu Mrzle Vodice—Crni Lug. U julu 1942. bio je formiran i 3. bataljon 2. primorsko-goranskog odreda.

U ljeto 1942. odlu eno je da se pristupi borbenim dejstvima, iji cilj bi bio proširenje slobodne teritorije. Tako su borbe na putu Brinje—Jezerane—Modruš imale za cilj uspostavljanje teritorijalne veze sa Kordunom i Likom. Oslobo enjem Jezerana bila je uspostavljena veza sa Gorskim kotarom i Likom. U avgustu 1942. došla je na teritoriju Gorskog kotara 1. li ka partizanska brigada, pa je sa njom preduzeta šira ofanzivna akcija na putu Brinje—Ogulin. Pored 1. li ke partizanske brigade, u akciji su u estvovala tri bataljona 1. primorsko-goranskog odreda i 1. kordunaški bataljon. Oslobo ena su bila mjesta Modruš, Salopek, Jezerane i Križpolje. Ustaške posade su dijelom bile uništene, a manji dio je pobjegao u Ogulin. Ovom akcijom je bila prekinuta operativna veza divizije „Lombardia“ i „He“ u Lici. Bio je to veliki uspjeh, jer je bilo izvršeno povezivanje slobodne teritorije Gorskog kotara, preko Modruša, sa slobodnom teritorijom na Kordunu i, preko Jezerana i Stajnice, sa partizanskim jedinicama u Lici. Partizanske snage su sve više ugrožavale saobra aj na željezni koj pruzi Rijeka—Ogulin. Vrše i danono ne napade na nju, one su nanosile neprijatelju velike gubitke i spre avale normalan saobra aj.

Juli 1942, diverzija na željezni koj pruzi s. Gomilje — Ogulin

Operativna inicijativa bila je potpuno na našoj strani. Neprijatelj je trpio velike gubitke u transportu i ljudstvu. Odziv novih boraca u partizane bio je sve veći.

U julu 1942. formiran je 1. udarni bataljon, a u avgustu 2. udarni bataljon u sastavu 1. primorsko-goranskog partizanskog odreda. U 2. primorsko-goranskom partizanskom odredu takođe je formiran udarni bataljon. Tako je stvorena grupa dobro naoružanih udarnih bataljona. To su bile prve pokretne i udarne jedinice, od kojih je kasnije formirana 6. primorsko-goranska brigada.

U ljeto 1942. formirane su i teritorijalne komande: Komanda primorsko-goranskog područja, Komanda mjesta u Drežnici, te partizanske straže. Cijela slobodna teritorija 5. operativne zone partizanskih odreda Hrvatske bila je vojnički dobro organizovana i povezana.

Partijsko-politički rad na slobodnoj teritoriji

Partijski rad na slobodnoj teritoriji Gorskog kotara i u neoslobojenom Primorju bio je vrlo intenzivan. Osnovni zadatak partijskih organizacija bilo je formiranje partijskih elija u mjestima gdje one još nisu postojale i proširenje i u vršenje postojećih partijskih organizacija. Pored toga, radilo se na osnivanju narodnooslobodilačkih odbora po mjestima i selima i mobilizaciji novih boraca u partizanske jedinice.

U aprilu 1942. u Gorski kotar je došla kao delegat CK Španjolskog Centralnog komiteta KP Hrvatske Anka Berus. Ona je bila zadužena za partijski rad u Hrvatskom primorju i Gorskem kotaru. Njeni neposredni kontakti sa komitetima i komunistima na brojnim partijskim savetovanjima uticali su na izgradnju partijskih kadrova i rad Partije na razvoju narodnog ustanka, te masovno angažovanje naroda na pružanje materijalne pomoći i partizanskim jedinicama.

Kvalitetni skok u radu partijskih komiteta u Inđiju je u maju 1942., kada su oni izašli na slobodnu teritoriju. Iz Crikvenice je izašao Okružni komitet za Hrvatsko primorje. On je bio popunjeno i prošireno novim članovima i nalazio se u rejonu Mošuna. Na poluoslobojenoj teritoriji 2. primorsko-goranskog odreda radio je Kotarski komitet Kastav, koji se nalazio na izvornom dijelu r. Re Čina. Kotarski komitet Sušak nalazio se na Tuhobi u k. 1106, a Kotarski komitet Crikvenice u rejonu s. Grižane. Kotarski komitet Novi bio je kod šume Lukovo. Na taj način bila je uspostavljena normalna veza između Okružnog komiteta i kotarskih komiteta, koji su održavali veze sa partijskim organizacijama, koje su se još nalazile na neoslobojenoj teritoriji.

U Drežnici je bio formiran Okružni komitet za Gorskij kotar i Kotarski komitet Ogulin. U Gornjem kraju radio

je Kotarski komitet Brinje. U sastav Okružnog komiteta za Gorski kotar ušao je Kotarski komitet Delnice i novoformirani Kotarski komitet abar, koji su radili na poluslobodnoj teritoriji.

U partizanskim jedinicama radile su partijske elije po etama i bataljonski biroi u bataljonima. Partijske organizacije partizanski- jedinica bile su povezane sa svojim okružnim komitetima. Tako su jedinice 1. primorsko-goranskog odreda bile povezane sa Okružnim komitetom za Gorski kotar, a bataljon 2. primorsko-goranskog odreda sa Okružnim komitetom za Hrvatsko primorje.

U mnogim mjestima na neoslobo enoj teritoriji radile su partijske elije, privremeni narodnooslobodila ki odbori, odbori AF2 i organizacije SKOJ-a. Na oslobo enoj teritoriji izlazio je nedjeljni list „Primorsko-goranski vjesnik“, a svakog dana su izlazile i dnevne informacije. Ta štampa je redovno stizala u partizanske jedinice, a preko kotarskih komiteta i na oslobo enu i neoslobo enu teritoriju, tako da je narod redovno bio obaviješten o politi kim doga ajima. Može se slobodno re i da je u toku ljeta 1942. pod rukovodstvom Partije bila organizaciono obuhva ena cijela teritorija Primorja i Gorskog kotara.

Pokušaji neprijatelja da sprije i razvoj ustanka

Još 1941. neprijatelj je preduzimao mnoštvo akcija s ciljem da uguši ustanak i uništi partizane. Zbog nedovoljnog iskustva i slabe vojni ke vrstine partizanskih logora i eta, zadavao nam je esto i ozbiljne udarce. Naro ito nas je teško politi ki pogodila etni ka zayjera u Gomirju, tom prilikom je jedna eta partizana prešla u etnike. Veliku nam je štetu okupator nanosio pale i sela i uništavaju i

ljetinu. Narod je sve više uviđao da samo oružanom borbi može zaštititi svoje živote i li nu imovinu. Zbog toga je partizanski pokret stalno rastao. Partizanske jedinice su bile u *stalnim akcijama na komunikacije i neprijateljske garnizone* u Gorskem kotaru i Hrvatskom primorju.

U junu i julu 1942. komanda 2. italijanske armije poduzela je ofanzivu u rejonu pl. Risnjak sa ciljem uništenja jedinica 2. primorsko-goranskog odreda. I pored jakih snaga neprijatelja i neprekidne etrdesetodnevne borbe bataljoni 2. primorsko-goranskog odreda su ostali na svojoj teritoriji. U po etku ove ofanzive, poginuo je komandant 2. primorsko-goranskog odreda Nikola Car. Bio je veoma omiljen među borcima odreda i poslije rata proglašen je za narodnog heroja.

Italijani su u toku ofanzive blokirali sva sela oko pl. Risnjak i pl. Snježnik. Skoro svakodnevno su jakim kolonama krstarili šumskim putevima i napadali jedinice odreda. Civilno stanovništvo se za to vrijeme skrivalo oko Lividrage. Snabdijevanje jedinica i naroda u obru u bilo je potpuno prekinuto. Zbog svakodnevnih borbi i nestasice hrane borci su bili iscrpljeni do krajnjih granica.

Glavni štab Hrvatske, koji se tada nalazio u Drežnici, uputio im je krajem jula 1942. u pomoć 1. proleterski bataljon Hrvatske. Proleterski bataljon je bio sastavljen od prekaljenih boraca, među kojima je bio i veći broj Primoraca i Gorana. Proleteri su predstavljali veliko iznenađenje za italijanske jedinice. Naoružani velikim brojem automatskog oružja, nanijeli su im nekoliko veoma jakih udaraca na cesti Gornje Jelenje — Crni Lug — abar. Neprijatelj je u ovim sukobima pretrpio velike gubitke.

Naročito uspješna akcija proletera bila je napad na motorizovanu kolonu neprijatelja na putu Gerovo — Crni Lug. Ovaj transport je odvodio u internaciju oko 300 žena,

djece i staraca iz okoline Gerova i abra. Italijanska pratnja i kamioni su bili uništeni, a nemo no stanovništvo oslobo eno i vra eno ku ama.

Neprijatelj je istovremeno po selima Kastava, Grobnika i abra vršio masovna strijeljanja golorukog naroda. Samo na Grobni kom polju u toku jednog dana strijeljao je 96 ljudi. Narod, ogor en ovakvim zlodjelima okupatora, napustio je domove i pošao u zbijegove. Preko 4.000 ljudi, žena, staraca i djece našlo se u zbijegu oko Lividrage, pl. Sniježnik k. 1506, pl. Platak k. 1111 i Milanovog Vrha. Zbjeg su štitile jedinice 2. primorsko-goranskog odreda. Uprkos strahovitim patnjama, bez hrane i vode, nastambi i tople odje e, neprekidno gonjen i u pokretu izbjegli narod ostao je vjeran svojim jedinicama.

Poslije završetka ofanzive na Veliku Kapelu oko hijadu ljudi i djece iz ovog kraja bilo je brigom komandi i svih drugih organa postepeno preba eno na slobodni teritorij. Danima su kolone prolazile preko Drežnice i Velike Kapele, da bi našli zaštitu i smještaj na Kordunu i Lici. Na prolazu kroz popaljena sela Drežnice narod im je na zgarištima i podignutim bajtama pružao skromno gostoprimstvo. Ovo je bio protest i prkos koji je narod masovno izražavao prema italijanskom okupatoru. To je bio narod Kastavštine, Grobnika, Prezida, Gerova, abra i drugih mesta rije ke provincije.

Okupator je u ovoj ofanzivi po selima i zbjegovima zvјerski ubio više od 300 ljudi. Samo u gerovsko- abarskom kraju on je oplja kao i do temelja spalio 61 selo i zaselak. U internaciju je bilo odvedeno preko 6.000 ljudi.

Teško je ustanoviti koliko se ljudi vratilo svojim kuama poslije kapitulacije Italije, jer su mnogi stradali u brojnim ofanzivama i logorima.

Ojanziva na Veliku Kapelu

Pripreme okupatora za ofanzivu na slobodnu teritoriju Velike Kapele po ele su 16. septembra 1942. godine. Za tu ofanzivu, pored jedinica ve raspore enih na teritoriji Gorskog kotara, komanda 2. italijanske armije prebacila je iz Ljubljane i pješadijsku diviziju „Granatieri di Sardegna“ iz sastava 11. armijskog korpusa. Ta se divizija od 12. septembra 1942. prebacila u rejon koncentracije Oštarije —• Plaški. U sastavu divizije su bili 1. i 2. pješadijski puk i 13. artiljerijski puk.

Prema tome, snage Italijana za ofanzivu na Veliku Kapelu bile su slijede e: 3 pješadijske divizije, 1 obalska brigada, 137. i 76. legija crnih košulja, ustaše i etnici. Ukupne snage neprijatelja iznosile su oko 30.000 vojnika, svrstanih u 16 bataljona sa artiljerijom, minobaca ima i plamenobaca ima, prema 3 partizanska bataljona, koja su se u to vrijeme nalazila u rejonu Drežnice.

Cilj ove operacije nare enjem komandanta 2. italijanske armije od 20. 07. 1942. bio je, pored ostalog, izražen i slijede om formulacijom; „... težiti uništenju i razbijanju ustani kih formacija koje se nalaze u zoni operacija i uništenju pozadinskih baza i paljenju sela.“⁴

Raspored neprijateljskih snaga za izvo enje ove operacije bio je slijede i:

Polazni rejoni pješadijske divizije „Lombardia“ sa pridodatom 137. legijom crnih košulja, bili su: Delnice, Vrbovsko, Ogulin i s. Lokve, 73. pješadijski puk sa 2. bataljonom iz Delnica i 3. bataljonom iz s. Lokve nastupao je za s. Begovo Razdolje odnosno s. Tuk, osnovnim pravcem ka s. Jasenak. 74. pješadijski puk nastupao je iz Ogulina, pravcem Musulinski Potok — Jasenak — Drežnica. 137.

⁴ Nare enje komandanta 2. italijanske armije — depeša 19371 — od 20. VII 1942, komandantu 5. armijskog korpusa.

legija crnih košulja sa etnicima iz Gomirja nastupala je preko Gomirja, osnovnim pravcem ka s. Jasenak.

Pješadijska divizija „Granatieri di Sardegna“ iz rejona koncentracije Li ke Jasenice — Plaški — Josipdol nastupala je osnovnim pravcem za Drežnicu. Njen 1. puk nastupao je ka liniji s. Razvala — Kalska glava k. 886 — Bilac k. 946, osnovnim pravcem ka Drežnici. 2. puk je nastupao ka liniji s. Zagorje — s. Stožac, osnovnim pravcem ka s. Krakar.

Pješadijska divizija „Re“, sa pridodatom 76. legijom crnih košulja iz rejona koncentracije Brlog — Brinje — Križpolje, nastupala je preko s. Jezerane — s. Zrni i, odnosno s. Škali i, osnovnim pravcem ka Drežnici.

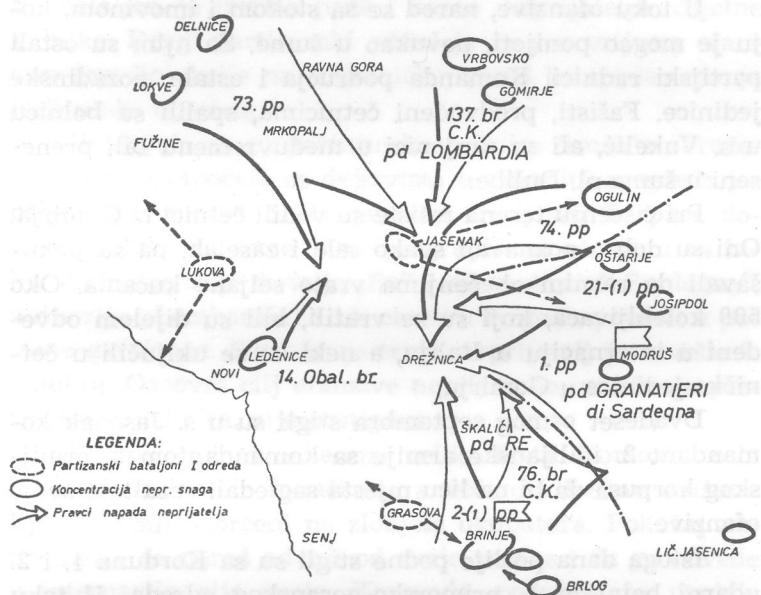
etrnaesta obalska brigada nastupala je iz Ledenica osnovnim pravcem ka Stalak.

Ovakvim rasporedom snaga neprijatelj je imao za cilj da poslije zauzimanja s. Jasenka, s. Zrni a, s. Škali a i pl. Dulibe vrsto zatvori obru oko kotline Drežnica, razbije i uništi partizanske jedinice, popali sela i odvede narod u internaciju.

U septembru 1942. na slobodnoj teritoriji Velike Kapelle operisao je samo 1. primorsko-goranski partizanski odred sa 3 bataljona. Bataljon „Marko Trbović“ bio je u s. Jasenak, orijentiran borbenim položajima prema Ogulinu i s. Zagorje, bataljon „Ljubica Gerovac“ na položajima prema Krivom Putu i Brinju i bataljon „Matija Gubec“ kod Lukova orijentiran prema s. Li u ili Primorju.

Prvi i 2. udarni bataljon 1. primorsko-goranskog partizanskog odreda, prema nare enju Glavnog štaba Hrvatske, izvodili su u to vrijeme borbene akcije na Kordunu. Jedinice 2. primorsko-goranskog partizanskog odreda nalazile su se na terenu Praprota, severno od Delnice, i izvodile borbene akcije na željezni koj pruzi Sušak — Delnice i po komunikaciji Gornje Jelenje — Gerovo — abar.

Šesnaestog septembra 1942. otpo el je neprijateljska ofanziva na Veliku Kapelu. Neprijatelj je nastupao svim snagama i vrlo metodi no stezao obru oku naših jedinica. Me utim, komandant 5. operativne zone nije prihvatio

Koncentracija divizija 5. italijanskog armijskog korpusa za ofanzivu na Veliku Kapelu

frontalnu borbu. On je odluio da bataljone 1. partizanskog odreda izvode ispod direktnog udara neprijatelja, provode ih kroz njegov borbeni raspored i otpo ne sa borbenim dejstvima u njegovojo pozadini. Tako je bataljon „Matija Gubec“ bio uputjen na sjever preko pruge Sušak — Delnice na područje 2. primorsko-goranskog odreda, sa zadatkom da izvodi akcije na djelu željezni ke pruge Plašće — Lokve. Bataljon „Ljubica Gerovac“ dobio je zadatak da se prebaci u s. Letinac i da izvodi borbene akcije (zasjede) na komunikaciji Jezerane — Modruš. Bataljon „Mar-

ko Trbovi " ostao je kod s. Brezno i tu bio napadnut jakim snagama Italijana. Poslije otpora italijanskim jedinicama, bataljon se razdvojio u dve grupe i ostao za cijelo vrijeme u šumama Velike Kapele.

U toku ofanzive, narod se sa stokom i imovinom, koju je mogao ponijeti, povukao u šume. Sa njim su ostali partijski radnici, Komanda podru ja i ostale pozadinske jedinice. Fašisti, predvo eni etnicima, spalili su bolnicu u s. Vukeli , ali su ranjenici u me uvremenu bili preneseni u šume pl. Dulibe.

Pri iš enju terena faštiste su vodili etnici iz Gomirja. Oni su dobro poznavali svako selo i zaselak, pa su pokušavali da raznim obe anjima vrate seljake ku ama. Oko 500 kolebljivaca, koji su se vratili, bili su dijelom odvedeni u internaciju u Italiju, a neki su se uklju ili u etni ke jedinice u Gomirju.

Dvadeset osmog septembra stigli su u s. Jasenak komandant 2. italijanske armije sa komandantom 5. armijskog korpusa da bi na licu mjesta sagledali rezultate svoje ofanzive.

Istoga dana poslije podne stigli su sa Korduna 1. i 2. udarni bataljon 1. primorsko-goranskog odreda. U toku marša i posle prelaska željezni ke pruge kod s. Vitunj napali su dve grupe Italijana kod Tisovca — 6 km isto no od s. Jasenak. Prvi udarni bataljon u kratkom, ali oštom sukobu uništilo je 1 vod 2. bataljona 74. pešadijskog puka divizije „Lombardia". Gubici neprijatelja su iznosili: 13 mrtvih, 1 ranjenog i 18 nestalih vojnika. Zaplijenjen je 1 minobaca 45 mm, 4 puškomitrailjeza i 26 pušaka. Drugi udami bataljon napao je istovremeno 9. bateriju 57. artiljerijskog puka i privremeno zaplijenio 4 artiljerijska oru-a. Me utim, zbog brze intervencije neprijatelja, bataljon se morao povu i. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 8 ranjenih (me u njima i 2 oficira).

Dva dana ranije, 26. septembra, Udarni bataljon 2. primorsko-goranskog partizanskog odreda do eka je u zasjedi izme u Broda na Kupi i Delnica jednu artiljerijsku kolonu na maršu. Poslije kratke iznenadne vatre po koloni, bataljon je izvršio juriš i nanio neprijatelju osjetne gubitke. Drugi partizanski odred je za sve vrijeme ofanzive izvodio akcije na željezni koj pruzi i napadao manja italijanska uporišta.

Uvi aju i da su partizanske jedinice izmakle okruženju i da su otpo ele sa dejstvima u pozadini njegovih jedinica, komandant 5. italijanskog armijskog korpusa dobio je odluku da svoje trupe pregrupiše za ofanzivu na Liku. Za to angažuje divizije „Re“ i „Granatieri di Sardegna“, a diviziju „Lombardia“ i 14. obalsku brigadu povla i u polazne garnizone. Povla enje trupa neprijatelj je završio 2. oktobra. Osnovni cilj ofanzive neprijatelja, uništenje partizanskih jedinica, nije postignut.

Narodu je bila nanesena velika šteta. Domovi i sela su bili popaljeni i oplja kani, a ve i dio ljetine uništen. Ljudi su bili ogor eni na zlodjela okupatora. Pokušaj neprijatelja da narod odvoji od svoje vojske i da ga odvede u internaciju nije uspio. Komanda podru ja je uspjela vrlo brzo popraviti i ospособiti pilanu i mlin u Drežnici, što je donekle ublažilo tešku situaciju. Narod se prihvatio gradnje krova nad glavom, jer je zima bila na pomolu. Uz pomo partizana bile su na zgarištima podignite bajte. Ovo je bila najteža situacija od po etka ustanka u kojoj su se našli narod i partizanske jedinice ovog kraja.

Dvanaestog oktobra 1942, nare enjem Glavnog štaba Hrvatske, u Drežnici je bila formirana 6. primorsko-goranska brigada. U njen sastav su ušla tri udarna bataljona 1. i 2. odreda i omladinski bataljon „Ljubica Gerovac“. Za komandanta brigade postavljen je Viktor Bubanj, a za političkog komesara Ranko Miti .

FORMIRANJE 14. PRIMORSKO-GORANSKE NOU BRIGADE HRVATSKE

Nare enjem Glavnog štaba partizanskih odreda Hrvatske, od 26. novembra 1942, formirana je u Drežnici 14. primorsko-goranska narodnooslobodila ka brigada Hrvatske.

U sastav novoformirane brigade ušli su bataljon „Matija Gubec“ iz 1. primorsko-goranskog odreda, te 1. i 2. bataljon 2. primorsko-goranskog odreda. U svakom bataljonu su bile po 3 ete. Svaka eta je, imala pored ostalog, naoružanja i po 1 puškomitraljez.

Formacijski sastav brigade je bio slijede i: štab brigade, tri bataljona, prate i vod i sanitetski vod. Brojno stanje na dan formiranja: 599 boraca. Od naoružanja, po red pušaka i automata, brigada je imala i 10 puškomitraljeza i 1 teški mitraljez.

Naredbom Glavnog štaba Hrvatske, za prvog komandanta 14. primorsko-goranske brigade postavljen je Dušan Mateti , a za politi kog komesara Stipe Ugarkovi ; za zamjenika komandanta brigade postavljen je Vitomir Sirola, za zamjenika politi kog komesara Vinko Švob i za operativnog oficira brigade Ivan Lenac; za komandanta 1. bataljona postavljen je Rade Mrvoš, a za politi kog komesa-

ra Frane Star evi ; za komandanta 2. bataljona postavljen je Milan Rustanbeg, a za politi kog komesara Mirko Lenac; za komandanta 3. bataljona postavljen je Josip Marvinec, a za politi kog komesara Josip Cetina.

Prvi i 2. bataljon 2. primorsko-goranskog partizanskog odreda, do ulaska u sastav 14. primorsko-goranske brigade, bili su na teritoriji sjeverno od Delnica, kod izvora r. Kupe na pl. Fraport. Tih dana novembra 1942. bio je jak mraz. Temperatura se bila spustila i do -5° , sa hladnom gorskom maglom preko cijelog dana. Teško je bilo do i do hrane, jer su sela bila popaljena i napuštena. Bataljoni su bili smješteni u dve barake bez vrata i prozora.

Odlazak bataljona u sastav nove brigade izazvao je kod boraca veliko oduševljenje. Zbog toga ni dugi marš na odredišno mjesto za formiranje brigade, u Drežnicu, i pored jake zime i slabe ishrane, nije teško pao. Naprotiv, u toku cijelog marša vladalo je vedro raspoloženje.

Do ek bataljona u s. Tomi i, gdje su se smjestili na odmor, bio je veoma srda an i topao. Omladina i narod ovog kraja do ekali su Primorce sa *oduševljenjem*.

Bataljon 1. primorsko-goranskog odreda „Matija Gubec“ koji je bio kod Lukova stigao je dva dana kasnije. Poslije nekoliko dana odmora i sreivanja oružja i opreme, sva tri bataljona su bila spremna za sve anost formiranja brigade.

Dvadeset šestog novembra 1942. nova 14. primorsko-goranska brigada sa tri bataljona bila je postrojena u centru Drežnice, pred današnjom osnovnom školom „uro Kosanovi“. Sve anosti formiranja prisustvovao je veliki broj stanovnika Drežnice i okolnih sela. Postrojenu brigadu pozdravio je politi ki komesar 5. operativne zone, tom prilikom je estitao borcima sve anost formiranja i ukazao im na njihove obaveze kao boraca brigade.

Drežnica 26. novembra 1942. Postrojavanje 14. naro nooslobodila ke brigade Hrvatske za sve anost formiranja

Poslije sve anosti formiranja i toplog ru ka u drežni kom polju, kraj pilane, uz pjesmu i harmoniku, omladina Drežnice i borci su organizovali narodno veselje.

Bora ki sastav bataljona bio je uglavnom iz hrvatskih mjeseta Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. Prvi bataljon popunjavali su borci iz s. Bribir, s. Grižane, s. Selce, Crikvenica, s. Dramalj, s. Križiš e, s. Li i s. Zlobin. Borci 2. bataljona bili su iz Sušaka i Kastava, a iz brojnih zaselaka Grobnika i okolnih sela, Kostrene, Drage, Krasice i Hreljina. U 3. bataljonu bili su borci iz Delnica i okolnih sela, Fužina, Lokava, Mrkopalja, te abra i Gerova.

Mnogi borci ovih bataljona, pod rukovodstvom Komunisti ke partije, pošli su u oslobođila ku borbu u ljetu i jesen 1941. Oni su formirali i prve partizanske ete. Po-

znata su imena prvoboraca: u Primorskoj eti: Strizi , Tus, Kalafati , Mavri , Lon ari i Car; u Suša koj eti: Felker, Slani, Raheli , Cuculi i Cetina; u Delni koj eti: Poli , Ra ki, Bubanj, Švob, Brn i i u Cabarskom vodu: Ožbolt i Žagar.

Bataljoni su dotada stekli velika iskustva u akcijama na željezni koj pruzi, u zasjedama na komunikacijama i u neprijateljskim ofanzivama. Za napade na ve a utvr ena mjesteta nisu imali još dovoljno iskustva, niti su se upuštali u ve e odbrambene borbe. Pored toga i vatrena mo bataljona bila je mala. Ove injenice navodile su štab brigade da bataljone postepeno uvodi u složenije i teže borbe, kako bi se bora ki i komandni kadar kario i brigada u cjelini sposobljavala za samostalnije i teže zadatke.

Formiranje 14. primorsko-goranske brigade u jesen 1942. imalo je veliki vojni ki i politi ki zna aj za Hrvatsko primorje i Gorski kotar.

etrnaesta brigada je formirana u situaciji kada su se na oslobo enoj teritoriji Gorskog kotara još osje ale teške posljedice septembarske ofanzive Italijana na Veliku Kapelu. Narod na oslobo enoj teritoriji Drežnice bio je prili no uznemiren. etnici iz Gomirja esto su krstarili šumama oko Jasenka i Breznog i upadali u zaseoke u kotlinе Drežnice. Sela su bila popaljena. Podizale su se bajte, a hrane nije bilo dovoljno. Morao se na i izlaz iz ove situacije. Kako u toku zime smjestiti i prehraniti borce 6. i 14. brigade, a da oni istovremeno uvijek budu spremni da zaštite narod od upada etnika.

Glavni štab Hrvatske, uvi aju i težinu situacije, poslao je brigadama nešto hrane, municije i oružja. Šesta brigada je tom prilikom dobila i jedno artiljerijsko oru e 47 mm, koje su borci odmila nazvali top „krnjo“.

Napad na etni ko uporište u s. Gomirje

Komanda 5. operativne zone Hrvatske, procjenjuju i situaciju, došla je do zaklju ka da bi u ovom trenutku od najve eg vojnog i politi kog zna aja za dalji razvoj us- tanka u ovom kraju bila likvidacija etni kog uporišta u s. Gomirju i ustaškog uporišta u s. Ravna Gora. Njihovom likvidacijom 6. i 14. brigada bi obezbijedile povoljnije uš- love za manevr i za ishranu i smještaj. Na osnovu ovak- vog zaklju ka, komanda 5. operativne zone je donijela odluku da se prvo napadnu i likvidiraju etnici u Gomirju, a zatim i ustaško uporište u Ravnoj Gori, s ciljem da se Ravna Gora što duže zadrži pod našom kontrolom.

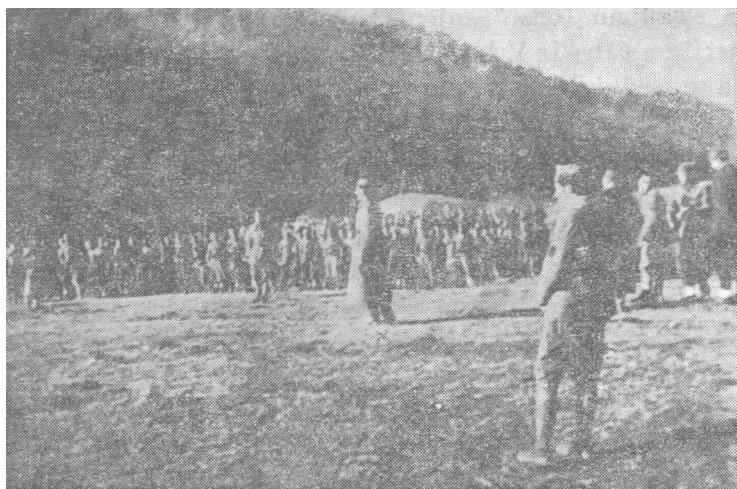
Poslije dobro izvršenih priprema i dobijenih podataka o etni kim i italijanskim snagama u Gomirju, brigade su 9. decembra krenule na izvršenje zadatka.

Za napad na uporište Gomirje bila je odre ena iskus- nija i bolje naoružana 6. brigada bez jednog bataljona. Zasjedu prema Vrbovskom organizovao je štab 14. bri- gade sa 2. i 3. bataljonom. Prvi bataljon 14. brigade i 4. bataljon 6. brigade bili su odre eni u zasjedu prema Ogu- linu.

Napad na Gomirje je po eo 10. decembra 1942. u 01-00 sat i borba je trajala cijelog dana. Pred ve e su etnici ve bili razbijeni. Neki su se spasavali bijegom ka Italijanima na željezni ku stanicu, probijaju i se kroz borbeni poredak 3. bataljona 6. brigade, dok su se neki razbjježali svojim ku ama, pa se kasnije predavali našim jedinicama.

Prema italijanskom izvještaju od 1. januara 1943, etnici su imali gubitke od 8 mrtvih, 5 ranjenih i 150 zaro- bljenih. Zaplijenjena su 4 teška mitraljeza, 5 puškomitra- ljeza i preko 150 pušaka.⁵ 70 etnika predalo se sutradan.

⁵ AVII — k. 346 br. reg. 1/1-1 — Izvještaj italijanske je- dinice o napadu na Gomirje od 1. 01. 1943.

Musulinski potok 9. decembra 1942. Komandant 5. operativne zone Hrvatske Veljko Kovačević govori borcima 6. i 14. primorsko-goranske brigade pred napad na Gomirje

U borbama za Gomirje naročito su se istakli 1. i 2. udarni bataljon 6. brigade i posada topa „krnjo“, koja je svojim preciznim gađanjem, rušiće i bunker po bunker, unijela paniku među etnike i ubrzala njihov poraz.

Istovremeno, cijelog dana, vodili su borbu i bataljoni 14. brigade. Zasjeda prema Vrbovskom porušila je na nekoliko mjeseta željezni kućni prugu kako bi spriječila dolazak italijanskog pojedinca. Treći bataljon 14. brigade držao je položaje u zahvalu željezni ke pruge — 3 km zapadno od Gomirja, dok je njen 2. bataljon bio na položajima sjeverno od pruge — u rejonu s. Rožmani i s. Tuk — k. 696 i k. 483. Prema položaju 1. ete 2. bataljona, kod s. Tuk, Italijani su iz Vrbovskog uputili dve ete 134. bataljona 137. legije crnih košulja. Njihov zadatak je bio da se probiju ka Gomirju i pomognu njegovu odbranu. Drugi bataljon je primio borbu i poslije izvjesnog vremena otpočeo

sa postupnim odstupanjem, kako bi izbjegao udarce artiljerijske vatre iz Vrbovskog. Pred veće je 2. bataljon uspio da se sredi i da organizuje protivnapad. Poslije snažnog juriša Italijani su bili protjerani u Vrbovsko. Istovremeno je i 3. bataljon sprijeo nekoliko pokušaja eta 73. pješadijskog puka iz Delnice da se probije željezni kom prugom.

Prvi bataljon 14. brigade i 4. bataljon 6. brigade, u zasjedi prema Ogulinu, porušili su na nekoliko mjesta željezni ku prugu između željezni kih stanica s. Ogulinski Hreljin i s. Okruglice. Na položaje ovih bataljona, iz pravca Ogulina, nastupale su 2 ete Italijana i 1 eta ustaša. Borba je voćena itavog dana i svi njihovi napadi su bili odbijeni. Predveće se neprijatelj povukao u Ogulin.

U ovoj borbi Italijani su imali 1 mrtvog i 10 ranjenih.

Likvidacija etnika u Gomirju brzo se prošla po svim selima i zaseocima Drežnice, Jasenka i Gornjeg kraja. Bio je to veliki vojni ki i politi ki uspjeh koji je smirio narod u kotlini Drežnice. etni ke voće iz Gomirja pobegle su na Sušak.

Napad na ustaško uporište u s. Ravna Gora

Posle kraja eg odmora, 6. i 14. brigada su pristupile pripremama za likvidaciju ustaškog uporišta u Ravnoj Gori. Ovo uporište je branila 1 eta ustaša, smještenih u zgradu Ferijalnog saveza i 20 žandarma smještenih u zgradu žandarmerijske stanice. Napadom je rukovodio Stab 5. operativne zone.

Budući da su susjedni neprijateljski garnizoni Delnice, Mrkopalj, Skrad i Vrbovsko bili posjednuti jakim italijanskim snagama, očekivana je vrlo teška borba za Ravnu Goru i na zasjedama prema ovim garnizonima.

Za napad na Ravnu Goru komandant 5. zone je odredio 1. bataljon 14. brigade. Njemu je bio pridodat top „krnjo“ i jedna eta 4. bataljona 6. brigade. Ova eta je dobila zadatak da likvidira žandarmerijsku stanicu. Ostatak 4. bataljona 6. brigade bio je određen u rezervu komandanta zone.

Drugi i 3. bataljon 14. brigade sa položaja kod s. Senjsko vršili su osiguranje prema Vrbovskom.

Šesta brigada sa tri bataljona dobila je zadatak da zatvori pravce od Delnica i Mrkoplja i sprijevi intervenciju Italijana iz ovog pravca.

Po etak napada je bio predviđen za 17. decembar ujutro.

U toku priprema, komandanti 6. i 14. primorsko-goranske brigade izvršili su izvještajne uporišta Ravna Gora i razradili plan dejstva. Zgrada Ferijalnog saveza, u kojoj su se utvrđile ustaše, bila je solidna građevina od kamena i sa dva sprata, opasana preprekom od bodljikave žice i velikim brisanim prostorom oko nje. Naš top „krnjo“ nije joj mogao nanijeti znatnija oštećenja, pa je donesena odluka da se formiraju udarne grupe, koje bi je minirale i spalile.

Marš brigade ka rejonima raspoređen je 16. decembra 1942. godine. Šesta brigada se kretala od s. Jasenak, preko Mati poljane, ka svojim položajima ispred Mrkoplja i Delnica, a 14. brigada od s. Jasenak, preko pl. Bjela Lasica, ka Ravnoj Gori i Vrbovskom.

Uporištu Ravna Gora prišli su po mraku. U samom mjestu iznenadili su i zarobili dvojicu ustaša. Pred svitanje, 1. bataljon i Prata eta 14. brigade uspjeli su neprimjetno prići i zgraditi Ferijalnog saveza i opkoliti je. To je uspjelo i eti 4. bataljona 6. brigade sa zgradom žandarmerije. Ova eta je odmah prešla u napad i poslije kratkog otpora žandarmi su se predali.

Me utim, kako je ve bilo svanulo i zbog velikog brisanog prostora i žicanih prepreka, napad na ustaše u zgradi Ferijalnog saveza nije mogao otpo eti. Zato je odlu eno da se sa eka slijede a no i pod zaštitom mraka pri e zgradi. Za to vrijeme vršeno je prepucavanje i izvicanje vatrenih ta aka u borbenom rasporedu odbrane neprijatelja.

U me uvremenu komandant 5. operativne zone, koji je rukovodio ovim napadom, riješio je da pokuša likvidirati uporište lukavstvom. Naredio je posadi topa da ispali 3 granate na zgradu nastoje i da poga aju prozore. Od 3 ispaljene granate samo je jedna uletjela kroz prozor, ubila jednog ustašu i nekoliko ih ranila. Poslije toga komandant je uputio ustašama pregovara a sa zahtjevom da se bezuslovno predaju ili e nareediti svojoj artiljeriji da razori zgradu. U me uvremenu ustaše su ve bile obaviještene o uništenju etni kog uporišta u Gomirju. Pronošene su vijesti o velikom broju partizanskih brigada i artiljeriji kojom raspolazu. Predaja žandarma, artiljerijska vatra, opkoljena zgrada — sve je to uticalo da se ustaške starješine pokolebaju i pošalju svoga pregovara a. Pred ustaškim pregovara em, putem raportiranja, izdavanja komandi i nareenja i podnošenja izvještaja, insceniran je utisak o postojanju jakih artiljerijskih jedinica, spremnih svakog asa da otvore vatru po zgradi. Istovremeno pomo Italijana nije stizala, a ni na jednoj našoj zasjedi nije vo ena borba. Panika kod ustaša je bila potpuna. Poslije kratkog vremena odlu ili su se za predaju. Sve formalnosti su bile završene do 12.00 asova. Ustaše su položile oružje i opremlju i predale zgradu.

Zarobljeno je 103 ustaša i 20 žandara. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, jedan automat, preko 100 pušaka i 30.000 metaka. Mi smo imali 1 poginulog borca.

Zadatak Štaba 5. operativne zone je bio potpuno izvršen. Željezni ka pruga Delnice—Skrad bila je porušena, prekinut željezni ki i drumski saobra aj. Drugi bataljon 14. brigade izbio je na glavni drum Rijeka—Karlovac kod s. Kupjak. U Ravnoj Gori i okolnim selima 6. i 14. brigada poslije teškog stanja u Drežnici našle su odmor, hranu i opremu.

Prva partijska konferencija 14. brigade

Vojni uspjesi na Gomirju i Ravnoj Gori imali su veoma veliki politi ki odjek u Gorskom kotaru i Primorju. Kotarski komiteti Kastav, Sušak i Delnice poslali su mobilizacijske pozive za nove borce. Odziv na ove pozive je bio vrlo dobar. Svi pozvani su stizali u Ravnu Goru i njima je popunjena 14. i 6. brigade.

Poslije ovih akcija neprijatelj je jedno vrijeme bio neaktivan, pa su brigade dobile zaslužan odmor i predah. Razvio se vrlo živ kulturno-prosvjetni i zabavni život i politi ki rad u novooslobo enim selima. Narod nas je veoma dobro primao.

Nekoliko dana poslije oslobo enja Ravne Gore održana je prva brigadna partijska konferencija. Na njoj je izabранo partijsko rukovodstvo. U brigadi je u to vrijeme bilo preko 70 lanova Komunisti ke partije i oko 80 lanova SKOJ-a. Uglavnom su to bili radnici i omladinci iz Primorja i Gorskega kotara. Referat na konferenciji je podneo zamjenik politi kog komesara brigade Vinko Švob. Konferenciji je prisustvovala i Anka Berus, delegat i lan CK KP Hrvatske. Na sastanku je bilo mnogo rije i o unutar-partijskom radu, o radu sa mladim komunistima i kandidatima Partije, o disciplini i odgovornosti komunista, a naro ito je bilo podvu eno pitanje odnosa prema narodu.

Dat je zna aj kulturno-zabavnom radu, koji se uglavnom odvijao po bataljonima i imao velikog uticaja na povezivanje sa omladinom po selima. Razmotrena je i situacija na ratištima, okruženje njema ke VI armije kod Staljin-grada, što je zna ilo prekretnicu u ratu i isto nom frontu i po etak sloma Hitlerovog plana da zagospodari Evropom.

Konferencija je izabrala brigadni komitet i dala smjernice za dalji rad Partije u brigadi. Posebno su istaknuti zadaci o radu sa mladim borcima i zadaci za vojni ki i politi ki rad.

U periodu od 17. decembra, kada je oslobo ena Ravna Gora, do 5. januara 1943, brigada je izvela više akcija na željezni koj pruzi. Uništavani su i paljeni pragovi i dizane šine. Bilo je i nekoliko uspješnih napada na bunkere duž željezni ke pruge.

Zna ajniju akciju 2. i 3. bataljona 14. brigade predstavlja je napad na domobransku posadu koja je štitila bolnicu u Skradu. U njoj je, kao saradnik NOB-a, radio jedan ljekarski pomo nik, preko koga smo dobili podatke o rasporedu i ja ini domobranksih osiguravaju ih delova bolnice i italijanske posade na željezni koj stanici Skrad. Bolnicu je uvao vod domobrana, dok se italijanska posada nalazila na željezni koj stanici Skrad, udaljenoj 1 km od bolnice. Napad na dombrane je izvršio 2. bataljon 14. brigade no u 31. decembra 1942. godine. Za to vrijeme je 3. bataljon vršio demonstrativni napad na italijansku posadu u željezni koj stanici Skrad. Domobrani su pružili vrlo slab otpor, a zatim se predali. Zaplijenjen je 1 puškomitrailjez i 30 pušaka, a domobrani su pušteni ku ama. Oprema bolnice je dobrodošla za naše ranjenike i bolnicu koju smo ponovo podizali u s. Vukeli i. Dio opreme poslat je Centralnoj bolnici u Petrovoj gori.

Stab 5. operativne zone je namjeravao da 6. i 14. brigadu i dalje zadrži na podru ju Ravne Gore, Delnica i

Skrada, sa ciljem da one na ovoj prostoriji nanose udare po italijanskim uporištima i prekinu željezni ki saobra aj ruše i tunel Kupjak. Me utim, ovo nije moglo biti ostvarenio, jer su 6. i 14. primorsko-goranska brigada nare enjem Glavnog štaba Hrvatske bile upu ene na Kordun, da bi sa 8. kordunaškom divizijom u estvoale u iš enju Plaške doline od etnika i Italijana i rušenju željezni ke pruge Ogulin—Gospi .

U Ravnoj Gori ostao je 1. bataljon 14. brigade sa zadatkom da brani Ravnu Goru i izvodi akcije na željezni ku prugu Delnice—Srpske Moravice.

Šesta i 14. primorsko-goranska brigada, bez 1. bataljona, izvršile su pokret 5. januara 1943. godine. Pravac njihovog marša je bio s. Jasenak, s. Drežnica, s. Modruš i dalje ka sektoru Plaški.

U EŠ E BRIGADE U ETVRTOJ OFANZIVI

U drugoj polovini 1942. narodnooslobodila ki pokret u Jugoslaviji razvijao se veoma uspješno. Prodor grupe proleterskih brigada sa Vrhovnim štabom u zapadnu Bosnu neposredno je uticao na dalji razvoj borbe u centralnim i zapadnim oblastima zemlje. Proleterske, krajiške, hrvatske i slovene ke jedinice razvile su snažno ofanzivno dejstvo i došle do znatnih koli ina oružja. Priliv novih boraca omogu io je formiranje novih jedinica, tako da je krajem ove godine u tom operativnom podruju dejstvovalo dvadeset i devet udarnih i proleterskih brigada. Radi uspješnijeg komandovanja i rukovo enja Vrhovni štab je odluio da stvori krupnije vojne formacije. U toku novembra naredbom Vrhovnog štaba formira se osam divizija i dva korpusa: 1. bosanski i 1. hrvatski.

Krajem godine jedinstvena slobodna teritorija obuhvata skoro itavu oblast Bosanske krajine, Like, Korduna i Banije, sa ukupnom površinom od preko 45.000 km². Na ovu slobodnu teritoriju preko užih i širih koridora naslanjala su se slobodna podruja u oblasti Dalmacije, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja, Zumberka, Slovenije i Slavonije. U novembru 1942, zajedni kim operacijama 1. hrvat-

skog i 1. bosanskog korpusa, bio je oslobođen Bihać, a istog mjeseca održano i Prvo zasjedanje AVNOJ-a. Ovakav razvoj vojne i političke situacije u Jugoslaviji pokazao je da okupator i kvislinzi ne mogu zaustaviti ni razbiti ustankar ni dotadašnjim vojnim operacijama ni primenom masovnog terora. Naprotiv, razvoj događaja je pokazao da ustankar ulazi u odlučujuću fazu i da ispoljava dalekosežne vojne i političke ciljeve.

U međuvremenu ozbiljno je pogoršana situacija za fašističke sile i na glavnim evropskim ratištima. Front u sjevernoj Africi bio je izložen sve jačim udarima saveznika, pa je postojalo sve jasnije da se približava slom toga fronta. Poslije toga se mogla očekivati njihova nova akcija u oblasti Sredozemlja. Kod Staljingrada u velikoj sovjetskoj ofanzivi bila je okružena, a kasnije i uništena njemačka grupacija od preko 300.000 vojnika. Zna se da Balkana, a u okviru toga jugoslovenskog ratišta i NOVJ, snažno je porastao. Okupator je zaključio da NOVJ u odsudnom momentu može u ovim krajevima vezati krupne osovinske snage i otežati njihov manevr i uspješno potpomoći svaki eventualni saveznički poduhvat u oblasti Sredozemlja ka Balkanu. To je navelo okupatora i kvislinge da preduzmu nove napore krupnim snagama sa ciljem razbijanja NOP-a i uništenja NOVJ u „Titovoj državi“, kako su oni tada nazivali slobodnu teritoriju u južnoj Hrvatskoj i zapadnoj Bosni.

Zbog toga je 18. decembra 1942. u isto noć Pruskoj, pod Hitlerovim rukovodstvom, održan sastanak načelnika generalštabova i ministara spoljnih poslova Njemačke i Italije, na kome je zaključeno da se poduzmu zajedničke zimske operacije radi uništenja glavnine NOVJ na području južne Hrvatske i zapadne Bosne. Konkretan plan zimskih operacija bio je razrađen 9. januara u Zagrebu,

izme u glavnokomanduju ih njema kih snaga za jugoistok generala Lora i komandanta 2. italijanske armije generala Roatte. Operacija je dobila šifru VAJS-1 (Weiss) i VAJS-2. U toku operacije VAJS-1 trebalo je okružiti i uništiti snage NOV na teritoriji Banije, Kornuda, Like i dijela Bosanske krajine, a zatim u operaciji VAJS-2 dovršiti uništenje onih snaga NOV koje bi se izvukle ispred prvog udara u toku prve operacije prema jugu na podruju Drvara, Glamo a i Livna.

Za operaciju VAJS-1 bile su predviene snage dva neprijateljska korpusa: njema kog korpusa nazvanog „Croatia“ (sastava: 369. legionarska „Vražja“ divizija, 7. SS dobrovolja ka „Princ Eugen“ (Prinz Eugen) divizija, 714. i 717. posadne divizije, 1 puk 187. divizije i dve domobranske brdske brigade), ja ne oko 57.000 vojnika, i 5. italijanskog armijskog korpusa (sastava: divizije „Lombardia“, „Re“ i „Sassari“, oko 7 ustaških i domobranksih bataljona i grupa etnika), ja ne oko 38.000 vojnika — ukupno oko 95.000 neprijateljskih vojnika. Za podršku tih neprijateljskih snaga bila je predviđena 14. eskadrila, sa ukupno oko 150 aviona. Prema utvrđenom planu, njemačke divizije trebalo je da nastupaju sa linije: Karlovac—Glina—Kostajnica—Bosanski Novi—Sanski Most, s ciljem da brzo presijeku slobodnu teritoriju na pravcu Karlovac—Bihać—Bosanski Petrovac, nabace snage NOV na Grme i tamo ih unište. Italijanske snage trebalo je da dejstvuju sa linije: Ogulin—Vrhovine—Gospic—Građac, ka komunikaciji Karlovac—Bihać—Bosanski Petrovac, s ciljem sadejstva njemačkim snagama na tom pravcu i uništenja snaga NOV u Lici. U takvoj situaciji, sredinom januara 1943, našle su se 6. i 14. primorsko-goranska brigada u rejonu Plaškog, da bi kasnije bile angažovane u borbama etvrte ofanzive.

U rejon s. Cerovnik — s. Kuni , 14. primorsko-goranska brigada, bez 1. bataljona, stigla je 9. januara 1943. godine. U toku marša kroz Drežnicu dotadašnji komandant brigade Dušan Mateti pozvan je na novu dužnost na elnika operativnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske. Za novog komandanta brigade postavljen je Dušan Dotli , dotada na dužnosti zamjenika komandanta 2. li ke brigade 6. li ke divizije.

Šesta i 14. primorsko-goranska brigada bile su stavljene pod neposrednu komandu 8. kordunaške divizije. Za vrijeme marša po eo je da pada i prvi snijeg. U selima Cerovnik i Kuni , borci su bili smješteni po ku ama. Sa narodom je odmah bio uspostavljen vrlo dobar odnos i dato je nekoliko priredbi. Poslije 2 dana odmora dobijeno je nare enje od Štaba 8. kordunaške divizije da brigada odmah otpo ne sa rušenjem željezni ke pruge izme u željezni kih stanica Vojnovac i Latin, uz istovremeno osiguravanje ove akcije prema Josipdolu i Plaškom. Nare enjem se tako e insistiralo da se po svaku cijenu sprije i opravljanje pruge i snažno suprotstavi neprijatelju, koji bi eventualno krenuo iz Ogulina i Josipdola prema Plaškom.

Za to vrijeme 2 brigade 8. kordunaške divizije i 6. primorsko-goranska brigada vršile su pripreme za iš enje Plaške doline (Plaške Drage, Li ke Jesenice i Plaškog).

Promjena kod snaga neprijatelja nije bilo. Plaški i Li ke Jesenice posjedali su dijelovi 227. bataljona 155. te ritorijalno-mobilnog puka Italijana i etnici, dok su u Plaškoj Dragi bili samo etnici. Na željezni kim stanicama Italijani su izgradili betonske bunkere, opasali ih ži anim preprekama i branili automatskim oružjem. etnici su posjedali vanjski pojaz odbrane, utvr eni u zemljanim bun kerima i seoskim ku ama.

Jedanaestog januara 1943, 2. i 3. bataljon 14. primorsko-goranske brigade otpoeli su sa rušenjem pruge i paljenjem pragova, isturaju i osiguranje i postavljaju i sajede prema željezni koj stanici Vojnovac.

*

Sredinom januara 1943. kod Karlovca i Lasinja na r. Kupi zapažena je koncentracija novodošlih jedinica neprijatelja. U isto vrijeme i jedinice 7. banjiske divizije uspjele su u no nim prepadima kod Petrinje zarobiti nekoliko vojnika 369. legionarske divizije. Tim putem se došlo do podataka da se priprema veća neprijateljska ofanziva na Kordun i Baniju. Osamnaestog januara kod s. Reice zaprobljen je vojnik 7. SS „Princ Eugen“ divizije.

Za to vrijeme izvršen je uspješan napad na Ljek Jasenice i Plašku Dragu, gdje su bile likvidirane etničke jedinice. Međutim, zbog novonastale situacije daljnje pripreme za napad na Plaški bile su prekinute.

Osma kordunaška divizija, sa dve brigade, izvršila je pokret ka s. Vojni i s. Tušilovi, sa zadatkom da zatvori pravce ka Slunj. Šesta primorsko-goranska brigada je dobila zadatak da sa tri bataljona kreće prema Slunj, a sa jednim bataljom posjedne s. Poljane kod Plitvičkih jezera i održava vezu između Korduna i Like.

Deveta primorsko-goranska brigada je dobila zadatak da sa dva bataljona pređe u rejon s. Tržište i s. Tobiški i izvaja teren ka Ogulinu i Plaškom. U slučaju neprijateljskog nastupanja od Oglina i Plaškog, trebalo je da štiti lijevi bok i pozadinu jedinica 8. kordunaške divizije i zatvara pravce koji iz ovog rejona vode ka Slunj. Pravac od s. Perjasice ka s. Primišlju zatvarao je 1 bataljon Kordunaškog odreda. Pripremajući se za izvršavanje zadatka, Štab 14. primorsko-goranske brigade je odlučio da poruši

most na r. Mrežnici u s. Tounjski Trži i put od s. Trži ka Slunju.

Za pravce Trži —Slunj i Plaški—Toboli , Italijani su formirali grupu generala Fabbrija⁶. Grupa „Fabbri" nastupala je u dve napadne kolone (sjeverna i južna). Sjevernu kolonu sa injavao je 74. pješadijski puk, bez 1 bataljona, oja an jednom baterijom artiljerije iz 57. artiljerijskog pu-ka pješadijske divizije „Lombardia". Prikupljanje sjeverne kolone izvršeno je kod s. Kamenica. Južnu kolonu sa injavala je 137. legija crnih košulja, preba ena zbog toga iz Vrbovskog u Josipdol.

Zadatak sjeverne kolone je bio da, potiskuju i naše snage u zahvatu komunikacije, izbije u rejon Slunja i tu se spoji sa njema kim snagama koje su nastupale od Karlovca. Desnom južnom kolonom trebalo je da prodre preko Plaškog, Li kih Jesenica i Drežnik-Grada ka Biha u, a di-jelom snaga da se kod s. Plitvi ki Leskovac poveže sa 1. pješadijskim pukom divizije „Re".

Odnos snaga za 14. brigadu na ovom pravcu bio je vrlo nepovoljan. Me utim, italijanske jedinice nisu ispoljavale ve u aktivnost, jer su ekale prethodni prođor nje-ma kih trupa ka Slunju. Nijemci su prema njihovom prvo-bitnom planu trebali u i u Slunj ve prvog dana ofanzive. Me utim, zauzeli su ga tek poslije 4 dana teških borbi.

Sedma SS „Princ Eugen" divizija otpoela je sa nastupanjem 20. januara 1943. godine. Glavna kolona 7. SS divizije nastupala je dolinom r. Korana, pravcem: s. Tušilovi — s. Veljun —Slunj—Biha . Pomo na kolona nastupala je pravcem: s. Vojni — s. Velika Kladuša—Cetingrad — s. Tržac—Biha . Cilj obje kolone je bio da se poslije 2 dana dejstava spoje u Biha u. Italijanske, ustaške i etni ke

⁶ General Umberto Fabbri bio je komandant V GAF (Gra-ni ne straže u rije koj provinciji); poznat po surovosti, paljenju sela i ubijanju na Grobniku, Gerovu i abru.

snage imale su zadatku da u pozadini njema kih jedinica koje su nastupale iste teritoriju od partizanskih dijelova i ponovo uspostavljaju ustašku vlast i vojne garnizone na Kordunu.

Grupa „Fabbri“ u cijelini, poslije zauzimanja Slunja, trebalo je da dijelom snaga produži sa nastupanjem ka Babinom Potoku i tu se spoji sa dijelovima 1. pješadijskog puka divizije „Re“. Ovakav manevr grupe doveo bi u okruženje naše snage koje bi ostale na Kordunu.

Dvadesetog januara 74. pješadijski puk divizije „Lombardia“, bez 1 bataljona, sjeverna kolona, stigao je iz Ogulina u s. Kamenicu bez borbe. Istog dana i 137. legija crnih košulja, južna kolona, stigla je vozom iz Vrbovskog u Josipdol.

Dvadeset prvog januara sjeverna kolona — je otpoela sa nastupanjem do s. Kamenice ka s. Trži. Kod s. Trži bila je zadržana od 2. bataljona 14. brigade. Južna kolona iz Josipdola stigla je bez borbe u Plaški.

Dvadeset drugog januara neprijatelj je produžio napad na područje 2. bataljona kod s. Trži, i kod s. Toboli otpojeo sa napadom na položaje 3. bataljona 14. brigade. I na jednom i na drugom pravcu neprijatelj je bio odbijen. Kod s. Trži neprijatelj je imao gubitaka u ljudstvu i materijalu. Uništena su bila i 2 neprijateljeva topa.

Dvadeset trećeg januara, sjeverna kolona zauzela je s. Trži, a južna kolona s. Toboli.

Dvadeset etvrtog i 25. januara grupa „Fabbri“ je kod s. Primišlje uspostavila vezu sa desnim krilom 7. SS divizije. U toku ta dva dana ove snage su istile prostoriju u trouglu s. Trži — s. Primišlje — s. Toboli i palile sela.

etrnaesta brigada sa 2 bataljona posjela je nove položaje kod s. Zbijeg na r. Mrežnici, zatvarajući pravac ka Slunjku.

Dvadeset petog januara, nare enjem Glavnog štaba Hrvatske formirana je grupa „Kordun“. U njen sastav su ušle: 6. i 14. primorsko-goranska brigada, 15. kordunaška brigada i 1. bataljon 4. kordunaške brigade 8. divizije. Zadatak ove grupe je bio da upornom borbom na uzastopnim položajima na pravcu Slunj—Rakovica—Drežnik-Grad sprije i brzi prođor glavnoj koloni 7. SS divizije ka Biha u i tako stvori potrebno vrijeme grupi divizija Vrhovnog štaba za nastupanje ka r. Neretvi.

Za komandanta grupe „Kordun“ postavljen je Veljko Kovačević.

Poslije formiranja, grupa „Kordun“ je posjela položaje sa slijede im borbenim rasporedom jedinica: na desnom krilu, kod s. Furjan, 15. kordunaška brigada; u centru, ispred s. Rakovica, 6. primorsko-goranska brigada i, na lijevom krilu, prema s. Toboli, 14. primorsko-goranska brigada. Desni pomoći pravac Velika Kladuša—Cetingrad —Tržac zatvarala je 5. kordunaška brigada. Lijevo nije bilo naših snaga.

Dvadeset petog januara napušten je Slunj i sve naše jedinice povukle su se na novu liniju odbrane kod s. Rakovica. Svi mostovi na r. Korana, kod Slunja, bili su porušeni, tako da se neprijatelj 26. januara zadržao na njihovoj opravci.

Dvadeset šestog januara glavna kolona 7. SS divizije ušla je u napušteni Slunj i spojila se sa jednim bataljom 74. pješadijskog puka Italijana. Istoga dana poslije podne glavna kolona 7. SS divizije produžila je nastupanje od Slunja ka položajima 15. kordunaške brigade. Kod s. Furjan razvila se ogorčena borba. Petnaesta brigada se uspješno branila, a pred većem prešla u protivnapad, odbacila Nijemce i otpočela sa gonjenjem. Drugi bataljon 6. brigade, koji je kod s. Brodanac zatvarao pravac ka s. Rakovica,

ponesen momentanom situacijom, prešao je u napad u bok njemačkih snaga, koje je gonila 15. brigada. Položaji ovog bataljona ostali su prazni, što je iskoristio izviđački bataljon 7. SS divizije. On je, ne našavši ni na kakav otpor kod s. Brodanac, nesmetano noću u 26/27. januara, prošao ka s. Rakovica.

Istovremeno i italijanska kolona od Plaškog vršila je jak pritisak na položaje 14. brigade kod s. Mošćenice. Borba je vodena cijelog dana i na cijelom frontu brigade. Pri kraju dana jedan bataljon 74. puka uspijeo je prodrijeti u s. Mošćenice. Isti bataljon je nastavio nastupanje i prema s. Rakovica, ali je u nju ušao tek poslije Nijemaca. Tako se 14. primorsko-goranska brigada našla u okruženju.

No u 26/27. januara bataljoni 14. brigade uspjeli su se probiti ka s. Serti Poljana i dalje ka s. Jezerce kod Plitvičkih jezera. Iznenadnim prodorom Nijemaca u s. Rakovicu, noću u 26/27. januara, bio je narušen cijeli odbrambeni sistem naših jedinica i 7. SS diviziji otvoren put za s. Drežnik-Građe.

U novonastaloj situaciji komandant grupe „Kordun“, naredio je 6. brigadi da odmah izvrši pokret preko Plitvičkih jezera i posjedne položaje u rejonu s. Prijedor, sa zadatkom da na njima izvodi odsudnu odbranu do pristizanja ostalih naših jedinica. Petnaesta kordunaška brigada je borbom na uzastopnim položajima na pravcu s. Drežnik-Grad — s. Iza i s. Bihać imala zadatku da što više uspori napredovanje glavne kolone 7. SS divizije ka Bihaću.

Dvadeset osmog januara 6. primorsko-goranska brigada već se nalazila na položajima kod s. Prijedor. Petnaesta brigada je posjedala položaje na liniji s. Jezerce — s. Prijedor, održavajući vezu sa 6. brigadom.

Toga dana, od pravca Babin Potok, nadirao je ka s. Prijedor 1. pješadijski puk divizije „Re“. U toku cijelog

dana vo ene su teške borbe i neprijatelju su nanijeti osjetni gubici. Istovremeno od pravca s. Li ko Petrovo Selo prodirala je ka s. Prijedor izvi a ka grupa 7. SS divizije. Ona se uspjela spojiti sa 1. pukom divizije „Re", tako da se 6. brigada morala privremeno povu i iz s. Prijedor. Dvadeset devetog januara 6. brigada je uspjela jurišem povratiti s. Prijedor, koga su toga dana držali dijelovi 1. puka divizije „Re".

Tih dana otpo eli je jaka zima sa mrazevima i niskim temperaturama ak i do -10°C . Prijedor je bio potpuno spaljen i štale su samo gole zidine. Jedinice su trpele veliku zimu, jer se vatre nisu smjele paliti. Ishrana je bila veoma slaba, što je još više pogoršavalo ionako tešku situaciju. Zbog slabe odjeće, obuće i niskih temperatura došlo je do smrzavanja nogu.

Tridesetog januara Glavni štab Hrvatske naredio je 6. primorsko-goranskoj brigadi da se prebaci na Ljubovo i sprijeći prodor italijanskih i ustaških snaga ka Korenici. Odbранa pravca Prijedor—Korenica bila je povjerena 14. primorsko-goranskoj brigadi pojaanoj sa 1 bataljonom iz 2. ličke brigade i 1. kordunaškim bataljonom. Trideset prvog januara 14. brigada je odbila manje izvi i ke dijelove 1. puka italijanske divizije „Re" i utvrdila se na položajima u rejonu Koreni ka Kapela. No u 31/1. februara, 1. puk divizije „Re", uz pomoć tenkova i jake artillerijske vatre, probio je odbranu 14. brigade i krenuo u Korenicu. Međutim, južno od Koreni ke Kapele, na Vratniku, štab 14. brigade je sa prištapskim jedinicama uspostavio zasjedu, koja je propustila manju patrolu Italijana, a zatim, kad je naišla prethodnica, izvršila jak iznenadni prepad bombama i vatrom. Neprijatelj je bio potpuno iznenaden i pretrpio osjetne gubitke. U Korenicu je neprijatelj ušao 1. februara oko 09.00 sati. Međutim, stanovništvo Korenice je već bilo evakuisano. Bataljoni 14.

brigade, koji su poslije proboja Italijana bili odba eni na Kapelu i Plješevicu, u toku no i su se prikupili u s. Ponor i s. Maklovac.

Prvog februara 1943, 14. brigada je posjela nove položaje na liniji: s. Ponor — s. Maklovac — s. Donji Frkaši .

Prvi pješadijski puk divizije „Re" zadržao se toga dana u Korenici.

Od 2. do 8. februara, 14. brigada je vodila teške borbe za s. Ponor, s. Bijelo Polje i s. Frkaši . U ovim borbama pretrpjela je osjetne gubitke.

Neprijatelj je pokušavao da prodre ka Plješevici i Bijelim Potocima, gdje je bila smještena Centralna partizanska bolnica sa većim brojem ranjenika. Svi neprijateljovi pokušaji, međutim, bili su odbijeni.

Sedamnaestog februara 1943. bio je završen prvi dio operacije „Vajs 1". Cilj neprijatelja da za dva dana prodre u Bihać i tu eventualno zarobi Vrhovni štab nije se ostvario. Jedinice Glavnog štaba Hrvatske morale su esti prihvataći i frontalnu borbu, da bi spriječile brz prodor 7. SS divizije „Princ Eugen" preko Korduna ka Bihaću. U tome su naše jedinice potpuno uspjеле, jer je neprijatelj ušao u Bihać tek 29. januara 1943. godine, poslije 8 dana teških borbi. To potvrđuje da su već tada partizanske divizije i brigade predstavljale vrste vojne formacije, koje su bile u stanju da se uspješno suprotstavljaju elitnim divizijama njemačkih i italijanskog okupatora.

Usljed izuzetno teške situacije zbog velikih gubitaka i izvjesnog kolebanja u 2. i 3. bataljonu 14. brigade, komandant 5. operativne zone je u njen sastav prebacio 1. udarni bataljon 6. primorsko-goranske brigade, a u sastav 6. brigade — 3. bataljon 14. brigade.

Povratak 14. brigade u Gorski kotar

Osmog februara 1943, Glavni štab Hrvatske je naredio 14. primorsko-goranskoj brigadi da sa oko 100 nepokretnih ranjenika iz Centralne bolnice u Bijelim Potocima odmah kreće u Drežnicu. Na osnovu te odluke, 14. brigada se prikupila u s. Ponor, gdje su bili dopremljeni i ranjenici iz bolnice, i tu izvršila pripreme za pokret u Drežnicu.

Dvanaestog februara 14. brigada je već bila u pokretu ka Drežnici. Pravac kretanja brigade je bio: s. Ponor, s. Mihajlovac, s. Prijeko, Plitvice, s. Poljanak, s. Moila, s. Toboli, s. Kuni i preko Vrha Kapele u Drežnicu. Marš brigade je trajao oko 7 dana. U Drežnicu je stigla 19. ili 20. februara.

Iz s. Ponor brigada je krenula sa ranjenicima natovarenim u kolske zaprege i prvog dana stigla sjeverozapadno od s. Poljanak. Pri kraju dana počeo je padati gust snijeg. Preko noći je toliko napadao, da daljnji pokret nije bio moguć. Pristupilo se prikupljanju saonica po okolnim mjestima, zbog čega je bio izgubljen jedan dan. U toku pokreta nije bilo borbi, ali je bilo teško a na dijelu puta od Plitvica do s. Toboli i na prelazima preko željezničke pruge Plaški — s. Vojnovac, koju su osiguravale manje italijanske i etničke jedinice.

Poslije nekoliko dana odmora u Drežnici, 14. brigada je krenula na marš u Ravnu Goru, gdje se nalazio njen 1. bataljon. Za cijelo vrijeme 4. neprijateljske ofanzive 1. bataljon se nalazio u Ravnoj Gori i sa dva bataljona 1. primorsko-goranskog odreda izvodio napade na željezničku prugu Delnice—Srpske Moravice. Željeznička pruga je za to vrijeme bila prekinuta preko 30 dana.

Etrnaesta brigada, formirana od određskih bataljona, u borbama još neprekaljena i slabo naoružana, pretrpjela je ozbiljne gubitke u 4. ofanzivi. Njena borbena

sposobnost bila je zadovoljavaju a samo u po etku ofanzive. Veliki propust je na injen ve u toku njenog formiranja, kada u nju nije ušao kao jezgro ni jedan udarni bataljon.

Dvadeset petog februara 1943, poslije nekoliko dana odmora i sređivanja, u Ravnoj Gori je izvršeno preformiranje brigade. U njen sastav je ušao 1. udarni bataljon iz 6. primorsko-goranske brigade.

Formacijski sastav reorganizovane brigade bio je sada slijedeći: štab brigade, tri bataljona, prateća eta, sanitet i intendantura. Komandant brigade bio je i dalje Dušan Dotlić, a za političkog komesara brigade postavljen je Emil Karađija, dotada na dužnosti političkog komesara 2. primorsko-goranskog odreda. Za zamjenika komandanta brigade postavljen je Vitomir Širola, a za zamjenika političkog komesara Vinko Švob.

Prvi udarni bataljon je imao tri ete. Komandant bataljona je bio Božo Kosanović, a politički komesar Ilija Kosanović.

Drugi bataljon takođe je imao tri ete. Komandant bataljona je bio Rade Mrvoš, a politički komesar Frane Starčević.

Treći bataljon je imao takođe tri ete. Komandant bataljona je bio Milan Rustanbeg, a politički komesar Mirko Lenac.

Za vrijeme boravka 14. brigade u Ravnoj Gori organizovano je više priredbi za jedinice i narod ovog kraja.

Kroz partijsko-politički rad izvršena je analiza borbenih dejstava brigade u 4. ofanzivi. Narođeno je bila skrenuta pažnja na nedopustivo držanje nekih boraca u Lici, gdje je zbog gladi došlo do nedozvoljenog uzimanja hrane od naroda. Pored toga, razmatrana su i vojno-politička pitanja. Narođeno je bila posvećena problematika

mu vojni ke obuke novopristiglih boraca, a i vojno-stru - nom uzdizanju starješina.

Za ovo vrijeme 14. brigada je obavila i nekoliko vrlo uspješnih akcija na željezni ku prugu Delnice—Skrad. U borbi kod Srpskih Moravica bilo je razbijeno nekoliko manjih etni kih jedinica. Kod Skrada je bila uništena ja a italijanska patrola.

MARTOVSKA OFANZIVA ITALIJANA 1943. NA GORSKI KOTAR

Poslije ofanzive Italijana na Veliku Kapelu u septembru 1942, narod je uspio da pokupi nešto ljetine i da se zaštiti od zime sagradivši veći broj bajti.

Slobodna teritorija Gorskog kotara, proširena na Ravnu Goru do Delnica i Vrbovskog, bila je ovišena od neprijatelja. Za vrijeme 4. neprijateljske ofanzive bataljoni 1. primorsko-goranskog odreda i 1. bataljon 14. brigade bili su popunjeni novim borcima. Oni su uspješno kontrolisali slobodnu teritoriju, vršili prepade i postavljali zasjede na željezni ku prugu Rijeka—Ogulin i na put Jezerane—Senj.

Komanda područja u Drežnici, zajedno sa narodnooslobodilačkim odborima na slobodnoj teritoriji, inila je velike napore da se posljedice paljenja sela i uništene ljetine što bolje prebrode. Osjeala se velika oskudica u stoci, hrani i robi. Narod je bio jako osiromašio. Snabdijevanje lijekovima i hranom partizanske bolnice, u koju su sa 14. brigadom stigli novi ranjenici, bilo je veoma teško. Hrana je prikupljana iz rejona Ravne Gore, okupiranog Primorja i Gorskog kotara. Problem ishrane u

drežni kom kraju postajao je sve kriti niji. Bili su ugrozeni životi ranjenika i naroda.

Odmah poslije prolaska neprijateljskih trupa preko Korduna, Banije i Like sve naše divizije i partizanski odredi prešli su u protivofanzivu. Za kratko vrijeme najveći dio Like, Korduna i Banije bio je ponovo slobodan. Narodnooslobodilački odbori, komande mjesta i komande područja počeli su zajedno sa narodom da obnavljaju sela, koje je neprijatelj naročito u Lici i Kordunu do temelja spalio. Pored zime i nestašice hrane, pojavila se i epidemija pjegavog tifusa. Tifus se prenosio preko zbjegova iz Like na Kordun i dalje na Baniju. Najteže je stradao narod Korduna, gdje je umrlo nekoliko hiljada ljudi. Put iz Like preko Kapele bio je obilježen mrtvima tifusarima. Vodila se teška borba da se od epidemije sa uva borbena sposobnost brigade. Mali predah poslije 4. ofanzive iskorisnen je za parenje odijela, maksimalno poboljšanje lične higijene i odmor jedinica. I pored ovih mjera, tifus je dijelom zahvatio i jedinice.

*

Krajem februara i po etkom marta 1943. u Gorskem kotaru su se nalazile sljedeće naše jedinice: 14. primorsko-goranska brigada sa 3 bataljona i 2 bataljona 1. primorsko-goranskog odreda.

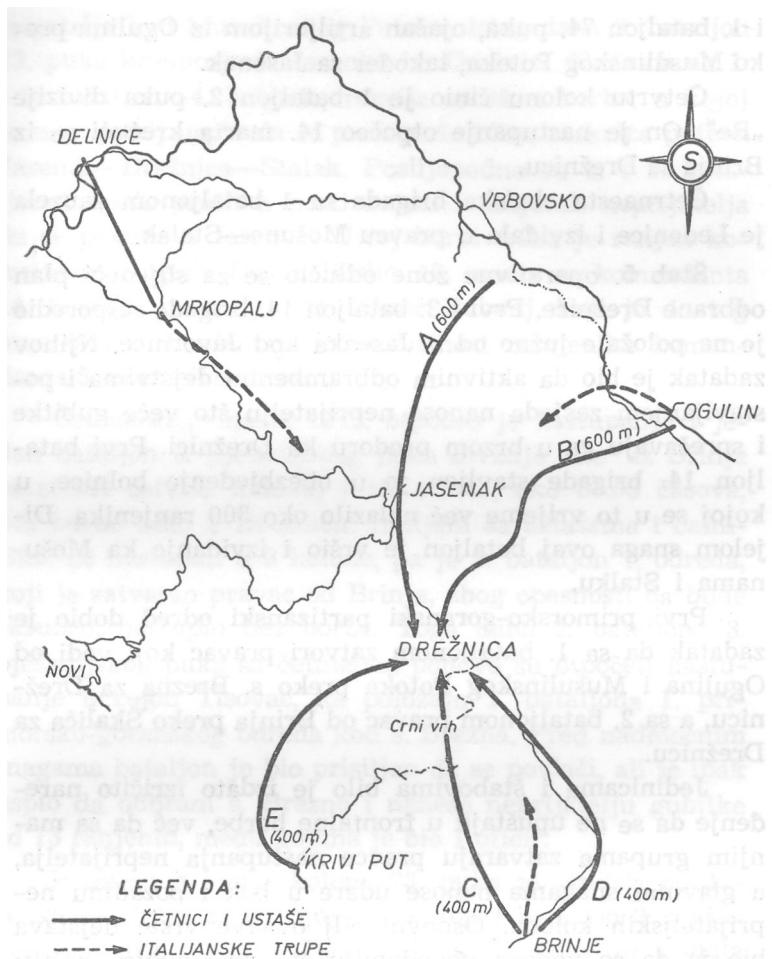
U okivanju ofanzive na Gorskotar, koju su Italijani planirali još u januaru 1943. sa snagama divizije „Re“ i divizije „Lombardia“, izvršen je sljedeći raspored naših snaga: 14. brigada je bila koncentrisana u rejonu Jasenak sa zadatkom odbrane pravaca od Ravne Gore i Gomirja; 1. bataljon 1. primorsko-goranskog partizanskog odreda bio je orijentiran prema Ogulinu, a 2. bataljon ovog odreda, u rejonu sela Skalići, orijentiran je prema Brinju.

Cilj ofanzive italijanskih, ustaških i etničkih snaga bio je da prvo zauzmu Ravnu Goru. Ona je operativno tako reči visila nad prugom od Delnice do Skrada i predstavljala najveću opasnost za željeznički saobraćaj. Dalji zadatak ofanzive je bio da razbije i odbaci naše jedinice od željezničke pruge, nabaci ih u doline Jasenika i Drežnice i tu pristupi njihovoj likvidaciji. Poseban zadatak neprijateljskih trupa je bio paljenje zaselaka koje je narod poslje septembarske ofanzive uspio podići. Neprijatelj je za ovu ofanzivu planirao jačne snage. Međutim, ofanziva naših jedinica u Lici onemoguila je diviziju „Re“ da angažuje jačne snage ka Drežnici. Naime, 6. lipnja ka udarna divizija zauzela je Gračac i sa istoka vršila pritisak na garnizon Gospić. Istovremeno 8. udarna kordunaška divizija, pojava na 6. udarnom brigadom, napadala je Crnu Vlast i Vrhovine. Zbog toga je prvobitni plan neprijatelja za ofanzivu na Gorski kotar morao biti izmijenjen.

U momentu otpočetka ofanzivnih dejstava, neprijatelj je raspolagao slijedećim snagama: iz Delnice je nastupao 73. pešadijski puk bez 1. bataljona, u Gomirju je stacioniran 134. bataljon crnih košulja i etničke snage, u Ogulinu 1. bataljon 74. puka divizije „Lombardia“, te etničke i ustaške jedinice. Od Brinja je nastupao 1. bataljon 2. puka divizije „Re“ sa etnicima iz Prokrika i jednom etnom ustašom iz Krivog Puta. Prema tome, u ovu operaciju neprijatelj je krenuo sa 5 bataljona, a operacijom je komandovao general Fabbri.

Osmog marta neprijatelj je ušao u Ravnu Goru, koju su jedinice 14. brigade napustile bez borbe. Dvanaestog marta 1943. neprijatelj je otpočeo sa nastupanjem ka Jaseniku i Drežnici u četiri kolone.

Prvu kolonu inio je 1. bataljon 73. pešadijskog puka. Pošavši iz Ravne Gore, ona je nastupala preko Medine Drage i Crnog Vrha k. 1045 za Jasenak.

Mart 1943, ofanziva Italijana na Drežnicu

Druga kolona koju je sa injavao 2. bataljon 73. puka oja an artiljerijom, nastupala je pravcem s. Tuk — s. Begovo Razdolje za Jasenak i dalje za Drežnicu.

Tre u kolonu sa injavali su 134. bataljon crnih košulja, koji se iz Gomirja preko Uvale kretao za Jasenak,

i 1. bataljon 74. puka, oja an artiljerijom iz Ogulina preko Musulinskog Potoka, tako er za Jasenak.

etvrtu kolonu inio je 1 bataljon 2. puka divizije „Re“. On je nastupanje otpo eo 14. marta kre u i se iz Brinja za Drežnicu.

etrnaesta obalska brigada sa 1 bataljonom zauzela je Ledenice i izvi ala u pravcu Mošune—Stalak.

Stab 5. operativne zone odlu io se za slijede i plan odbrane Drežnice. Prvi i 3. bataljon 14. brigade rasporedio je na položaje južno od s. Jasenka kod Javornice. Njihov zadatuk je bio da aktivnim odbrambenim dejstvima i postavljanjem zasjeda nanose neprijatelju što ve e gubitke i spre avaju ga u brzom prodoru ka Drežnici. Pivi bataljon 14. brigade stavljen je u obezbje enje bolnice, u kojoj se u to vrijeme ve nalazilo oko 300 ranjenika. Djelom snaga ovaj bataljon je vršio i izvi anje ka Mošunama i Stalku.

Prvi primorsko-goranski partizanski odred dobio je zadatuk da sa 1. bataljonom zatvori pravac koji vodi od Ogulina i Musulinskog Potoka preko s. Brezna za Drežnicu, a sa 2. bataljonom pravac od Brinja preko Škali a za Drežnicu.

Jedinicama i štabovima bilo je izdato izri ito narene je da se ne upuštaju u frontalne borbe, ve da sa manjim grupama zatvaraju pravce nastupanja neprijatelja, a glavnim snagama nanose udare u bok i pozadinu neprijateljskih kolona. Osnovni cilj ovakve vrste dejstava bio je da se nanesu neprijatelju što ve i gubici, zaštiti stanovništvo i sprije i paljenje sela i zaselaka.

Dvanaestog marta prva kolona iz Ravne Gore i tre a kolona iz Gomirja stigle su u rejon Jasenka.

Trinaestog marta 1. bataljon 73. puka krenuo je iz Jasenka za Tisovac u le a 1. bataljonu 1. primorsko-goranskog odreda. Bataljon je sprije io prodor i zadržao ne-

prijatelja kod Musulinskog Potoka. Istog dana 2. bataljon 73. puka krenuo je iz Jasenka ka Drežnici. Naišavši na 1. i 3. bataljon 14. brigade, razvila se oštra borba, u kojoj je neprijatelj uspio da se probije do blizu raskrša a puteva Jasenik—Drežnica—Stalak. Poslijepodne su 1. i 3. bataljon brigade prešli u protivnapad i natjerali neprijatelja da se povuče u Jasenak. U toj borbi teško je ranjen komandant brigade Dušan Dotli. 17. marta za komandanta 14. brigade postavljen je Viktor Bubanj, koji je do tog momenta u 4. ofanzivi vršio dužnost zamjenika komandanta 5. operativne zone.

etrnaestog marta 1943. otpočeo je nastupanje i jedan bataljon 2. pješadijskog puka divizije „Re“ iz Brinja (u stvari etvrta kolona) i 15. marta, oko 09.00 asova, bez borbe ušao u Drežnicu. Italijani sa ustašama i etnicima su nastupali u 3 kolone, pa je 2. bataljon 1. odreda, koji je zatvarao pravac od Brinja, zbog opasnosti da bude okružen, odstupio bez borbe. Toga dana 2. bataljon 73. pješadijskog puka sa etnicima ponovo su otpočeli nastupanje u rejon Tisovac, ka položaju 1. bataljona 1. primorsko-goranskog odreda kod s. Brezna. Pred nadmoćnim snagama bataljon je bio prisiljen da se povlači, ali je ipak uspio da odbrani s. Brezno i nanese neprijatelju gubitke od 13 ranjenih, među kojima je bio 1 oficir.

Petnaestog marta kolona 73. puka je prodrla od Jasenka ka Drežnici, u kojoj je već bio 1. bataljon 2. pješadijskog puka divizije „Re“. Kolona 73. puka se kretala preko s. Lisine. Zauzevši sela Poljanak i Nedrug, po elaz se spuštati u s. Tomi i. Prvi udarni bataljon 14. brigade napao je tu kolonu i nanijeo joj gubitke, ali je u sumrak neprijatelj ipak uspio da uđe u s. Tomi i.

Istog dana i etnici iz Gomirja su pokušali da prekoruči s. Brezna prodrnu u Drežnicu. Prvi bataljon 1. primorsko-

-goranskog odreda, brane i s. Brezno, do eka je etnike na bliskom odstojanju, otvorio iznenadnu i snažnu vatru, izvršio juriš i protjerao etnike ka s. Znidovac. Zarobljena su bila 4 etnika, a ranjeno 30 etnika.

Za to vrijeme 3. bataljon 14. brigade je držao položaj kod s. Seki i i s. Radulovi i. U sumrak je izvršio demonstrativni napad na neprijatelja u Drežnici. Drugi bataljon brigade se nalazio u obezbje enju ranjenika.

Gubici Italijana u borbama 12, 13, 14. i 15. marta, prema italijanskim podacima, iznosili su: 19 mrtvih i 31 ranjen.

Šesnaestog marta kolona 73. pješadijskog puka iz s. Tomi i krenula je ka s. Vukeli i i s. Seki i u namjeri da prodre do bolnice. Drugi bataljon 14. brigade sa eka je neprijatelja na položajima ispred s. Vukeli i i protivnappadom protjerao Italijane i etnike na njihove ranije položaje. Italijani nisu više ponavljali napad na bolnicu. U ovoj borbi imali su 1 mrtvog i 4 ranjena vojnika.

Sedamnaestog, 18. i 19. marta neprijatelj je vršio išenje kotline Drežnice i pokušavao da prodre do s. Brezna. Za to vrijeme palio je ku e i bajte. Dvadesetog marta neprijatelj je otpo eo sa povla enjem u svoje baze.

Bataljoni 14. brigade i 1. bataljon 1. primorsko-goranskog odreda ispoljili su u ovim borbama umješnost, upornost i hrabrost. Oni su uspjeli da zaštite ve i broj sela i zaselaka od plja ke. Sa borcima u borbama su aktivno u estvovali i mnogi seljaci. Ve i dio naroda sa svojim odbornicima i komandom podru ja povukao se u šume i tako se zaštitio od neprijatelja. Bataljoni 14. brigade za cijelo vrijeme ofanzive bili su vrsto u ruci svojih komandanata, te je brigada u cjelini uspješno izvršila zadatak.

Ofanziva neprijatelja uspjela je samo utoliko, ukoliko je narodu nanijeta materijalna šteta. Zapaljena je pilana

i mlin u Drežnici i oplja kano sve do ega su neprijateljske jedinice stigle. Zbog toga je poslije ove ofanzive pitanje ishrane ranjenika, naroda i vojske postalo još teže.

*

Glavni štab Hrvatske, da bi popravio nas.talu situaciju poslije 4. ofanzive i stvorio povoljnije uslove za dejstva divizija i brigada, odlu io je da pristupi operaciji sa ciljem da zauzme Gacku dolinu. Zadatkom se predvi ala likvidacija slabijih neprijateljskih garnizona i širenje slobodne teritorije u krajeve koji su još bili netaknuti, a ujedno ekonomski predstavljali najbogatiji dio Like.

Dvadesetog marta 1943, 14. primorsko-goranska brigada je krenula na sektor Brinja s ciljem da se odmori i sredi, a potom krene u nove akcije.

Za to vrijeme su u Lici naše jedinice likvidirale neprijateljevo uporište Crna Vlast i otpo ele borbe za Gacku dolinu. Poslije odmora, 14. primorsko-goranska brigada je od Štaba 5. operativne zone dobila zadatak da otpo ne sa ofanzivnim dejstvima na putu Brinje—Žuta Lokva—Senj i tako sadejstvuje operacijama koje se vode u Gackoj dolini.

Dvadeset petog marta 1. i 2. bataljon 14. brigade i 2. bataljon 1. primorsko-goranskog odreda sa ekali su u zasjedi, kod mjesta Klanac na putu Brinje—Žuta Lokva, italijansku kolonu za snabdijevanje. Zasjeda je bila postavljena sa obe strane puta. Prvi udarni bataljon postavio je zasjedu isto no od puta, iza rovova u kojima se ve nalazilo italijansko obezbje enje, dok je 2. bataljon bio u zasjedi s druge strane puta. Drugi bataljon 1. primorsko-goranskog odreda bio je odre en u zasjedu ka Brinju, sa zadatkom da poslije prolaza kolone onemogu i dolazak pomo i iz Brinja. Oko 09.00 asova naišla su 3 kamiona

iz Brinja, ali je 2. bataljon zakasnio da otvori vatru, pa su kamioni uspjeli pobje i. U tom momentu 1. udarni bataljon usko jo je u italijanske rovove i borbom prsa u prsa uništilo italijansko osiguranje. Prema italijanskim podacima, njihovi gubici su iznosili: 11 mrtvih, 15 ranjenih i 2 nestala. Zarobljena su bila 4 Italijana i 4 etnika. Zaplijenjen je 1 teški mitraljez, 4 puškomitraljeza i 20 pušaka.

Poslije ove akcije, Italijani su povukli svoju posadu iz Križpolja.

Dvadeset devetog marta 1. udarni bataljon 14. brigade postavio je zasjedu na putu Žuta Lokva—Senj. Putem se kretao neprijatelj ja ine oko 60 vojnika iz 1. pješadijskog puka divizije „Re“ radi smjene posade u uporištu Veliki Goljak k. 824. Na dijelu puta Vratnik — s. Melnice neprijatelj je iznenadno napadnut. Pretrpio je gubitke od 10 mrtvih i više ranjenih. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez i 7 pušaka.

Istoga dana 2. bataljon 14. brigade napao je i posadu uporišta Veliki Goljak. Pod zaštitom magle, borci su prišli do samih bunkera i otpoeli sa ubacivanjem bombi, ali se neprijatelj žilavo branio jakom vatrom automatskog oružja. Bataljon je uporno napadao i borba je trajala 7 asova. Međutim, uspjeh nije postignut. Bataljon se morao povući, pretrpjevši gubitke od 6 mrtvih i 6 ranjenih boraca.

Trideset prvog marta 14. brigada je sa dva bataljona postavila zasjedu na putu Brinje—Žuta Lokva kod mjesta Klanac. Oko 6,00 asova naišao je streljački stroj Italijana. Budući da je bila magla, neprijatelj je, ne primjetivši naše snage, izbio direktno pred položaje zasjede. Razvila se borba prsa u prsa, u kojoj su Italijani pretrpjeli osjetne gubitke. Plijen se nije mogao uzeti zbog brze intervencije italijanskih tenkova.

Viktor Bubanj — narodni heroj — komandant 14. primorsko-goranske brigade od 17. III 1943. do kraja marta 1944. godine

Drugog aprila 14. brigada je napala kolonu Italijana kod mjesta Žute Lokve. U borbi je uništeno 7 kamiona, a neprijatelju su nanijeti osjetni gubici. Zbog intervencije ja ih snaga Italijana, plijen nije mogao biti evakuisan. Naši gubici su iznosili: 1 mrtav i 8 ranjenih.

etvrtog aprila 1943., komandant 5. italijanskog armijskog korpusa, uputio je štabu divizije „Re“ telegram (nare enje o povla enju) br. N° 4843/Op, slede e sadržine:

„Naredio sam diviziji „Re“:

— im izvršite koncentraciju snaga u Oto cu, izvršite snažan napad na partizane sa ciljem deblokiranja i iš enja zone, šalju i prethodno obavjest, kako bi mogao podržati napad generala Fabria na prelazu Vratnik sa snagama koje su pod mojom komandom,
— utana ite sa pukovnikom Gustovi em da se drugi bataljon hrvatskih lovaca usmeri na Oto ac, i sadejstvuje napadu jedinica divizije „Re“ na pravcu Vrhovine-Oto ac.

Uz ovo nare enje dodajem i to da, ako i pored sadejstva jedinica divizije „Re“, bataljon hrvatskih lovaca ne uspe da dopre do Oto ca, da se izvrši evakuacija Oto ca bez hrvatskog garnizona, što bi se reflektovalo u dva pravca: vojnom i politi kom.

Sa vojnog gledišta ne sme se usporiti po etak akcije iš enja i povla enja divizije „Re“ kako se nebi dala mogu nost ustanicima da neprekidno i sa novim snagama vrše zapre avanje puteva.

Bataljon lovaca po završetku povla enja divizije „Re“ mogao bi se povu i eventualno ka Gospi u i kroz Karlobag-Senj-Vratnik pre i u zonu Oto ca.

Sa gledišta politi ke shodnosti smatram da bi napuštanje Oto ca moglo uticati na ina e uzbu eno stanovništvo da se pokrene protiv divizije „Re“. Ovome se morate odlu no suprotstaviti kako se ne bi dovelo u pitanje uspešno izvršenje operacije.

General Glorija

Veliki uspjesi u borbenim dejstvima 14. brigade oko Brinja i Žute Lokve i uspjesi naših divizija u borbi protiv italijanskih snaga u Gackoj dolini uticali su na etnike iz Prokika, te ih je 5/6. aprila oko 70 prešlo na našu stranu. Gotovo svi su bili uvršteni u bataljone 14. brigade,

No u 10/11. aprila 1943. italijanska posada je neopazeno evakuirala garnizon Brinje. eternaesta brigada je dobila veoma bogat ratni plijen: 15 hiljada litara benzina,

preko 500.000 metaka, 2 vagona granata za top 75 mm, te velike koliće materijala, opreme i hrane. To je bilo dobrodošlo poslije teških uslova u ishrani i odje i u kojima su se nalazile naše jedinice.

Dvanaestog aprila, brigade 8. kordunaške divizije ušle su u Otočac, te je tako bila oslobođena cijela Gacka dolina.

Pri povlačenju divizije „Re“, brigade 8. kordunaške divizije su joj nanijele teške gubitke. Prema italijanskim podacima oni iznose: 56 mrtvih, među kojima i 5 oficira, 69 ranjenih, 7 oficira i 49 nestalih (2 oficira). Kod etnika je nastupilo rasulo i oni su se u neredu povukli ka Senju, dok su se ustaše povukle ka Gospi u.

Etrnaesta brigada je ostala u Brinju i Žutoj Lokvi. Divizija „Re“ u toku povlačenja ka Senju zadržala je uporišta na Vratniku i Krivom Putu.

FORMIRANJE 13. PRIMORSKO-GORANSKE DIVIZIJE I BORBENA DEJSTVA NJENIH BRIGADA

Oslobo enjem Brinja, Oto ca i Plaškog 11. i 12. aprila 1943. bila je spojena slobodna teritorija Like, Korduna i Gorskog kotara. Od neprijatelja je o ish ena cijela Gacka dolina. Željezni ka pruga izme u željezni kih stanica Plaški i Vrhovine bila je porušena i izba ena iz saobra aja do kraja rata. Operativna inicijativa prešla je potpuno na našu stranu.

Glavni štab partizanskih odreda Hrvatske, cijene i vojnopoliti ku situaciju poslije uspješnih borbenih dejstava naših snaga u Gackoj dolini, došao je do zaklju ka da bi za dalji uspešniji razvoj borbe na teritoriji Gorskog kotara i Hrvatskog Primorja bilo dobro formirati novu diviziju. Radi toga on je 4. aprila 1943. Štabu 5. operativne zone uputio nare enje kojim se od njega traži da odmah otpo ne sa pripremama za njeno formiranje.⁷

U to vrijeme 14. primorsko-goranska brigada se nalazila na sektoru Brinja. Šesta udarna brigada, koja se privremeno nalazila u sastavu 8. kordunaške divizije i u estvovala u borbama u Gackoj dolini, dobila je nare-

⁷ Zbornik tom 5, knjiga 14, dok. 10 od 4. 4. 1943. nare enje GTH za pripremu formiranja divizije.

enje da se u vezi sa predstoje im formiranjem Primorsko-goranske divizije odmah vrati u Gorski kotar. Devetnaestog aprila ona je već bila u Brinju.

Dvadesetog aprila 1943. u Brinju je formirana 13. primorsko-goranska divizija i odmah stavljena pod neposrednu komandu Glavnog štaba Hrvatske. U njen sastav su ušle 6. udarna i 14. primorsko-goranska brigada. Za komandanta 13. divizije bio je postavljen Veljko Kovarević, a za političkog komesara Artur Turkulin.

Iz 1. primorsko-goranskog partizanskog odreda, koji je u to vrijeme već imao tri bataljona, 1. bataljon je bio prebačen na sektor pl. Risnjak i od njega formiran 2. primorsko-goranski odred. Zadatak ovog odreda je bio da ponovo oživi borbu na tom terenu, da pomogne borbenim dejstvima istarskih partizana i stvari uslove za mobilizaciju novih boraca iz Sušaka i Kastava.

Na slobodnoj teritoriji Gorskog kotara, privremeno je ostala i Komanda 5. operativne zone Hrvatske i Komanda primorsko-goranskog područja sa komandoma mesta u Drežnici i Brinju, pod neposrednom komandom Glavnog štaba Hrvatske.

Maja 1943. rasformirana je 5. operativna zona Hrvatske i formiran Stab Grupe primorsko-goranskih odreda. Za komandanta Grupe odreda postavljen je Nenad Drakulić Braco, a za političkog komesara Joso Gržetić. U sastavu Grupe odreda bili su 1. i 2. primorsko-goranski partizanski odred.

U novooslobođenim mjestima brinjskog kotara bili su formirani mjesni narodnooslobodilački odbori i kotarski narodnooslobodilački odbor za Brinje. U Krmpotama formiran je kotarski Komitet Partije za Senj. Brinjski kotar bio je u priličnoj mjeri zahvaćen ustaškim pokretom, zbog čega je predstojaо vrlo ozbiljan politički rad u mjestima koja nisu bila raspoložena prema našoj borbi. Tako je na

tom terenu otpo eo vrlo intenzivan politi ki rad, u emu su 6. i 14. primorsko-goranske brigade imale vrlo zna-ajnu ulogu. Kao rezultat toga rada, otpo ela je mobili-zacija boraca i iz ovih krajeva. Oni su raspore ivani u obe primorsko-goranske brigade.

Na dan formiranja 13. primorsko-goranske divizije, 14. primorsko-goranska brigada je imala u svom sastavu: štab brigade, tri bataljona, prate u etu, odjeljenje za vezu, minersko odjeljenje, sanitet brigade i intendanturu. Brojno stanje brigade je iznosilo: 797 boraca, od ega 762 muškarca i 35 žena. U naoružanju brigada je imala 1 brdski top 66 mm, 6 lakih minobaca a, 4 teška mitraljeza, 25 puškomitraljeza, 588 pušaka i 66 pištolja. Ovako naoružana i sa solidnim borbenim iskustvom brigada je bila sposobljena i za vo enje samostalnih borbi.

U brigadi je bilo 117 lanova Komunisti ke partije, 40 kandidata za lanove Komunisti ke partije i 180 lanova SKOJ-a. To je bila zna ajna politi ka snaga, koja je snažno djelovala u brigadi i na terenu.

Poslije odmora i sre ivanja brigada, štab 13. divizije predložio je Glavnom štabu Hrvatske da odmah sa obe brigade krene u dolinu r. Kupa na sektor Lukov Dol—Bo-siljevo. Cilj ove akcije bio je onesposobljavanje željezni ke pruge Sušak—Ogulin—Karlovac, likvidacija neprijatelje-vih uporišta na njoj, uspostavljanje borbene veze sa slo-vena kim partizanima i organizacija zajedni kih borbenih dejstava, mobilizacija novih boraca i poboljšanje smje-štaja i ishrane jedinica. U tim krajevima, koje je još kontrolisao neprijatelj, postojali su i povoljni politi ki uslovi za dalji razvoj ustanka.

Glavni štab Hrvatske nije se potpuno složio sa pred-loženim planom Štaba 13. divizije, budu i da je ve planirao ve u operaciju na sektoru Gospi a i što je predvi ao i mogu nost da pješadijska divizija „Re" ponovo preduzme

ofanzivne operacije prema Brinju i Oto cu.⁸ Zbog toga je on odlučio da u dolinu r. Kupe kreće samo jedna brigada.

*

U zoni Gorskog kotara i Like, poslije naše ofanzive na Gacku dolinu, došlo je do krupnih promjena u rasporedu neprijateljskih snaga. Povlačenje pješadijske divizije „Re“ iz Like za Italiju bilo je planirano još u toku 1942., prije po etika etvrte neprijateljske ofanzive. Međutim, zauzimanjem Gacke doline od jedinica 1. hrvatskog korpusa, stvorena je veoma teška situacija kod ustaša i domobrana na sektoru Gospića. Na intervenciju najviših političkih organa tzv. NDH i pritiska Nijemaca na Italijansku vrhovnu komandu, do dalnjeg je bilo obustavljeno povlačenje divizije „Re“. Do njenog povlačenja je došlo tek poslije dolaska divizije „Murge“ na sektor Senja u avgustu 1943. godine. Divizija „Re“, poslije povlačenja iz Gospića, Otočca i Brinja, zadržala je svoje snage na užem sektoru Senja, posjedajući položaje neposredno iznad Senja — prevoj Vratnik i s. Krivi Put. Ona je pri povlačenju iz Like pretrpjela teške gubitke u ljudstvu i materijalu, te joj je bilo potrebno duže vrijeme da se sredi i popuni.

Ustaške snage u Lici su se koncentrirale na sektoru Gospić — Karlobag, uvajući put Gospić — Baške Oštarije — Karlobag, koji je ostao jedina kopnena veza za snabdijevanje garnizona u Gospiću.

Na sektoru Gospić — Karlobag ustaško-domobranske snage imale su slijedeći raspored: 31. i 32. ustaški bataljon u Gospiću, 34. ustaški bataljon u s. Baške Oštarije, 2. lovački bataljon 12. pješadijskog domobranskog puka u

⁸ AVII, Beograd — Italijanski dokument K. LOO—34/50—3 Komandant II armije u Sušaku dao je 20. 4. direktivu V armijskom korpusu za ponovno okupiranje Žute Lokve i Brinje.

s. Brušane i 1. bataljon ovog puka na Vratniku kod Karlobaga; 1 eta 9. ustaškog bataljona i 1 bataljon 58. pješadijskog puka 14. obalske brigade u Karlobagu, 1 bataljon 15. pješadijskog puka, 1 divizion artiljerije i 3 tenka u Gospu u.

Razbijanjem ustaša i domobrana od jedinica 6. udarne li ke divizije na liniji Gospa —Karlobag krajem aprila 1943, 1. i 2. bataljon 12. pješadijskog domobranskog puka, 34. ustaški bataljon i 1 eta 9. ustaškog bataljona, povukli su se na otok Pag. Trećeg maja 1943. od tih snaga formiran je Paški ustaško-domobranski zdrug, jačine oko 1.500 ljudi.

Karlobag je posjedao 1. bataljon 48. puka 14. obalske brigade. Ostale snage 14. italijanske obalske brigade kao posadne jedinice posjedale su otoke Pag, Rab i Krk, te mjesta duž obale od Karlobaga do Kraljevice.

Na teritoriji rijeke provincije ostale su i dalje jedinice 5. granične straže i karabinjeri.

Etnici iz Like prikupili su se u Senju, dok su oni iz Plaškog odstupali u Josipdol.

Pješadijska divizija „Lombardia“ izašla je iz sastava 5. armijskog korpusa i 1. aprila 1943. ušla u sastav 11. armijskog korpusa raspoređenog u zoni Karlovac, Jastrebarski, Metlika. U sastav 5. armijskog korpusa ušla je pješadijska divizija „Macerata“. Ova divizija u svom sastavu je imala: 121. i 122. pješadijski puk, 151. artiljerijski puk i 16. bataljon crnih košulja. Stab divizije „Macerata“ sa 121. pješadijskim pukom i 151. artiljerijskim pukom bili su u Ogulinu. Raspored 121. puka bio je slijedeći: 3. bataljon u Ogulinu, 2. bataljon u Š. Oštarije i 1. bataljon u Š. Josipdolu. Šesnaesti bataljon crnih košulja stacioniran je u Vrbovskom.

U Ogulinu su se, pored italijanskih jedinica, nalazili i 33. ustaški bataljon i jedan posadni bataljon domobrana.

U Delnicama je stacioniran štab 122. pješadijskog puka divizije „Macerata“ i 2. artiljerijski divizion 151. artiljerijskog puka. Raspored 122. pješadijskog puka bio je slijede i: 3. bataljon u Delnicama, 2. bataljon u Ravnoj Gori i 1. bataljon u s. Mrkopalj.

U Gomirju se nalazio odred etnika ja ine oko 300 ljudi.

*

U aprilu i u prvoj polovini maja 1943. italijanske snage na sektoru Senja i u Gorskem kotaru nisu ispoljavale zna ajnju aktivnost.

Me utim, 4. maja 1943. na mjesto dotadašnjeg komandanta 5. armijskog korpusa generala Glorija postavljen je novi komandant — general Antonio Scuero. Njemu je komandant 2. italijanske armije 20. aprila izdao zadatak da pripremi i otpo ne ofanzivnu operaciju na senjskom pravcu sa ciljem da ovlada Žutom Lokvom, izvrši prođor ka Brinju i angažiraju i Paški ustaško-domobranički zdrug sa dijelom 58. pješadijskog puka 14. obalske brigade, uspostavi vrstu vezu izme u Karlobaga i Gospia.

Tako je 12. maja u Štabu 5. armijskog korpusa bila planirana ofanziva na senjskom pravcu, a 19. maja u Karlobagu ofanziva na pravcu Karlobag—Gospa. Preduzete su mjere da se u budu im operacijama što više aktiviraju etničke i ustaške snage. etnicima iz Josipdola dat je zadatak da napadaju naše jedinice na Kordunu, a etnici iz Gomirja trebalo je da napadaju naše jedinice u Gorskem kotaru. Prikrivene ustaše trebalo je da to isto ine u Gackoj dolini, etnička grupa od oko 20 ljudi napala je 9. maja 1943. kod s. Korita transport ranjenika 6. brigade. Tada su 3 ranjenika bila ubijena, a 6 zarobljeno i

masakrirano. Pripreme neprijateljskih snaga trajale su sve do 24. maja, kada su po ele operacije.

U me uvremenu ustaške snage, poslije uspješnih akcija 6. li ke i 8. kordunaške divizije kod s. Brušani, s. Baške Oštarije i s. Vrata, 30. aprila i 1. maja, naše su se u potpunom okruženju u Gospi u. Hranom i municijom snabdijevali su se avionima iz Zagreba. U okruženju su se naše slijede e neprijateljske jedinice: 31, 32. i 9. ustaški bataljon, 3. bataljon 12. i 1 bataljon 15. pješadijskog domobranskog puka — svega oko 3.000 ljudi. U garnizonu je vladala panika, što je predstavljalo povoljnu okolnost da se garnizon napadne i likvidira.

Me utim, nare enjem Glavnog štaba Hrvatske od 7. maja 1943, štab 13. primorsko-goranske divizije sa 6. udarnom brigadom pot injen je 1. hrvatskom korpusu. Njezin zadatak je bio: zatvaranje pravca Senj—Vratnik—Brinje. Jedanaestog maja pod komandu 13. divizije stavljeni su privremeno 1. li ka udarna brigada 6. li ke divizije i 4. kordunaška udarna brigada 8. kordunaške divizije. Istim nare enjem 14. primorsko-goranska brigada je upu ena u dolinu r. Kupe.

Nare enjem 1. hrvatskog korpusa, 13. divizija je dobila zadatak da zatvori pravce: Krivi Put—Brinje, Vratnik—Brlog i Sveti Juraj—Oto ac. Ona je 12. maja 1943. posjela odbrambene položaje na liniji: Zavid kod Krivog Puta i Veliki Goljak k. 824 kod s. Melnice. Takav zadatak 13. divizija dobila je zato jer su se u to vrijeme u Oto cu nalazili Glavni štab i Centralni komitet KP Hrvatske. Sem toga, oslobo eni dio Like, Korduna i Gorskog kotara bio je potpuno osiromašen i ve im dijelom spaljen, pa je tada Gacka dolina predstavljala zna ajnu ekonomsku bazu za daljni razvoj ustanka. Zato se odbrani Oto ca pridavao takav zna aj.

Veljko Kovačević u svojoj knjizi „Neka iskustva iz borbe u Hrvatskom primorju i Gorskem kotaru 1941—1943“ o ovome kaže:

„Prihvatanje ovog na ina odbrane — koji je u sebi imao elemente pozicijske odbrane — uslovljeno je blagovremenim i to-nim obavještenjima o namjerama neprijatelja, raspolaganjem snaga jedne divizije za odbranu jednog pravca i vrlo pogodnim reljefom zemljišta, koji je nudio izbor niza uzastopnih položaja za odbranu sa manjim snagama, uz posjedovanje jakih rezervi za izvršenje protivnapada. Borbeni poredak divizije bio je postrojen u dva ešelona. U prvom ešelonu bile su dvije brigade, tako e ešelonirane sa rezervom od po dva bataljona, na drugom (prihvatnom) položaju, koji je predviđen kako za prihvrat prvih brigadnih ešelona, tako i kao polazni položaj za izvršenje protivnapada. U drugom ešelonu (divizijskoj rezervi) predviđena je u cijelini treća brigada ojačana jednim bataljonom. Odsjek odbrane divizije organizovan je na širini od 10—12 km i po dubini od 7—10 km“.

Time su naše snage, predviđene za eventualno uzimanje ustaško-domobranskog uporišta Gospić, bile prilično prorijeđene i vjerovatno a u uspjeh napada uveliko smanjen. Djelomično smo se odrekli partizanskog na ina borbe. Na sektoru Senja prešli smo na pozicionu odbranu slobodne teritorije, a ne na oslobođenje novih krajeva, kako je to komandant 5. operativne zone prvo bitno planirao. Takav na in odbrane u konkretnom slučaju imao je svoje opravdanje, jer smo uspjeli zadržati Gacku dolinu i Brinje u svojim rukama. Zauzimanjem Gospića, koji su Italijani dobro utvrdili betonskim bunkerima i opasali bodljikavom žicom, bio je vrlo složen zadatak. Međutim, postojali su i neki objektivni uslovi da se taj krupan zadatak ostvari, posebno pod pretpostavkom da se upotrijebe sve snage kojima smo raspolagali, a da se za to vrijeme prema diviziji „Re“ ostave manje snage. Na žalost tadašnja teška situacija kod neprijatelja u Gospiću nije iskoristena. Neprijatelj je uspio da odbije dva naša napada, pa su naše snage bile prisiljene da vrše blokadu Gospića, i to u tre-

nutku kad smo imali punu operativnu inicijativu. Vjero-vatno je da je i zdravstveno stanje bora kog sastava kod 6. li ke i 8. kordunaške divizije, u kojima je još uvijek bilo pjegavog tifusa, imalo uticaja na odluku da se Gospo više ne napada.

DEJSTVA 14. PRIMORSKO-GORANSKE BRIGADE U DOLINI R. KUPE

Poslije sre ivanja i odmora, 14. primorsko-goranska brigada krenula je u dolinu r. Kupe. Nare enjem Glavnog štaba Hrvatske od 7. maja 1943, brigada je dobila zadatak da napada željezni ku prugu Karlovac—Ogulin kako bi tim putem vezala snage pješadijske divizije „Macerata" raspose ene u Ogulinu i Delnicama.

Od 8. do 17. maja brigada je napadala na dijelu željezni ke pruge od Generalskog Stola do Gomirja.

Sedamnaestog maja 1943. 14. brigada je napala kompoziciju vlaka od 24 vagona na dijelu pruge izme u Gomirja i Ogulinskog Hreljina. Prvi i 2. bataljon su bili u zasjedi na pruzi, dok je 3. bataljon bio u osiguranju prema Ogulinu. Voz je naišao na minu i kompozicija je zaustavljena. Otpo elia je žestoka borba sa posadom blindiranih vagona koji su bili u sastavu kompozicije. Na ove vagone otvorena je vatrica iz topa 65 mm, tako da je posada uskoro bila uništena.

Za to vrijeme 3. bataljon, koji se nalazio u zasjedi kod s. Ljubušina prema Ogulinu, njie stigao prekinuti željezni ku prugu, tako da je napadnutom vozumu pokušao u pomoru prite i blindirani vlak iz Ogulina. Me utim, poslije

otvaranja vatre iz topa 65 mm, bio je primoran da se povuče. Borba za voz je trajala preko tri sata. Poslije toga cijela kompozicija je bila uništena.

Istovremeno je vo ena teška borba i na položaju 3. bataljona sa 33. bataljonom ustaša, koje su pokušavale prite i u pomo napadnutoj kompoziciji. Budući da je kompozicija bila uništena, komandant brigade, shvatajući tešku situaciju kod 3. bataljona, naredio je 1. bataljonu da mu hitno krene u pomo i sa njim pokuša održati položaje dok se izvrši evakuacija plijena iz uništene kompozicije. Prvi bataljon je krenuo ka položaju 3. bataljona. Međutim, 3. bataljon je pod pritiskom nadmoćnih snaga bio prisiljen da napusti položaj, ali o tome nije nikoga obavijestio. Tako se desilo da je 1. bataljon naletio na iznenadnu vatru ustaških jedinica i pretrpjeo osjetne gubitke. Zbog ovog slučaja štab 3. bataljona je kasnije pozvan na vojni kući i partijsku odgovornost.

Neprijatelj je uništavanjem kompozicije pretrpio teške gubitke. Pretpostavlja se da je ubijeno oko 100 vojnika, među kojima i 6 italijanskih oficira. Zarobljeno je 26 italijanskih vojnika, 14 domobrana i 15 željezničara. Svi putnici su pušteni kući. Zaplijenjeno je 5 teških mitraljeza, 2 puškomitrailjeza, 20 pušaka i razna druga oprema. U vozumu je izgorjelo vrlo mnogo oružja i opreme.

Naši gubici su iznosili: 15 poginulih, među kojima je bio i komandant 1. bataljona Božo Kosanović. To je bio težak gubitak ne samo za 1. udarni bataljon, već i za cijelu brigadu. Pored njega, poginuli su: 1 zamjenik komandira čete, 2 komandira voda i 1 politički delegat voda.

Akcije 14. primorsko-goranske brigade od 7. do 20. maja na željezničku prugu Karlovac—Gomirje, narođeno ito akcija od 17. maja, teško je pogodila Italijane. Zbog toga su oni 20. maja jakim snagama prešli u napad ka rejonu razmještaja 14. brigade sa ciljem da je opkole i unište.

Napadom je rukovodio štab pješadijske divizije „Macerata". U napadu su u estvovala dva bataljona iz 121. pješadijskog puka iz Ogulina, 1 bataljon 122. puka iz Delnice, 16. bataljon crnih košulja iz Vrbovskog, dva bataljona 73. pješadijskog puka divizije „Lombardia" iz Karlovca i Metlike i 33. ustaški bataljon iz Ogulina — ukupno 7 pješadijskih bataljona podržanih tenkovima i artiljerijom.

Napad je po eo 20. maja koncentri nim dejstvima sa linije Bosiljevo—Severin na Kupi—Lukov Dol.

U toku 20. i 21. maja, brigada je vodila borbu izbjegavaju i ja e udare neprijatelja. No u 21/22. maja ona je uspjela da se neprimjetno provu e kroz neprijateljski borbeni raspored kod Gomirja, pre e željezni ku prugu i razmjesti u selima Kosanovi i, Ljubušina, Vitunj i Musulinski Potok.

Neprijatelj se u pre ašnjem rejonu zadržao sve do 28. maja. Pro ešljavao je prostoriju u dolini r. Kupe, tragaju i za brigadom koje više nije tu bilo. Dvadeset osmog maja neprijateljske jedinice su se povukle u svoje garnizone.

*

Na osnovu nare enja Glavnog štaba Hrvatske od 26. maja, štab 13. divizije izdao je novi zadatak 14. primorsko-goranskoj brigadi. Tim nare enjem 2. bataljon brigade trebalo je da i dalje ostane kod Gomirja i da nastavi sa izvo enjem akcija na željezni ku prugu, a 1. i 3. bataljon zatvore kod Modruša pravac Ogulin—Brinje. Ovako nare enje je uslijedilo zbog zapo etih ofanzivnih dejstava Italijana na senjskom pravcu. Snage divizije „Macerata" za to vrijeme se nisu odvajale od željezni ke pruge Delnice —Karlovac.

30. maja štab 13. divizije dobio je novo nare enje od Glavnog štaba Hrvatske, kojim Glavni štab povla i 4.

kordunašku brigadu iz njenog sastava sa položaja kod Senja, a na njeno mjesto upu uje 14. primorsko-goranska brigadu. Tih dana je Glavni štab Hrvatske izvršio preimenovanje brigada 13. divizije, tako da se od tog momenta 6. udarna brigada vodi kao 1. udarna brigada, a 14. brigada kao 2. brigada 13. primorsko-goranske divizije.⁹

Pripreme Italijana za ofanzivu na pravcu Senj—Žuta Lokva i Karlobag—Gospi po ele su odmah nakon što su bile sre ene i popunjene jedinice pješadijske divizije »Re». U toku priprema neprijatelj je vršio ja e izvi a ke ispadne prema rejonu Veliki Goljak i u dolinu Zupanjol s ciljem otkrivanja položaja naših jedinica. Pored toga, neprekidno je vršio avioizvi anje i fotografiranje. Istovremeno aktivirao je u pozadini naših jedinica etni ke snage, ija se aktivnost u ovom periodu uglavnom sastojala u prikupljanju podataka o rasporedu i pokretima naših jedinica.

Devetnaestog maja 1943. na sektor Karlobag došao je komandant 2. italijanske armije general Mario Robotti. Cilj njegovog dolaska bio je usaglašavanje borbenih dejstava ustaško-domobranskog Paškog zdruga sa borbenim dejstvima 14. obalske brigade. Ovom prilikom je bio razrađen i plan borbenih dejstava u predstojeoj ofanzivi na senjskom pravcu. Njime se, pored ostalog, predvi alo da se jedna ustaška jedinica od oko 600 ljudi iskrca kod s. Lukovo Sugarje, izvrši pokret preko Velebita i napadne naše jedinice u s. Brušani. Poslije ovladavanja s. Brušani, ustaška jedinica je trebalo, da povezuju i se sa snagama iz Gospia, produži napad na s. Baške Oštarije. Osnovni cilj dejstva ove jedinice je bio uspostavljanje saobraćaja na komunikaciji Karlobag—Gospi. Ovim dijelom borbenih dejstava je rukovodio zamjenik komandanta divizije „Re“ general De Bonis.

• Da ne bi itaoca dovodio u zabunu, autor je do kraja knjige zadržao naziv „14. primorsko-goranska brigada“.

Ofanziva na pravcu Senj otpo ela je 24. maja napadom na Veliki Goljak k. 824. Kod Karlobaga ona je po ela no u 28/29. maja iskrcavanjem ustaške jedinice kod s. Lukovo Šugarje.

Dvadeset etvrtog maja tri bataljona 1. i 2. pješadijskog puka divizije „Re“ sa sredstvima oja anja napali su položaj Veliki Goljak, ali ih je 2. bataljon 4. udarne brigade 8. kordunaške divizije uspio odbiti i potisnuti ka Vratniku. Gubici neprijatelja su iznosili: 1 mrtav i 26 ranjenih.

Sutradan oko 09.30 asova iste jedinice neprijatelja, podržane tenkovima ponovo su pošle u napad na položaj Veliki Goljak. U me uvremenu na ovom položaju je izvršena smjena, pa ga je sada branio 1. bataljon 4. udarne brigade. Zbog slabe vidljivosti, neprijatelj je uspio da se uklini u me uprostor 1. i 3. bataljona 4. udarne brigade i da obuhvatnim manevrom dovede u vrlo težak položaj jednu etu 1. bataljona na desnom krilu položaja Veliki Goljak. Neprijatelj je dobro iskoristio ovu iznenada stvorenju povoljnu okolnost, te je bo nim udarom zbacio 1. bataljon i ovladao Velikim Goljakom. U ovoj borbi neprijatelj je imao gubitke od 3 poginula i 19 ranjenih.

Dvadeset šestog marta neprijatelj se utv ivao na Velikom Goljaku, dok su istovremeno 4. kordunaška i 1. li ka brigada vršile pripreme za protivnapad. No u 27/28. maja brigade su, svaka sa po dva bataljona, izvršile napad na Veliki Goljak, ali poslije žestokog sukoba, sa 1. bataljonom 1. pješadijskog puka divizije „Re“, bile su prisiljene da se povuku. Na obe strane gubici su bili veoma veliki. Prema italijanskim podacima 1. bataljon 1. puka divizije „Re“ imao je gubitke od 4 poginula i 64 ranjena vojnika.

Dvadeset osmog maja ustaška jedinica iz Paškog ustaškog zdruga iskrcala se kod s. Lukovo Sugarje, izvršila

pokret preko Velebita i 29. maja ušla u s. Brušane. U ovom mjestu ona je uspostavila prvi kontakt sa ustaškim jedinicama iz garnizona Gospi .

Istog dana i 1. bataljon 58. pješadijskog puka 14. obal-ske brigade, sa dijelom Paškog ustaškog zdruga, krenuo je u napad na s. Vrata. Sela Vrata i Baške Oštarije zauzeti su 30. maja. U toku 31. maja i 1. juna spojile su se neprijateljske snage iz Gospi a i Karlobaga i tim putem uspostavile normalno snabdijevanje garnizona Gospi .

U me uvremenu na senjskom pravcu Italijani su vršili utvrivanje položaja Veliki Goljak s. 824 i rejon s. Melnice. Ovo utvrivanje predstavljalje je po etne pripreme za dalji napad ka s. Žuta Lokva.¹⁰ Pripreme su trajale sve do 12. juna 1943.

¹⁰ Operativno nare enje komandanta italijanske divizije „Re“ za zauzimanje s. Žute Lokve — dostavljen komandi 5. italijanskog armijskog korpusa 21. maja 1943. godine:

„Komanda pešadijske divizije „Re“ — službene operacije — N. 3124/Op — Služba bezbednosti — Vojna pošta 93, 21. maja 1943. (XXI. 1:100.000 (f° 09—T Sinj).

Komandi 5. og korpusa Armije (izveštaj).

Zadatak: Razbiti partizanske snage koje se suprotstavljaju zauzimanju prevoja Vratnik a zatim produžiti napad s ciljem zauzimanja Žute Lokve i š. Melnice.

Jedinice za napad: tri bataljona podržana od raspoložive artiljerije i jedna eta oklopnih kola „L“.

Ideja akcije: angažovati neprijatelja frontalnim dejstvima, a zatim sa drugim jedinicama od k. 1070 i k. 858 izvršiti okruženje i pristupiti njegovoj likvidaciji.

Pravci napada: desna kolona: k. 1070 — k. 680 — k. 565 — Ma kovac k. 524; leva kolona: k. 858 — k. 857 — M. Goljak — brežuljak (bez oznake) severno od s. Žute Lokve — k. 572; srednja kolona: komunikacija Melnice — Žuta Lokva.

Po etak operacija: 24. maj 1943.
Divizijski general Raffaele Pelligra.“

14. PRIMORSKO-GORANSKA BRIGADA NA SEKTORU SENJA

Nare enjem Glavnog štaba Hrvatske od 30. maja 1943, komandu nad jedinicama na sektoru Senj—Brinje—Oto ac preuzeo je štab 13. primorsko-goranske divizije. U sastavu 13. divizije, pored njenih 1. udarne i 14. primorsko-goranske brigade, bila je i dalje 1. udarna li ka brigada. Budu i da u vremenu od 1. do 10. juna neprijatelj nije ispoljavao ve u aktivnost, Stab 13. divizije je vršio pregrupisavanje jedinica na položajima prema Senju. Pored toga, vršeno je utvr ivanje položaja za odbranu i dopunjavan sistem vatre. Istovremeno je bio organizovan i intenzivan vojno-politi ki rad.

Raspored snaga 13. primorsko-goranske divizije na senjskom pravcu u ovom momentu je bio slijede i: 1. udarna brigada, sa 2 bataljona, posjedala je i branila rejon s. Žuta Lokva — s. Krivi Put, dok su druga 2 bataljona bila u rezervi brigade iza prvih položaja. eternaesta primorsko-goranska brigada, bez 2. bataljona, koji se i dalje nalazio kod s. Gomirje, bila je odre ena u rezervu 13. primorsko-goranske divizije i raspore ena u zahвату комуни кације Žuta Lokva—Brinje kod mjesta Klanac. Prva udarna li ka brigada sa 2 bataljona posjedala je položaj prema

s. Meinice na liniji: s. Vrzi i k. 661 — Crni Kal. Druga 2 bataljona ove brigade bila su u rezervi, i to jedan u rejonu s. Brlog, a drugi u s. Oto ac.

Za to vrijeme Stab divizije „Re", na osnovu nare enja 5. armijskog korpusa broj 7041/O.P. od 4. juna 1943. vršio je intenzivne pripreme za dalji napad na Žutu Lokvu i dolinu Zupanjol. Radi izvršenja ovog zadatka neprijatelj je formirao tri napadne kolone sa slijede im snagama: 1. bataljon 2. pješadijskog puka nastupao je pravcem Maškovac — k. 524 i ujedno sa injavao desnu napadnu kolonu; lijevu kolonu su obrazovali 1. i 3. bataljon 1. pješadijskog puka (oni su nastupali pravcem Veliki Goljak—bezimena kota sjeverno od Žute Lokve — k. 572), centralnu kolonu su inili 76. bataljon crnih košulja i 1 eta lakih borbenih kola (ona je nastupala pravcem od s. Melnice ka s. Žuta Lokva).

U napadu su bila angažovana i dva konji ka puka — dijelom pješke, a dijelom na konjima. Konji ki puk „Saluzzo" imao je zadatak da osigurava lijevi bok divizije „Re" u zoni Primorski Veljun—Zupanjol. etrnaesti konji ki puk „Aleksandria" kretao se dijelom pješke u sastavu 1. bataljona 2. pješadijskog puka, a dijelom na konjima kao pokretna rezervna grupa.

Operaciju neprijatelja su podržavale 3 baterije artiljerije.

U borbi su tako e bili angažovani i etnici sa zadatkom nanošenja bo nih udara i borbenih dejstava u pozadini naših jedinica.

Vrijeme po etka napada bilo je odre eno za jutro 12. juna 1943. godine.

Rano ujutro 12. juna neprijatelj je otpo eo sa jakom artiljerijskom pripremom i napao naše isturene položaje kod s. Krivi Put i s. Žute Lokve. Koriste i se snažnom artiljerijskom i minobaca kom vatrom, neprijateljska pješadija je krenula u napad i poslije kra eg vremena uspjela

izvršiti obuhvat položaja 3. bataljona 1. udarne brigade, zbog ega se bataljon morao povu i. Ubrzo je centralnom kolonom neprijatelj uspio ovladati s. Žuta Lokva i ras-kršnicom puteva sjeverno od s. Žuta Lokva.¹¹ No u 12/13. juna 1. li ka brigada je izvršila protivnapad ka položajima neprijatelja kod s. Žuta Lokva, ali je on bio odbijen.

Trinaestog juna 1. bataljon 2. pješadijskog puka di-
vizije „Re“ utvr ivao se kod s. Žuta Lokva. 14. juna ne-
prijatelj je produžio sa napadom i zauzeo s. Prokike, koje
je branio 1. bataljon 1. udarne brigade 13. divizije. Nepri-
jatelj je ovog dana imao gubitke od jednog poginulog i 31
ranjenog vojnika.

¹¹ Iz izvještaja komande 5. italijanskog armijskog korpusa,
komandi 2. italijanske armije vide se ukupne snage angažovane
za zauzimanje korita Žute Lokve.

„Komanda 5. og korpusa armije — službene operacije —
N 7222/Op Služba bezbednosti — Vojna pošta 41 — 10. juna
1943. XXI.

Predmet: Zauzimanje korita Žute Lokve.

Komandi 2. Armije — Službene operacije — Vojna pošta 10.

U vezi sa lanom a) moga akta broj 7041/Op od 4. juna
saopštavam podatke o izvršenju ponovnog zauzimanja korita Žute
Lokve.

I Operativne trupe: 3 pešadijska bataljona, 1 bataljon c. n.,
2 konji ka puka (dio pješke a dio na konjima), 1 eskadron oklop-
nih kola „L“, 1 baterija 149/13, 1 baterija 75/27, jedna baterija
od 75/13, 1 odred minobaca a od 240/12, 1 odred od 152/13 i 1
odred artiljerijske inžinjerije.

II Na izvo enja operacije: desna kolona: 1 pješadijski ba-
taljon pravcem Ma kovac (Sinj ZT-GU) — k. 524 (ZV-GU) sa
ciljem k. 524 (ZV-GU); leva kolona: 2 pješadijska bataljona prav-
cem V. Goljak (ZR-GZ) — brežuljak severno od Žute Lokve —
k. 572 (ZT-GZ) sa ciljem k. 572 (ZT-GZ); srednja kolona: 1 bata-
ljon c. n. i jedan eskadron oklopnih kola „L“ ka Melnice i dalje
ka Žuta Lokva im po ne da se nagoveštava uspeh dela glavne
kolone (s leva).

U akciji u estvuju i etni ke formacije... pretežno na levom
krilu i u pozadini neprijatelja.

III Po etak operacije: jutro 12. teku eg meseca.

General korpusa Armije Antonio Scuero.“

Od 15. do 21. juna neprijatelj se utvrivao i povezivao liniju Vratnik—Veliki Goljak—Žuta Lokva—Prokike, vrše i povremena izvišanja naših položaja.

*

Osamnaestog junca, naređenjem štaba 13. primorsko-goranske divizije, 14. primorsko-goranska brigada sa 2. bataljonom 1. primorsko-goranskog odreda dobila je zadatku da zatvori i brani put od s. Prokike ka Brinju, organizujući položaje za odbranu na liniji: s. Ritovac k. 987 — Javorov Vrh—Mihi a Vrh—isključivo s. Dobrice. Lijevo od 14. primorsko-goranske brigade, pravac ka Otočcu, branila je 1. udarna primorsko-goranska brigada 13. primorsko-goranske divizije. Širina sektora odbrane 14. primorsko-goranske brigade iznosila je oko 10 km, zbog čega je posjedovanje položaja izvršeno po grupnom sistemu. Glavne snage i težište odbrane bili su na pravcu od s. Prokike ka s. Brinje.

Prvi bataljon 14. primorsko-goranske brigade organizovao je položaje na Miki a Vrhu, 3. bataljon na liniji Vrlokup-Maljkovići i 2. bataljon 1. primorsko-goranskog odreda u rejonu Javorov Vrh — s. Ritovac. Drugi bataljon 14. primorsko-goranske brigade bio je u rezervi kod mjesta Klanac. Osmatračica brigade nalazila se na k. 683. Prateći eta 14. primorsko-goranske brigade sa dva minobaca a 82 mm uspostavila je vatrene položaje kod k. 683, a sa dva topa (76 mm i 45 mm) kod k. 527.

U toku 6 dana provedenih na novim položajima brigada je uspjela da se utvrdi i izgradi dobar sistem vatre. Svi radovi su bili dobro maskirani, a na nekim odsjecima je djelimično bio izgrađen lažni prednji položaj.

Dvadeset trećeg juna u 7.00 asova neprijatelj je otputovao tu i snažnom artiljerijskom vatrom položaje 1. i 3.

bataljona. Artiljerijska priprema je trajala dva sata. U toku vatrene pripreme neprijateljska pješadija je podila- zila našim položajima. U me uvremenu sa osmatra nice štaba brigade bilo je otkriveno grupisanje njegovih glavnih snaga, kao i pravac glavnog udara. U lijevoj koloni neprijatelja nastupala je jedna eta 3. bataljona 1. pješadijskog puka divizije „Re“, oja ana etom lakih tenkova, pravcem s. Smilenci—Klanac. U desnoj koloni nastupao je 3. bataljon 1. pješadijskog puka bez jedne ete i jedan bataljon 76. legije crnih košulja pravcem k. 572 (sjeverno od s. Žuta Lokva) — Miki a Vrh.

Uo ivši osnovnu zamisao neprijatelja i grupisanje njegovih snaga, Štab brigade je odlu io da, ubacuju i bri- gadnu rezervu, osujeti njegove namjere. U duhu te odluke on izdaje zadatak rezervi (2. bataljon) da kroz pošumljeni Miki a Vrh izbjije u neprijateljev bok i u sadejstvu sa jednim bataljom 1. udarne brigade pre e u napad i potisne neprijatelja ka njegovim polaznim položajima.

Strelja ki stroj neprijatelja je u me uvremenu ve izbio pred položaje 1. bataljona. Po njemu je otvorena iznenadna snažna vatra sa bliskog odstojanja zbog ega je neprijateljska pješadija bila prisiljena da zalegne ispred njegovih položaja. U tom momentu ve su bili pristigli 2. bataljon iz rezerve sa jednim bataljom 1. udarne bri- gade i odmah prešli u energi an juriš. Neprijatelj je bio iznena en i odmah po eo da se povla i, trpe i velike gu- bitke i ostavljuju i mrtve i ranjene, teško oružje i opremu. Italijanska artiljerija je odmah otvorila snažnu zapre nu vatru i tako zaštitila povla enje ostataka razbijene itali- janske jedinice. Neprijatelj se povukao ka s. Sv. Duh, a u toku no i u s. Žutu Lokvu.

Gubici neprijatelja su iznosili: 8 mrtvih, me u kojima je bio i komandant bataljona crnih košulja i 59 ranjenih.

U me uvremenu na sektoru Gospi a ustaše su poslije uspostavljanja veze sa Karlobagom otpo ele sa ja om borbenom aktivnoš u. Angažuju i 31. i 32. ustaški bataljon, oni su koordinirali svoje akcije sa akcijama italijanskih jedinica na sektoru Senja. Tako su 22. juna uspjeli zauzeti i uspostaviti uporište u s. Bilaj, a dva dana kasnije i u s. Li ki Osik, s. Budak, s. Široka Kula, s. Smiljen, s. Pazarrište i s. Kosinj.

U to vrijeme u zoni Gospi a nalazila se samo 3. udarna brigada 6. li ke divizije, dok se njena 2. udarna brigada nalazila na sektoru Knina. Zbog ovakve ustaške aktivnosti, Glavni štab Hrvatske je 22. juna izvukao 1. li ku udarnu brigadu iz sastava 13. primorsko-goranske divizije i uputio je u sastav njene 6. li ke divizije u zoni Gospi .

Na sektoru Senja ostala je 13. primorsko-goranska divizija sa 1. udarnom i 14. primorsko-goranskom i 2. bataljonom 1. primorsko-goranskog odreda.

Priliv novih boraca iz Primorja i Istre bio je sve ve i. Po eli su se predavati i prelaziti u naše jedinice pojedini italijanski vojnici, donose i sa sobom kompletno naoružanje.

U Drežnici je preformirana Komanda primorsko-goranskog podru ja u Komandu goranskog podru ja, dok je kod s. Ledenice formirana Komanda primorskog podru ja sa komandama mjesta Novi, Bribir i Crikvenica.

*

Poslije poraza Italijana na sektoru Senja, sve do kapitulacije Italije, oni nisu više poduzimali ofanzivne operacije osim povremenih ja ih ispada sa ciljem izvi anja naših položaja.

Tako e i u Gorskem kotaru u zoni divizije „Macerata“ nije bilo ve e borbene aktivnosti. Sve aktivnosti su se svo-

dile na manje akcije iš enja u neposrednoj blizini garnizona. Povremeno su vršili ispade ka položajima 1. i 2. primorsko-goranskog odreda da bi uz nemirili naše jedinice. Osnovni cilj Italijana je bio da sa uvaju i održe nesmetan saobraj željezni kom prugom Ogulin—Rijeka.

Tridesetog jula, poslije pada Musolinija, divizija „Macerata“ i 151. artiljerijski puk premjestili su svoje štabove iz Ogulina u Delnice. 16. bataljon crnih košulja povu en je u Italiju.

Do 17. avgusta ni na sektoru Senja Italijani nisu po duzimali neke zna ajnije akcije. No u 16/17. avgusta jedinice pješadijske divizije „Re“ su neprimjetno napustile svoje položaje i povukle se ka Senju. Nove položaje Vratnik—Krivi Put posjela je novodošla italijanska divizija „Murge“, koja je do tada bila u sastavu 6. armijskog korpusa.

Sve je ukazivalo na to da poslije pada Musolinija i oslobo enja Sicilije od saveznika Italijani više ne e po duzimati ozbiljnije akcije. Napustili su i s. Žuta Lokva i Zupanjol, a pješadijska divizija „Re“ bila je kona no povu ena u Italiju u sastav snaga za odbranu Rima.

Italijanska pješadijska divizija „Murge“ imala je u sastavu 260. i 311. pješadijski puk (311. puk je do tada bio samostalan puk 2. armije) i 154. artiljerijski puk sa dva divizionala. Stab divizije „Murge“ nalazio se u Senju, a 260. pješadijski puk u s. Klari evac. Prvi bataljon 260. puka sa jednom etom 17. ustaškog bataljona stacioniran je u Krivom Putu. Drugi bataljon bez 1. ete, oja an 1. etom tenkova, i 2. divizion 154. artiljerijskog puka bili su na položajima Vratnika i Velikog Goljaka. Tre i bataljon 260. puka bio je u s. Klari evac. U Senjskoj Draži bio je 1. divizion 154. artiljerijskog puka. U Senju se nalazio 311. pješadijski puk, prištapske jedinice divizije „Murge“ i divizijska baza.

Kapitulacija Italije i razoružavanje njених jedinica

Tridesetog avgusta 1943. osmotrene su u zoni Bihaće snage 114. njemačke loveke divizije. Ona je 1. septembra otpočela nastupanje od Bihaća i uspjela da se probije u Donji Lapac. Tegog septembra stigla je u Gračac i produžila pokret ka Kninu, u koji su njeni prednji dijelovi ušli 4. septembra. Postupala je prema direktivama njemačke Vrhovne komande, radi razoružavanja italijanskih jedinica u zoni Knin—Zadar—Šibenik. Ovim pokretima 114. njemačka lovačka divizija ka Kninu i divizije „Macerata“ ka Delnicama Glavni štab Hrvatske nije imao dovoljno podataka. Na osnovu toga je pogrešno zaključeno da neprijatelj priprema novu ofanzivu na Gorski kotar i Liku.

Na osnovu takvog zaključka, Glavni štab Hrvatske je izdao naredbu O. broj 165 od 30. avgusta 1943., kojim vrši novi raspored naših jedinica. Tako cijelu 6. udarnu liniju diviziju rokira na pravac Bihać—Lapac—Gračac—Knin. Osmu kordunašku diviziju sa dve brigade upućuje u zonu s. Poljanak—Prijedor—Bijelo Polje, a 13. diviziju sa dve brigade (1. brigada 13. primorsko-goranske divizije i 2. brigada 8. kordunaške divizije) na sektor Gospića. Tako su se divizije 1. hrvatskog korpusa udaljile od Karlovca, Ogulina i Sušaka.

Na sektoru Senja ostala je samo 14. primorsko-goranska brigada 13. divizije, koja je sada već imala 4 bataljona (4. bataljon je formiran 22. avgusta 1943.) i 2. bataljon 1. primorsko-goranskog odreda.

Tako su se na dan kapitulacije Italije 9. septembra 1943. u zoni 5. italijanskog armijskog korpusa našle samo jedinice 14. primorsko-goranske brigade i Grupa primorsko-goranskih odreda. Prvi primorsko-goranski odred sa 2 bataljona bio je na položajima prema Ogulinu, a 2. pri-

morsko-goranski odred sa 1. bataljonom kod Grižana, dejstvuju i ka Crikvenici i 2. bataljonom ka Grobniku.

Dok je 14. primorsko-goranska brigada bila kod Senja i vodila borbe sa divizijom „Murge“, Grupa primorsko-goranskih odreda, uz pomoć narodnooslobodilačkih odreda, partičkih organizacija i naroda Primorja i Gorskog kotara, uspjela je razoružati gotovo sve jedinice 5. italijanskog armijskog korpusa.

Štab 14. primorsko-goranske brigade izdao je 8. septembra 1943. zapovijest 3. i 4. bataljonu da napadnu i oslobođe Veliki Goljak.¹² Poslije zauzimanja Velikog Goljaka,

¹² Zapovjed komandanta 14. primorsko-goranske brigade za naipad na vanjsku liniju odbrane Senja:

„Stab 14. brigade 13. divizije NOV Hrvatske, dne 8. IX 1943.

z a p o v j e d

Na našem odsjeku neprijatelj se nalazio utvrđen na kotama Veliki Goljak (824) ja ine 50–60 vojnika — Blan (851) ja ine 50–60 vojnika — u selima Melnice i Vratnik nepoznate ja ine — na kotama od Veljuna (889) do Krivog Puta nepoznate ja ine.

3. bataljon ove brigade uz pomoć ostalih jedinica napasti će i osvojiti kotu Veliki Goljak (824).

n a r e u j e m o

3. bataljon: sa jednom etom napasti će kotu Goljak i tako da se sa jurišnim odeljenjima privuće u neposrednu blizinu i koristeći iznenađenje jurišom i bacanjem bombi istu zauzmu; sa jednim vodom osigurati će si svoje desno krilo na najpogodnijem mjestu iznad sela STUBALJ između kote Veliki Goljak i Plan; sa jednim vodom i jednim teškim mitraljezom držati će kotu ZAVID I STANI BRDO; sa jednim vodom i mitraljeskim odjelenjem Vuju Glavu i Serdare; jedno mitraljesko odjelenje ukopati će se na zapadnim padinama Vrva i Vrha prema Veljunu sa zadatkom da spreči svaki prilaz neprijatelja sa te strane; sve te jedinice izbaciti će oatore do neprijateljskih linija sa zadatkom da vrše po po etku borbe pritisak i fingiraju napad na neprijatelja; štab Da^ujona odrediti će od jedinica koje napadaju na kote Veliki Goljak dvije desetine za evakuaciju plijena, dok će ostale snage odmah po zauzimanju utvrditi se na jugozapadnim padinama te kote.

4. bataljon: sa jednim vodom zauzeti će položaje na sjeverozapadnom dijelu Malog Goljaka sa zadatkom da štiti napad na

14. primorsko-goranska brigada je vodila teške borbe za Senj. Za vrijeme trajanja borbi za Senj vo eni su pregorovi u kojima su sa naše strane u estvovali komesar Glavnog štaba Hrvatske Vladimir Bakari i Veljko Kovačević. Italijani su pristali na predaju cijelokupne divizije „Murge“ u Senju. Sve formalnosti oko predaje bile su završene 13. septembra 1943. godine.

Zapljenom divizijske baze u Senju došlo se do ogromnog ratnog plijena. Zarobljeno je preko 6000 vojnika i

Goljak, onemogu i poja anje i tu e neprijatelja u bijegu; sa jednim vo om zaposjeti e bezimenu kotu kod raskrižja puteva za vrzi e i Ma kovac; sa jednim vodom osiguravati e brdski top na koti 575. Mitraljesku etu rasporediti e prema svom naho enju. Po zauzimanju kote Veliki Goljak odmah upu uje jedno mitraljesko odeljenje na tu kotu; nakon po etka borbe njegove jedinice ostaju u tajnosti i u koliko do e do panike kod same posade u Melnici iskoristiti e tu paniku za eventualno zauzimanje; jedna eta tog bataljona mora biti do 15 sati u selu Buri i i biti e rezerva brigade. Artiljerija: 1 protivkolski top postaviti e se na koti Vrn a Vrh i biti e pod direktnom komandom brigade. Zadatak da tu e kotu Plan i ciljeve koji e mu biti odre eni; brdski top postavi e se na kotu 575 (Ma kovac) sa zadatkom da tu e bunkere na koti Veliki Goljak; dva teška baca a na koti Medve ak sa zadatkom da tuku kotu Veliki Goljak; vatru e otvoriti tek ako ne uspije iznena enje i to nare enjem komandanta bataljona iz sva tri oru a po 6 metaka. Brdski top e svoju vatru i otvaranje vatre cijeniti prema vatri baca a; nakon osvajanja kote moraju i brdski top i baca i uzeti elemente za eventualno ga anje škole kod Melnica ili kote Plan; povla enje artilerije po nare enju.

Veza: uspostaviti e se telefonska izme u baca a kod kote Medve ak i komandanta bataljona kod kote Goljak. Izme u centrale i 4. bataljona na koti 575 te centrale i Štaba brigade na koti Vrn a Vrh. U koliko bude linije uspostaviti e se veza i izme u Štaba brigade i 3. bataljona.

Signalizacija: zauzimanje kote Veliki Goljak signalizirati e 3. bataljon palenjem vatre.

Evakuacija: Sve zarobljenike i plijen evakuisati za selo STUBICA.

Brigadno previjalište: Selo STUBICA.

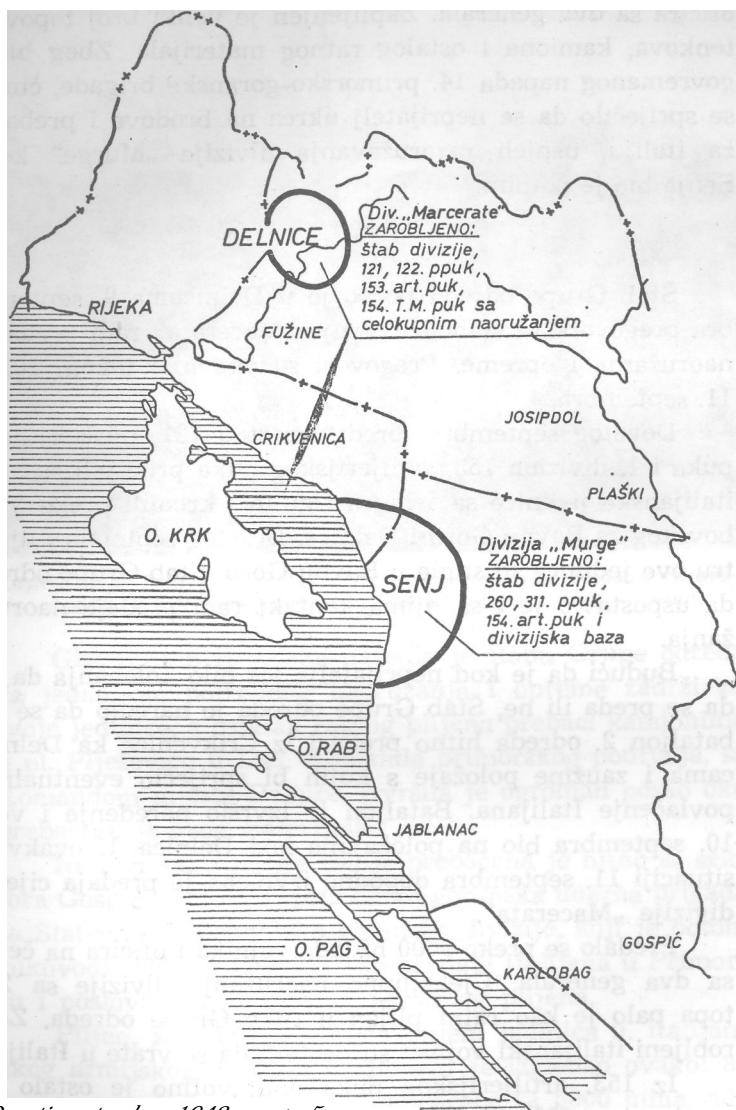
Komandno mjesto brigade: Vrn a Vrh.

Znaci raspoznavanja: Redovni.

Ugovoreni znaci za no : Doziv — jedan dugi i jedan kratki zvižduk, odziv — dva kratka zvižduka.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komandant: Viktor Bubanj, polit, komesar Karadžija Emil."

Deveti septembar 1943 snage 5.
italijanskog armijskog korpusa
na dan kapitulacije Italije

oficira sa dva generala. Zaplijenjen je veliki broj topova, tenkova, kamiona i ostalog ratnog materijala. Zbog blagovremenog napada 14. primorsko-goranske brigade, ime se sprijeilo da se neprijatelj ukrca na brodove i prebaci za Italiju, uspjeh razoružavanja divizije „Murge“ kod Senja bio je potpun.

*

Štab Grupe odreda po e je u Delnicama 9. septembra pregovore sa štabom divizije „Macerata“ radi predaje naoružanja i opreme. Pregovori su vo eni i tokom 10. i 11. septembra.

Devetog septembra, predve e, štab 121. pješadijskog puka i 1. divizion 153. artiljerijskog puka prikupili su sve italijanske jedinice sa sektora Ogulin i krenuli preko Vrbovskog za Ravnu Goru i Delnice. Desetog septembra ujutru ove jedinice su stigle u Ravnu Goru. Štab Grupe odreda uspostavio je i sa njima kontakt radi predaje naoružanja.

Budu i da je kod neprijatelja još bilo kolebanja da li da se predaj ili ne, Štab Grupe odreda je naredio da se 1. bataljon 2. odreda hitno prebaci iz Crikvenice ka Delnicama i zauzme položaje s kojih bi sprijeo eventualno povlačenje Italijana. Bataljon je izvršio naređenje i već 10. septembra bio na položajima kod Delnica. U ovakvoj situaciji 11. septembra dopodne izvršena je predaja cijele divizije „Macerata“.

Predalo se preko 9000 hiljada vojnika i oficira na elu sa dva generala. Cjelokupno naoružanje divizije sa 24 topa palo je kao ratni plijen u ruke Grupe odreda. Zahrobljeni italijanski vojnici su pušteni da se vrate u Italiju.

Iz 153. artiljerijskog puka dobrovoljno je ostalo u partizanima 230 vojnika, podoficira i oficira koji su odmah otpali sa obukom naših artiljeraca.

Kapitulacija Italije. Borci 14. primorsko-goranske brigade razoružavaju italijansku sanitetsku kolonu na putu Senj — Novi

Glavni štab Hrvatske naredio je štabu Grupe odreda da jedan dio potrebnog naoružanja i opreme zadrži za svoje jedinice, a ostatak ratnog plijena prebaci kamionima u pl. Plješevicu u Lici. Komanda primorskog područja, sa Komandom mjesta Delnice, izvršila je ogroman posao oko prebacivanja ovog materijala.

Na dan kapitulacije Italije preba ena je hitno sa sek-tora Gospi za Novi 1. primorsko-goranska udarna brigada sa Štabom. 13. primorsko-goranske divizije, koji je potom rukovodio svim poslovima oko predaje Italijana u Primorju i poslovima oko evakuacije ratnog plijena.

Plijen, zahvaen razoružanjem jedinica 5. italijanskog armijskog korpusa, u globalu je izgledao ovako: 80 topova raznih kalibara, 40 minobaca a sa 5000 mina, 400 mitraljeza, 400 puškomitraljeza, 130 automata, oko 15.000

pušaka, 4 miliona metaka, jedan vagon ru nih bombi, 5000 kg eksploziva, 150 kamiona, 20 putni kih automobila, 30 motocikala, 17 tenkova, 10 oklopnih automobila, jedan avion, 40 radio-stanica, 500.000 litara benzina, 120 vagona hrane, opreme i mnogo drugog materijala.

Divizijska baza u Ogulinu, me utim, ostala je u rukama 33. ustaškog bataljona, budu i da jedinice 8. kordunaške divizije zbog udaljenosti nisu uspjеле da pre Nijemaca umarširaju u Ogulin. Ne gube i vrijeme, 11. septembra u Ogulin je stigao njemački 14. SS policijski puk iz Podravine i tako poja do 33. ustaški bataljon prije dolaska naših jedinica.

*

Druga primorsko-goranska brigada je ostala u Senju i popunjavala bataljone novim borcima.

U me uvremenu, uslijedila je naredba štaba 13. primorsko-goranske divizije broj 110 od 16. septembra 1943. O novom formacijskom ustrojstvu brigada. Novom formacijom je bilo predviđeno da brojno stanje brigada najviše iznosi oko 1.500 boraca, raspoređeni u 4 pješadijska bataljona i 1 prateći bataljon. Svaki bataljon u svom sastavu trebalo je da ima 3 pješadijske i 1 mitraljesku etu. U svakoj desetini, pored ostalog naoružanja, bio je predviđen po 1 puškomitraljez. U Pratećem bataljonu bilo je predviđeno da se formira eta pratećih oružja od 4 topa sa po 50 granata po svakom oružju i eta teških minobaca a od 4 minobaca a sa po 50 mina po minobaca u. Pri Štabu brigade je trebalo formirati tehničku etu u čijem sastavu bi bili vod za vezu, minerski vod i pontonirski vod. Pored toga kao zasebne jedinice pri Štabu brigade bile bi izvedene i sanitetska eta i intendantura.

U ovo vrijeme su od odredskih i novoformiranih bataljona formirane 3. i 4. brigada, koje su potom ušle u sastav 13. divizije.

Cijela Istra, osim gradova Rijeke, Pule i Trsta, bila je prvi put u svojoj povijesti slobodna i priklju ena Hrvatskoj. Razvile su se mnogobrojne jedinice, od kojih su bile formirane 2 partizanske brigade i brojni odredi. Za te nove jedinice 13. divizija je uputila veliki broj starješinskog kadra iz svoje 1. i 2. brigade. Priliv novih boraca u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru bio je masovan.

Poslije kapituacije Italije u Primorju, Gorskom kotaru i Lici nalazile su se slijede e neprijateljske jedinice: u Rijeku je pored nekih italijanskih fašisti kih jedinica stigao i elni ešelon 194. pješadijskog puka 71. njema ke divizije; u Ogulinu je stacioniran 33. ustaški bataljon, 14. SS policijski puk i 1 bataljon domobrana; u Gospi u i Karlobagu nalazile su se ranije ustaške formacije.

Napad na Karlobag

Od 13. do 19. septembra 14. primorsko-goranska brigada je bila u Senju. Prema naredbi Štaba 13. divizije vršila je formiranje Prate eg bataljona i popunu pješadijskih bataljona i ostalih jedinica pri Štabu brigade. Poslije izvršene popune i organizacionog sre ivanja brigada je otpo ela sa pripremama za napad na ustaško uporište Karlobag.

Karlobag je u to vrijeme držala 1 oja ana eta 9. bataljona ustaša i jedan vod žandarma. Istovremeno su se u njemu nalazili i zarobljeni vojnici 1. bataljona 58. italijanskog pješadijskog puka. Za napad na Karlobag bili su odre eni dijelovi 1. i 3. bataljona i dio prate eg bataljona 14. primorsko-goranske brigade. Po etak napada predvi en

je za no 21/22. septembra. Me utim, po eo je tek 23. septembra. Napad nije uspio jer su u njemu u estvoale manje snage, a i ustaše su pružile odlu an otpor sa dobro pripremljenih doju erašnjih italijanskih položaja. Zato je napad prekinut. Prvi bataljon 14. primorsko-goranske brigade je i dalje ostao kod Karllobaga, dok su se ostale jedinice vratile u Senj.

U me uvremenu Stab 13. divizije je rukovodio pomorskim desantom na otok Lošinj, koji je izvodila 1. primorsko-goranska brigada. Oslobo enjem Lošinja i likvidacijom etnika, koji su se povukli na ovaj otok, svi Kvarnerski otoci su bili oslobo eni.

*

U to vrijeme najvažniji zadatak svih organa pozadine bio je brza evakuacija velikog ratnog plijena zadobijenog kapitulacijom Italije. Oružje, municija, hrana i ostali materijal sklanjani su u zemunice u pl. Miškovica i pl. Plješevica u Lici.

Iako je za obavljanje ovako obimnog posla ostalo malo vremena, ipak je on uz velike napore svih komandi, organa pozadine jedinica i narodnooslobodila kih odbora bio uspješno izvršen.

U novoformiranim 3. i 4. brigadi u me uvremenu je izvo ena borbena obuka novih boraca i vršeno organizaciono sre ivanje brigada. Obavljena je obuka u ga anju i rukovanju oružjem. Pri komandama podru ja formirani su školski bataljoni, u kojima su se obu avali novoprdošli omladinci koji do tada nisu služili vojsku.

Izvršeni su izbori narodnooslobodila kih odbora u svim novooslobo enim mjestima i vršena mobilizacija novih boraca. Partijski komiteti su imali vrlo težak zadatak da oduševljenom narodu objasne pravu situaciju na ratištu. Kod mnogih ljudi je preovladalo shvatanje da je rat

završen. Zbog toga je narod trebalo pripremiti za nove napore.

Jedinice su istovremeno rušile sve objekte koji su mogli poslužiti neprijatelju. Na željezni koj pruzi Rijeka —Ogulin porušen je vijadukt kod mjesta Fužine i tunel Kupjak, a i mnogi drugi objekti, tako da je ova pruga izba ena iz upotrebe do kraja rata.

*

Raspored jedinica 13. divizije krajem septembra 1943. bio je slijede i: 1. primorsko-goranska udarna brigada poslije likvidacije etnika na otoku Lošinju sa 3 bataljona je preba ena na sektor Karlobag—Gospi, dok je 1 njen bataljon posjeo položaj kod Gumance sjeverno od Klana. Zadatak ovog bataljona je bio da održava vezu sa istarskim partizanskim jedinicama. eternaesta primorsko-goranska brigada je i dalje bila u Senju i pripremala novi napad na ustaško uporište Karlobag. Jedan bataljon brigade bio je kod Vratnika, a jedan na položajima kod Karlobaga.

Tre a brigada 13. divizije se nalazila na položajima prema Sušaku. Drugi partizanski odred sa 2 bataljona je bio kod s. Gornje Jelenje.

etvrta brigada 13. divizije se nalazila na položajima kod Ogulina, privremeno pot injena 8. kordunaškoj diviziji, koja je pripremala napad na Ogulin.

Ustaške jedinice su i dalje držale garnizon u Gospi u i posade u mjestima: Li ki Osik, Peruši, Pazarište, Kosilj, Smiljan, Brušane, Baške Oštarije i Karlobag.

Nare enjem Glavnog štaba Hrvatske od 29. septembra 1943, 6. li ka udarna divizija sa 3. brigade i 13. primorsko-goranska divizija sa 1. udarnom i 14. primorsko-goranskom brigadom doobile su zadatak da likvidiraju sva ustaška uporišta oko Gospi a i garnizone Baške Oštarije i Karlobag.

Trinaesta divizija je dobila zadatak da likvidira ustaško uporište Karlobag i utvr enja na vrhu Ura i Bandijera. Pristupaju i izvršavanju zadatka, 13. divizija je 1. oktobra 1943. izdala zapovijest prema kojoj su njene brigade doobile slijede e zadatke:

Prva primorsko-goranska brigada trebalo je da napadne i likvidira ustaško utvr enje na vrhu Ura i Bandijera kod s. Sušanj. U toku napada mora da održava vezu lijevo sa 1. udarnom brigadom 6. li ke divizije koja je napadala na s. Baške Oštarije i s. Brušane i desno sa 14. primorsko-goranskom brigadom koja je napadala na Karlobag.

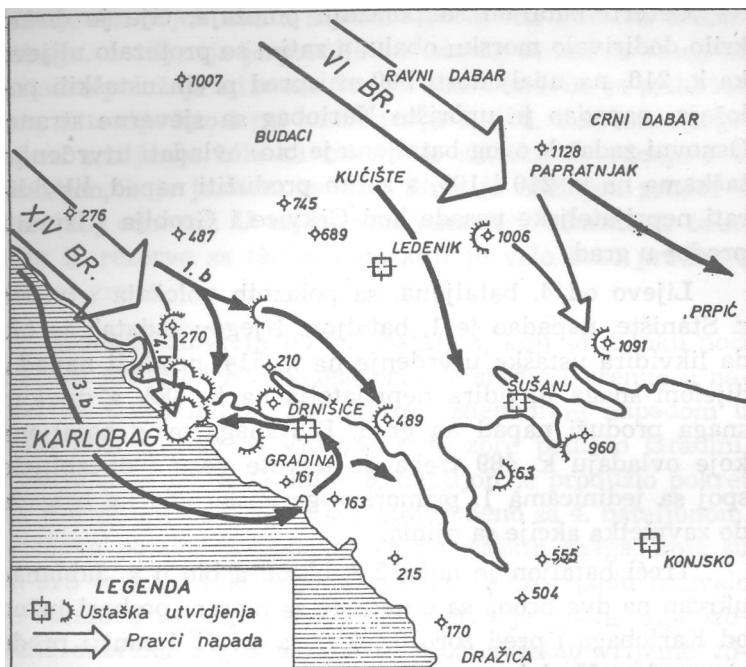
etrnaesta primorsko-goranska brigada trebalo je da napadne i likvidira ustaški garnizon Karlobag, održavaju i lijevo vezu sa 1. primorsko-goranskom udarnom brigadom. U Karlobagu su se nalazili 1 eta 9. bataljona ustaša i 1 vod žan arma, a i naoružane ustaše, civili, svega oko 200 ustaša i žandarma.

Po etak napada za sve brigade bio je odre en: 3. oktobar 1943. u 05.00 asova.

Zapovijest za napad 14. primorsko-goranska brigada je dobila 1. oktobra 1943. oko 24.00 asa. Drugog oktobra brigada je u rejonu s. Cesarice izvodila pripreme za napad i poslijepodne izvršila pokret ka polaznim položajima. Meutim, u pokretu ka polaznim položajima, 14. primorsko-goranska brigada je napadnuta od grupe ustaša ja ine oko 300 ljudi. Oni su se iznenadno pojavili na dominiraju im visovima bo no u odnosu na pravac marševanja brigade.

U to vrijeme grebenom Velebita u pravcu Crnog Dobra maršovala je 1. primorsko-goranska udarna brigada.

uvši paljbu ispod sebe, Stab 1. brigade je odmah izdvojio 1 bataljon i uputio ga u pravcu odakle se ula paljba. Ustaške snage, koje su napale 14. primorsko-goransku brigadu, bile su i same iznenada napadnute u le a od tog ba-

Oktobar 1943, 14. primorsko-goranska brigada pri napadu na Karlobag

taljona. Njihov položaj je postao vrlo težak, jer su se našli na brisanom prostoru pod unakrsnom vatrom 14. primorsko-goranske brigade i 1 bataljona 1. primorsko-goranske udarne brigade. Gubici ustaša bili su veliki. U borbi je bio ranjen i ustaški zlo inac — bojnik Bogdani.

etrnaesta primorsko-goranska brigada je imala 8 poginulih i preko 10 ranjenih. Sukob sa ovom ustaškom jedinicom poremetio je normalno posjedanje polaznog položaja, jer su sve radnje morale da se izvode no u, ali su ipak sve pripreme za napad bile izvršene na vrijeme.

Borbeni raspored bataljona za napad na uporište Karlobag bio je slijede i:

etvrti bataljon sa polaznih položaja, ije je desno krilo dodirivalo morsku obalu, a zatim se protezalo ulijevo ka k. 210, na udaljenosti 500 m ispred prvih ustaških položaja, napadao je uporište Karlobag sa sjeverne strane. Osnovni zadatak ovog bataljona je bio: ovladati utvr enim ta kama na k. 210 i 105, a zatim produžiti napad, likvidirati neprijateljske posade kod Crkvice i Groblja i izvršiti prođor u grad.

Lijevo od 4. bataljona, sa polaznih položaja u visini s. Stanište, napadao je 1. bataljon. Njegov zadatak je bio da likvidira ustaško utvr enje na k. 514, produži napad i dijelom snaga likvidira neprijatelja na k. 489, a dijelom snaga produži napad na grad. Dio snaga ovog bataljona koje ovladaju k. 489 treba da uhvate vezu i obezbijede spoj sa jedinicama 1. primorsko-goranske udarne brigade do završetka akcije sa njima.

Treći bataljon je no u 2/3. oktobra bio u s. Jablanac ukrcan na dva broda sa ciljem da se morem prebacu južno od Karlobaga i pred zoru 3. oktobra izvrši desant i pređe u napad na Karlobag sa južne strane.

Drugi bataljon je bio raspoređen u rezervu brigade u rejonu k. 23.

Vatreni položaji baterije topova 100 m (sa italijanskim posadom) bili su u rejonu Crveni Gaj, a baterija pt topova u rejonu Staniške Glave, odakle je mogla direktno gaati neprijateljeva utvr enja.

Ceta 4. bataljona, koja je napadala na k. 105, odlično je iskoristila artiljerijsku vatru i bez gubitaka izašla na njen vrh. Ustaše su poslije izvjesnog vremena izvršile protivnapad, ali eta ih je poslije kratke borbe prsa u prsa odbacila i definitivno ovladala kotom. Zauzimanjem k. 105, dobijen je odličan položaj za teške mitraljeze. Oni su odmah postavljeni na vrh kote. Otvorili su vatru po nepri-

jateljievim objektima u mjestu i po nekim ulicama u Karlobagu. Artiljerija je prenijela i usredsredila svu vatru na ustaške položaje od mora do Crkvice. Ponovila se približno ista situacija kao i pri zauzimanju k. 105. Odličnim gačnjem artiljerije bila su razbijena ustaška utvrjenja i 4. bataljon ih je jurišem zauzeo. Time je na injen prodor u ustaškoj odbrani. U taj prostor odmah je ubačen 2. bataljon iz rezerve sa tenkovima, koji je vrlo brzo prodro u centar grada.

Gotovo istovremeno i 3. bataljon, koji se u toku noćne iskrcaje južno od Karlobaga, brzo se sredio i krenuo u napad ka Gradini i k. 161. Brzim iznenadnim napadom u toku noći zauzeo je Vidovac i do zore podišao Gradini. Poslije zauzimanja Gradine 3. bataljon je produžio pokret ka Karlobagu i u njega ušao istovremeno sa 4. bataljom. Njegova pojava izazvala je rasulo u ustaškim redovima. Ubrzo je svaka organizovana odbrana u gradu prestala. Još izvjesno vrijeme vođene su samo manje borbe sa pojedinim grupama ustaša i vršeno je išenje sakrivenih ustaša u zgradama. Oko 11.00 sati cijeli grad je bio slobodan. Borba se još vodila samo za neka izolovana spoljna utvrjenja van grada. Izbijanjem 1. bataljona na k. 489 i k. 189 konačno je likvidiran svaki otpor i 14. primorsko-goranska brigada je potpuno izvršila svoj zadatak.

U borbi za Karlobag bilo je ubijeno 120 i zarobljeno 148 ustaša. Naši gubici iznosili su: 17 mrtvih i 24 ranjena. Zaplijenjen je top 47 mm, 4 teška minobaca a, 2 laka minobaca a, 16 teških i lakih mitraljeza i mnogo drugog naoružanja i opreme. Brigada je oslobođila iz zarobljeništva oko 1000 Italijana, koje su ustaše razoružale prilikom kapitulacije Italije.

Za to vrijeme su brigade 6. udarne li ke divizije i 1. udarna brigada 13. primorsko-goranske divizije likvidirale sva ustaška uporišta oko Gospića. Kod Gospića, ustaše su uspjele zadržati samo uporište Bilaj. Neprijatelj je imao velike gubitke u ljudstvu i materijalu i pripremao se za odbranu Gospića.

Prva udarna brigada 13. divizije ostala je i dalje na sektoru Gospića da sa 6. li kom divizijom sudjeluje u planiranom napadu na ovaj ustaški garnizon. Poslije oslobođenja Karlobaga 14. primorsko-goranska brigada je krenula za Novi.

OPERACIJA „WOLKENBRUCH“ — PROVALA OBLAKA

Poslije pada Musolinija 26. jula 1943. i završetka savezni ke kampanje za Siciliju 17. avgusta 1943, njema ka Vrhovna komanda je došla do zaklju ka da se njen prvi saveznik Italija nalazi pred kapitulacijom. Polaze i od ovog zaklju ka, ona je pristupila procjeni situacije na širem podru ju juga Evrope — izme u ostalih i balkanskog ratišta. Bili su sigurni da se najpovoljnija podru ja za budu a iskravljavanja saveznika nalaze u Jugoslaviji, iji je veliki dio teritorije ve kontrolisala Narodnooslobodila ka vojska Jugoslavije. Jedna od prvih mjera koju je njema ka Vrhovna komanda preduzela bilo je donošenje direktive o razoružavanju italijanskih divizija u Jugoslaviji, Albaniji i Gr - koj i o zaposjedanju morske obale na najvjeroatnijim pravcima za iskrvacanje saveznika.

Prema njihovoj procjeni, i poluotok Istra, sa lukama Trst, Pula i Rijeka i komunikacijama koje izvode ka Ljubljani i dalje ka Be u, bio je tako e jedan od važnijih operacijskih pravaca za saveznike. Stoga su Nijemci poslije kapitulacije Italije poduzeli hitne operativne mjere sa ciljem okupacije Istre i rije ke i ljubljanske provincije.¹³

¹³ Nare enjem od 10. septembra 1943. godine (dnevnik V. K. od 17. septembra 1943, str. 1113/14), Führer je naredio osnivanje

U izvodu iz ratnog dnevnika nema ke vrhovne komande oružanih snaga 1940—1945. III/2-1943. str. 1137, o ovoj operaciji se izme u ostalog kaže:

„24. septembar 1943. Jug:

Italijansko-hrvatsko grani no podru je:

Grupa Armija B saopštila je 22. 9. svoje namere za operaciju Istra (uporedi 19. 9. 27). Treba da se angažuju pod komandom II SS oklopog korpusa, oja ana 71. div. (oja ana sa 901 oklopnim škol. pukom), štab i 1 oja ani puk 44. div., 1 oja . puk „Leibstandarte Adolf Hitler“, 1 oja ani puk 24. oklopne div, 162 (Turk) div.*), kasnije jurišna brigada rajhsfirere SS. Poduhvat treba da se izvrši u 4 dela (etape) od po 4—7 dana do oblasti Ljubljane. Oklopni SS korpus zapre ava puteve Istre i Hrvatske (ka Ljubljani).

Operativni štab Vrh. K-de Vernahta je stavio prigovor na predlog. Grupi Armija B se saopštava da je Firer odobrio predloge za prva tri dela (etape). Namere za etvrti (napad od Ljubljane prema jugu i jugoistoku) ne odgovaraju Naredbi; time bi se bande potisnule prema jugu i jugoistoku na podru je K-danta Jugoistoka, gde ne bi mogle biti uhva ene. Firer je stoga naredio da se u etvrtom delu (etapi) upotrebe snage od Sušaka prema severoistoku na Brod i jake snage (162. div.) od Karlovca prema grani noj liniji sa odseka Metlika (Möltling-Kulpa) — r. Kupa, da bi se spre ilo bežanje bandi prema Hrvatskoj.

Beleška o pomanjkanju oružja kod 162. (Turk) div.* prema saopštenju na elnika štaba grupe Armija B.

Grupi Armija B se saopštava da joj op. štab Vrh. K-de Vernahta za 2 dana upu uje generalštab, majora Harbona da bi se upoznao sa prilikama u Istri.

njema ke vojne uprave „Jadransko primorje“, (Friau, Gorica, Trst, Istra, Rijeka, Kvarnersko oto je i Ljubljana). Za komesara vojne uprave postavljen je gaulajter Rajner sa sjedištem u Ljubljani.

Za okupaciju italijansko-hrvatskog podru ja (Ratni dnevnik Vermachta 1940—45. stav III/2 str. 1137 od 24. septembra 1943.) bio je odre en 2. SS oklopni korpus iz sastava 1. oklopne armije, grupe armija „B“. U sastav 2. SS oklopog korpusa ušle su slijede e snage: 71. pješadijska divizija, 44. pješadijska divizija, 162. pješadijska turkestanska divizija i 901. školski tenkovski puk. Štab 2. SS oklopog korpusa bio je u Ljubljani.

***) 25 sept. 1943. str. 1143**

Jugoistok:

Situacija na Balkanu:

Upu ena prema Ljubljani 162. (Turk) div. (vidi 24. 9/3) treba se najpre premestiti za Udine, gde treba da se preoruža. Na njeno mesto treba kod iš enja Istre angažovati druge snage."

Za realizaciju ovog cilja štab grupe armija „B“ razradio je plan operacije — nazvan „Wolkenbruch“ (Provala oblaka). Za izvo enje ove operacije bili su odre eni 2. i 12. SS oklopni korpus, oba iz sastava 1. oklopne armije — Italija.

Operacija „Wolkenbruch“ izvo ena je u etiri etape u trajanju od 4—7 dana.

Prva etapa operacije poela je 29. septembra 1943. u dolini r. Vipava sa snagama 71. pješadijske divizije i dijelovima 162. turkestanske divizije i trajala je do 1. oktobra 1943. godine.

Druga etapa je poela 2. oktobra i završila se 8. oktobra 1943. godine. Izvo ena je na Istri sa brzim prodorima u šire rejone Trsta, Rijeke i Pule. Upotrijebljene su jake tenkovske i pješadijske jedinice iz sastava 2. i 12. SS oklopog korpusa. Borbama u ovoj etapi operacije direktno je rukovodio štab 1. oklopne armije.¹⁴

Naime, poslije kapitulacije Italije, u Istri je došlo do op enarodnog ustanka, pa su se za veoma kratko vrijeme formirale 2 partizanske brigade i mnogi partizanski odredi. Glavni štab Hrvatske uputio je u Istru mnoge iskusne rukovodioce iz Like i Primorja iz 6. i 13. divizije. Prema nare enju Glavnog štaba Hrvatske, 16. septembra 1943. formiran je operativni štab za Istru. U ovim oslobo enim mje-

¹⁴ Dvanaesti SS oklopni korpus prikupio se na liniji južna ivica Trst—Kozina sa zadatkom da 2. oktobra otpo ne sa napadom i o isti prostoriju u trouglu: Novigrad—Kozina—Trst. U napadu su u estvovale: SS divizion tenkovskih grenadira „Hitler jugend“

stima uspostavljena je narodna vlast. Neprijatelj se nalazio u Trstu, Puli i Rijeci.

Istra je prvi put bila slobodna. Živjela je tih dana u stvaranju narodne vlasti i svoje narodne armije. U takvoj situaciji neprijatelj je otputio sa ofanzivom i surovim mjerama terora.

Operacijom „Wolkenbruch“ u drugoj etapi rukovodio je štab 1. SS oklopne armije, ije se komandno mjesto nalazilo u mjestu Op ina, sjeverno od Trsta. Ofanziva je otputila 2. oktobra i završila se 8. oktobra 1943. godine. Ona je izvela brzim prodorima u širi rejon Rijeke sa 2. SS oklopnim korpusom i u širi rejon Trsta sa oslabljenim 12. SS oklopnim korpusom (dijelovi 18. tenkovske divizije, pukovska grupa oklopne divizije L. A. H. i 1. H. J. oklopni bataljon, ojačan 1. bataljonom pionira).

Operaciju ka Rijeci izvodio je 2. SS oklopni korpus sa ojačanjem 71. pješadijskom divizijom iji se štab nalazio

(H. J.) sa pionirskim bataljom i 18. tenkovska divizija, te pukovska grupa SS grenadira divizija L. A. H. u rejonu Trsta. (Do ovog momenta ove jedinice su bile na odmoru i popuni, pa je njihovo brojno stanje i naoružanje bilo relativno malo).

Poslije izvršenog išenja određene prostorije trebalo je da korpus nastavi sa prodorom kroz jugozapadni obalski dio Istre za Pulu.

Drugi SS oklopni korpus prikuplja se na prostoriji Istarska Bistrica–Sniježnik. Drugog oktobra 1943. krenuo je u napad sa dve kolone – lijevom preko Gomanjca i Kamenjaka za s. Cernik i desnom – glavnom kolonom Klana–Matulje.

Nastupanjem ovih kolona ka s. Cernik odnosno ka s. Matulje, neprijatelj je uspio presjeći i odstupnicu istarskim jedinicama za Gorski kotar (u sastavu 2. SS oklopog korpusa bile su slijedeće jedinice: 71. pješadijska divizija, 1. bataljon 191. pješadijskog puka, 221. pješadijski puk, 194. pješadijski puk, artiljerijski puK – 88. pješadijska divizija sa 132. pješadijskim pukom, 88. izviđačkim bataljom, 901. tenkovskim grenadirskim pukom, 1. bataljonom 1. puka tenkovskih grenadira i artiljerijskim pukom).

Od 2. do 8. oktobra 1943. neprijatelj je uspio razbiti naše jedinice u Istri i nanijeti im teške gubitke.

u s. Podgrad i 44. pješadijskim divizionom¹⁵ sa pukovskom grupom 132. pješadijskog puka. Operacija je otpoela rano ujutro prođorom 901. školskog tenkovskog puka u dve kolone ka s. avle iz Ilirske Bistrice i 1. tenkovskog bataljona iz 1. tenkovske divizije od s. Podgrad za s. Matulji.

194. pješadijski puk iz Rijeke krenuo je ka sjeveru u dve kolone, jedna za s. avle, a druga za s. Matulji, te su tako sa sjevernom kolonom zatvorili obalu u rejonu Kastav—Klana—Jelenje, gdje su se nalazile istarske brigade. Istovremeno odsje eno je povlačenje istarskih partizana od Primorja i Gorskog kotara. Od 4. do 6. oktobra neprijatelj je sa pukovskom grupom 132. puka 44. pješadijske divizije vršio išenje u okruženju.

Borbe u Istri završile su se 8. oktobra razbijanjem istarskih brigada kojima su nanijeti teški gubici.

Koncentracija neprijateljskih snaga za treći etap operacije „Wolkenbruch“ na Hrvatsko primorje i Gorski kotar bila je završena 6. oktobra 1943. godine. Operacijom u ovoj etapi rukovodio je Štab 71. njemačke pješadijske divizije sa sjedištem u Opatiji.

Po etni raspored jedinica koje su u estvovale u operaciji bio je slijedeći: 194. pješadijski puk 71. pješadijske divizije na liniji s. Jelenje — s. Grobnik — s. Cernik; 88. njemačka divizija sa 132. pješadijskim pukom, 88. izviđačkim bataljonom i 1. artiljerijskim divizionom kod s. avle odnosno s. Soboli; 901. oklopni grenadirski školski puk u rejonu s. Soboli—Kamenjak.¹⁶

Plan neprijateljskih dejstava za 7. oktobar 1943. predviđao je da 901. oklopni puk kao pokretna udarna grupa

¹⁵ U Gorski kotar nastupila je kao 88. pješadijska divizija.

¹⁶ Ratna dokumenta Glavnog štaba Hrvatske i 13. primorsko-goranske divizije ne odražavaju pravo stanje u eš a njemačkih jedinica u trećoj etapi (od 7. do 30. oktobra 1943) operacije „Wol-

u 06.00 asova kreće u obuhvat pravcem: Kamenjak — s. Gornje Jelenje—Oštrica — s. Hreljin ka Kraljevici, i tim putem pristupi opkoljavanju 3. brigade u rejonu s. Draga — s. Krasica — s. Hreljin.

Sedmog oktobra, 901. oklopni puk izvršio je predvi-
eno obuhvatno nastupanje i preko s. Hreljin oko 12.30
asova stigao u Kraljevicu. Jedna eta, radi izvi anja, u
toku popodneva stigla je u Crikvenicu i tu razrušila ra-
dio-stanicu. 194. pješadijski puk je nastupao kao desna
kolona pravcem: s. Cerik — s. Skljevo — s. Krasica — s.
Hreljin sa zadatkom takti kog okruženja, koje je izvršila
pokretna grupa 901. oklopnog puka. Pukovska grupa 132.
pješadijskog puka pomjerila se ka željezni koj stanici
Plaše, obezbje uju i lijevo krilo 194. pješadijskom puku,
a 88. izvi a ki bataljon zauzeo je Gornje Jelenje, radi
daljnog nastupanja u toku 8. oktobra ka s. Lokve.

Sedmog oktobra 1943. na položajima prema njema-
kim snagama na Grobniku nalazila se 3. brigada 13. pri-

kenbruch". Naime, došlo se do pogrešnih podataka da je u operaciji na Hrvatsko primorje i Gorski kotar uzela u eš a motorizovana divizija "Herman Gering", koja se, me utim, u to vrijeme nalazila u sastavu 10. njema ke armije u drugom ešelonu u odbrani Rima. Isto tako pogrešan je i podatak—dosada na više mjesta objavljen — da je u ovoj operaciji u estvovala i motorizovana divizija „Adolf Hitler", jer je ona u to vrijeme poslije teških gubitaka u kurskoj bici bila preba ena u sjevernu Italiju na odmor i popunu. Dokumenat Vrhovne komande njema kih oružanih snaga III/2-1943, str. 1137 R. D. ukazuje da je samo jedan oja ani puk divizije „Adolf Hitler" („Leibstandarde Adolf Hitler" — u daljem tekstu L. A. H.) bio privremeno dodijeljen 12. SS oklopnom korpusu. Taj puk je u estvoao u borbama za Istru oko Trsta i Pirana i to u drugoj etapi operacije „Wolkenbruch", prema izri tom nare enju Hitlera (nare enje R. D. V. K. Wermachta 1943. III/2 od 4. oktobra 1943. u 17.30 asova), u kome, izme u ostalog, stoji i slijede e: „Dijelove SS Pz Grenadir divizije L. A. H. treba, pošto Istra bude o iš ena, ponovo vratiti njihovoj diviziji, tim prije što tenkovske divizije u borbi protiv bandi maju sasvim ograni enu vrijednost". Iz dnevnog izvještaja grupe armije „B" od 28. oktobra 1943. godine vidi se da se vrši prebacivanje SS divizije L. A. H. iz Italije na isto ni front u sastav grupe armija feldmaršala Erih fon Manstein radi u eš a u protivudaru kod Kijeva novembra 1943. godine.

morsko-goranske divizije, a na liniji Draga—Kukuljanovo k. 285 — Kamenjak — s. Meja. Drugi primorsko-goranski odred sa 2 bataljona posjedao je položaje; 1. bataljon na s. Gornje Jelenje i 2. bataljon u s. Crni Lug.

Borbe na sektoru Hreljin — Krasica

U me uvremenu 6. oktobra u 14.00 asova štab 14. primorsko-goranske brigade dobio je od komandanta 13. divizije, usmeno nare enje da no u 6/7. septembra izvrši pokret iz Novog na sektor s. Hreljin — s. Krasica. Brigada je dobila zadatku da smjeni 3. brigadu na položaju s. Draga — s. Kukuljanovo — k. 285 — s. Kamenjak i izvrši pripreme za napad na Kamenjak k. 410 i Sušak.

Oko 05.00 asova 7. oktobra brigada je stigla na sektor Krasica — s. Hreljin i zauzela slijede i raspored: Štab brigade sa 1. bataljom u s. Krasica, 2. bataljon u s. Praputnjak, 3. bataljon u s. Meja i 4. i Prate i bataljon u s. Hreljin.

Štab 14. brigade je odmah poslje dolaska u s. Krasicu uspostavio telefonsku vezu sa štabom 3. brigade u s. Meja i od njih dobio obavještenje da na njihovim položajima nema nikakvih promjena. Rukovode i se time, Štab 14. brigade je pristupio normalnom radu na smještaju i pripremi svojih jedinica za smjenu jedinica 3. brigade.

Me utim, oko 08.30 asova oglasila se jaka mitraljeska vatrica sa pravca Koritnik. Istovremeno se javio i komandant 3. brigade i telefonom obavjestio Štab 14. brigade da je jedan njegov bataljon kod Koritnika napadnut i vodi borbu sa njema kom pješadijom. Tražio je od Štaba 14. brigade da hitno uputi jedan bataljon prema Koritniku. Na pitanje komandanta 14. brigade da li neprijatelj raspolaze tenkovima, odgovorio je da je cesta prekopana i da tenkovi još nisu primije eni.

Na osnovu dobijenog obavještenja i poslije kraće procjene situacije, komandant 14. brigade odlučio je da brigadu odmah stavi u borbenu situaciju. Preko kurira je bataljonima izdao slijedeće zapovijest:

etvrtom bataljonu je bilo naređeno da odmah kreće ka željezni koj stanici u s. Meja i zauzme k. 705. Osnovni zadatak ovog bataljona je bio da poslije izbijanja na određenu liniju pređe u napad i nanese bojni udar neprijatelju koji je nastupao od Koritnika.

Prvi bataljon je dobio zadatak da što prije izbjije na k. 614 Svib i k. 610.

Drugi bataljon je dobio zadatak da posjedne položaje iznad željezni ke stanice Plaše.

Treći bataljon dobio je zadatak da na južnom dijelu s. Hreljin posjedne k. 324. i k. 307 i brani ih do dobijanja slijedećeg naređenja.

Pratitelj bataljonu je bilo naređeno da bude spreman za pokret i sa eka slijedeće naređenje.

Sanitetu, eti za vezu i komori brigade bilo je naređeno da se odmah povuku ka s. Križišće.

Oko 09.30 asova naišli su od s. Koritnika pravcem ka s. Meja neprijateljski tenkovi. Stab 14. brigade se u to vrijeme nalazio u pokretu na cesti između s. Meja i s. Hreljin. Odmah poslije pojavljivanja tenkova Stab brigade je naredio Štabu Pratitelju bataljona da bateriju topova hitno uputi ka s. Križišće, a etu minobaca i ka željezni koj stanici Plaše. U tom momentu su ostale jedinice brigade još bile u pokretu ka svojim položajima. Oko 9,40 asova tenkovi su već prodrli kroz s. Hreljin i produžili prema s. Križišće, a zatim i dalje za Kraljevicu. Ovim je obrok bio zatvoren i 14. i 3. brigada su se našle u okruženju. Stab 14. brigade je odmah sa jednim vodom otpođeo preko željezni ke stanice Plaše, gdje su se već nalazili Nijemci. Poslije izvršenog proboda, on je produžio

za Zlobin. Prate i bataljon, uhva en na cesti kod Hreljina, bio je razbijen od neprijateljskih tenkova.

Ve i dio 3. bataljona je uspio da se probije ka Zlobinu, dok se jedan manji dio povukao prema s. Bakarac. Za to vrijeme 4. bataljon je zaposjeo položaje iznad željezni ke stanice Meja i odbio nekoliko juriša neprijateljske pješadije, koja je nadirala preko k. 705. Nakon jedno asovne borbe bataljon se probio ka s. Benkovac. Prvi i 2. bataljon su se tako e povukli prema s. Bakarac i poslije kraeg vremena došli u vrlo kriti nu situaciju.

Bataljoni 3. brigade 13. divizije kod s. Draga i s. Kukuljanovo cijelog dana su vodili borbu sa jedinicama 194. njema kog puka, ne znaju i da se ve nalaze u okruženju.

Oko 13.30 asova Štab 14. primorsko-goranske brigade uspostavio je vezu sa 3. bataljom i odmah mu izdao zadatak da prikupi sve svoje borce i razbijene grupe iz drugih jedinica i organizuje odbranu iznad željezni ke stanice Plaše, linijom: k. 728 — bezimena kota jugoisto no od ceste Plaše—Zlobin. U 15.00 asova uspostavljena je veza i sa 4. bataljom. Njemu je dat zadatak da manjim dijelom snaga posjedne k. 1106 i k. 908, a glavninom bataljona organizuje odbranu kod s. Brdo. Pored toga, bataljonu je dat i zadatak da prekopa cestu Hreljin—Brdo.

No i 7/8. oktobra, kod s. Bakarac, u okruženju su još bili 1. i 2. bataljon, dio 3. bataljona 14. primorsko-goranske brigade i ve i dio boraca 3. brigade. Cijele no i ove jedinice su se pojedina no i u dijelovima probijale preko s. Šmrika ka s. Grižane.

Osmog oktobra u 03.00 asa na željezni ku stanicu Plaše izvršio je napad 3. bataljon 14. brigade, ali je napad bio odbijen.

Istoga dana oko 09.00 asova 132. njema ki pješadijski puk, oja an tenkovima, odbacio je 3. bataljon 14. brigade sa položaja iznad Plasa i produžio nastupanje u

pravcu Fužina. Tre i bataljon se povukao u pravcu s. Li . U 11.00 asova neprijatelj je probio i položaje 4. bataljona kod s. Brdo i produžio za Fužine. Stab 14. brigade i 4. bataljona bili su odba eni u šumu Rogozno. Izvi a ki bataljon 88. njema ke divizije otpo eo je toga dana nastupanje od Gornjeg Jelenja i za kratko vrijeme zauzeo s. Mrzle Vodice i s. Lokve, te tako sa snagama 132. pješadijskog puka okružio naše jedinice u šumi Rogozno.

U toku 8. i 9. oktobra, 194. njema ki pješadijski puk izvršio je iš enje prostorije kod s. Bakarac, te naše jedinice, koje su se još nalazile na ovoj prostoriji, dijelom uništio, a dijelom zarobio.

Devetog oktobra jedinice 132. njema kog pješadijskog puka i izvi a ki bataljon 88. divizije vršili su pro ešljavanje šume Rogozno. Zbog izuzetno teške situacije, 4. bataljon se podijelio u dva dijela. No u 9/10. oktobra, ve i dio 4. bataljona i Stab 14. brigade uspjeli su da pre u željezni ku prugu na dijelu izme u Benkovca i Fužina i da se prebace i smjeste u šumi iznad s. Grižane. U ovim borbama 4. bataljon je imao 14 poginulih boraca.

Desetog oktobra u toku dana u s. Grižane prikupili su se svi bataljoni 14. primorsko-goranske brigade. Predve e se brigada prebacila u s. Bribir. Jedanaestog oktobra brigada je izvršila pokret za s. Ledenice, a 12. oktobra za s. Kamenicu na sektor Brinje. Tu je jedinicama brigade dat kra i odmor. Za to vrijeme izvršeno je njeno sre ivanje i analiza proteklih borbi. Po bataljonima su održani partijski sastanci. Stab brigade je izvršio i smjenjivanje pojedinih rukovodilaca zbog slabog držanja u toku proteklih borbi.

*

Desetog oktobra 1943, 194. njema ki puk, poslije razbijanja naših jedinica kod s. Bakarac, posjeo je položaje

na liniji: Šmirka—Zlobin—Vrata—Lokve. Istog dana, 901. oklopni puk, sa dijelovima 132. pješadijskog puka, stigao je preko Delnica u Ravnu Goru. Narednog dana 901. oklopni puk i dio 132. puka produžili su pokret za Vrbovsko i preko Gomirja do večeri stigli u Ogulin. Dvanaestog i 13. oktobra neprijatelj je posjeo liniju: Delnice—Vrbovsko—Ogulin i otpočeo izviđanje ka Velikoj Kapeli. Sutradan dijelovi 901. oklopne grupe vršili su izviđanje prema s. Modruš. Petnaestog oktobra ujutro 132. puk otpočeo je nastupanje od Oglina ka Jasenku, a izviđanje aki bataljon 88. divizije od Ravne Gore preko Mati poljane tako da je Jasenku. 901. oklopni puk toga dana nastupao je od Oglina preko Velike Kapele i probio se za Jezerane.

Petnaestog oktobra 4. brigada 13. primorsko-goranske divizije, koja se nalazila na sektoru Jasenak, vodila je teške borbe sa 132. njemačkim pukom. Šesnaestog oktobra, oklopna grupa 901. puka produžila je nastupanje od Jezerana ka Drežnici, a potom za Jasenak. Tako je izbila zalet a 4. brigadi koja je branila Jasenak. Četvrta brigada je zbog toga morala da napusti do tada branjene položaje i neprijatelj se spojio u Jasenku sa snagama 132. njemačkog puka.

Petnaestog oktobra, kada je neprijatelj već stigao do s. Jezerane, 14. primorsko-goranska brigada je dobila naređenje da izvrši pokret ka s. Vukeli i i tamo organizuje odbranu bolnice. No u 15/16. oktobra brigada je zauzela sljedeći borbeni raspored: 3. bataljon je posjeo položaj iznad s. Vukeli i, a 2. bataljon iznad s. Radulovići. Prvi bataljon je posjeo položaj kod s. Škali i, a 4. bataljon kod s. Tuževi. Pratići bataljon bez teškog naoružanja bio je raspoređen u neposredno osiguranje ranjenika u bolnici. Štab 14. brigade se tako da nalazio kod bolnice. Šesnaestog oktobra neprijatelj je napustio Drežnicu i Jezerane i zaustavio se samo još u Jasenku. Štab 14. brigade naredio je

1. bataljonu da kod s. Modruš izvrši zaprije avanje ceste preko Velike Kapele. etvrti bataljon iz s. Tuževi i prebacio se u s. Lovni i kod Brinja, sa zadatkom da posjedne položaj kod Klanca. Od 17. do 20. oktobra neprijatelj je vršio pregrupiranje snaga za IV etapu operacije „Wolkenbruch“, koja je bila usmjerena na slobodnu teritoriju Slovenije.

Dvadesetog **oktobra** Stab 14. primorsko-goranske brigade dobio je nare enja od Štaba 13. divizije da sa dva bataljona odmah zatvori pravac od Ogulina preko Modruša **ka** Velikoj Kapeli i izvrši zapre avanje komunikacija koje izvode ka ovom pravcu. Sa jednim bataljonom trebalo je da zatvori pravac Ogulin—Jasenak, prekopa put i sprije i ispad neprijatelja iz Ogulina ka Jasenku. Treći i Pratići bataljon ostali su i dalje kod ranjenika.

Od 25. oktobra do 8. novembra 1943. neprijatelj je vršio mnogobrojne ispade iz Delnica, Vbrovskog i Ogulina prema Velikoj Kapeli. Sva etiri bataljona 14. brigade su za to vrijeme vodila borbu i vršila zapre avanje minirajući i rušeći komunikacije Ogulin—Jasenak i Modruš—Vrh Kapele.

Poslije 8. novembra neprijatelj je napustio Gorski kotar, ostavljajući svoje garnizone u Vrbovskom i Ogulinu. 194. njemački puk držao je u Hrvatskom primorju liniju: Kraljevica—Zlobin—Lokve i kontrolisao rijeke ku provinciju.

*

Analizirajući razloge koji su 7. oktobra 1943. doveli u izuzetno težak položaj jedinice 14. i 3. brigade 13. primorsko-goranske divizije, došlo se do zaključka da je osnovni uzrok tome bio što Stab 13. divizije nije raspolagao sa dovoljno podataka o namjerama neprijatelja koji je vršio

koncentraciju na Grobni kom polju. Zbog toga ni narene je za pokret, izdato 14. primorsko-goranskoj brigadi 6. oktobra 1943, nije bilo u skladu sa stvarnom situacijom. Pored toga ni 3. brigada, koja je bila u direktnom kontaktu sa neprijateljem na Grobni kom polju, nije ništa preduzimala da bi aktivnim izvi anjem došlo do sigurnijih podataka o njegovim daljim namjerama.

Tako er ni Glavni štab Hrvatske nije bio dovoljno informisan o situaciji u Istri i o koncentraciji neprijatelja na Grobni kom polju. Zbog toga je i njegovo nare enje O.P. br. 260 od 7. oktobra 1943. o novom rasporedu naših jedinica u vezi sa neprijateljskom ofanzivom na Hrvatsko primorje i Gorski kotar stiglo kad je ona ve bila otpo ela.

Zbog svega toga napad neprijatelja 7. oktobra 1943. bio je za 14. i 3. brigadu potpuno iznena enje. Stab 13. divizije bio je suviše daleko od mesta doga aja da bi mogao uticati na njihov razvoj. Težini situacije je doprineo i loš takti ki raspored jedinica 3. brigade. Namjesto da sa otpo injanjem neprijateljskih dejstava grapiše sna ge na svom desnom krilu, sa osloncem na s. Gornje Jelenje, Stab 3. brigade je dozvolio da brigada padne u okruženje. Bataljoni Primorsko-goranskog odreda koji su se nalazili na Gornjem Jelenju, nisu imali vezu sa Štabom 3. brigade, pa nisu mogli javiti o prodoru tenkova.

Neprijatelj je imao totalnu nadmo nost, kako u broju angažovane žive sile, tako i u angažovanoj tehnici. Dejstva njema kih motorizovanih i pješadijskih jedinica karakterisala su se velikom pokretljivoš u i brzim prodorima tenkovskih jedinica u takti ku pozadinu naših snaga. Ovako vo enje operacije od Nijemaca ostavljalo je snažan demoraliju i utisak na veliki broj novih boraca, pristiglih u naše jedinice tih dana, koji još nisu imali dovoljno borbenog iskustva. Pored toga, ni štabovi brigada i bataljona

nisu imali dovoljno iskustva da bi se mogli ravnopravno suprotstaviti ovakvoj vrsti neprijateljskih dejstava.

Možemo slobodno reći da nas je neprijatelj zatekao nespremne da bismo mu mogli u konkretnoj situaciji pružiti odgovarajući otpor. Svakako da bi boljim grupisanjem snaga 13. divizije bio izbjegnut teški poraz kod s. Bakarac.

General-pukovnik Viktor Bubanj, komentarišući ovaj poraz, rekao je: „Mislili smo da možemo napustiti partizanski način ratovanja i suprotstaviti se frontalnim oblikom borbe. Spustili smo se na komunikacije i igrali se „prave vojske“ što nismo bili“.

Naša izvještaja služba, koju nismo dovoljno razvili, potpuno je podbacila ovog puta. U to vrijeme smo se oslanjali samo na agenturnu službu.

Predstavljena promorsko-goranska brigada prije borbe kod Hreljina imala je preko 1.500 boraca, dok je 2. novembra ostalo svega oko 800 boraca. Brigada je pretrpjela i težak moralni udar. Izgubila je veliki broj starih boraca. Trebalo je dugo vremena da ponovo postane dobra borbeni jedinica.

BORBE 14. BRIGADE U LICI

Budući da je 6. lipnja ka udarna divizija ušla u sastav 1. proleterskog korpusa NOVJ i otišla iz Like, Glavni štab Hrvatske odlučio je da ovako stvoren vakuum na ovoj teritoriji popuni novim jedinicama. Zato on 4. novembra 1943. izdaje naređenje Štabu 13. primorsko-goranske divizije da odmah na sektor Gospića uputi svoje 14. i 4. brigadu. Istovremeno obe ove brigade Glavni štab Hrvatske stavlja pod komandu Operativnog štaba za Liku. Pokret 14. brigade iz Drežnice izvršen je 5. novembra i već 7. novembra ona je bila u rejonu Perušića.

Namjesto ove dve brigade, Vrhovni štab je 22. novembra 1943. u Gorski kotar uputio 18. slovenačku diviziju sa dve brigade.

U sastav Operativnog štaba za Liku, pored 14. i 4. brigade 13. divizije, ušle su i slijedeće jedinice: Lipki partizanski odred, bataljon „Gospić“ i bataljon „Plavi Jadran“ sa jednim artiljerijskim divizionom.

Odmah poslije dolaska brigada, Operativni štab za Liku dao im je zadatak. Njime se predviđala blokada usataškog garnizona Gospić i dejstvo po komunikacijama Gospić — Gračac i Gospić — Karlobag. Osnovni cilj ovakve

vrste dejstva bio je — onemogu iti neprijatelju normalno snabdijevanje garnizona Gospo i Karlobag.

U ovo vrijeme neprijatelj je držao garnizon Gospo i komunikaciju Gospo —Karlobag sa mnogim uporištima uz nju u selima Brušane, Baške Oštarije, Sušanj, Vrhu Ura. Kod Gospo a neprijatelj je imao i jedno uporište u s. Bilaj. Na ovom terenu bile su slijede e neprijateljske snage: 9, 31, 32. i 34. ustaški bataljon, 12. pješadijski domobranski puk i 2. oružni ka pukovnija. Pored ustaških jedinica, u Gospo u su stacionirane i tri ete 661. dopunskog bataljona 264. njema ke divizije sa 5. teških tenkova. Snabdijevanje garnizona vršili su Nijemci preko Gra aca, kamionskim transportom — komunikacijom Gra ac—Medak—Gospo .

Komunikaciju Gospo —Karlobag osiguravale su slijede e jedinice neprijatelja: u s. Baške Oštarije 2. lova ki bataljon 12. pješadijskog domobranskog puka, u s. Brušane 1. bataljon 12. pješadijskog puka. U Karlobagu, s. Sušanj i na vrhu Ura bio je raspore en 34. ustaški bataljon.

Od 7. do 12. novembra 14. primorsko-goranska brigada se nalazila u rejonu s. Peruši — s. Pazarište. Za to vrijeme nije imala ve ih borbi, izuzimaju i manje arke sa neprijateljskim izvi a kim dijelovima.

Dvanaestog novembra 14. brigada je smjenila 4. brigadu na sektoru s. Vrebac — s. Barlete, dok je u isto vrijeme 4. brigada posjela njene ranije položaje. Raspored 14. brigade na novim položajima bio je slijede i: Stab brigade sa 1. bataljonom i Prate om etom u s. Vrebac, 4. bataljon u s. Ostrovica, 2. bataljon kod s. Barlete — osmatra most na r. Jadova, i 3. bataljon u s. Zavode.

Petnaestog novembra Operativni štab za Liku naredio je 14. brigadi da posjedne nove položaje na padinama Velebita. Sa ovih novih položaja brigada je imala zadatak da izvodi prepade i organizuje zasjede na komunikaciji

Gospi —Karlobag i sprije ava normalno snabdijevanje garnizona Gospi od pravca Gra ac. Shodno postavljenom zadatku, Štab brigade je izvršio i odgovaraju i raspored svojih bataljona. Prvi bataljon je bio upu en u rejon s. Divoselo. Tre i i 4. bataljon, sa Štabom brigade i Prate om etom, upu eni su u rejon s. Po itelj. Drugi bataljon je i dalje ostao u s. Barlete sa osnovnim zadatkom da održava vezu izme u 14. i 4. brigade i osmatra most na r. Jadova.

Osjetivši prisustvo jedinica 14. brigade u rejonu Di-
voselo—Po itelj, neprijatelj je 17. novembra preuzeo ak-
ciju sa ciljem da odbaci naše jedinice iz ovih rejona. U
napad je krenuo sa 31. i dijelom 34. ustaškog bataljona
oja anih jednom brdskom baterijom i nešto tenkova.

Napad je otpo eo u 05.00 asova i izvo en je sa tri
napadne kolone. Jednu kolonu sa injavao je ve i dio 34.
ustaškog bataljona i ona je nastupala pravcem s. Brušani
— s. Li ki Novi — s. Divoselo. Druga kolona — ostatak
jedinica 34. ustaškog bataljona, nastupala je pravcem Go-
spi — s. Žabica — s. Divoselo. I tre a kolona — 31. us-
taški bataljon — napadala je pravcem s. Trnovac — s. Rat-
kovi i, s izraženim nastojanjem da izvrši obuhvat naših
jedinica i sa pravca Velebita nanese im udar u le a.

Prvi bataljon 14. brigade branio je položaje prema
s. Brušane na liniji: k. 730 — k. 642 — k. 626 — k. 646,
dok su s. Divoselo uvali naoružani seljaci i omladina (oko
100 ljudi naoružanih puškama). Me utim, neprijatelj je
obišao naše položaje kod s. Brušani i manjim snagama uz
pomo tenkova izvršio pritisak ka s. Divoselo.

U me uvremenu, 1. bataljon je bio iznenada napadnut
od pravca Velebita, pa je poslije kra eg otpora bio pri-
moran da se sa dijelom snaga povu e ka Po itelju, dok se
jedna njegova eta morala probiti kroz neprijateljski ras-
pored ka Velebitu. Ona se poslije 2 dana vratila u sastav

bataljona. Neprijatelj je popalio kuće i oplja kao stoku u s. Divoselo i s. Itluk.

U ovoj borbi 1. bataljon je imao gubitke od 3 mrtva, 3 ranjena, 2 zarobljena i 6 nestalih boraca.

Osamnaestog novembra Nijemci su uspjeli da sa 64 kamiona doture hranu i opremu iz Grača za Gospi i sutradan se neometano vrate. U stvari, ispad ustaša 17. novembra imao je za cilj da odvuće pažnju brigade od komunikacije Gospi — Grač, kako bi se izvršilo snabdjevanje garnizona Gospi.

etrnaesta primorsko-goranska brigada sa 3 bataljona 1 dalje se zadržavala na liniji s. Divoselo — s. Po itelj, dok je njen 2. bataljon ostao na položaju kod s. Barlete.

U drugoj polovini novembra ustaše iz Gospi a su uspjele uspostaviti vrstu vezu sa njemačkim garnizonom u Graču i obezbijediti normalni dotur i snabdijevanje svojih jedinica. Neprijatelj je postajao sve agresivniji, te je sve ešte vršio ispade ka položajima 14. brigade. Pored Gospi a ustaše su imale jake posade i u uporištima u s. Bilaj i u s. Ribnik, a povremeno su sa 31. ustaškim bataljonom i etnicima posjedali i držali uporište u s. Medak. Dvadeset šestog novembra 1943. 14. brigada 13. primorsko-goranske divizije imala je u svom sastavu 4 pješadijska bataljona, prate u etu, etu za vezu, intendanturu i sanitet brigade.

Brigada je imala 700 boraca.

Naoružanje brigade sa injavalo je 2 pt topa 47 mm, 2 teška minobaca a, 11 mitraljeza, 30 puškomitraljeza, 560 pušaka i zadovoljavajuće količine municije za sva oružja.

Dvadeset osmog novembra Stab 14. brigade je izdao zapovijest kojom je odredio novi raspored i borbene zadatke bataljona, na komunikaciji Grač—Gospi. Tom zapoviješću 1. bataljon je dobio rejon s. Divoselo — s. Veliki Kraj sa zadatkom da štiti ova sela od upada ustaša

i izvodi prepade i zasjede na komunikaciji Gospi — Karlobag. Treći bataljon je bio raspoređen na prostoriji s. Kukli — s. Vedrine — s. Križajica — sa zadatkom da izvodi akcije na dijelu komunikacije s. Medak — s. Radu. Četvrti bataljon u rejonu s. Po itelj bio je raspoređen u sela Vitasi, Pavlice, Uzelci sa zadatkom da kontrolira prelaze preko r. Lika i u sadejstvu sa 3. bataljonom da tako izvodi akcije na dijelu komunikacije Medak—Radu.

Dруги баталјон бригаде је и даље остало у рејону с. Barlete — с. Vrebac, са задатком да одржава везу са 4. бригадом и контролира мост на р. Jadovi.

Пратилац бригаде била је распоредена код с. Kukljice.

Štab 14. бригаде, начелник за везу, интенданттура и санитет бригаде распоредили су се у с. Preradovi. Чета за везу је успоставила телефонску везу са штабовима 1., 3. и 4. батаљона.

У међувремену Оперативни штаб за Liku прикупio је податке о устаškim и etničkim snagama u uporištu Medak na komunikaciji Gospi — Gračac i odlučio da likvidira ово uporište. За изvršenje ovog zadatka Оперативни штаб je odredio cijelu 14. brigadu i 3. bataljon 4. brigade. Napad je podržavala 1 baterija brdskih topova. Raspored jedinica za напад извршио је Оперативни штаб за Liku. Prema njegovom плану, 2. баталјон 14. бригаде и 3. баталјон 4. бригаде, ојачани батеријом topova, требало је да се прикупе у с. Vrabec, formiraju борбени поредак и нападну uporište Medak са sjevera.

Treći i četvrti bataljon 14. бригаде требало је да се прикупе на линији с. Po itelj — s. Breznik i нападну на Medak sa zapada i jugozapada.

Međutim, zbog velikih voda oko uporišta, svi bataljoni su zakasnili sa izlaskom na polazne položaje, осим 3. bataljona 4. бригаде. On je у по етном налету zauzeo most

na r. Glamo nici i prodro u Medak, ali ga je neprijatelj do ekao jakom vatrom. Iz navedenih razloga ni 2. bataljon 14. brigade nije na vrijeme posjeo položaje prema s. Ribnik, pa se neprijatelj uspio probiti prema Medaku sa 3 tenka.

Treći i 4. bataljon 14. brigade, tako e zbog nadošlih voda i porušenog mosta, nisu uspjeli preći r. Liku, pa su obustavili napad na Medak. Treći bataljon 4. brigade, koji je već prodro u uporište, uspio se povući i bez većih gubitaka.

Razlog neuspjehu ove akcije je nepotpuna procjena svih elemenata za donošenje odluke o napadu, zbog ega se nije računalo sa mogućnošću u izlivaju vode oko mjesta Medak. Tome je doprinijela i slaba aktivnost 3. i 4. bataljona 14. brigade koji nisu uspjeli podići most na r. Lika, zbog ega je u osnovi napad i morao biti obustavljen.

Poslije neuspjelog napada, bataljoni su se vratili na svoje prethodne položaje, pa je 1. bataljon ponovo bio u rejonu s. Divoselo, 3. bataljon sa pratećim etonom, etom za vezu i Štabom 14. brigade u rejonu s. Po itelj, 4. bataljon u s. Kukli, a 2. bataljon je ponovo posjeo odsjek Barleta — s. Vrebac.

*

U međuvremenu do 14. decembra neprijatelj je preko svojih obavještajnih organa uspio prikupiti detaljne podatke o rasporedu i mjestu lociranja naših jedinica. Zbog toga se odlučio za novi ispad ka položajima naših bataljona.

Glavne snage ustaša su se uputile ka položaju 4. bataljona. On se protezao linijom s. Zagorci — s. Kukli — s. Križajica. Napad je izvodio 31. ustaški bataljon i 1. eta 32. ustaškog bataljona. Istovremeno je sa jednom etonom

demonstrirao napad od s. Medak ka s. Ljeskova a, a manjim dijelom snaga se osiguravao i prema našem 3. bataljonu kod s. Po itelj.

Predvojeni etnicima, ustaše su krenule u napad 14. decembra u 05.30 asova. Etvrti bataljon istovremeno je napadnut sa fronta i ležeće 4. bataljona bile su potpuno iznenađene. Naročito teške gubitke pretrpjela je 3. eta, koja je praktično zatezana na spavanju i u kojoj je u prvom naletu poginula cijela komanda ete. Ostale ete, probijajući se ka Velebitu, također su pretrpjeli gubitke. Ostaci razbijene 3. ete probili su se ka Starigradu.

Neprijateljske jedinice, koje su nastupale ka položajima 3. bataljona, bile su na vrijeme primijećene i relativno lako odbijene. Međutim, jedna desetina ovog bataljona, koja se nalazila na osiguranju kod Ljubovića mosta, bila je opkoljena i poslije teške borbe uništena. Ovdje je poginuo i vodnik Ratomir Kovačić. Poslije odbijanja neprijateljskog napada 1. eta 3. bataljona krenula je u pomoći 4. bataljonu i napala u bok ustaške jedinice na Rastovači, Bukovoj Glavići i Zagorci. Oko 15.00 asova neprijatelj se povukao u s. Medak.

Etvrti bataljon je pretrpio teške gubitke i privremeno izbačen iz stroja. Ustaše su uspjeli postići i potpuno iznenađenje zbog nedovoljno poduzetih mjera osiguranja, na kojima je inače Štab brigade dan ranije naročito insistirao pa je ak bataljonima uputio i pismeno saopštenje. Poslije 2 dana bataljon se prikupio u s. Kuklići i Zagorci radi srećivanja.

Istog dana, pošto je razbio naš 4. bataljon, neprijatelj je nesmetano komunicirao putem Gospic — Gračac u oba pravca i vršio snabdijevanje jedinica u garnizonu Gospic i usputnim uporištima.

Petnaestog decembra bataljoni 14. brigade su i dalje ostali manje-više na istim položajima (2. bataljon na liniji

s. Vrebac — s. Barlete, 1. bataljon kod s. Divosela, 3. bataljon sa Štabom brigade, Prate om etom i prištapskim jedinicama kod s. Po itelj i 4. bataljon u rejonu s. Kuklic — s. Križajica).

No u 16/17. decembra, 1. i 3. bataljon 14. brigade izvršili su prepad na ustašku posadu u s. Ribnik. Napad se uspješno odvijao, ali zbog pristizanja neprijateljskog poja anja sa tenkovima, bataljoni su bili primorani da se povuku. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 1 mrtvog i 2 zarobljena. Zaplijenjeno je 10 pušaka i 1 laki minobaca. Naše jedinice nisu imale gubitaka.

Devetnaestog decembra 1943. godine, 14. brigada se 1 dalje nalazila na istim položajima, s tim što se Stab brigade sa prate om etom i prištapskim jedinicama prebacila u s. Preradovi.

Devetnaestog decembra oko 06.00 asova ustaše su prešle u napad skoro na cijelom frontu odbrane 14. brigade. Glavna napadna kolona ustaša, oja ana sa 2 brdska topa i 2 teška minobaca a, obilaskom preko Velebita, napala je naše jedinice kod s. Po itelj. Manjim snagama bio je napadnut i 1. bataljon kod s. Divoselo. U prvom naletu ustaše su zauzele k. 826 i k. 535. Sa jednom etom postavile su zasjedu na Ljeskova i k. 610 prema 4. bataljonu kod s. Kukli. Jednovremeno sa napadom na 1. bataljon ustaše su napale i Stab 14. brigade. U toku napada iznenadile su i Prate u etu kod Gole glave i uspjеле zaplijeniti 2 pt topa. Glavni cilj ove ustaške akcije bilo je zarobljanje Štaba 14. brigade. To im nije pošlo za rukom, jer se on na vrijeme izvukao ka položaju 3. bataljona. Me utim, ustaše su uspjеле zarobiti komoru brigade.

U me uvremenu je 3. bataljon izveo manevar obuhvatom i došao u le a nastupaju im ustaškim jedinicama. Odmah je izvršio juriš i uspio povratiti 2 pt topa, ranije izgubljena kod Gole glave. Me utim, ustaške jedinice su

se brzo sredile i prešle u protivnapad, ponovo zaplijenile 2 pomenuta artiljerijska oru a, a zatim otpo ele sa povlačenjem ka s. Njegovan.

Na 4. bataljon kod s. Kukli ustaše su vršile samo demonstrativni napad. Oko 09.00 asova 4. bataljon se prikupio u rejonu Rastova a i izvršio napad na ustaško osiguranje kod s. Breznik i na Ljeskova u. Juriš je potpuno uspio i ustaše su potisnute ka Metku.

Na odsjeku 1. bataljona kod s. Divoselo ustaše su pokusale ovladati dominiraju im visom Debela glava, ali ih je jedan vod 1. bataljona uspio odbaciti i prisiliti na povlačenje ka s. Li ki Novi.

Neprijatelj je i ovog puta samo djelimi no ostvario svoj cilj. Ponovo je uspio iznenaditi naše jedinice, a posebno 3. bataljon i prištapske jedinice brigade. U toku no i uspio se neopaženo privu i do Štaba brigade i jednovremeno napasti sve naše jedinice kod s. Po itelj. Me utim, brza intervencija 3. bataljona onemoguila je ustaše da postignu zna ajnije rezultate.

U ovoj borbi vrlo dobro se snašao i 4. bataljon, koji je brzim bo nim manevrom i protivnapadom odbacio ustaše i natjerao ih u bjekstvo.

Gubici neprijatelja su iznosili: 23 mrtva i oko 30 ranjenih. Naši gubici: 5 poginulih, 7 ranjenih i 25 nestalih. Naši gubici u naoružanju i opremi: 2 protivtenkovska topa 47 mm, 1 teški mitraljez, 7 pušaka, 1 telefonska centrala i 50 konja iz intendanture brigade i prateće ete.

Neprijatelj je uspio kroz tri iznenadne akcije da u priličnoj mjeri smanji borbenu sposobnost brigade i obezbijedi sigurnije snabdijevanje garnizona Gospić. Time je neprijatelj preuzeo inicijativu u svoje ruke, te se brigada uglavnom morala braniti od ustaških prepada.

Borbeni položaji 14. brigade na liniji s. Divoselo — s. Po itelj — s. Kukli bili su široki oko 15 km. Ovako velika širina fronta predstavljala je jednu od slabih taaka borbenog rasporeda brigade. Neprijatelj je mogao da napada bataljone po dijelovima i da se ubacuje u meuprostore borbenog rasporeda brigade. Zadatak 14. brigade, s obzirom na njeno brojno stanje, bio je suviše složen da bi se mogao uspješno izvršiti. Mnogo bi povoljnija bila situacija da je Operativni štab za Liku u rejonu s. Divoselo i s. itluk formirao jedan manji partizanski odred (pošto je u s. Divoselo bilo oko 190 naoružanih omladinaca), koji je mogao uspješnije uvati i braniti srpska sela od upada ustaša, posebno zbog toga što su dobro poznavali teren i mjesne prilike. U takvom slučaju 2. brigada je mogla biti korišćena kao kompaktna udarna snaga za izvršavanje konkretnih zadataka većeg obima, a posebno je mogla uspješnije dejstvovati po komunikaciji Gospic—Gračac.

U novembru i decembru 1943. i vremenske prilike su bile vrlo nepovoljne. Spuštale su se este magle i padaće jake kiše, zbog čega su nabujale rijeke i potoci, pa je esto pokret jedinica bio gotovo nemogući, a manevar veoma otežan.

Zbog estih napada, koje je neprijatelj stalno poduzimao i zadataka neposrednog osiguranja, jedinice su bile jako premorene. Zbog moralne vrstine boraca i velikog broja automatskog oružja bataljoni su u kritičnim situacijama uspješno odolijevали svim iskušenjima.

Uviđajući i težinu situacije kod 14. primorsko-goranske brigade, Operativni štab za Liku je odlučio da je povuče sa padina Velebita i prebací na sektor Lovinac. Brigada je dobila zadatak da se ovde sredi i odmori, a potom da otpođe sa akcijama na komunikaciji Gračac—Gospic na dijelu Lovinac—Medak.

Poslije odlaska na ovaj sektor bataljoni su dobili novi raspored. Prvi bataljon je smjenio 2. bataljon i smjestio se u s. Beriete i s. Vrebac. Drugi i 3. bataljon sa Štabom 14. brigade, prate om etom, etom za vezu, sanitetom i intendanturom, bili su smješteni u s. Vratnik. etvrti bataljon nalazio se u s. Muntunje.

U ovo vrijeme za politi kog komesara brigade postavljen je Mirko Lenac, dotada politi ki komesar 3. bataljona. Dotadašnji politi ki komesar Emil Karadžija razriješen je dužnosti i upu en na partijsku dužnost u Hrvatsko primorje.

Dvadeset devetog decembra 1943. godine 3. bataljon 14. brigade izvršio je uspješnu akciju na putu južno od Lovinca. U njegovu zasjedu ušla je transportna kolona, koja se kretala od Gra aca ka Gospi u. Iznenadno otvorenom vatrom, bataljon je oštetio 12 kamiona i nanio neprijatelju osjetne gubitke. Evakuacija plijena nije mogla biti izvršena zbog intervencije neprijateljskih tenkova koji su pratili ovu kolonu.

14. brigada u Gackoj dolini

Prvog januara 1944. Glavni štab Hrvatske je povukao 14. primorsko-goransku brigadu iz sastava Operativne grupe za Liku, a u njen sastav uputio 1 brigadu 9. dalmatinske divizije. etrnaesta brigada je bila upu ena na odmor i sre ivanje u rejon s. Kompolje u Gackoj dolini. Brigada je bila pod neposrednom komandom Glavnog štaba Hrvatske.

U s. Kompolje 14. brigada je ostala do 14. januara 1944. godine. Zbog pretrpljenih gubitaka i osipanja bo-

raca, izvršena je reorganizacija bataljona, tako da su u bataljonima sada bile samo po dve ete. U s. Kompolje 14. januara 1944. 14. brigada je dobila novi zadatak od Glavnog štaba Hrvatske.

Naime, 10. januara 1944. iz zone Zadra pravcem Graac—Gospi —Oto ac—Senj izvršila je pokret 114. njemačka lovačka divizija. Njezin cilj je bio Italija, gdje je trebalo da uče u sastav 10. njemačke armije. Istovremeno i u zoni Karlovca primijećena je koncentracija 392. legionarske divizije sa jako izraženom izvora komaktivnošću prema položajima 8. kordunaške divizije —• ka Generalskom Stolu i Ogulinu.

Shodno ovakvoj situaciji, 14. brigada je od Glavnog štaba Hrvatske dobila zadatak da zatvori pravac Oto ac—Glavač—Dabar, s ciljem da upornom odbranom ovog pravca, u sadejstvu sa ostalim jedinicama, sprijevi prođor njemačkih snaga za Kordun. Izvršavajući ovaj zadatak, brigada je uspostavila slijedeći borbeni poredak.

Prvi bataljon je posjeo položaj iznad s. Škare—Drenice k. 594. Rezervne položaje je organizovao na k. 828 prema s. Dabar.

Drugi bataljon je dobio zadatak da neprijatelju ne dozvoli prođor za s. Doljane. Jedna eta sa odjeljenjem teških mitraljeza posjela je položaj na k. 687, a druga, takođe sa odjeljenjem teških mitraljeza, zapadnu stranu s. Podum.

Treći bataljon je posjeo položaj iznad s. Glavač k. 673.

Cetvrti bataljon nalazio se u s. Glavač k. 605 i kod Sv. Petke k. 544.

*

Sedamnaestog januara elni ešelon 114. njemačke divizije stigao je već u Perušić, a 18. januara zauzeo Oto ac.

Glavna kolona divizije produžila je za Senj i u njega ušla 19. januara 1944. godine. Tako je Senj poslije 4 mjeseca (od kapitulacije Italije) ponovo pao u ruke neprijatelja.

U toku pokreta od Otočca ka Senju, 114. divizija je napala svojim pohodomnicama položaje 14. brigade kod s. Glavačice i s. Škare. Dvadeset prvog januara 3. bataljon 14. brigade postavio je zasjedu na putu kod s. Kompolja. U zasjedi je ubijeno 10, a ranjeno 17 njemačkih vojnika.

Dvadeset drugog januara Nijemci su, osiguravajući se bombardirajući položajima bataljona 14. brigade uputili snage na iste bataljone, ojačavši brdskom baterijom. Borba je vodena od 8 do 15 sati. Neprijatelj je nekoliko puta pokušavao da potisne naše bataljone, ali je uvijek bio odbijen. Prvi bataljon je uspešno uspio opkoliti grupu neprijateljskih vojnika u seoskoj crkvi. Međutim, oni su se, koristeći i se, jakom maglom uspjeli izvući. I 4. bataljon kod s. Glavačice nanio je neprijatelju znatne gubitke. Zbog loših vremenskih prilika i guste magle bilo je momenata kada su se naši borci pomiješali sa njemačkim vojnicima i kada je dolazilo do borbe prsa u prsa. Ka položaju 3. bataljona kod s. Podum neprijatelj je slao samo slabije patrole i položaj bataljona tukao artiljerijom.

U toku ovih borbi neprijatelj je imao gubitke od 15 mrtvih i 27 ranjenih. Naši gubici: 2 poginula, 8 ranjenih i 2 zarobljena boraca.

SITUACIJA U GORSKOM KOTARU I HRVATSKOM PRIMORJU ZIMI 1943/44.

Poslije završene operacije „Wolkenbruch“ u oktobru 1943. i u međuvremenu dok su 14. i 4. primorsko-goranske brigade vodile borbe u Lici i Gackoj dolini, 13. primorsko-goranska divizija sa 1. udarnom i 3. brigadom, te 1. i 2. primorsko-goranskim odredom, otpočela je akcije širenja i odbacivanja dijelova 194. njemačkog pješadijskog puka 71. divizije ka Rijeci. U novembru 1943. 18. slovenačka divizija je oslobođila Vrbovsko. Time je operativna inicijativa ponovo prešla u ruke naših jedinica. Slobodne teritorije Gorskog kotara i Hrvatskog primorja bile su ponovo vrsto povezane. Funkcionirale su pozadinske jedinice, normalno je tekao rad narodnooslobodilačkih odreda i partijskih organizacija, što je umnogome doprinijelo da se stanje u Gorskem kotaru i Hrvatskom primorju sredi. Dio obale od Novog Vinodola do s. Jablanac sa otocima Pag i Rab bio je slobodan. To je omogućilo da se održava normalan pomorski saobraćaj iz luke Senj sa otocima Pag, Rab, Vis i našom bazom u Bariju u Italiji, kuda su prebacivani teški ranjenici iz cijele Hrvatske. Slobodna teritorija Hrvatskog primorja i Gorskog kotara bila je povezana sa slobodnom teritorijom Slovenije preko Bele krajine.

Jedinice 194. njema kog puka 71. pješadijske divizije držale su obalu od Crikvenice do Rijeke i rije ku provinciju sa komunikacijama koje vode ka Ljubljani. Isti puk u Gorskem kotaru držao je liniju osiguranja Zloban — Crni Lug — Osilnica. Snage neprijatelja u Ogulinu, od laskom 14. SS policijskog puka, bile su znatno oslabljene. U Ogulinu je stacioniran samo 33. ustaški bataljon, 1 domobranski bataljon i 1. bataljon 670. grenadirskog puka 371. njema ke divizije iji je štab bio u Karlovcu.

Budu i da su poslije kapitulacije Italije gotovo sigurno o ekivali iskrčavanje saveznika na Balkanu, Nijemci su za zimu 1943/44. pripremili ofanzivu, sa ciljem da od bace naše snage od obala Jadrana, zaposjednu je i utvrde. Zbog toga su u Gorski kotar i Hrvatsko primorje uputili 392. legionarsku diviziju, sa zadatkom da dijelom snaga posjedne i utvrdi morsku obalu, a dijelom osigurava i održava komunikaciju Senj — Brinje — Ogulin — Karlovac.¹⁷

etvrtog januara 1944. prvi transporti 392. legionarske divizije stizali su u Zagreb i odmah produžavali za Karlovac.

Sedmog januara 1944, 392. legionarska divizija ušla je u sastav 15. brdskog korpusa, iji se štab tada nalazio u Banjoj Luci (februara 1944. štab 15. korpusa bio je prebaen u Knin). Od štaba 15. korpusa 392. legionarska divizija je dobila nare enje da se prikupi u Ogulinu, osigura željezni ku prugu Karlovac — Ogulin i preko Velike

¹⁷ Priključanje jedinica 392. legionarske divizije otpelo je avgusta 1943. u Austriji. Tu je vršena obuka i organizacija jedinica. Formiranje divizije završeno je do 29. decembra 1943. godine. Oficirski i podoficirski sastav divizije inili su Nijemci, dok su vojni ki sastav inili mobilis?ni mladi i iz Hrvatske i Bosne. Komandant divizije bio je general Mickl. U sastavu 392. legionarske divizije su bili: štab divizije sa prištapskim jedinicama, 846. i 847. grenadirske puk, 392. izvajački bataljon, artiljerijski puk sa dva diviziona, pionirski bataljon i protivtenkovski divizion.

Kapele prodre do morske obale i zaposjedne luke: Jablanac, Senj i Novi Vinodol. Dijelom snaga trebalo je da nastupa i od Ogulina ka Drežnici i pl. Miškovica (k. 1011), gdje su se nalazila prehrambena skladišta partizana i gdje je trebalo da se susretnu sa dijelovima 114. lova ke divizije, koja je u to vrijeme bila u pokretu iz Like preko Senja za Rijeku, i dalje za Italiju. Trebalo je da ovi dijelovi 392. divizije zajedno sa dijelovima 114. lova ke divizije preko Jasenka i Mošuna stignu u Novi Vinodol.

U sastavu 15. brdskog korpusa sada su se nalazile 392. legionarska divizija u zoni Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Like, 264. divizija u zoni Knina i 373. legionarska divizija u zoni Bihaća. Snage 15. brdskog korpusa grupisale su se u rejonima Zadar — Šibenik — Knin — Bihać i njih su posjedale dvije divizije, dok je rejone Senj — Ogulin — Karlovac posjedala njemačka divizija sa ustaško-domobranskim snagama. Pod komandu 392. divizije stavljene su sve ustaške i domobranske jedinice na sektorima Gospić i Ogulin. U neposredni sastav 392. divizije ušao je 19. ustaški bataljon u Karlovcu.

Trinaestog januara borbena grupa 847. puka 392. divizije, sastava izvajački bataljon divizije i 1. bataljon 847. puka, ojačan 6. baterijom artiljerijskog puka, krenula je preko Donjih Dubrava i s. Tounj za s. Oštarije, a 2. bataljon 847. puka krenuo je preko Gornjih Dubrava i s. Lesče za Ogulin. Zbog jakog otpora jedinica 8. kordunaške divizije, prodor preko s. Tounj za s. Oštarije bio je zaustavljen. Međutim, 2. bataljon 847. puka uspio je preko Trošmarija 16. januara 1944. prodrijeti u Ogulin. Neprijateljska kolona, zaustavljena kod s. Tounj, a zatim i kod Skradnika, tek je uz pomoć 2. bataljona 847. puka, koji joj je pošao u pomoć iz Ogulina, uspjela ući u Skradnik.

Od 17. do 22. januara neprijatelj je vršio iščezanje rejona Ogulin i zauzeo s. Oštarije i s. Josipdol. Za to vrijeme

u rejonu Ogulina prikupila se cijela 392. divizija i vršila pripreme za prodor preko Velike Kapele.

Budući da je Stab 13. primorsko-goranske divizije potekom januara 1944. već imao sigurne podatke o daljim ciljevima dejstva 392. legionarske divizije, tj. o njenom proboju iz Ogulina ka Senju, izvršio je novi raspored svojih jedinica. Prva udarna brigada je dobila zadatak da na dijelu komunikacije Senj — Novi Vinodol napada dijelove 114. divizije koji su prolazili. Isti zadatok je dobila i 3. brigada na sektoru Žuta Lokva.

Povratak brigade u Gorski kotar

U međuvremenu, 23. januara 1944, Glavni štab Hrvatske izdao je Štabu 14. primorsko-goranske brigade zadatok da odmah sa 3 bataljona krene u rejon Lipica — s. Stajnica i na komunikaciji Vrh Kapele—Brinje napada kolone 392. divizije, da bi usporila njen prodor ka Senju. Treći bataljon brigade ostao je i dalje na položaju s. Glavač i vodio borbu sa dijelovima zaštitnice 114. divizije.

Radi izvršavanja dobijenog zadatka, 14. primorsko-goranska brigada posjela je slijedeće položaje: 1. bataljon u s. Tomićevoj Dragoj prema Kapeli i kosa Vršak iznad s. Mesice; Jedan vod na kosi Kalnik; 2. bataljon kod s. Murete, sa zasjedom na cesti Murete—Križpolje, zatvara put Brinje—Letinac—Lipice; 4. bataljon u s. Brboti, sa zasjedom na cesti Križpolje—Lipice—izviđačima prema Križpolju.

Dvadeset treći januara 1944. ujutro 392. divizija je otpočela nastupanje iz Ogulina sa dve borbene grupe.

Grupa SJ 6V6F — "99 Reizinger" (ime komandanta 847. puka), sastava 1. i 2. bataljon 847. puka sa 1 baterijom topova i 1 etonom pionirskog bataljona, nastupala je pravcem

Ogulin—Jasenak—Drežnica za Jezerane, gdje je trebala da se susretne sa grupom „Jug”.

Grupa jug „Reindl” (ime komandanta artiljerijskog puka divizije), sastava 3. bataljon 846. puka, 3. bataljon 847. puka, 19. ustaški bataljon i 1 eta pionirskog bataljona. Nastupala je od Josipdola preko Velike Kapele ka Brinju.

Prvi i 2. bataljon 846. puka ostali su na osiguranju kod Bosiljeva i prema Vojnovcu radi osiguranja prebacivanja divizijske baze za Ogulin.

23. januara grupa „Reindl” odbacila je 1. bataljon 1. primorsko-goranskog odreda kod Modruša i dijelove 8. kordunaške divizije kod s. Cerovnika, a krajem dana doštigla je s. Kesere i Makovnik k. 976. Izvijači bataljon 392. divizije i 3. bataljon 847. puka dobili su zadatku da bo no osiguraju kolonu „Jug” od pravca s. Vojnovac i s. Kuniću da odbace dijelove 8. kordunaške divizije ka Plaškom. Dvadeset etvrtog januara, zbog velikog snijega na Kapeli, pokreti su bili obustavljeni. Zbog toga je vršeno rašišavanje snijega i skidanje prepreka sa puta. Dvadeset petog januara 3. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon produžili su pokret preko Vrha Kapele, probili se do većeri u s. Razvala i rašišavalni cestu od snijega i zapreka, tako da su 26. januara mogla proći i vozila.

Dvadeset šestog januara predveće 14. primorsko-goranska brigada je vodila borbu sa pobočnicom grupe „Reindl” iz 392. divizije, koja se kretnala putem Ogulin—Jezerane. Naša zasjeda, koja se nalazila duž puta kod s. Razvala, razbila je ovu neprijateljsku pobočnicu. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i više ranjenih. Naši gubici su iznosili: 2 poginula i 2 ranjena.

Dvadeset šestog januara grupa „Reizinger” prodrla je u Drežnicu i na pl. Miškovica, gdje je uspostavila vezu sa bočnim osiguranjem 114. lovačke divizije.

Dvadeset osmog januara kod Jezerana je bila uspostavljena veza borbenih grupa 392. divizije „Sjever“ i „Jug“, a 30. januara je stigao u Brinje i Operativni štab 392. divizije sa komandantom divizije generalom Miklom.

Dvadeset osmog i 29. januara, 14. primorsko-goranska brigada je vodila borbe sa izvi a kim dijelovima 847. puka, dok se njegova glavna kolona kretala putem od Križpolja za Brinje, gubici neprijatelja iznosili su: 14 mrtvih i 7 ranjenih, a naši 3 ranjena.

No u 30/31. januara 2 bataljona 14. primorsko-goranske brigade prebacila su se iz s. Lipice za s. Brlog. Na položaju kod s. Lipice ostao je samo 1. bataljon.

Trideset prvog januara 1. i 2. bataljon 847. gredarskog puka sa štabom puka izvršio je prodor iz Brinja ka obali, zauzeo Prokike i Žutu Lokvu a zatim, odbacuju i dijelove 14. i 3. brigade 13. divizije, toga dana do večeri ušao u Senj. Prvi bataljon 847. puka dobio je zadatak da osigura komunikaciju Brinje—Prokike—Žuta Lokva, gdje su mu nanijeti osjetni gubici, pa je planirana akcija iš enja rejona Dabar.

Prvog februara 1944, 2. i 4. bataljon 14. primorsko-goranske brigade napali su dijelove 847. puka, koji su se kretali komunikacijom Brinje—Senj. Drugi bataljon je u zasjedi iznad Žute Lokve do ekao ja u neprijateljsku kolonu i nanio joj gubitke od oko 70 mrtvih i ranjenih. Istog dana oko 16.00 asova u zasjedu 4. bataljona kod s. Glavice ušla je neprijateljska kolona pretrpjevši gubitke od oko 40 mrtvih i ranjenih. Istoga dana je i 1. bataljon 847. puka ušao u Senj.

Drugog februara 1944, 14. primorsko-goranska brigada je držala položaje kod s. Krznari i s. Skamnice. Neprijatelj je pošao u napad ka položajima brigade oko 07.00 asova. Kod s. Krznari i uspio je da se ubaci za leđe a 1.

bataljonu i potisne ga sa njegovih položaja. Probijaju i se ka položajima 3. i 4. bataljona, doveo je brigadu kod s. Skamnice u vrlo tešku situaciju, zbog ega se ona morala povu i na nove položaje i dozvoliti neprijatelju da prodre u Dabar.

Pri kraju dana 14. primorsko-goranska brigada je posjela nove položaje na liniji s. Brlog — s. Glava e. Raspored jedinica brigade bio je slijede i: 1. bataljon na položaju kod s. Glibodol, 2. bataljon kod s. Glava e, 3. bataljon se prikuplja u s. Lonari i 4. bataljon je bio kod s. Price.

Treći februara, 3. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon zauzeli su s. Letinac, dok je 1. bataljon 847. puka zauzeo s. Glava e. Potom su obe grupe obuhvatnim manevrom krenule ka Dabru, koji su poslije teških borbi sa 14. primorsko-goranskim brigadom 13. divizije i 3. brigadom 8. kordunaške divizije zauzeli 4. februara. Prema vlastitom priznanju, neprijatelj je u ovim borbama pretrpio teške gubitke.

Petog februara 1944, 3. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon izvršili su prođor od Dabre u Otočac i zauzeli ga bez otpora. Istoga dana i 3. bataljon 847. puka i pionirski bataljon 392. divizije, poslije išenja snijega preko Kapele, stigli su u rejon Žuta Lokva—Prokike, gdje su se zadržali.

Petog februara 14. primorsko-goranska brigada je vodila borbu sa 3. bataljonom 846. puka i 19. ustaškim bataljonom koji su, isturajući bojnici osiguranja, nastupali nezadržavajući se ka Otočcu. Borba je vojna kod s. Brlog i između s. Lalića i s. Glava e. Neprijatelj je imao gubitke od 13 mrtvih i 23 ranjenih.

Šestog februara 14. primorsko-goranska brigada je dobila zadatku da sa 2 bataljona, zajedno sa 3. kordunaškom brigadom, napadne i likvidira neprijateljsko uporište u s.

Dabar. Me utim, bataljoni 14. primorsko-goranske brigade nisu stigli na vrijeme da se povežu sa 3. brigadom, tako da je akcija propala, a neprijatelj ja ine jedne ete uspio da se izvu e u uporište Brinje.

Osmog februara 1944, 3. bataljon 847. puka krenuo je iz Prokika preko Krivog Puta i Alana za Novi Vinodol i poslije borbe sa 1. udarnom brigadom 19. divizije kod Ledenica 11. februara ušao u Novi Vinodol.

Time je 392. divizija izvršila zadatak prodora ka morskoj obali i sa pionirskim bataljonom otpo ela njeno utvrivanje. U Novom je ostao 3. bataljon 846. puka, u Senju 2. bataljon 847. puka i u Jablancu 1. bataljon 847. puka. Stab 847. puka nalazio se u Senju sa pionirskim bataljonom divizije i 1. divizionom artiljerije.

846. grenadirski puk sa izvi a kim bataljonom i protivtenkovskim bataljonom i 1. artiljerijskim divizionom bio je na osiguranju komunikacije Karlovac—Ogulin—Brinje. Stab 392. divizije sa izvi a kim bataljonom divizije bio je u Brinju, a 3. bataljon 846. puka u Križpolju.

Divizijska baza 392. divizije nalazila se u Ogulinu.

*

Sedmog i 8. februara 14. primorsko-goranska brigada se odmarala u rejonu Dabar—Lipice i vršila pripreme za odlazak u rejon Drežnice. No u 9/10. februara 1944. brigada je izvršila pokret od s. Lipice za Gornji kraj, vode i usput manje borbe sa neprijateljem.

Poslije dolaska u Gornji kraj Stab brigade je razmještio bataljone po selima, i to 1. bataljon u zaseoku Škali . Sela oko Škali a bila su popaljena i napuštena. Zima je bila veoma surova. Svi putevi su bili zatvoreni dubokim sniježnim smetovima. Uslovi za odmor, popunu i sreivanje brigade nisu bili povoljni. Štab brigade uputio je

zahtjev Štabu 13. divizije da brigadu prebaci na odmor u sela gdje postoje povoljniji uslovi za odmor i sre ivanje.

U me uvremenu patrole 1. bataljona 14. primorsko-goranske brigade primijetile su neprijateljsku kolonu koja se od s. Stani a kretala ka Ivankuši. Prvi bataljon je odmah napao ovu kolonu i neprijatelj je imao gubitke od oko 15 mrtvih i ranjenih. Prvi bataljon se zatim prebacio na položaj Ivankuša k. 940. Budu i da se u me uvremenu 1 eta 1. bataljona 847. puka zadržala u s. Tuževi , 2. bataljon 1. udarne brigade i 1. bataljon 14. primorsko-goranske brigade organizovali su napad na ovu neprijateljsku jedinicu. Napad je po eo u 15.00 asova, ali zbog slabe organizacije i neuskla enih dejstava napad nije uspio. Napad je ponovljen i u toku no i, ali i tada je bio odbijen. Zbog velike hladno e i otežanog pokreta, dalji napadi su bili obustavljeni.

Jedanaestog i 12. februara, zbog dubokog snijega, obustavljene su borbene aktivnosti i naših i neprijateljskih jedinica. Trinaestog februara 2. i 4. bataljon 14. primorsko-goranske brigade napali su neprijateljsko uporište u s. Vodote . Neprijatelj se poslije kra eg otpora povukao u s. Bukovije. Imao je oko 30 mrtvih i ranjenih. Naši gu bici su iznosili: 2 ranjena borca.

Štab 13. divizije je usvojio prijedlog 14. primorsko-goranske brigade da izvrši pokret za Gorski kotar, gdje treba da se sredi i odmori. Zbog toga se 18. februara 14. primorsko-goranska brigada priprema za marš. Pravac kretanja brigade je bio s. Tuževi i—Drežnica—Jasenak—Mrkopalj. Budu i da je bila jaka zima i dubok snijeg, pripreme su bile veoma iscrpne. Posebna pažnja je posve ena odje i obu i sanitetskom obezbje enju marša.

Dvadeset prvog februara 3 bataljona 14. primorsko-goranske brigade otpoela su marš i u toku dana stigla u Jasenak. Toga dana temperatura je iznosila -10° . Prvi

bataljon 14. brigade stavljen je pod komandu 1. udarne brigade i ostao je u Gornjem kraju.

Dvadeset drugog februara 14. primorsko-goranska brigada krenula je iz Jasenka za Mrkopalj i dalje pod veoma nepovoljnim vremenskim uslovima. S obzirom na vremenske uslove koji su pratili brigadu, taj marš je ostao u sječanju boraca pod nazivom „Ledeni marš 14. primorsko-goranske brigade“. Evo šta o tom maršu piše Svetozar Tintor u knjizi "13. primorsko-goranska udarna divizija".

„Poslije skromnog toplog obroka brigada je u ranu zoru 22. veljače 1944. krenula na put. Jutro i prvi kilometri marširanja nisu nagovijestili nikakvo zlo. Kada je brigada zašla u prijedjele Bijele lasice (nakon napuštanja ceste Drežnica–Jasenak) po elo je naglo zahla ivanje uz sjeverni vjetar pun snježnih pahuljica. Sivo a debelih oblaka spustila se na same vrhove snijegom pokrivenih visokih jela. Zadnje kalorije skromnog jutarnjeg obroka dogorijevale su u tijelima umornih i ve dosta iscrpljenih boraca. Konji i mule pod teretom mitraljeza, minobaca a i municije nisu izdržali studen. Ostali su uz prtinu. Njihov teret preuzeli su borci i starješine na svoja leđa. Po izbijanju na visoravan podno Bijele lasice (prosje na visina nešto više od 1000 metara nadmorske visine) jaka studen i iznemoglost po elo su kosići borce 2. brigade. Jedan za drugim, opsjednuti halucinacijama, borci su po elo oponašati ono što im je u danom trenutku bilo najpotrebitije za normalan život. Neki su zauvijek ostali u položaju kako lože vatru, drugi su se smrzli u položaju kako se hrane, tj. kako prinose žlicu ustima, neki su zagrlili deblo jele ili bukve“.

Na tom maršu umrla su 24 borca, a 52 su promrzla. Fizički ja i borci su pomagali svojim umornim drugovima. Teškom mukom brigada je stigla u Mrkopalj. U Mrkopalju narod je prihvatio borce, koji su poslije ovih strahota bili potpuno iscrpljeni. Poslije odmora i dobre hrane, 14. brigada se brzo oporavljala i osposobljavala za nove borbene akcije.

I kod neprijateljskih jedinica u Rijeci i Istri došlo je tako er do promjene. Drugi SS oklopni korpus u prvoj polovini decembra 1943. prebačen je u Francusku. Radi osiguranja morske obale od Trža, zapadno od Trsta, kod

uš a r. So a (Monfalkone), zaklju no do Kraljevice, formirana je nova njema ka komanda pod nazivom „Zapovjednik Jadranskog obalskog podru ja". U sastav ove komande ušle su 71. njema ka pješadijska divizija i 162. turkestanska divizija, sa tvr avskim i mornari kim jedinicama uz obalu. U januaru 1944. godine, 71. pješadijska divizija preba ena je u zonu Trsta i Pule, a kasnije u sastav 10. njema ke armije u Italiju. 162. turkestanska divizija kontrolisala je zonu Rijeka—Postojna.

U Gorskem kotaru pod komandu 392. legionarske divizije stavljen je ustaški garnizon u Gospi u. Ustaške jedinice su preformirane u 4. ustašku brigadu u iji sastav su ušli 31, 32, 33. i 34. ustaški bataljon i 9. ustaški bataljon u Karlobagu. Tako je 392. divizija, pored 847. pješadijskog puka, koji je uvao morsku obalu, i 846. pješadijskog puka, koji je dijelom uvao komunikacije Senj—Ogulin—Karlovac, imala na raspolaganju za ofanzivne borbe još 2—4 bataljona, kojima je vršila ispadne prema slobodnim teritorijama Gorskog kotara, Like i Korduna.

*

Tridesetog januara 1944, na osnovu naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ, Glavni štab Hrvatske je naredbom br. 3 od 30. januara 1944. formirao 11. korpus NOVJ. U sastav korpusa ušle su 13. primorsko-goranska i novoformirana 35. divizija, te jedinice Operativnog štaba za Istru. Time je objedinjeno komandovanje svim partizanskim jedinicama na teritoriji Like, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre.

*

Krajem februara 1944. štab 392. legionarske divizije razradio je plan dejstava za zauzimanje Vrhovina i Babi-

nog Potoka, kako bi dalje preko Prijeboja uspostavio operativnu vezu sa 373. njema kom divizijom u Biha u. Vezu sa štabom 15. njema kog brdskog korpusa u Kninu, 392. divizija je održavala preko ustaškog garnizona u Gospi u i dijelova 264. njema ke divizije u Gra acu.

Radi osiguranja i održavanja željezni ke pruge Generalski Stol—Ogulin, pod komandu 392. divizije stavljen je, „B“ bataljon 1. lova kog rezervnog puka, koji je 2. marta 1944. stigao u Generalski Stol i smijenio 1. bataljon 846. puka i 13. etu 392. divizije u s. Bosiljevo. „B“ bataljon 1. lova kog rezervnog puka posjeo je jednom etom Generalski Stol, jednom etom s. Tounj i jednom etom s. Bosiljevo.

Trideset prvog marta 1944. 3. bataljon 846. puka 392. divizije i 19. ustaški bataljon zauzeli su Vrhovine. Neprijatelju je pošlo za rukom da ovlada Gackom dolinom i da se vrsto poveže sa ustaškim garnizonom u Gospi u. Prvog aprila neprijatelj je zauzeo s. Crna Vlast, te je uspio povezati zone 392. divizije preko Prijeboja sa zonom 373. divizije u Biha u. Operativni štab 392. divizije premjestio se iz Brinja u Oto ac.

*

Poslije marša, krajem februara 1944, 14. primorsko-goranska brigada je izvršila popunu i po etkom marta 1944. našla se u borbenom rasporedu na liniji: Fužine—Ravna Gora i sa jednim bataljom na položaju prema Kraljevici. Prvi bataljon je i dalje bio pod komandom 1. udarne brigade u s. Zabukovac.

Po etkom marta 1944, za komandanta 14. primorsko-goranske brigade bio je postavljen Mulan Rustanbeg, dotada na dužnosti komandanta Karlova kog partizanskog odreda. Dotadašnji komandant brigade Viktor Bubanj

upu en je na školovanje u SSSR. Za politi kog komesara 14. brigade postavljen je Ilija Petrović, dok je dotadašnji politi ki komesar Mirko Lenac upu en u Politodjel 11. korpusa.

Sedmog marta 2. bataljon 14. brigade je ušao u s. Zlobin i s. Plaše, koja su dijelovi 162. turkestanske divizije napustili. Neprijatelj se zadržao u s. Hreljin. Međutim, 8. marta neprijatelj je iz s. Hreljin krenuo da ponovo posjedne s. Plaše i s. Zlobin i sukobio se sa 2. bataljonom kod s. Plaše, koji ga je odbacio u s. Hreljin.

Desetog marta 1944. neprijatelj je ponovo krenuo u napad na položaj 2. bataljona i poslije nekoliko uzastopnih napada i protivnapada uspio odbaciti 2. bataljon ka Fužinama. Dijelovi 162. turkestanske divizije zauzeli su s. Plaše i s. Zlobin. U borbama od 8. do 10. marta 1944. neprijatelj je imao gubitke od 23 mrtva i 37 ranjenih. Gubici 2. bataljona 14. brigade: 2 poginula i 14 ranjenih.

*

Dvadeset šestog marta 1944. 14. primorsko-goranska brigada sa 2 bataljona brigade i 2 bataljona 2. primorsko-goranskog odreda izvršila je napad na neprijateljev aerodrom Kikovica na Grobni kom polju.

Aerodrom je branilo oko 80 ustaša, smještenih u nekoliko betonskih bunkera opasanih bodljikavom žicom.

Aerodrom je napadao 4. bataljon 14. brigade, dok je njen 2. bataljon bez 1. ete bio u rezervi. Ova eta 2. bataljona je bila na položaju Ostrovica k. 614, radi osiguranja akcije od željezni ke stanice Meja.

Prvi bataljon 2. primorsko-goranskog odreda bio je u zasjedi prema s. avle, a njegov 2. bataljon vršio je demonstrativni napad na uporište u s. Zlobin.

Štab 14. primorsko-goranske brigade je bio na k. 350 Kikovica.

Napad je otpo eo 27. marta u 03.00 asova.

Neprijatelj je izgleda bio obaviješten o pokretu 4. bataljona ka aerodromu, pa je njegov borbeni stroj do-ekao van linije bunkera nastoje i da ga ve tu razbije. Me utim, snažnim naletom 4. bataljon je uspio da potisne ustaše nazad u bunkere i istovremeno likvidira 2 bunkera. Dalje nastupanje bataljona bilo je zaustavljenogjakim otporom iz preostalih bunkera.

Kad je po elo da svi e, borci su shvatili da se nalaze u vrlo teškom položaju — na brisanom prostoru oko hangara, pa su se neki pokolebali i otpo eli sa neorganizovanim povla enjem. To je omogu ilo neprijatelju da pre e u protivnapad i da nam nanese ozbiljne gubitke. Naši gu bici su iznosili 5 poginulih, 4 ranjena, 9 zarobljenih i 7 nestalih boraca.

Borbe na komunikaciji Vrh Kapele — Brinje

Po etkom aprila 1944, 392. divizija je otpo ela ofanzivu na Liku. Zbog toga je 11. korpus izdao zadatak 13. primorsko-goranskoj diviziji da orijentiše svoje jedinice ka komunikaciji Vrh Kapele—Brinje i da aktivnim dejstvima na ovoj komunikaciji olakša odbranu 35. divizije.

U to vrijeme 14. primorsko-goranska brigada je imala sljede i sastav: 4 pješadijska bataljona, prate u etu, tehni ku etu, izvi a ki vod, udarnu grupu, sanitet brigade i intendanturu. Brojno stanje brigade iznosilo je 1169 bo raca, od ega ih je u stroju bilo 813, a u rashodu 356.

Naoružanje se sastojalo od 3 teška minobaca a, 3 laka minobaca a, 1 protivtenkovske puške, 9 teških mitraljeza, 38 puškomitraljeza, 39 automata i 688 pušaka.

Sedmog aprila 1944, 14. primorsko-goranska brigada je napala osiguravaju e dijelove 392. divizije na položaju Vrh Kapele i kod Carske ku e. Za to vrijeme 1. udarna brigada je napadala s. Razvala. Na Vrhu Kapele je još uvijek bio veoma dubok snijeg, te je pokret kroz šumu do neprijateljskog osiguranja bio veoma otežan.

Raspored za napad 14. primorsko-goranske brigade je bio slijede i: 2. bataljon je napadao na 1 vod Nijemaca na samom Vrhu Kapele, 3. bataljon na 1 vod Nijemaca kod Carske ku e, 1. bataljon sa jednom etom 4. bataljona postavio je zasjedu prema s. Modruš i 4. bataljon bez jedne ete bio je odre en u rezervu brigade sjevero-zapadno od Carske ku e.

Napad je trebalo da otpo ne u 02.00 asova. Me u tim, 1. bataljon 14. brigade je na putu prema s. Modruš, u blizini Carske ku e, oko 01.30 asova pao u neprijateljsku zasjedu. Sve neprijateljske posade na osiguranju preko Vrha Kapele bile su na vrijeme uzbune i pripremile su se za borbu. Tako je elemenat iznena enja propao.

Zbog toga su bili uzaludni i pokušaji 2. bataljona da zauzme Vrh Kapele. Neprijatelj je spremno do ekao naš napad i uporno se branio sve dok mu nije nestalo municije, a potom se neopaženo povukao. Sli no je prošao i 3. bataljon u napadu na Carsku ku u. Tu je neprijateljska posada tako er pružala uporan otpor, sve dok joj nije nestalo municije, a zatim se povukla.

U me uvremenu uporište u s. Razvala napala je 1. udarna brigada. Drugi bataljon 846. njema kog puka odmah je iz s. Jezerane i s. Stojnice uputio pomo , te napad 1. udarne brigade nije uspio. Dijelovi 1. bataljona 846. puka ſ. Modruša krenuli su odmah u pomo Carskoj ku i, ali ih je do ekao u zasjedi kod s. Kesere 1. bataljon 14. primorsko-goranske brigade i odbacio ka Modrušu.

U 09.30 asova Štab 13. divizije je odlučio da zbog izuzetno nepovoljnih vremenskih prilika (dubok snežni pokriva) privremeno prekine borbena dejstva i povodi brigade na odmor. U toku odmora trebalo je analizirati protekla borbena dejstva i otkriti slabosti koje su ih pratile. A njih je bilo i u napadnim i u drugim vidovima borbenih dejstava.

*

Poslije napada na Vrh Kapele 14. brigada se prebacila u Gornji kraj. Raspored bataljona 14. brigade bio je slijedeći: 1. bataljon kod s. Tuževi i izvi a prema Krivom Putu i s. Prokike; 2. bataljon u s. Gostovo Polje izvi a prema s. Kamenica; 3. bataljon u s. Stanici i s. Kebi i izvi a prema s. Bukovlju i Brinju; 4. bataljon kod s. Ledenica izvi a u pravcu Novog.

Dvanaestog aprila 1944, 1. bataljon 14. brigade je u zasjedi kod s. Veliki Goljak sa ekaom i uništio jedan nemacki kamion sa vojskom. Gubici neprijatelja su iznosili 14 mrtvih i 18 ranjenih.

Etrnaestog aprila 1944. neprijatelj je krenuo u akciju išenja na Gornji kraj i Drežnicu sa ciljem eventualnog uništenja 14. primorsko-goranske brigade pozadinskih organa i potrage za skladištima. Od s. Krivi Put ka s. Tuževi kretao se izvi a ki bataljon (bez 1. ete) 392. divizije, a od Vodote a 3. bataljon 846. puka sa 1. etom izvi a kog bataljona. Neprijatelj je u prvom naletu uspio ovladati k. 940-Ivankuša, koja dominira okolnim terenom, ali ga je 1. bataljon 14. brigade uspio protivnapadom odbaciti. Borba je voena cijeli dan sa estima protivnapadima sa obe strane. Neprijatelj je imao znatne gubitke. Naši gubici su iznosili: 2 poginula, 6 ranjenih i 4 nestala borca.

Sutradan oko 10.00 asova neprijatelj je ponovo krenuo u napad. Sada je nastojao da obuhvatom od s. Bukovlje ka s. Skali i ovlada položajem Ivankuša k. 940. Međutim, energičan protivnapad 2. bataljona 14. brigade prisilio je neprijatelja da se povuče nazad u s. Bukovlje. Oko 15.00 asova neprijatelj je prebacio težište napada prema s. Tuževi, koncentrirajući jaku artiljerijsku i minobacačku vatru na s. Tuževi i Ivankušu. Poslije dvo asovnog žestokog okršaja i uvoenja pojačanja, neprijatelj je uspio da potisne 3. bataljon od s. Tuževi. Prvi bataljon je i dalje držao Ivankušu i u međuvremenu prepadom napao i nanineo osjetne gubitke koloni neprijatelja kod s. Ritovac. Poslije pada mraka dijelovi 1. bataljona 846. puka su zanoili u s. Tuževi.

U toku 16. aprila neprijatelj zbog pretrpljenih gubitaka nije ispoljavao nikakvu borbenu aktivnost izuzimajući i povremenu artiljerijsku vatru po polazajima 14. brigade.

No u 16/17. aprila 14. primorsko-goranska brigada je sa 3 bataljona izvršila koncentričan napad na s. Tuževi i okolne kote, koje je držao neprijatelj. Zbog slabe organizacije napad nije uspio. Naši gubici su iznosili; 4 poginula, 7 ranjenih i 16 nestalih boraca.

Sedamnaestog aprila 1944. neprijatelj se i dalje zadržao na svojim položajima i tukao artiljerijskom vatrom Ivankušu. Međutim, 18. aprila 1944. neprijatelj je dobio pojačanje od dva svježa bataljona i u 08.00 asova otpočeo opšti napad na Gornji kraj. Od Senja, preko Alana, za s. Stalak i dalje za s. Jasenak nastupao je 2. bataljon 847. puka. Od s. Vodote, preko Gostova polja, za s. Zrnić napadao je 2. bataljon 846. puka. Trideset treći i ustaški bataljon kretao se iz Ogulina preko s. Brezno za Drežnicu, a izvori kaže bataljon 392. divizije je od s. Tuževi i produžio napad na položaj Ivankuša.

Savladavši otpor 1. bataljona 2. primorsko-goranskog odreda kod s. Brezno i odbacuju i 3. bataljon 14. primorsko-goranske brigade od s. Skali i na pl. Miškovica, neprijatelj je uspio u i u Drežnicu, dok Ivankašu, koju su branili 1. i 2. bataljon 14. brigade, nije uspio zauzeti. Potom je po eo da pro ešljava pl. Miškovica. Tu je uspio prona i i uništiti nekoliko skladišta municije i hrane.

U 16.00 asova Stab 13. divizije, koji se nalazio u Mrkoplju, izdao je zadatak Štabu 14. primorsko-goranske brigade da 1. bataljon ostavi u šumi oko s. **Skali** i radi zaštite magacina. a da se sa 2. i 3. bataljonom probije u pravcu Mošuna i Stalaka radi izlaska iz okruženja, gdje e ih sa ekati 4. bataljon brigade. Predve e 18. aprila, 2. i 3. bataljon 14. brigade su krenuli za Stalak, dok je 1. bataljon **ostao** kod s. **Skali** i radi zaštite magacina. Cijenilo se **da** je neprijatelj **u** ovim borbama imao preko 150 mrtvih i ranjenih. Gubici 2. primorsko-goranske brigade iznosili **su:** 9 poginulih, 19 ranjenih i 18 nestalih boraca.

Pošto je ostavio manje posade u s. Drežnica i s. Tuževi i, neprijatelj se povukao u svoje polazne garnizone.

Tri bataljona 14. primorsko-goranske brigade u toku ovih borbi istakla su se velikom upornoš u i borbenoš u. Rukovo enje odbrambenim borbama bataljona bilo je dosta dobro, a eta nešto slabije. Kod boraca se isticalo veliko zalaganje i borbenost. Na putu od s. **Skali** i do s. Stalak umrla su 3 borca od iznemoglosti i gladi. Fizi ka kondicija boraca još nije bila dobra. Zbog toga je 14. brigada upu ena na odmor za Mrkopalj.

*

U me uvremenu Stab 13. divizije je odlu io da napadne njema ko uporiše u dolini r. Kupa—Bosiljevo. Za izvršenje ovog zadatka odredio je 1. udarnu i 14. pri-

morsko-goransku brigadu. Brigade su izvršile pokret 23. aprila 1944. godine. Bosiljevo je branila 1 eta 1. rezervnog lova kog bataljona, dobro utvr ena i sa dobro organizovanim sistemom vatre. Prema planu Štaba 13. divizije, direktni napad na uporište je izvodila 1. udarna brigada, dok su 2. i 3. bataljon 14. brigade bili odre eni u osiguranje kod s. Trošmarija prema Ogulinu. Za to vrijeme su se 1. i 4. bataljon 14. brigade nalazili u rejonu Drežnica. Osiguranje prema Generalskom Stolu i Stativama vršila je Karlova ka brigada.

Napad na Bosiljevo otpo eo je 26. aprila 05.45 asova.

Drugi bataljon 14. brigade je postavio zasjedu kod s. Tonkovi i, dok je 3. bataljon Štab 14. brigade zadržao u rezervi. Oko 03.30 asova 26. aprila ka položaju zasjede 2. bataljona primije en je pokret ustaške kolone ja ine jedne ete. Naime, 1 vod 2. bataljona, koji se nalazio u izvi anju kod s. Trošmarija, povukao se i obavijestio Štab bataljona o nailasku neprijatelja. Neprijatelj je bio iznena en pri sustvom naših snaga, ali se brzo sredio i prešao u napad s ciljem da odbaci bataljon sa njegovog položaja. Me u tim, kad mu to nije uspjelo, pokušao je da preko s. Munjas obide položaje 2. bataljona, ali je i ta njegova namjera ubrzo bila osuđena. Oko 11.00 asova neprijatelj je, dobivši poja anje od jedne ete ustaša, prao en sa 4 tenka i 6 blindiranih kola, ponovo prešao u frontalni napad. Drugi bataljon je uspio ponovo da ga odbaci. Neprijatelj je tada preko Lali dola i s. Munjas ponovo poduzeo bo ni manevr i ovog puta uspio obi i položaje 2. bataljona. Zbog toga, je 2. bataljon bio prisiljen da se povu e. Uskoro je neprijatelj prešao i r. Dobra. U 14.00 asova probio se u pravcu s. Ponikve. Štab 14. brigade je u ovom momentu na pravac prodora neprijatelja ubacio u borbu 3. bataljon iz rezerve i tako usporio njegovo dalje nadiranje. Borba je vo ena sve do 16.30 asova, kada je

neprijatelj uspio da se sa jednom kolonom preko r. Dobre probije za Bosiljevo. Tako je zbog nedovoljne borbene upornosti 2. i 3. bataljona 14. brigade, 1. udarna brigada moralu obustaviti napad na Bosiljevo i do 19.45 asova voditi ogor ene odbrambene borbe. etrnaesta brigada je u ovoj borbi imala gubitke od 2 poginula, 5 ranjenih i 30 nestalih. U borbi je ranjen i zamjenik politi kog komesara brigade Simo Vu kovi . Neprijateljski gubici na pravcu 14. brigade cene se na 20 mrtvih i oko 40 ranjenih ustaša.

Glavni uzrok neuspjeha napada na Bosiljevo je: nedovoljna borbena upornost bataljona 14. brigade, koji nisu uspjeli zadržati neprijateljske jedinice iz Ogulina, a dijelom i to što podaci o ja ini neprijatelja u Bosiljevu nisu bili ta ni. Naime, neprijatelj je no u 24/25. aprila dobio poja anje od jedne ete, pa su snage neprijatelja u uporištu bile znatno ve e.

U me uvremenu, od 22. do 26. aprila, 1. i 4. bataljon 14. brigade bili su u rejonu s. Drežnica i s. Skali i sa zadatkom da štite narod od upada neprijateljskih izvi a kih dijelova i organizuju zasjede neprijateljskim dijelovima koji se kre u izme u s. Drežnice i s. Jezerane.

Od 26. do 30. aprila 14. primorsko-goranska brigada je ponovo bila na sektorу Drežnica i Gornji kraj, sa zadatkom da vrši pritisak i uznemirava neprijatelja u Drežnici, te zasjedama i prepadima ugrožava neprijateljske dijelove koji se kre u od Drežnice za Brinje.

U tim borbama neprijatelj je imao gubitke od 18 mrtvih i 20 ranjenih. Zaplijenjen je 1 šarac, 1 poluautomatska puška i 5 pušaka.

Naši gubici su iznosili: 2 poginula i 6 ranjenih.

Po etkom maja Stab 13. primorsko-goranske divizije je odlu io da napadne uporište Drežnicu. Za ovaj zadatak

je odredio 1. udarnu brigadu i 14. primorsko-goransku bri¹-gadu.

Drugog maja 1944. neprijatelj je vršio avio izvi anje rejona Drežnica—Jasenak. Primjetivši prikupljanje naših jedinica, u Drežnicu je, kao paja anie. uputio izvi a ki bataljon 392. divizije. Tre eg maja za Drežnicu je iz Ogu-lina preko s. Brezno upu en 2. bataljon 846. puka 392. divizije, a preko Musulinskog Potoka za Jasenak 33. us-taški bataljon.

Pojava ovih snaga u rejonom Drežnica—Jasenak uti-cala je na odluku Štaba 13. divizije da odustane od plani-ranog napada, pa je izdao novo nare enje kojim je 1. udarnu brigadu uputio na sjever ka r. Kupa, a 14. brigadu u rejon Ravne Gore na odmor i sre ivanje. Brigada je izvršila slijede i razmještaj: 2. bataljon sa Štabom brigade u s. Ravna Gora, 3. bataljon u s. Begovo Razdolje, 4. ba-taljon u s. Stari Laz, 1. bataljon u s. Sušica. Naro ita pa-žnja za ovo vrijeme posve ena je vojni koj obuci. Istovremeno su izabrani borci za podoficirski kurs.

14. BRIGADA PONOVO U DOLINI r. KUPA

Izme u 15. i 30. maja 14. primorsko-goranska brigada se prebacila na sektor Bosiljeva sa zadatkom da dejstvuje po komunikaciji Ogulin—Karlovac.

Dvadeset osmog maja 1944, 2. bataljon je izvodio demonstrativan napad na Bosiljevo, dok je 1. udarni bataljon bio u zasjedi ispred Ogulina. Istovremeno je udarna grupa minirala željezni ku prugu izme u s. Gornje Dubrave i s. Tounj. Eksplozija mine je uništila lokomotivu i 2 vagona. Neprijatelj je imao gubitke od 9 mrtvih i ranjenih. Poslije ove akcije brigada se prebacila na sektor s. Moila — s. Severin na r. Kupi.

Drugog juna 1944, 1. i 3. bataljon 14. brigade dobili su zadatak da postave zasjedu na cesti s. Duga Resa — s. Generalski Stol. U toku pokreta ka položaju, 1. eta 1. bataljona ušla je u zasjedu koju je postavio vod 5. ustaškog bataljona, eta je brzo reagovala, prešla u juriš i rastjerala ustaše. Nakon toga, iako je akcija bila otkrivena, bataljoni su posjeli odreene položaje i postavili mine na cestu. Oko 06.00 asova ka položaju zasjede krenuo je 5. ustaški bataljon iz s. Generalski Stol. U fazi približavanja ustaše su uspjеле iznenaditi i uništiti desetinu boraca koji su bili isturenici u borbeno osiguranje. U daljem nastupanju

ustaše su dijelom snaga izvršile obilazak položaja bataljona, tako da su oni poslije kraeg ali žestokog otpora bili prisiljeni da se povuku preko r. Dobre. Poginulo je 8 boraca. Izgubljen je 1 puškomitrailjer i 6 pušaka.

*

Petog juna 14. primorsko-goranska brigada je dobila zadatak da sadejstvuje jedinicama 8. kordunaške divizije u napadu na uporište Duga Resa. Brigada je imala zadatak da, posjedajući položaje prema Karlovcu, odbije eventualna pojava anja koja bi neprijatelj slao posadi uporišta Duga Resa i porušio komunikaciju i željezni ku prugu Karlovac—Duga Resa.

Eksplozije mina na komunikaciji i željezni koj pruzi uzbudile su neprijateljev garnizon u Karlovcu, pa je on odmah uputio dio snaga u pravcu Duga Resa. Ove njegove snage su naišle na zasjedu 14. brigade i odmah prešle u napad s ciljem da je odbace sa njenih položaja. Međutim, do ekan jakom vatrom, neprijatelj se povukao. Pristizala su mu nova pojava anja iz Karlovca, među kojima i blindirani voz sa pješadijom. Njegovi ponovljeni napadi odbijeni su uz velike gubitke. Neprijatelj je imao 33 poginula i 57 ranjenih vojnika, dok su naši gubici iznosili 5 poginulih, 3 ranjena, 2 zarobljena i 7 nestalih boraca. Budući da u međuvremenu nije došlo do napada jedinica 8. kordunaške divizije na uporište Duga Resa, Štab 14. brigade je u 14.30 časova naredio povlačenje na nove položaje sjeverno od r. Dobra.

No u 7/8. juna 1944, 2. i 3. bataljon 14. brigade, ojačani sa 2 brdska topa i 2 teška minobaca, izvršili su napad na uporište Stative sa ciljem da sruše most na r. Dobra. Most je branila eta ustaša iz 10. ustaškog bataljona. Kako je garnizon Karlovac bio veoma blizu, akcija

se morala izvršiti munjevito i odlu no. Za to vrijeme 1. i 4. bataljon su vršili demonstrativni napad na Dugu Resu.

Napad na uporište Stative nije uspio. Poslije etiri sata borbe napad je bio obustavljen, jer je posada uporišta dobila poja anje iz Karlovca. Naši gubici su iznosi: 2 poginula i 2 ranjena.

Šesnaestog juna, 14. primorsko-goranska brigada je raspore ena u rejonu Vrbovsko: 1. bataljon kod s. Gomirje, 2. bataljon u s. Lukov Dol, 3. bataljon sa Štabom brigade u s. Stubica i 4. bataljon u s. Moila. Osnovni zadatak brigade je bio da napada manja uporišta i ruši željezni ku prugu Ogulin—Karlovac.

Sedamnaestog juna, dijelovi 33. ustaškog bataljona iz Ogulina, sa tri tenka, baterijom topova i oko 50 biciklista, izvršili su ispad prema položaju 1. bataljona kod s. Ljubušina a druga sa Štabom bataljona kod s. Gomirje. Borba sa neprijateljem je otpoela u 06.00 asova. Zbog brojane nadmonosti neprijateljskih snaga, bataljon je bio prinuren da se po dijelovima povla i sve do s. Kosanovića. Odmah poslije otpojava borbe Stab 14. brigade je izdao zadatak 4. bataljonu da odmah izvrši pokret preko kose Cetin i, prešavši r. Dobra kod s. Mamula napadne neprijatelja u bok. Tako treba da podrži odbrambena dejstva 1. bataljona. Bataljon je imao dug put, ali je uspio da stigne u pravi as i napadne ustaške jedinice. Jednovremen protivnapad 1. bataljona i udar u bok 4. bataljona prisilili su neprijateljske jedinice na povlačenje. U ovoj borbi neprijatelj je imao gubitke od preko 20 mrtvih i ranjenih.

U međuvremenu neprijateljske jedinice iz Drežnice, u odsustvu naših snaga na tom sektoru, otpoeli su sa povremenim ispadima u okolna sela (Brezno, Krakar i Drugomišalj), s ciljem uzneniranja naroda i vršenja pljačke.

Zbog toga je 1. bataljon kod Gomirja dobio zadatak da se prebaci na ovaj sektor i onemogu i ove neprijateljske akcije. Odmah poslije njegovog dolaska neprijatelj je prekinuo ovakvu vrstu svoje aktivnosti.

Dvadeset šestog juna 14. brigada je dobila zadatak da sa dva bataljona izvrši pokret u rejon s. Novi Grad — s. Netreti, isto no od Bosiljeva. Prvi bataljon je ponovo upu en na sektor s. Gomirje, a 4. bataljon je ostao kod s. Severin na Kupi. Slijede ih dana bataljoni su, svaki u svom rejonu, vodili manje borbe sa izvi a kim dijelovima neprijatelja.

*

Tridesetog juna 1944, 13. primorsko-goranska i 15. slovena ka divizija organizovale su zajedni ki napad na neprijateljsko uporište Bosiljevo. Napad na Bosiljevo izvodile su jedinice 15. slovena ke divizije. Njen napad obezbje ivala je 13. divizija, jer je bolje poznavala mogu e pravce neprijateljeve intervencije.

Prva udarna brigada 13. divizije dobila je zadatak da zatvori sve pravce od Ogulina, a 14. brigada od Generalskog Stola i Donjih Stativa.

Raspored bataljona 14. brigade bio je slijede i: 1. bataljon je zatvarao pravac s. Vodena Draga — s. Bosiljevo, 4. bataljon pravac s. Priliš e — s. Bosiljevo od s. Ladiši Draga i 3. bataljon pravac Generalski Stol — s. Leš e, s tim da odmah poslije otpo injanja napada na Bosiljevo protjera neprijatelja iz s. Leš e i brani prelaz preko r. Dobra. Drugi bataljon je bio odre en u rezervu brigade kod s. Lisi ja Gorica.

Komandno mesto brigade sa udarnom etom nalazilo se u s. Be .

Napad na Bosiljevo otvo eo je 1. jula u 01.00 asova, uvši borbu kod Bosiljeva, neprijateljska posada iz s. Lešće u 03.00 krenula je u pomo posadi u Bosiljevu. Dva njena pokušaja da se probije u Bosiljevo bila su odbijena. Poslije toga se neprijatelj povukao u s. Lešće. Nakon, kraeg vremena prema položajima 3. bataljona kamionima su prebaeni dijelovi 10. ustaškog bataljona iz Karlovca i dijelovi 1. rezervnog lova kog bataljona iz Generalskog Stola. Prvi njihov napad 3. bataljon je uspješno odbio. U ponovljenom napadu neprijatelj je uspio dijelom snaga da izvrši obilazak položaja 3. bataljona, zbog ega je on bio prinuđen da se povuče na nove položaje. Na ovim položajima bataljon je vodio ogorčenu odbrambenu borbu, a zatim, ocijenivši pogodan momenat, prešao u protivnapad i odbacio neprijatelja. Međutim, neprijatelj je dobio novo pojačanje i ponovo prešao u napad. Poslije izvensnog vremena on se uspio ukliniti u borbeni raspored 3. bataljona, zbog ega je bataljon bio prinuđen da se vode i borbu na uzastopnim položajima, povlači do pred samo Bosiljevo. Na ovoj liniji u borbu je bila ubaćena brigadna rezerva (2. bataljon), koja je zajedno sa 3. bataljom prešla u odlučni protivnapad, razbila ustaške jedinice i odbacila ih ka Lešće. U ovom protivnapadu zarobljene su 2 ustaše i zaplijenjena velika količina opreme.

Istovremeno pokušaj neprijateljskih jedinica od s. Lipe da se probiju kroz položaj 1. bataljona bio je također onemogućen.

U ovoj borbi posebno su se istakli borci i štabovi 3. i 2. bataljona. Drugi i 3. bataljon su imali gubitke od 3 poginula, 3 ranjena i 3 nestala borca.

Petnaesta slovenačka divizija likvidirala je posadu uporišta Bosiljevo. Ukupni gubici neprijatelja u Bosiljevu i na zasjedama iznosili su preko 150 mrtvih i ranjenih i 60 zarobljenih vojnika.

Zaplijenjena su 2 topa, 2 teška minobaca a, 1 laki minobaca , 200 pušaka, 16 puškomitraljeza, 9 puškomitraljeza „šarac”, 10 automata, 20 konja i kola, te mnogo municije i druge opreme.

*

U me uvremenu 30. juna 1944. neprijatelj je izvršio ispad na slobodnu teritoriju Gorskog kotara. Njegove snage su se kretele u tri pravca. Iz Crikvenice su nastupali dijelovi 3. bataljona 847. puka, a iz Drežnice dijelovi 846. puka 392. legionarske divizije. Pravac njihovog kretanja je bio s. Mrkopalj — s. Sunger — s. Ravna Gora. Za to vrijeme je 33. ustaški bataljon, nastupaju i od Ogulina, ušao u Vrbovsko.

Prvog jula 1944, poslije likvidacije neprijateljevog uporišta Bosiljevo, Štab 13. divizije je naredio štabovima 1. i 14. primorsko-goranske brigade da odmah po u na Gorski kotar i proteraju neprijatelja sa slobodne teritorije.

Kolona 2. bataljona 1. udarne brigade na maršu za s. Stubicu kod s. Hambarište primijetila je na prili noj udaljenosti postrojen 33. ustaški bataljon. Konfiguracija zemljišta nije dozvoljavala da se bataljoni neprimije eno približe na povoljnije odstojanje. Zato je komandant brigade izdvojio iz bataljona sve automatsko naoružanje i naredio otvaranje vatre. Neki ozbiljniji efekat s obzirom na udaljenost nije se mogao o ekivati. Ustaše su ipak bile potpuno iznenaene i pani no su bježale. Me utim, osjetivši ubrzo da su naše snage relativno male, sredili su se i pošli u protivnapad. Odmah poslije otpo injanja borbe, druga dva bataljona 1. udarne brigade, koji su se tada nalazili kod s. Lukov Dol, krenula su usiljenim maršem ka s. Stubica. U istom pravcu je upu en i elni bataljon 14.

primorsko-goranske brigade. Ovako objedinjene naše snage uspjele su protjerati ustaški bataljon ka s. Gomirje i Ogulinu. Ustaške jedinice su pretrpjele osjetne gubitke. U ovoj borbi poginuo je komandant 1. udarne brigade Srđan Uzelac, prvoborac iz Brinja i narodni heroj. Bio je to veliki gubitak za Gorski kotar i 13. diviziju. Među ranjenima su bili komesar 13. divizije Štefan Matić i operativni oficir Štaba divizije Jovo Lončarić.

Drugog jula, Štab 13. divizije je naredio brigadama da napadaju neprijateljske kolone na putevima Stari Laz—Ravna Gora i Sunger—Mrkopalj. Prva udarna brigada je dobila zadatku da napada neprijatelja na puku Kupjak—Stari Laz—Ravna Gora. Zadatak 14. primorsko-goranske brigade je bio da sa dva bataljona zatvori pravac od Ogulina i Gomirja, a sa druga dva bataljona napada neprijatelja na putu Vrbovsko—Jablan—Ravna Gora.

U toku dana auto-kolona 846. puka, sa transportom iz Crikvenice, stigla je i zanoila u Ravnoj Gori. Dijelovi 3. bataljona 847. puka 392. legionarske divizije, koji su pratili ovu kolonu do Mrkoplja, povukli su se ka Primorju.

Treći egzpedicija, u zoru, neprijateljska kolona od oko 200 kamiona prava na tenkovima krenula je iz Ravne Gore preko Vrbovskog za Stubice i dalje ka Karlovcu.

U takvoj situaciji Štab 14. brigade je izmijenio svoju prvobitnu odluku, pa je sa dva bataljona posjeo nove položaje linijom s. Tuk — k. 585 — k. 730. Minersko odjeljenje brigade je izvršilo miniranje ceste Vrbovsko—Stubica. Druga dva bataljona brigade posjela su položaje kod Gomirja.

Naišavši na miniranu cestu, neprijatelj je razvio svoje pješadijske dijelove i uputio ih ka s. Stubica. Njihov prvi nalet je odbijen. Poslije toga po položajima bataljona otvorena je jaka artiljerijska vatrica. Kada je artiljerijska vatrica

prestala neprijateljska pješadija, pra ena sa tri tenka, ponovo je krenula u napad. Tom prilikom su dva tenka uništile protivtenkovske mine. Me utim, neprijatelju su pristizala sve ve a poja anja i poslije ogorene borbe sa nadmo nim snagama bataljoni su bili prinu eni da se povuku. Poslije odbacivanja naših bataljona od komunikacije, neprijateljska kolona je produžila pokret preko s. Stubica za Severin na Kupi i dalje ka Karlovcu. Bataljoni kod Gomirja, vide i da se neprijatelj probio, krenuli su ka Severinu na Kupi i bo no tukli neprijateljsku kolonu i njegove pobo nice. U ovim borbama neprijatelj je imao gubitke od 12 mrtvih i 24 ranjena. Uništena su tri tenka, od kojih jedan od 35 tona. Dva tenka su ošte ena pogocima protivtenkovskih pušaka.

Naši gubici su iznosili 2 poginula, 5 ranjenih, 2 zarobljena i jedan nestao. Me u ostalima bio je ranjen i komandant 4. bataljona 2. brigade Rade Božani .

*

Desetog jula 1944, Stab 13. primorsko-goranske divizije donio je odluku da napadne i likvidira neprijateljsko uporište u Drežnici. Drežnicu je branila 2. eta poljskog dopunskog bataljona 392. njema ke divizije (ja ine oko 200 ljudi), oja ana sa dva artiljerijska oru a.

Za direktni napad na uporište odre ena je cijela I. udarna brigada i 1. bataljon 14. primorsko-goranske brigade. Ostala 3 bataljona 14. brigade dobila su zadatak da osiguraju izvo enje napada sa pravca Ogulin, posjedaju i liniju s. Puškari —Javornik k. 510 — V. Pe ina—Bukovik k. 320. U okviru ove linije, 2. bataljon je posjeo položaje iznad s. Puškari , 4. bataljon u zahвату s. Salopek — s. Zagorje, dok je 3. bataljon odre en u rezervu Štaba brigade sa položajima kod s. Brezna.

Po etak napada na Drežnicu odre en je za 13. juli u 01.00 asova.

Prva udarna brigada, zajedno sa 1. bataljonom 14. brigade, krenula je u napad ta no u odre eno vrijeme. Neprijatelj je pružio ogor en otpor, ali su ve po etni uspjesi i raspoloženja boraca za borbu govorili da e uporište biti likvidirano. Pritisak naših jedinica se stalno poja avao. Neprijatelj je trpio velike gubitke. U 08.00 asova uporište je likvidirano, a preživjela posada se predala. Neprijatelj je imao gubitke od 105 mrtvih, 24 ranjena i 52 zarobljena legionara i ustaše. Me u poginulima su bila i 2 njema ka oficira. Zaplijenjena su 2 ispravna artiljerijska oru a sa 25 granata, 51 puška, 1 puškomitrailjez „šarac“, 3 druga puškomitrailjeza, 10.000 metaka, 36 konja i dosta druge opreme.

U me uvremenu, dok je borba za Drežnicu bila u toku, neprijateljske jedinice iz Ogulina uputile su pojana napadnutom uporištu. Do prvog sukoba sa ovim poja anjem došlo je oko 07.30 asova na položajima 4. bataljona 14. brigade zapadno od s. Selopek. Neprijateljske jedinice su puštene na blisko odstojanje, a zatim plotunskom vatrom zaustavljene i odba ene. I slijede ih nekoliko pokušaja da se probiju kroz položaj bataljona bili su osuje eni, pa su odustale od daljih napada i povukle se u Ogulin. Oko 14.00 asova neprijatelj je pokušao da se probije za Drežnicu. Ovog puta nastupao je preko s. Puškari ka položajima 2. bataljona. U napad je krenula 1 eta, oja ana sa 2 tenka i podržavana sa 2 teška minobaca a i vatrom artiljerije sa vatreih položaja u rejonu Ogulina. Zbog jake minobaca ke i artiljerijske vatre i da ne bi bespotrebno trpio gubitke, 2. bataljon se povukao na nove položaje. Na novim položajima borba je vo ena dosta dugo, ali je 2. bataljon ponovo bio prisiljen da se povu e ka s. Bjelsko, gdje se utvrdio i odbio sve dalje pokušaje nepri-

jatelja da se probije ka Drežnici. Poslije 8 asova borbe i ove neprijateljske jedinice su protjerane ka Ogulinu.

Oko 15.00 asova dijelovi 1. bataljona rezervnog lova kog puka 392. legionarske divizije, koji su do Oštarija dovedeni vozom, otpoeli su nastupanje ka položajima 4. bataljona iz dva pravca. Dio ovih snaga je u iste stupao je preko s. Veljun i s. Zagorje, dok se drugi dio kretao od Modruša. Napad i ovih neprijateljskih snaga je odbijen, pa su oko 22.00 asova 13. jula i one bile odbane ka Ogulinu.

Borci i starješine 2. i 4. bataljona 14. primorsko-goranske brigade su u toku borbi ovog dana pokazali visok stepen borbene upornosti i požrtvovanja.

Uspjeh u likvidaciji uporišta u Drežnici snažno je odjeknuo i bio pozdravljen od naroda ovoga kraja. Poslije toga operativna inicijativa je ponovo prešla u naše ruke, što je imalo odraza i na borbeni duh u brigadama.

Od 20. do 31. jula 14. primorsko-goranska brigada nije bila angažovana u značajnim borbama, pa je dobila zadatku da prebacuje hrani sa Korduna u Gorski kotar.

Dvadeset petog jula 1944. u Delnicama je formirana nova 3. brigada 13. primorsko-goranske divizije. (Ova brigada je prvi put formirana 10. septembra 1943, ali je kasnije prebašta u sastav 35. divizije).

BORBENA DEJSTVA BRIGADE U AUGUSTU 1944. GODINE

U augustu 1944. neprijatelj je u dva navrata preduzimao manje ispade ka slobodnoj teritoriji Gorskog kotara, s ciljem uz nemiravanja i ometanja inicijative jedinica 13. primorsko-goranske divizije. Prvi takav ispad je preduzet izme u 1. i 6. augusta a drugi izme u 23. i 28. augusta 1944. godine.

Prvog augusta 1944, 14. primorsko-goranska brigada se još nalazila na sektoru Bosiljevo—Vukova Gorica i sa tri bataljona prebacivala hranu sa Korduna u Gorski kotar.

Drugog augusta, zbog ispada neprijatelja u pravcu Srpskih Moravica, 14. brigada je dobila nare enje da se hitno povu e sa Korduna i krene ka Srpskim Moravicama.

Istovremeno, 1. augusta 1944. 2. bataljon 846. puka 392. njema ke divizije krenuo je iz Ogulina preko Gomirja za Vrbovsko, a 33. ustaški bataljon pravcem Ogulin—Jalvice k. 578 — s. Brdarice — s. Gornje Kamensko. Cilj neprijatelja je bio da napadne dva bataljona 1. udarne brigade koji su se nalazili kod s. Stubica i s. Presika. Me utim, borbu sa neprijateljem je prihvatile cijela 1. udarna brigada sa sva etiri bataljona.

Novoformirana 3. brigada 13. divizije bila je u Delnicama, orijentirana prema s. Gornje Jelenje i s. Zlobin.

No u 2/3. augusta, 3. bataljon 1. udarne brigade, napale su jedinice 33. ustaškog bataljona, koje su 2. augusta dostigle liniju Lovnik k. 902 — s. Presika — s. Jablan. Jedan bataljon 1. udarne brigade i 1 bataljon 14. brigade trebalo je da napadnu ovu ustašku jedinicu sa pravca Ramensko. Međutim, ova dva bataljona su zakasnila i krenula u napad tek ujutro. Napad naših jedinica nije uspio, pa je neprijatelj ujutro 3. augusta produžio napad ka Srpskim Moravicama. Borba sa ovim neprijateljem je vodena cijelog dana i bio je sprijećen njegov prođor ka Srpskim Moravicama.

U toku dana 3. augusta pristigla su u rejonu s. Stubica i ostala 3 bataljona 14. primorsko-goranske brigade koji su bili na Kordunu.

U 16.00 asova, Stab 13. divizije izdao je 1. udarnoj brigadi i 14. primorsko-goranskoj brigadi naređenje za opšti protivnapad na ove neprijateljske jedinice. Po etak napada je bio određen za noč 3/4. augusta 1944. godine.

Prva udarna brigada je dobila zadatak da napadne neprijateljeve položaje na liniji k. 650 — Kosica — s. Presika k. 562 — Hajdini k. 730. Etrnaesta brigada je napadala neprijatelja na liniji s. Lukov Dol — s. Stubica, s tim što sa 1 bataljonom nastupa od kose Kokošica prema s. Stubica i s. Tuk, a 1 bataljonom od Vukmanovog brda ka s. Hambarište. Jedan bataljon je bio u rezervi kod Vukomanovog brda k. 578.

Prva udarna brigada je prešla u napad 4. augusta 1944. oko 02.00 asova na cijeloj liniji fronta. Etrnaesta brigada je, međutim, zbog dugog marša i premorenosti boraca zakasnila sa napadom, pa je neprijatelj najprije odbio napad 1. udarne brigade, a potom i napad 14. primorsko-goranske brigade. Odbacivši naše jedinice, nepri-

jatelj je oko 09.30 asova 4. augusta 1944. krenuo svim snagama u napad na Srpske Moravice. Prva udarna brigada je pružala jak otpor i vrsto držala svoje položaje kod Srpskih Moravica.

Oko 12.00 asova neprijatelj je ponovio napad, ali sada uz podršku tenkova i artiljerijske vatre. Glavni udar neprijatelj je nanosio pravcem s. Presika i dalje ka Srpskim Moravicama. Me utim, uporan otpor jedinica 1. udarne brigade nije mu dozvolio da postigne bilo kakav zna ajniji uspjeh. Borba je trajala sve do 20.00 asova, kada se neprijatelj po eo povla iti za Vrbovsko.

Budu i da je situacija kod Rijeke bila relativno mirna, Stab 13. divizije je 5. augusta naredio Štabu 3. brigade da sa svoja 2 bataljona smijeni 2 bataljona 1. udarne brigade na položajima kod s. Jablan. Prema tome, raspored jedinica 13. divizije 5. augusta bio je slijede i: 2 bataljona 1. udarne brigade na položaju kod s. Presika k. 562 — Stremnica k. 726, i 2 bataljona u rezervi; 14. brigada u borbenom rasporedu na liniji k. 483 (kod s. Tuk) na cesti za Lukov Dol — k. 478 kod s. Stubica; 2 bataljona 3. brigade na položaju kod s. Jablana, 1 bataljon u Delnicama.

Pošto je prikupio snage 1, 14. i 3. brigade, Stab 13. divizije naredio je opšti napad na položaje neprijatelja Pred Vrbovskim. Po etak napada bio je odre en za no 5/6. augusta 1944. u 2.00 asova.

etrnaesta brigada je napadala u slijede em borbenom rasporedu: 1. bataljon na neprijateljske položaje u rejonu Lovnik k. 902, 2. bataljona na s. Stubicu i 3. bataljon na s. Tuk. etvrsti bataljon je bio u rezervi brigade kod s. Stubica. Poslije ogor ene borbe 2. i 3. bataljon su uspjeli zauzeti s. Stubica i s. Tuk, a zatim nastaviti gognjenje neprijatelja ka Vrbovskom. Uspjeh ova dva bataljona imao je za rezultat da su se i druge neprijateljske jedinice na cijelom frontu po ele povla iti i do 12.00 a-

Juli 1944. Štab 13. divizije sa lanovima 6. i 14. primorsko-goranske brigade

sova odstupiti za Vrbovsko. Međutim, napad naših jedinica nije jenjavao, pa je neprijatelj bio prisiljen da padom mraka napusti i Vrbovsko i otpočne povlačenje preko Gomirja ka Ogulinu. Gonjenje neprijateljskih jedinica koje su odstupale nastavili su odmorni bataljoni 3. brigade.

U toku 4 dana borbi neprijatelj je imao gubitke od oko 100 mrtvih i ranjenih. Uništen je i jedan tenk. Gubici kod 2. brigade iznosili su: 4 poginula, 15 ranjenih i 5 nestalih.

U toku ovih borbi posebno se istakao 1. bataljon 14. brigade koji je bio u sastavu 1. udarne brigade u odbrani Srpskih Moravica.

Sedmog augusta 1944. 14. brigada se nalazila na sektoru s. Lukov Dol — s. Severin na Kupi i pripremala se za napad na uporište Bosiljevo.

No u 8/9. augusta 1944, 14. primorsko-goranska brigada, bez 4. bataljona, izvršila je prepad na neprijateljsko uporište Bosiljevo. Posadu uporišta su sa injavale relativno slabije snage neprijatelja, te je on na prvi juriš naših bataljona odstupio ka s. Leš e. I pored toga neprijatelj je imao gubitke od 15 mrtvih, 24 ranjena i 1 zarođljenog vojnika. Naši gubici su iznosili: 2 poginula i 11 ranjenih boraca.

*

Dvanaestog augusta 1944, Stab 13. primorsko-goranske divizije je donio odluku da napadne i likvidira neprijateljsku posadu u Drežnici, gdje je neprijatelj ponovo uspostavio svoje uporište. U Drežnici su se nalazile 1 posadna eta 392. njema ke divizije i 1 eta 847. pješadijskog puka 392. divizije. Za napad na Drežnicu bila je odre ena 1. udarna brigada, kojoj je za ovu akciju bio pridodat i 1. bataljon 14. brigade. Za to vrijeme 14. brigada (bez 1. bataljona) imala je zadatak da osigura napad 1. udarne brigade od Okulina, posedanjem položaja na liniji s. Ljubušina—Drežnica.

Polazak u napad na Drežnicu bio je odre en za no 13/14. augusta. Me utim, neprijatelj je u me uvremenu dobio poja anje od još 1 ete 847. puka, o emu naše jedinice nisu bile obaviještene. Zbog toga i zbog ogor enog otpora posade uporišta, napad 1. udarne brigade nije uspio. Oko 10,30 asova 14. augusta stiglo je posadi u Drežnici novo poja anje iz Brinja, pa je napad morao biti obustavljen.

Poslije ove akcije 1. udarna brigada je upu ena u Gornji kraj sa zadatkom da dejstvuje na putu Brinje-Zuta Lokva. Prvi i 4. bataljon 14. primorsko-goranske brigade dobili su zadatak da sara uju sa 1. udarnom brigadom

izvode akcije na putu s. Josipdol — Vrh Kapele — s. Jezerane. Drugi i 3. bataljon 14. brigade upu eni su na sektor Bosiljevo sa zadatkom da izvode akcije na željezni koj pruzi Karlovac—Ogulin.

Šesnaestog augusta 1944 1. bataljon 14. primorskogoranske brigade pripremao se za napad na neprijateljsku posadu kod Carske ku e. Me utim, neprijatelj je u me u vremenu ve bio odstupio, tako da do napada nije ni došlo.

Za to vrijeme 4. bataljon 14. brigade bio je u zasjedi na k. 573. Na položaj njegove zasjeđe naišla je kre u i se od s. Modruš jedna neprijateljska kolona. Neprijatelj je pušten na blisko odstojanje, a zatim je po njemu otvorena snažna iznenadna vatrica. Poslije kra eg sukoba natjeran je u bjekstvo. U toj borbi on je imao oko 40 mrtvih i ranjenih i 2 zarobljena legionara.

No u, 17/18. augusta, 1. i 4. bataljon 14. primorskogoranske brigade napali su neprijateljsko uporište u Josipdolu. Neprijatelj je, me utim, spremno do ekao napad, pa su bataljoni bili prinu eni da se povuku. Poslije ove borbe 1. i 4. bataljon su krenuli u sastav brigade na sektor Bosiljeva.

Dvadeset drugog augusta 1944. Štab 14. brigade sa 3. bataljonom nalazio se u s. Lukov Dol. Prvi bataljon se razmjestio u s. Veliki i Mali Jadr, 2. bataljon u s. Moila i 4. bataljon u s. Klanac — s. Plešivica.

*

Dvadeset tre eg augusta 1944. neprijatelj iz Ogulina je krenuo u novi ispad ka slobodnoj teritoriji Gorskog kotara. Njegov cilj je bio da brzim prodorom u Brod Moravice likvidira Štab 11. korpusa NOVJ i izvrši smjenu 3. bataljona 847. puka u Primorju sa 3. bataljonom 846. puka iz Ogulina.

Neprijatelj je krenuo iz Ogulina 23. augusta u 03.00 asova u dva pravca: 3. bataljon 846. puka 392. njema ke divizije nastupao je pravcem s. Gomirje — s. Vrbovsko, a 33. ustaški bataljon, oja an sa 10 tenkova, pravcem Ogu-lin — s. Kamensko — s. Osojnik ka s. Stubica i s. Severin na Kupi.

U 03.30 asova 1. bataljon 14. primorsko-goranske bri-gade uspostavio je na dijelu ceste izme u s. Ponikve — s. Liplje prvi borbeni kontakt sa neprijateljem koji je nastu-pao. Nešto kasnije kod s. Ple evica tenkovima i pješadi-jom napadnut je i 4. bataljon 14. brigade i poslije kra e borbe potisnut u pravcu s. Mo ila. Zbog toga se morao povu i i 1. bataljon, jer ga je neprijatelj sada napao i sa pravca s. Jadr . Drugi bataljon je ve vodio borbu na po-ložajima kod s. Severin na Kupi. etvrti bataljon je bio u povla enju ka s. Nadzvu nik. Poslije kra e borbe, pod pritiskom ja ih snaga, povukao se i 2. bataljon i posjeo nove položaje kod s. Gorenci, zatvaraju i tako pravac ka Srpskim Moravicama. etvrti bataljon, na položaju kod s. Nadzvu nik, ponovo je napadnut i prinu en na povla-enje ka s. Lukov Dol. Jedna kolona ustaša, koja je nastu-pala preko s. Gornje Kamensko ka s. Stubica i od s. Jadr ka s. Stubica, u 08.00 asova napala je položaj 3. bataljona kod s Stubica i Hajdine k. "730. Do ovog vremena ovaj ba-taljon je bio u rezervi brigade. Poslije dva asa borbe i 3. bataljon je zbog nadmo nosti neprijateljskih snaga bio pri-nu en da se povu e na nove položaje na Kosicu k. 733. Toga dana neprijatelj je dostigao liniju s. Gorenci — Lo-mnik k. 902 — Hajdini k. 730. Tako je 33. ustaški bataljon 23. augusta svojim brzim prodom ka Srpskim Moravi-cama uspio odbaciti 2 bataljona 14. brigade ka Lukov Do-lu, a na pravcu Srpske Mora vice na položaju Kosipa — k. 650 ostao je samo 1. i 3. bataljon 14. brigade.

Krajem dana, 23. augusta, 14. primorsko-goranska brigada je imala slijede i borbeni raspored: 1. bataljon je na k. 650 zatvarao pravac ka Srpskim Moravicama, 3. bataljon je držao položaj na Kosici k. 733 — k. 621 i 2. bataljon kod s. Gorenci zatvarao je pravac ka s. Plemenitaš.

etvrti bataljon, poslije borbe kod s. Nadzvu nik, odstupio je ka s. Plemenitaš. Sa njime Štab brigade nije imao vezu sve do 09.00 asova 24. augusta 1944. godine.

Drugi bataljon 3. brigade se u ovom momentu nalazio na položaju kod s. Jablan prema Vrbovskom, dok su ostala dva bataljona ove brigade bila u Primorju, i to jedan na Grobni kom polju, a drugi kod s. Grižane.

Prva brigada je bila u Gornjem kraju i izvodila akcije na putu Križpolje — Brinje — 2uta Lokva.

Dvadeset etvrtog augusta 1944. u 08.00 asova neprijatelj je produžio napad u pravcu s. Presika, s težnjom da obuhvati položaje 1. i 3. bataljona 14. brigade. Njegovo nastupanje prvo je tenkovima i podržavano jakom vatrom artiljerije. Bataljoni su prihvatali borbu, ali zbog obuhvata, koji je neprijatelj uspješno vršio, bili su prisiljeni da se povuku na pogodnije položaje kod s. Jakši i. Oko 14,00 asova neprijatelj je uspio odbaciti bataljone i sa ovih položaja. Prvi bataljon se povukao na novi položaj na kosi Golubnjak, gdje ga je prihvatio 4. bataljon, dok je 3. bataljon bio odbaen i povukao se na Vršak k. 788 sjeverno od s. Dela i. Krajem dana, 24. augusta, neprijatelj je prodrio u Srpske Moravice i zauzeo Brod Moravice. Sa 2. bataljom, Štab 14. brigade toga dana nije imao vezu.

Drugi bataljon 3. brigade, poslije 3 uzastopna juriša neprijatelja, odstupio je od s. Jablan. Toga dana Štab 3. brigade je naredio svom 3. bataljonu da se hitno vrati iz Primorja u sastav brigade.

Štab 13. divizije krajem dana, 24. augusta, nalazio se u s. Brod na Kupi.

Sutradan, 25. augusta, 3 bataljona 14. brigade su se prikupila kod s. Razdrto, dok je 2. bataljon bio na položaju u s. Gorenci i zatvarao pravce od s. Lukov Dol i s. Severin na Kupi. Oko 11.00 asova izvi a i brigade su javili da se neprijatelj povukao iz Brod Moravice, pa je 3. bataljon izvršio pokret ka Srpskim Moravicama. Neprijatelj je, međutim, produžio odstupanje ka Vrbovskom i zadržao se kod Hajdine k. 730, gdje ga je napao 3. bataljon, ali ga nije uspio i odbaciti. Nare enjem Štaba 13. divizije 1. bataljon 14. brigade upu en je u rejon s. Jablan — s. Sušica sa zadatkom da tamo uspostavi i održava vezu sa 3. brigadom.

Pri kraju dana, bataljoni 14. primorsko-goranske brigade su bili na položajima: 1. bataljon kod s. Jablan, 2. bataljon kod s. Nadzvu nik, 3. i 4. bataljon kod s. Presika k. 562.

U međuvremenu dijelovi 3. bataljona 846. puka potisnuli su od s. Jablan 2. bataljon 3. brigade. Prihvata en i potpomognut od 3. bataljona 3. brigade, koji je stigao iz s. Grižane, uspio je zaustaviti neprijatelja i utvrditi se na položaju Uglješ k. 1048 — s. Vrh — Javorova Kosa k. 1016 kod Ravne Gore. Istog dana i 1. bataljon 3. brigade je stigao u Delnice.

Predve e, 25. augusta 1944, neprijatelj je držao višove, Lovnik k. 902 i Hajdine k. 730, te s. Jablan i s. Sušicu i tako osiguravao put i garnizon Vrbovsko.

Dvadeset šestog augusta neprijatelj je na inio manji ispad ka položaju 3. brigade, ali je relativno lako odbijen. Do mraka 27. augusta neprijatelj je ostao na položaju kod Hajdine, a zatim odstupio ka Vrbovskom i no u 27/28. augusta 1944. povukao se za Ogulin.

U ovim borbama 14. brigada imala je gubitke od 10 mrtvih, 13 ranjenih i 4 nestala. Tom prilikom su poginuli politi ki komesar 14. brigade Ilija Petrović, operativni oficir brigade Nikola Tatalović, operativni oficir 2. bataljona Sava Radoj i i komandir voda Drago Bureta.

Za isto vrijeme neprijatelj je imao gubitke od oko 50 mrtvih i ranjenih. Oštećena su 3 tenka i 2 kamiona.

Slijede ih dana, do 31. augusta 1944, 14. brigada je obezbjedila 1. udarnu brigadu, koja je prebacivala hrana sa Korduna. Poslije toga 14. brigada se, osiguravajući se od Vrbovskog, prikupila u rejonu Ravne Gore radi odmora i srećivanja.

*

Krajem augusta 1944, 14. primorsko-goranska brigada je imala 1155 boraca, od toga u borbenom stanju 831 borac, dok su 324 borca iz raznih razloga bila u rashodu (u najvećem broju na liječenju rana, u bolnicama). Naooružanje 14. brigade se sastojalo od 3 teška minobaca a, 1 laki minobaca, 1 protivtenkovska puška, 4 teška mitraljeza, 36 puškomitraljeza, 32 automata, 621 puška i 68 pištolja.

Ispad neprijateljskih jedinica, 23. augusta 1944, za Stab 14. brigade bio je iznenađujući i zatekao ga je nespričljivo za pružanje jačeg i organizovanijeg otpora. Njeni bataljoni su bili raspoređeni na širokom frontu, pa su u borbu ulazili pojedinačno, svako na svom odsjeku, tako da je to neprijatelju omogućilo lakše razvijanje za borbu sa manje pretrpljenih gubitaka.

Zbog ovakve situacije Stab 14. brigade je gubio vezu sa svojim bataljonima, emu su, pored ostalog, doprineli i brzi prodori tenkova. Okolnost da se brigada tek vratila sa prebacivanja hrane iz Korduna i premorenost bo-

raca dugim maršem tako er su doprinijeli jednim dijelom težini vo enja borbe.

Veliki udarac za brigadu je bila pogibija njenog politi kog komesara Ilije Petrovi a i operativnog oficira kapetana Nikole Tatalovi a.

Brzim prodorom u Brod Moravice neprijatelj je iznadio i štabove 13. divizije i li. korpusa koji su se uspjeli blagovremeno izvu i u dolinu r. Kupa. Neprijatelj je ina e uspio izvršiti smjenu svojih bataljona izme u Primorja i Ougulina.

Poslije ovog neprijateljevog ispada Gorski kotar je opet bio slobodan, osim Drežnice, gdje je i dalje držaa garnizon sa ja om posadom.

*

U me uvremenu na Rijeci je došlo do promjene u sastavu i nazivu štaba „Zapovjednika Jadranskog obalskog podru ja". Naime, on je preimenovan u Stab 97. korpusa, u iji sastav su ušle 188. i 233. pješadijska divizija i jedinice za zaštitu obale sa tvr avskim i mornari kim snaga u Istri. Zadaci 97. korpusa su bili isti kao i ranijeg štaba i on je ostao i dalje u sastavu grupe armija „B". Iz sastava korpusa je izašla 162. turkestanska divizija. Na Rijeku je došao štab 188. njema ke pješadijske divizije, iji je 138. puk bio raspore en na sektoru Rijeke. 392. legionarska divizija proširila je zonu odbrane zaklju no sa Kraljevicom, pa je 3. bataljon 846. puka uspostavio svoje posade i na željezni kim stanicama Plaše i Zlobin.

Štab 11. korpusa Narodnooslobodila ke vojske Jugoslavije bio je smješten u Brod Moravice. Njegovo formiranje i kasniji rad su doprinijeli bržem razvoju borbe u Istri. Po etkom septembra 1944. formirana je 43. istarska divizija sa 1, 2. i 3. brigadom, koja je ušla u sastav 11.

korpusa NOVJ. Sada su jedinice u Gorskem kotaru preko 14. primorsko-goranskog odreda, koji je operisao oko Grobni kog polja, bile povezane sa jedinicama u Istri.

Glavna neprijateljska snaga u Gorskem kotaru bila je i dalje 392. legionarska divizija. Na nju su se naše jedinice već bile navikle i postepeno su sve uspješnije sa njom vodile borbu. Vatrena moć 14. primorsko-goranske brigade bila je relativno jaka. Svaki bataljon je pored ostalog naoružanja imao po 9 puškomitrailjeza, tako da se mogao ravnopravno boriti sa Nijemcima i ustašama. Manevarska sposobnost brigade je znatno napredovala. Inicijativa komandi bataljona u borbi sve više je dolazila do izražaja.

Poteško je koje se još nisu mogle prevazići bile su: slaba ishrana i istrošenost odjeće i obuće kod boraca. Radi poboljšanja ovakve situacije, Glavni štab Hrvatske je naredio 11. korpusu NOVJ da uredi pomoći aerodrom u rejonu Mrkoplja, preko koga bi se primila pomoći od saveznika u hrani, odjeće i drugim potrebama.

Organizacijska struktura 14. primorsko-goranske brigade na dan 1. septembra 1944. je izgledala ovako: štab brigade sa udarnom etom od 30 odabranih boraca, naoružanih puškomitrailjezima i automatima, pratećom etom sa oko 50 boraca i 3 teška minobaca a, etom za vezu sa oko 50 boraca, sanitetskim vodom (25 bolničara), radnim vodom (oko 20 zanatlija), te vodom pri štabu brigade sa izviđačkom i minerskom desetinom.

Brigada je imala 4 pješadijska bataljona, a svaki bataljon po tri ete, dok su ete imale po tri desetine. Brojno stanje brigade iznosilo je 1168 boraca. Od toga je u raspolaganju bilo 206 boraca. Broj boraca po regionima izgledao je ovako: Primoraca 370, Gorana 226, Istrana 425, Taličana 43 i ostalih 105.

Za političkog komesara brigade postavljen je Stevo Lakić, dotada na dužnosti komesara 1. udarne brigade, a za

operativnog oficira Ivan Frank, dotada komandant 2. bataljona brigade.

Politička situacija na oslobođenoj teritoriji Gorskog kotara bila je sve bolja. Opšta situacija na frontovima obe avala je da se rat približava kraju, pa je i priliv novih boraca bio sve veći. Poslije formiranja 3. brigade kontrola oslobođenoj teritorija bila je lakša. To je omoguilo i normalnije održavanje partijskih i svih drugih veza sa primorskim mjestima. U svim selima i mjestima uspostavljeni su i uspješno radili narodnooslobodilački odbori. Partijske organizacije imale su široku moćnost djelovanja. Štampa i vijesti redovno su stizale do naroda, a preko simpatizera dobijao ih je i narod u Primorju.

BORBE 14. BRIGADE U PRIMORJU

Do 7. septembra 1944. 3 bataljona 14. primorsko-goranske brigade bila su na odmoru u Ravnoj Gori, dok je 4. bataljon bio kod s. Stubica iznad Vrbovskog.

Sedmog septembra 1944. u 15.00 asova 3 bataljona 14. brigade su izvršila pokret pravcem s. Stubica — s. Ponikve — s. Kamensko — Loli Dol — s. Trošmarija i dalje za s. Donje Dubrave, s ciljem osiguravanja transporta hrane sa Korduna za Gorski kotar. etvrti bataljon je i dalje ostao kod s. Stubica i vršio bo no osiguranje pokreta brigade, s tim što je izvjesne dijelove uputio i kod s. Osojnik i s. Ponikve. Izme u 8. i 11. septembra 2. i 3. bataljon 14. brigade bili su tako e na Kordunu i prebacivali hranu za Gorski kotar. Za to vrijeme 1. bataljon je ostao na osiguranju kod s. Donje Dubrave. No u 10/11. augusta preba eni transport sa hranom 1. bataljon je pratilo i osiguravao do s. Stubica.

Dvanaestog septembra raspored bataljona 14. primorsko-goranske brigade bio je slijede i: 1. bataljon kod Hajdine k. 730, 2. bataljon u s. Vrbovsko, 3. bataljon kod s. Gomirje i 4. bataljon u rejoni s. Lukovdol — s. Gorenci. Štab 14. brigade sa prištapskim jedinicama bio je u s. Srpske Moravice.

Drugi i 4. bataljon 14. brigade 13. i 14. septembra 1944. izvršili su pripreme i pokret ka neprijateljevom aerodromu Kikovica na Grobni kom polju. Cilj pokreta je bio napad i likvidacija ovog neprijateljevog uporišta. Napad je organizovao i njime rukovodio Štab 13. divizije. Ina e, aerodrom se nalazio u blizini jakih neprijateljevih garnizona Sušak, Rijeka i Klana. Branilo ga je oko 80 do 100 ustaša, smještenih u solidno izgra enim bunkerima, raspore enim po okolnim dominantnim ta kama. Zbog blizine jakih neprijateljevih garnizona pokret i prilaz aerodromu je trebalo izvršiti u najve oj tajnosti. Bataljonima 14. brigade, sa kojima se nalazio Štab brigade, pridodati su 1 protivtenkovski top i 2 teška minobaca a iz 3. brigade. Za to vrijeme su 1. i 3. bataljon 14. brigade ostali u Gorskem kotaru.

Dva bataljona 3. brigade na položaju kod s. avle bili su u osiguranju prema Rijeci. Jedan bataljon 2. primorsko-goranskog partizanskog odreda vršio je osiguranje prema s. Krasica, dok je drugi bataljon ovog odreda držao položaj na liniji: s. Meja — Kamenjak.

No u 14/15. septembra jedna brigada 43. istarske divizije, iji štab je bio u s. Studena, napala je neprijateljski garnizon u Klani, te tako osiguravala bok bataljona 3. brigade kod s. avle.

Sve jedinice koje su u estvovale u ovoj akciji bile su na svojim položajima 15. septembra u 05.00 asova.

Napad na aerodrom je otpo eo u 06.30 asova vatrom artiljerije i minobaca a. Odmah u po etku, direktnim pogocima iz protivtenkovskog topa uništena su 3 bunkera. Me utim, minobaca ka vatra se pokazala manje efikasnog. Sterane u preostale bunkere, ustaše su pružile jak otpor. Jaka vatra iz bunkera i brisani prostor ispod njih

Milan Rustanbeg — narodni heroj — komandant 14. primorsko-goranske brigade od marta 1944. do 23. IX 1944, kada je poginuo

zaustavili su dalje nadiranje 2. i 4. bataljona 14. brigade. Na intervenciju Štaba 13. divizije bataljoni su ipak krenuli na juriš, ali su snažnom vatrom iz bunkera prikovani za zemlju. Još jedan pokušaj da se pod zaštitom vatre minobaca a ponovo krene u napad nije uspio, pa je napad u 10.30 asova obustavljen. Drugi i 4. bataljon su se uz gubitke povukli na polazne položaje. U toku dana vršene su pripreme za slijedeći napad u toku noći.

U toku dana neprijateljske jedinice iz Sušaka su tri puta pokušale da se probiju i ojačaju posadu aerodroma, ali su svi njegovi pokušaji bili odbijeni.

Petnaestog septembra u 19.30 asova, pod zaštitom vatre minobaca a, 2. i 4. bataljon su ponovo krenuli u napad. U 20.30 asova bataljoni su već bili na jurišnom položaju i poslije kratke vatrene pripreme krenuli na juriš. Neprijatelj je u panici napustio i bunkere i aerodrom. Zadatak je bio izvršen. Razrušeni su i zapaljeni svi objekti na aerodromu (8 bunkera, 1 hangar, 1 avion „roda“, 15 baraka i zgrade aerodroma). Gubici neprijatelja su izno-

sili: 18 mrtvih, 30 ranjenih i 3 zarobljena. Zaplijenjeno je 5 teških mitraljeza „breda“, 1 puškomitraljez, 3 laka minobaca a, 12 pušaka, 26.000 metaka i razna druga oprema. Gubici bataljona 2. brigade su iznosili 5 mrtvih, 12 ranjenih i 16 nestalih boraca.

Akcija je imala veliki politi ki zna aj, jer su se naše jedinice zadržale puna 24asa nadomak tako jakih garnizona kao što su Sušak i Rijeka. Narod ovog kraja je bio oduševljen pobjedom.

*

Poslije napada na aerodrom, Stab 13. divizije je odlučio da napadne i likvidira neprijateljeve uporište u Zlobinu. Uporište je branila 9. eta i 1 vod 11. ete 3. bataljona 846. pješadijskog puka 392. njema ke legionarske divizije.

Devetnaestog septembra 1944, 1. i 3. bataljon 14. primorsko-goranske brigade su dobili zadatku da krenu na sektor Bosiljevo i u estviju u prebacivanju hrane sa Kordunom. Drugi i 4. bataljon 14. brigade su ostali kod s. Sunger i pripremali se za predstoje u akciju na s. Zlobin. Za direktni napad na Zlobin Stab 13. divizije je odredio 3. brigadu koja se u to vrijeme nalazila na odmoru u s. Vratia i s. Belo Selo.

Drugi bataljon 14. brigade, sa 2. primorsko-goranskim odredom, dobio je zadatku da obezbijedi napad 3. brigade, zatvaraju i pravac od željezni ke stanice Plaše ka Zlobinu. Ovim jedinicama komandovao je štab 14. brigade na elu sa komandantom Milanom Rustanbegom. etvrti bataljon 14. brigade bio je u rezervi Štaba 13. divizije. Nападом је рукуводио Шtab 13. divizije. По етак напада био је предвијен за 23. septembar у 15.00 асова.

Napad 3. brigade je otpo eo ta no u odre eno vrije-me. Prethodila mu je snažna artiljerijska i minobaca ka-vatra. Neprijatelj je bio iznena en, pa se napad 3. brigade povoljno odvijao.

Drugi bataljon 14. brigade i 2 bataljona 2. primorsko-goranskog odreda trebalo je da posjednu položaje na liniji: 2. bataljon 14. brigade na k. 691 i k. 782, 1. bataljon 2. primorsko-goranskog odreda na visovima Lipe k. 787, Kurilovac k. 803 i Zebar k. 844 i 2. bataljona 2. primorsko-goranskog odreda na Kozaku k. 700 i k. 638. Me utim, 2. bataljon 14. brigade, zbog dužine marša, nije uspio na vrijeme sti i u odre eni rejon, ve tek u 15.15 asova kad je napad za Zlobin ve po eo. U 16.00 asova neprijatelj je izvršio ispad ka položaju 2. bataljona, ali je poslije kra e borbe odba en. Oko 16.30 asova 1. eta 3. bataljona 846. puka uspjela je zaobi i položaj 2. bataljona, te preko k. 616 napasti Stab 14. brigade i sanitetski vod koji su se tu nalazili. U prvom naletu neprijatelja poginuo je komandant 14. brigade Milan Rustambeg. Neprijatelj je, zauzevši k. 616, došao u bok položaja koje je posjedao 2. bataljon na k. 691, zbog ega se on morao povu i i otvoriti neprijatelju put za Zlobin.

Zbog nedostatka veze sa osiguranjem prema Plasama Štab 13. divizije nije na vrijeme intervenisao sa rezervom (4. bataljonom 14. brigade), te je neprijateljsko poja anje ušlo u Zlobin oko 17.00 asova. Zbog ovakve situacije napad je obustavljen. Ponovljen je 24. septembra u 01.00 as. Me utim, neprijatelj se ve sredio i organizirano dove-kao napad 3. brigade. Pošto je ocjenjeno da se uspjeh ne može posti i, na prijedlog komandanta 3. brigade, Štab 13. divizije je odobrio da se napad obustavi i jedinice povuku.

S obzirom na blizinu uporišta Plaše i Zlobin (5 km) i na mogu nost brze intervencije neprijatelja, trebalo je

Kraj septembra 1944. 1. i 3. bataljon 14. primorsko-goranske brigade obezbe uju prebacivanje hrane sa Korduna

na zasjedu odrediti bar 2 bataljona 14. brigade i držati k. 616. Zbog toga što to nije u injeno napad na Zlobin je pretrpio neuspjeh.

etrnaestu brigadu zadesio je još jedan težak gubitak. Poginuo je komandant brigade Milan Rustanbeg, koji se razvijao u solidnog rukovodioca i vrlo hrabrog komandanta. etrnaesta brigada je za kratko vrijeme izgubila gotovo sve rukovodioce u Štabu brigade.

U ovoj borbi 2. bataljon i Štab 14. primorsko-goranske brigade imali su 8 mrtvih i 16 ranjenih boraca.

Od 21. do 25. septembra 1. i 3. bataljon brigade prebacivali su hranu sa Korduna. Drugi i 4. bataljon sa Štabom brigade i prištapskim jedinicama smjestili su se u Brod Moravice. Drugi bataljon bio je u s. Bunjevci, a 4. bataljon u s. Radigojna.

Za vršioca dužnosti komandanta 14. primorsko-goranske brigade postavljen je Božo Gostovi, dotada na dužnosti komandanta bataljona u 1. brigadi 13. divizije.

U ovo vrijeme bataljoni su ostali sa vrlo malim brojem boraca, dok su prištapske jedinice sve više brojno jačale. Zbog toga je štab 11. korpusa naredio da se rasformiraju udarne jedinice pri štabovima brigada i da se bora ki sastav uputi u bataljone. U okviru Štaba brigade ostali su Prata i eta, eta za vezu, sanitetski vod, radni ki vod i vod pri Štabu brigade.

ODBRAÑA SLOBODNE TERITORIJE GORSKOG KOTARA OKTOBRA 1944.

Od 1. do 11. oktobra 1944. brigadama 13. divizije dat je odmor. Za to vrijeme vršeno je njihovo sreivanje i analiza proteklih borbenih dejstava. Istovremeno brigade su se pripremale i za pokret, vrše i popunu municijom, opravku naoružanja i snabdijevanje prehrambenim artiklima. Ove pripreme su bile temeljitije nego obično, budući da je pred svim brigadama 13. divizije stajao duži marš za borbena dejstva u Lici, naređena depešom Glavnog štaba Hrvatske br. 711 od 1. oktobra 1944. godine.

Za ovo vrijeme 1. udarna brigada je razmještena u širem rejону s. Mrkopalj, sa osiguranjem prema s. Jasenku, 14. primorsko-goranska brigada u rejону s. Vrbovsko – s. Sušica, sa osiguranjem prema Ogulinu i 3. brigada u rejону s. Lokve, sa osiguranjem prema s. Zlobin i s. Gornje Jelenje.

Radi lakše ishrane 14. brigada se u međuvremenu prebacila na sektor Bosiljeva u selu Bosanci i Ribnik, a zatim u sela Prilišće, Ladešići, Dragu, Netretići i Hrašće. Prva udarna brigada pomjerila se ka selima: Trošmarija, Jadr, Severin na Kupi i Lukov Dol. Treća brigada je i dalje ostala na sektoru s. Vrata – s. Lokve.

Prikupljenost jedinica 13. divizije u ovim rejonima nije ostala neprimije ena od neprijatelja. On je procjenjivao da se vjerovatno vrše pripreme za borbena dejstva divizije prema Kraljevici i Sušaku. Da bi sprije io takav razvoj doga aja, neprijatelj je pripremio novu ofanzivnu akciju na slobodnu teritoriju Gorskog kotara. Poslije izvedenih priprema neprijateljske jedinice su 11. oktobra 1944. krenule u napad na Gorski kotar sa tri pravca.

Od Ogulina je nastupao oja ani 33. ustaški bataljon i 3. bataljon 847. puka 392. njema ke divizije. Trideset tre i ustaški bataljon kretao se pravcem s. Trošmarija — s. Zdihovo s. Severin na Kupi — s. Stubica, a 3. bataljon 847. puka iste divizije pravcem Ogulin — s. Vrbovsko — s Kupjak za Delnice. Od Brinja je nastupao oja ani 2. bataljon 847. puka preko Drežnice i Mošuna za Mrkopalj i Kupjak, a od Zlobina dijelovi 3. bataljona 847. puka preko Fužina za Delnice.

U toku dana 33. ustaški bataljon, potiskuju i jedinice 1. brigade, izbio je na liniju s. Zdihovo — s. Severin na Kupi.

etrnaesta brigada se nalazila na karlova kom podruju van pravca nastupanja neprijateljskih kolona.

Tre a brigada se nalazila i dalje na liniji s. Fužine — s. Lokve.

Sutradan su ustaške jedinice produžile nastupanje dijelom snaga od s. Jadr i s. Severin ka Lukovdolu, a dijelom snaga za s. Subica. Oko 14.000 asova zauzeli su Hajdine k. 730, a drugom kolonom, preko s. Gorenci, s. Plemenitaš.

Istoga dana krenuo je u napad i neprijatelj iz Zlobina pravcem s. Fužine — s. Vrata i potisnuo 2. bataljon 3. brigade sa položaja Viljak k. 945 — Glavica k. 954.

Drugi bataljon 847. njema kog puka, nastupaju i od Drežnice preko Mošuna za s. Mrkopalj, zano io je u Širokoj Draži.

Ve u ovoj fazi borbe mogao se sagledati cilj neprijateljeve akcije. Naime, raspored njegovih snaga u napadu jasno je ukazivao da je njegov osnovni cilj da sprije i izbijanje jedinica 13. divizije na more i eventualno njeno okruženje u rejonu s. Kupjaka i zatim likvidacija. Istovremeno pokazivao je dosta interesovanja za naš aerodrom kod Mrkoplja, gdje je ve po elatizati savezni ka pomo .

Prva i 3. brigada 13. divizije su toga dana izvele nekoliko protivnapada, ali bez ve ih rezultata. Istovremeno je 14. primorsko-goranska brigada dobila nare enje od Štaba 13. divizije da krene sa karlova kog podru ja ka s. Stubica i napadne neprijatelja u le a.

Trinaestog oktobra 1944. godine neprijatelj je produžio sa napadima potiskuju i 1. brigadu ka Brod Moravice, koje je u popodnevnim asovima zauzeo, i odmah produžio nastupanje u pravcu Skrada.

Situacija kod 3. brigade bila je mnogo teža. Ona se u jednom momentu našla u obuhvatu kolone iz Fužina i kolone od Mrkoplja, pa se pod borbom morala izvla iti ka Delnicama.

Odmah poslije prijema nare enja od Štaba 13. divizije, 14. primorsko-goranska brigada je uputila 1. i 2. bataljon ka s. Lukovdol, dok su 3. i 4. bataljon još uvijek ostali na karlova kom sektoru.

Krajem dana 13. oktobra Štab 13. divizije je izdao novu zapovijest brigadama, kojom je 1. brigada dobila zadatak da djelom snaga zatvori pravac s. Brod Moravice — s. Brod na Kupi, radi obezbje enja bolnice br. 7, a djelom snaga da sprije i prodor neprijatelja u Skrad. Tre-a brigada je dobila zadatak da no u 13/14. oktobra izvrši

protivnapad na neprijatelja koji je nastupao od Fužina. Petnaestoj brigadi je ponovljeno nare enje da krene pravcem s. Vrbovsko — s. Brod Moravice i djeluje u le a neprijatelja.

Na pravcu Delnica neprijatelj je rano ujutro 14. oktobra krenuo u napad na položaje 3. brigade i odbacio je prema s. Kupjak. Brigada je posjela novi položaj na s. Vodenjak k. 923. Padom Skrada, Štab 3. brigade sa jednim bataljonom povukao se ka s. Dedin i posjeo položaj Dedinski vrh k. 1061, a druga dva bataljona odstupila su ka s. Crni Lug.

Toga dana 1. i 2. bataljon 14. primorsko-goranske brigade izbili su na liniju s. Stubica — s. Gorenci, bez dodira sa neprijateljem. Treći bataljon 14. brigade je za to vrijeme odbio jedan manji ispad neprijatelja kod s. Donje Stative.

No u 14/15. oktobra 1. brigada se prikupila na liniji: s. Stari Laz — Šiška Kosa k. 934 — k. 833 — Šeremento k. 861. Na Dedinjskom vrhu k. 1061 na položaju je bio 1. bataljon 3. brigade. Ovih pet bataljona, kocentrisanih na relativno malom prostoru, vodili su cijeli dan borbu sa nastupaju im neprijateljskim jedinicama i uspjeli odbiti sve njihove napade.

Petnaestog oktobra 1944. 1. i 2. bataljon 14. primorsko-goranske brigade izbili su u rejon s. Srpske Moravice — s. Brod—Moravice i dalje bez kontakta sa neprijateljem. Stigavši na ovu liniju, Štab 14. brigade je od Štaba divizije dobio zadatku da odmah sa pristiglim bataljonima napadne neprijateljske jedinice u Skradu.

Šesnaestog oktobra 1944. do 18.00 asova 1. brigada sa jednim bataljom 3. brigade je vodila borbu sa neprijateljem koji je nastupao. Neprijatelj je uspio zauzeti Dedinski vrh. Štab 3. brigade sa 1 bataljom odstupio je sa Dedinskog vrha za s. Begovo Razdolje, dok su druga dva

bataljona ove brigade za to vrijeme imala manje arke sa neprijateljem u Delnicama. Poslije odstupanja bataljona 3. brigade sa Dedinskog vrha 1. brigada se povukla na liniju Bujanova glava k. 1001 — k. 904.

Štab 14. brigade sa 1. i 2. bataljonom napao je neprijatelja u Skradu, ali nije postignut nikakav uspjeh.

Da bi na neki način olakšao položaj naših jedinica u nastaloj situaciji, Štab 13. divizije je donio odluku da sa 2 brigade napadne neprijatelja na položajima Stari Laz — Šiška kosa — Kupjak — Skrad. Za izvršenje ovog zadatka bile su određene 1. udarna i 14. primorsko-goranska brigada. Po etak napada je bio određen za dan 16/17. oktobra 1944. godine.

Međutim, poslije izvršenih priprema napad je počeo tek 17. oktobra u 07.00 asova. Prva udarna brigada je uspjela u prvom naletu zauzeti Šišku kosu i Stari Laz, ali ju je neprijatelj protunapadom uspio odbaciti. Prva brigada je posjela novi položaj na liniji Jasen k. 1121 — k. 1101 i poslije izvjesnog vremena došla u vrlo kritičnu situaciju — bila je opkoljena. Štab brigade je odmah organizovao probor iz okruženja, koji je pri prvom pokušaju uspio. Tada su neprijatelju nanijeti vrlo teški gubici. Krajam dana 2. i 3. bataljon 1. brigade su se povukli ka Ravnoj Gori i tu zanoili, dok su 1. i 4. bataljon ostali na ranijim položajima.

Za to vrijeme kompletan 14. primorsko-goranska bataljon (etiri bataljona) napada neprijatelja u Skradu. I po red manjih po etnih uspjeha, i ona je kasnije protivnapadom bila odbačena i povukla se sa Brod Moravice.

U međuvremenu 3. brigada se 1 bataljonom vodila je u borbu na sektor Delnice — Drgomalj, a 1 bataljon između s. Begovo Razdolje i s. Mrkopalj.

Osamnaestog oktobra 1944. 1. udarna brigada prikupila se sjeverno od s. Ravna Gora i posjela slijedeće položaje:

žaje: sa 1. i 4. bataljonom na liniji Javorova kosa k. 1016 — s. Vrh — Uglješ k. 1048, a sa 2. i 3. bataljonom na liniji s. Sušica i s. Jablan. U toku dana brigada nije vodila borbu.

etrnaesta primorsko-goranska brigada se toga dana odmarala razmještena u selima: 1. bataljon u Brod Moravice k. 715, 2. bataljon u s. Radigojna, 3. bataljon u Brod Moravice k. 721 i 4. bataljon u rezervi brigade u s. Kuti.

Stab 3. brigade iz s. Begovo Razdolje prebacio se sa 1 bataljonom preko Polji ke kose zapadno od Delnice i povezao se sa ostala dva bataljona. Treća brigada je toga dana vodila borbu sa neprijateljevom kolonom, koja je izvršila ispad prema Drgomalju k. 1051, i sa drugom kolonom, koja se kretala iz Delnice za Brod na Kupi. Borba je trajala od 08.30 do 10.30. Poslije toga se neprijatelj vratio u Delnice.

Stab 13. divizije se prebacio preko s. Jablan za s. Lukovdol.

Devetnaestog oktobra 1944. neprijatelj je držao Delnice, Kupjak, Skrad i Ravnu Goru i upao u Mrkopalj.

Prva udarna i 14. primorsko-goranska brigada vodile su 19. oktobra manje borbe sa izviđačkim dijelovima neprijatelja. Krajem dana neprijatelj je napustio Skrad, u koji je zatim ušla 14. brigada.

Dvadesetog oktobra 1944, 1. udarna brigada je napala neprijateljske dijelove na liniji: Kosica k. 847 — Kosa Travnik kod s. Ravna Gora i odbacila ga na Siška kosu. U 19.00 asova, poslije ponovljenog napada brigade na Siška kosu, neprijatelj se povukao za Delnice.

etrnaesta brigada je 21. oktobra u 05.00 asova napala neprijatelja kod s. Kupjak. Napad je odbijen, pa se ona povukla u Skrad.

I 3. brigada je toga dana napadala neprijatelja u s. Lokve, ali ni ona nije imala značajnog uspjeha.

U me uvremenu, Stab 13. divizije je izvi anjem i pra enjem borbenih dejstava neprijatelja došao do podataka koji su govorili da neprijatelj odustaje od dalnjih ofanzivnih akcija i priprema povla enje jedinica u Delnice. Zbog toga Stab divizije izdaje zapovijest za protivnapad cijele divizije. Ovom zapoviješ u 1. brigada je dobila zadatak da napadne neprijatelja pravcem s. Mrkopalj — s. Lokve — s. Belo Selo. etrnaesta brigada je dijelom snaga napadala pravcem s. Kupjak—Delnice, a dijelom snaga izvršila zapre avanje ceste Delnice—s. Kupjak, kako bi sprije ila intervenciju njegovih tenkova. Tre a brigada je dobila zadatak da sa 2 bataljona presije e cestu s. Lokve — s. Belo Selo, a sa 1. bataljonom zatvori put s. Mrzle Vodice — s. Lokve.

Dvadeset prvog oktobra 1944. u zoru 14. primorsko-goranska brigada je izvršila pokret ka Delnicama. Oko 08.00 asova 2 bataljona brigade su ve vodila borbu na k. 897 i k. 867, isto no od Delnica. Oko 11.00 asova neprijatelj je dobio znatno poja anje i izvršio protivnapad. Poslije toga je brigada odba ena prema s. Kupjak. Pri povla enju posjela je novi položaj na k. 836 i južno od s. Šije. Me utim, neprijatelj je produžio sa napadom, odbacio je brigadu i sa ovih položaja, potiskuju i je isto no od s. Kupjak, te svojom glavninom ušao u s. Ravna Gora, a zaštitnicu ostavio u s. Kupjak.

Prva udarna brigada se sukobila sa neprijateljem oko 12.30 asova u s. Sunger i s. Brestova Draga. Oko 19.00 asova brigada je napala 2 ete 3. bataljona 846. njema - kog puka i odbacila ih ka s. Belo Selo.

Tre a brigada je istog dana vodila borbu sa neprijateljem kod s. Homer.

Dvadeset drugog oktobra 1944. neprijatelj je otpo eo opšte povla enje. etrnaesta primorsko-goranska brigada je prešla u nastupanje i pratila neprijatelja koji je

odstupao pravcem s. Kupjak, s. Ravna Gora, s. Sušice do s. Vrbovsko, gdje se neprijatelj zadržao.

Prva udarna brigada je potisnula neprijatelja na pravcu s. Belo Selo, s. Vrata ka s. Zlobin.

Tre a brigada je kod s. Fužine vodila borbu sa pobo nicama 3. bataljona 846. njema kog puka, koji se tako er povla io za Zlobin.

Poslije ovih borbi neprijatelj se zadržao u s. Vrbovsko, s. Zlobin i s. Drežnica.

Ciljeve koje je neprijatelj sebi postavio dijelom je uspio ostvariti. Nametnuo nam se svojom inicijativom i mi ga nismo uspjeh ni na jednom pravcu zna ajnije potu i. Naše pozadinske ustanove, primorsko podru je sa svojim komandama, narodnooslobodila ki odbori i partij-ske organizacije su bile u veoj mjeri izbaene iz normalnog kolosijeka rada.

U toku 10 dana borbe neprijatelj je imao gubitke od oko 100 mrtvih, od kojih 6 oficira, i preko 150 ranjenih, od kojih 2 oficira. Zaplijenjen je 1 automat, 1 tromblonska puška, 8 pušaka, 8000 metaka i razna druga oprema. Izme u ostalog, zaplijenjena je i jedna ustaška zastava. Ošte ena su 3 tenka, 2 kamiona i 2 laka automobila.

Naši gubici u okviru cijele 13. divizije iznosili su: 31 poginuo, 67 ranjenih, 11 zarobljenih i 121 nestalih.

14. primorsko-goranskoj brigadi je poginuo pomo nik komesara ete Sre ko op. Ranjeni su: komandir ete Mirko Krivi , komandiri vodova Anton Zic, Mile Mišlje-novi i Sima Komljenovi , politi ki delegati vodova Au-gustin Lukari i Josip Majeti i referent saniteta Josip Mar elia.

*

Period od dolaska 392. njema ke legionarske divizije 16. januara 1944. u Gorski kotar, do 2. novembra 1944;

kada je 13. primorsko-goranska divizija krenula za Liku, karakterističan je po estimačnim i sistematskim pokušajima neprijatelja da prodre na slobodnu teritoriju Gorskog kotara. Pri tome on je primenjivao sve oblike manevra, vršio obilaske, težio za okruženjem naših jedinica, pravio duboke prodore i u vijek nastupao sa više pravaca. Na jednom napadnom pravcu je obično nastupao snagama do jednog bataljona. U manevru snagama uspješno se koristio transportom kamiona, kojima je za kratko vrijeme i iznenadno prebacivao svoje trupe sa jednog sektora na drugi i time poboljšavao svoju manevarsku sposobnost. Neprijatelj je u vijeku nastojao da nam nametne borbu u vrijeme i na mjestu kada i gdje to njemu najviše odgovara i da operativnu inicijativu zadrži u svojim rukama. Imao je dobro organizovanu izvinu službu u diviziji, a aktivno se koristio i avio-izviđanje, pa je na svaku koncentraciju naših snaga veoma brzo reagirao.

Utrnaesta primorsko-goranska brigada se postepeno navikavala na taktiku neprijatelja i uvidjela da se samo manevrom i iznenadnim napadom-udarom može uspješno biti i neprijatelj. Najbolji primjeri za to su borbe 14. brigade u Gornjem kraju od 13. do 18. aprila, kada je neprijatelj, mada brojano jači, bio dobrim manevrivanjem bataljona 14. brigade zaustavljen u prodoru i morao dovoljiti nova pojava anja.

Brigade su esto u borbama imale vrlo male rezerve, ili ih uopće nisu imale, tako da se u vijeku nije moglo parirati manevru i prodoru neprijateljskih jedinica.

Utrnaesta primorsko-goranska brigada u ovom periodu je imala oko 800 boraca, od kojih je bilo 160 lanačica KPJ, 40 kandidata za lanačeve KPJ i oko 200 SKOJ-čevaca. To je bio ogroman politički kapital koji je u vijeku djelovao u brigadi, a isto tako i u selima i krajevima gdje se brigada zadržavala.

Teško e koje su neprekidno u ovom periodu pratile 14. brigadu bile su glad, slaba odje a i obu a i stalni zamor zbog slabe fizi ke kondicije...

Drugo, što je umnogome uticalo na borbenu gotovost brigade, bilo je što je za godinu dana dva puta mijenjala skoro cijeli bora ki sastav.¹⁸ Krajem oktobra 1944. u brigadi je bilo 450 Istrana — mladih boraca, koji su se morali postepeno uvoditi i privikavati na borbu.

Veliko li no odricanje i požrtvovanje boraca i starješina omogu ili su da se brigada i u najtežim situacijama uspješno bori.

¹⁸ Zbog gubitaka koje je pretrpjela u okruženju kod Hreljina i u borbama u Lici kod Gospi a.

BORBE U LICI KRAJEM 1944. I PO ETKOM 1945. GODINE

Koncem oktobra 1944. Glavni štab Hrvatske je postavio pred jedinice 11. korpusa (13. primorsko-goranska i 35. lička divizija) zadatak da prekinu vezu garnizona Gospi — Gračac i obezbijede komunikaciju s. Obrovac — s. Sv. Rok — Udbina, radi snabdijevanja njihovih jedinica oružjem, municijom, odjelom, hranom i gorivom.

Osnovni zadatak 13. divizije je bio da u zajednicim operacijama sa 35. divizijom likvidira neprijateljske jedinice u rejonima s. Lovinac i s. Sv. Rok i uspostavi kod Obrovcu vezu sa 19. dalmatinskom divizijom 8. udarnog korpusa.

U duhu ovako postavljenog zadatka, 5. novembra 1944. u 17.00 asova, 14. primorsko-goranska brigada je marš-rutom, koju je odredio Štab 13. divizije, izvršila pokret od Drežnice, pravcem Plaški — s. Rakovica — s. Prijedor — s. Bjelo Polje i 11. novembra 1944. oko 11.00 asova stigla i razmjestila se u s. Kreana.

Raspored jedinica 13. divizije 12. novembra poslije izvršenog marša bio je slijedeći: 1. udarna brigada u rejonu s. Prijedor — s. Ljubovo, 14. primorsko-goranska brigada u rejonu s. Lonjari — s. Kreana — s. Prljevo i 3. brigada u rejonu s. Poljice.

U to vrijeme teritorij Gorskog kotara, Like i sjeverne Dalmacije držao je 15. njemački brdski korpus sa 264. divizijom u zoni Knina, 373. legionarskom divizijom u zoni Bihać i 392. legionarskom divizijom u Gorskem kotaru i Hrvatskom primorju. Stab 392. divizije bio je u Otočcu. Obalu od Kraljevice do Karlobaga branio je 846. njemački puk, a rejon Otočca — Š. Vrhovine — Š. Babin Potok posjedao je 847. njemački puk i 19. ustaški bataljon. Spoj zona između 264. i 373. njemačke divizije 15. brdskog korpusa nalazio se između Knina i Bihaća, dok je 392. divizija bila operativno odvojena snagama 35. lika ke divizije.

Pod komandom njemačkih divizija nalazile su se sve snage ustaša i domobrana u njihovim zonama. U Bihaću je stacionirana reorganizirana 10. ustaško-domobranska divizija, sastava: 7 ustaških zdrugova u Bihaću i 10. lovačkih zdrugova u Škocjanu. U Gospiću je stacionirana 11. ustaško-domobranska divizija, sastava: 4. ustaških stajaka i zdrugova sa pet ustaških bataljona i 12. domobranskih stajaka i zdrugova sa tri bataljona. Oko Gospića i Otočca formirane su mnoge naoružane ustaške grupe i posade sa raznim nazivima.

Neprijateljske jedinice, i pored toga što se o ekivao skoro kraj rata, nastavljale su sa ogromnim otporom.

*

Trinaestog novembra 1944. 14. primorsko-goranska brigada se prebacila u Š. Gornja Plavu i pripremala se za napad na ustaško uporište Sv. Rok. Na istom zadatku su bile i 3. brigada 13. divizije i 1. brigada 35. divizije. Na pravcu nastupanja ovih brigada branio se neprijatelj jačine od 1.000 vojnika u selima: Lovinac, Sv. Rok i Ričica. U garnizonu Gračac nalazio se 2. bataljon 383. puka 373. njemačke legionarske divizije.

etrnaesta primorsko-goranska brigada je dobila zadatak da no u 14/15. novembra izvrši pokret prema pl. Velebit, zaobi e neprijateljsko uporište u s. Lovinac, a zatim, 15. novembra, sa južne i jugozapadne strane napadne i likvidira ustaške posade u s. Sv. Rok i s. Li ko Cerje. Poslije likvidacije ustaša treba težiti da se ova mjesta zadrže u partizanskim rukama. Me utim, zbog loših vremenskih uslova brigada je zakasnila u odre eni rejon, pa je napad izvršen tek 16. novembra 1944. godine.

Tre a brigada 13. divizije dobila je zadatak da likvidira ustaše u s. Milet i Gaj i željezni koj stanici Lovinac.

Prva brigada 35. divizije vršila je osiguranje napada 2. i 3. brigade 13. divizije od pravca Gra ac.

Pri napadu na Sv. Rok 14. primorsko-goranska brigada je imala slijede i borbeni raspored: 2. bataljon je nastupao u zahvatu cestom od s. Lovinac ka s. av i i s. Sv. Rok; 3. bataljon je nastupao na s. Li ko Cerje, a zatim na s. Sv. Rok; 4. bataljon se kretao pravcem s. Li ko Cerje — s. Cerjanska Poljana—Šarac k. "702—Kosa k. 744; 1. bataljon je bio u rezervi Štaba brigade kod s. av i i; prate a eta se nalazila na položaju kod s. Anton; Stab 14. brigade se kretao iza 2. bataljona.

Borba za uporište Sv. Rok je poela 16. novembra u 07.00 asova jednovremenim napadom 2. i 3. bataljona 14. brigade. Ustaše su se povla ile ka s. Sv. Rok. Dijelovi ustaša, koji su se nalazili u s. Li ko Cerje, pobjegli su ka Gra acu i na Kosu k. 744. Drugi bataljon je upao u s. Sv. Rok oko 11.00 asova. Ustaše su napustile uporište i otpono ele sa povla enjem ka pl. Velebitu. U borbu je bio uveden 1. bataljon iz rezerve, koji je nastavio njihovo gonjenje. Tre i bataljon je ušao u rezervu brigade i ostao u s. Sv. Rok. Ostali bataljoni su nastavili sa iš enjem preostalih ustaških grupa nastupaju i prema pl. Velebitu i s. Poljane. Borba je završena u 17.00 asova.

Poslije završene borbe, 3 bataljona 14. brigade su ostale u s. Sv. Rok, a 4. bataljon sa štabom 14. brigade smjestio se u s. av i i.

Sedamnaestog novembra 1944, 14. brigada je istila padine pl. Velebita i s. Paljenik od manjih izolovanih ustaških grupa. Prvi bataljon je izbio do s. Mali Halan, 2. bataljon je istio rejon s. Gradina i s. Poljane, a 3. bataljon s. Staro Selo—Spijalica k. 682 i izbio na cestu s. Sv. Rok — s. Obrovac.

U me uvremenu i 3. brigada je zauzela željezni ku stanicu Lovinac.

Zadatak je bio izvršen. Otvorena je bila komunikacija s. Obrovac — s. Sv. Rok — s. Lovinac—Udbina, te je otpo elo normalno snabdijevanje jedinica 4. i 11. korpusa NOVJ.

U borbama od 15. do 17. novembra neprijatelj je imao 13 mrtvih i 27 ranjenih ustaša. Zaplijenjeni su bili 3 puškomitrailjeza, 5 pušaka, 18.000 metaka te razna druga oprema i prehrambeni artikli.

Gubici 14. primorsko-goranske brigade su iznosili: 1 poginuo i 2 lakše ranjena. Dva borca su se utopila i 4 smrzla.

Od 18. do 22. novembra brigada je bila u rejonu s. Sv. Rok i istila padine pl. Velebit od ustaša. U tim ar kama ustaše su imale 5 mrtvih i 9 ranjenih. Zaplijenjeno je 6 pušaka i nešto opreme. Gubici 14. brigade su iznosili: 1 mrtav i 2 ranjena.

*

Dvadeset osmog novembra 14. brigada je napala ne prijateljsko uporište u s. Bruvno. U borbi za s. Bruvno, ubijeno je 20, a ranjeno 30 neprijateljskih vojnika. Za-

plijenjene su 4 puške i razna druga oprema. Gubici 14. brigade su iznosili: 2 poginula i 1 ranjen.

Dvadeset devetog novembra 1944. Stab 14. brigade nalazio se u s. Bruvno. Dva bataljona brigade bila su na položaju prema Stikadnom klancu i vodila borbu za most. Neprijatelj je imao 10 mrtvih i 15 ranjenih. Gubici brigade su iznosili: 1 poginuo i 3 ranjena. Do 6 decembra 1944, 14. brigada je ostala na istim položajima i vršila izvi anje i pripremu za napad na Stikadni klanac. Stikadni klanac je branila 1. eta 2. bataljona 383. njema kog puka i 1 eta ustaša.

Trećeg decembra 1944, 8. korpus je poslije višednevnih ogorčenih borbi oslobođio Knin. Tom prilikom su razbijene, zarobljene i uništene jake njemačke snage. Ovo je unijelo strah, nervozu i osjećaj ugroženosti i kod njemačko-ustaških snaga u garnizonu Gračac.

Šestog decembra 1944. u 22.00 časova 14. primorsko-goranska brigada sa 2 bataljona napala je neprijateljsko uporište u Šlikadnom klancu. Borba je trajala do 06.00 časova 7. decembra, kad je neprijatelj bio razbijen i odstupio ka Gračcu. Neprijatelj je imao 15 mrtvih, 32 ranjena i 5 zarobljena vojnika. Zaplijenjeno je 8 pušaka i dosta municije.

Gubici 14. brigade su iznosili 2 mrtva i 5 ranjenih. Tom prilikom poginuo je i komandant 14. primorsko-goranske brigade Božo Gostović, a lakše je ranjen pomoćnik političkog komesara brigade Bogdan Božanić.

Za novog komandanta 14. brigade postavljen je Milan Vraneš, za političkog komesara Milan Mumičić, na mjesto Božanića, koji je otišao u partijsku školu, i za zamjenika političkog komesara brigade Milan Dokmanović. Na članik štaba brigade bio je i dalje Ivan Frank.

Oslobo enje Gra aca

U toku 8. i 9. decembra 14. primorsko-goranska brigada se pripremala za napad na Gra ac. U Gra acu se nalazio jak garnizon sa dosta topova. Branili su ga 2. bataljon 383. puka i 6. eta 384. puka 373. njema ke divizije, 1 eta ustaša i nešto etnika. Poslije oslobo enja Knina naši štabovi su o ekivali da e neprijatelj pokušati probaj iz Gra aca za Donji Lapac. Da bi se sprije io nje gov probaj, Štab 35. divizije je na put Gra ac—Donji Lapac kod s. Derin Gaj uputio 3. brigadu. U me uvremenu 14. primorsko-goranska brigada 13. divizije vršila je pritisak na Gra ac sa zapadne strane od s. Štikada.

Desetog decembra 1944. oko 04.00 asa u Gra acu su se ule eksplozije. Naši izvi a ki organi su primijetili pokret neprijateljskih jedinica ka s. Bruvno, iz ega je Štab 14. brigade zaklju io da neprijatelj napušta garnizon Gra ac vjerovatno s namjerom da se probije za Donji Lapac. Štab 14. brigade je odmah stavio u pokret svoje bataljone. U 06.30 asova 3. i 4. bataljon 14. brigade su ušli u Gra ac, dok su 1. i 2. bataljon gonili neprijatelja koji je odstupao. Oko 08.00 asova na položaju 3. brigade 35. li ke divizije kod Derin Gaja neprijatelj je do ekan jakom iznenadnom vatrom i potisnut nazad ka Gra acu. Na otvorenom prostoru do ekah su ga 1. i 2. bataljon 14. primorsko-goranske brigade, tuku i ga snažnom vatrom. U bezizlaznoj situaciji, opkoljen sa svih strana, neprijatelj se po eo predavati u grupama. Nakon dvo asovne borbe razbijena je i neprijateljska glavnina, te se i ona predala. Razoružanje i hvatanje manjih neprijateljskih dijelova koji su se razbježali trajalo je sve do 22.00 asa. Manje grupe, koje su pokušavale da pobegnu ka Gosi u, hvatane su još i naredna 2 dana.

U rejonu borbi jedinica 14. primorsko-goranske brigade neprijatelj je imao gubitke od 40 mrtvih i 60 ranjenih i 450 zarobljenih legionara. Zaplijenjeno je: 415 pušaka, 18 „šaraca“, 3 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 3 ispravna topa 47 mm, i neispravan top 105 mm, 15 automata, 10 tromblonskih pušaka, 2 teška minobaca a, 2 laka minobaca a, 1 protivtenkovska puška, 5 vagona municije i eksploziva i mnogo druge opreme i hrane.

etrnaesta brigada nije imala gubitaka.

Na položaju 3. brigade 35. divizije neprijatelj je pretrpio gubitke od 127 mrtvih i 220 zarobljenih. Zaplijenjeno je 10 topova, 21 puškomitraljez „šarac“, 300 pušaka, 3 teška minobaca a, 75 konja, mnogo municije i razne druge opreme.

Za uspjeh u borbama od 15. novembra do 10. decembra 1944. 13. primorsko-goranska divizija bila je naredbom Glavnog štaba Hrvatske pohvaljena i dobila naziv Udar na divizija.

Oslobo enjem Gra aca bila je definitivno povezana slobodna teritorija Like sa slobodnom teritorijom Dalmacije.

*

Poslije oslobo enja Gra aca, dijelovi 383. njema kog puka u Donjem Lapcu osjetili su se ugroženim. Ka Donjem Lapcu od Srba nastupala je 9. dalmatinska divizija, a preko Kuka napadali su dijelovi 35. divizije. Neprijatelj je prepostavljao da e snage 8. udarnog korpusa NOVJ poslije oslobo enja Knina i uništenja 264. njema ke divizije i pada Gra aca krenuti ka Biha u i Gospi u.

U takvoj situaciji Štab 15. njema kog brdskog korpusa, da bi spre io prodor naših snaga u dolinu r. Sava i operativno povezao snage 373. i 392. legionarske divizije,.

-te uspostavio odbrambeni pojas linijom Donji Lapac—prevoj Kuk—Udbina—Podlapac—Gospi —Karlobag, preduzeo je 13. decembra još jednu operaciju. Radi toga, 384. puk 373. njema ke divizije iz rejona Biha otpo eo je nastupanje preko Li kog Petrovog Sela ka Prijedoru, a 847. puk 392. njema ke divizije sa dijelovima 4. ustaške brigade od Vrhovina, preko s. Plitvi ki Leskovac, tako er za Prijedor. Potom su ove snage izvršile prodor za Korenicu i Udbinu.

Glavnina snaga 8. udarnog korpusa bila je u to vrijeme upu ena ka Mostaru radi likvidacije ovog istaknutog neprijateljskog klina koji je prijetio oslobo enoj Dalmaciji.

Na podru ju Like nalazile su se snage 11. korpusa, sa 13. i 35. divizijom, i 9. i 19. dalmatinska divizija 8. udarnog korpusa.

Poslije oslobo enja Gra aca 1. udarna brigada 13. udarne divizije bila je glavnim snagama na položaju kod s. Prijedor, a dijelom snaga na položaju kod s. Ljubovo.

eternaesta primorsko-goranska brigada bila je preba ena u rejon s. Lovinac, a potom kod s. Kruškovac (7 km isto no od s. Medak). Brigada je na ovom položaju imala slijede i borbeni raspored: 1. bataljon na k. 601 prema s. Bogunica, 2. bataljon kod s. Jalov Gri , 3. bataljon u s. Li ko Cerje i Štab brigade sa 4. bataljonom u s. Kruškovac. Tre a brigada je posjela položaje na liniji: s. Bogunica — s. Kuklji .

Od 14. do 17. decembra 1944, 14. brigada se nalazila u rejonu s. Mogori , a 3. brigada u rejonu s. Medak — s. Po itelj.

*

U me uvremenu, Štab 13. udarne divizije je donio odluku da napadne i likvidira ustaška uporišta Ribnik i

Bilaj. Za izvršenje ovog zadatka odredio je 14. i 3. brigadu, 1. bataljon 1. udarne brigade i 4. motorizovani artiljerijski divizion (8 oru a) 8. udarnog korpusa. Zapovješ u Štaba divizije posebno se nalagalo da poslije likvidacije uporišta jedinice izbiju na r. Liku i sprije e rušenje mosta.

Uporište Bilaj branilo je oko 400 ustaša sa 2 topa i 2 tenka. U s. Ribnik nalazilo se tako er oko 400 ustaša. No u 16/17. decembra neprijatelj je dobio poja anje.

Za direktni napad na uporište Bilaj bili su odre eni 2. i 4. bataljon 14. primorsko-goranske brigade. Prvi i 3. bataljon 14. brigade i 1 bataljon 1. udarne brigade dobili su zadatak da no u 16/17. decembra vrše demonstrativne napade na ustaška uporišta Peruši i Li ki Osik sa ciljem vezivanja njihovih snaga.

Za likvidaciju ustaškog uporišta u s. Ribnik bila je odre ena 3. brigada 13. udarne divizije. Njoj je bio pri-dodat i 4. motorizovani artiljerijski divizion 8. udarnog korpusa. Organizacijom napada bilo je predvi eno da u borbi za uporište Ribnik uporište Bilaj bude samo bloki-rano. Poslije likvidacije Ribnika trebalo je sve snage pre-baciti na likvidaciju Bilaja.

Po etak napada na Ribnik bio je predvi en za 17. decembar u 05.00 asova, a na Bilaj odmah poslije Ribnika. Napadom na ova uporišta rukovodio je Stab 13. udarne divizije. Komandno mjesto komandanta divizije nalazilo se u s. Medak, a poslije zauzimanja Ribnika bilo je predvi eno da se premjesti zapadno od ovog mjesta na k. 583. No u 16/17. decembra sve jedinice su posjele polaz-ne položaje. U me uvremenu vreme po etka napada bilo je pomjereno za 07.00 asova.

U toku no i u fazi približavanja uporištu Ribnik, izvi-a i 3. brigade 13. udarne divizije obavijestili su svoj štab da su u toku izvi anja došli do sigurnih podataka koji go-vore da je neprijatelj napustio Ribnik i povukao se za Go-

spi . Povode i se za ovom informacijom, Stab brigade, namesto da razvije jedinice u borbeni poredak, donosi odluku da bataljoni u dotadašnjem marševskom poretku nastave pokret preko s. Ribnik za s. Bilaj. Me utim, podaci izvi a - ke grupe nisu bili ta ni. Naime, neprijatelj je vjerovatno bio obaviješten o našim pripremama za napad na ovo uporište, pa nam je pripremio zamku. Ustaše su se pritajile na željezni koj stanicu Ribnik. Prate i pokret brigade, pustili su marševske kolone bataljona na blisko odstojanje, a zatim otvorili plotunsku vatru po iznena enim borcima. Iznena ene i zbunjene jedinice su se povukle pretrpevši teške gubitke.

Drugi i 4. bataljon 14. primorsko-goranske brigade u snažnom naletu na uporište Bilaj, zauzeli su k. 582 i k. 609, Srednju Glavu i bilajsku crkvu, što je navelo Stab 13. udarne divizije da ponovi napad sa 3. brigadom na uporište Ribnik. Ponovljeni napad 2 bataljona 3. brigade u 09.00 asova ustaše su jakom vatrom odbile i odbacile ih od Ribnika. Istovremeno je neprijatelj prešao u protivnapad i na bataljone 14. brigade, poslije kraće borbe povratio Srednju Glavu i prisilio ih na odstupanje. Drugi i 4. bataljon 14. brigade povukli su se ka s. Barleta.

Gubici 14. brigade iznosili su: 11 poginulih, 12 ranjenih, 2 zarobljena i 8 nestalih. Izgubljena su bila i 2 puškomitrailjeza (1 breda i 1 „šarac“). Me u poginulima su bili i komandant 4. bataljona Nikola Loncar, komesar 3. ete 4. bataljona orkestrante Bunjevac i pomočnik komesara 2. ete 2. bataljona Ivan Frković.

Od 19. do 21. decembra 1944, 14. primorsko-goranska brigada se nalazila u rejonu s. Barlete — s. Vrebac i izviđala neprijatelja u uporištima Lički Osik i Perušići.

Neprijatelj je u međuvremenu od 14. do 25. decembra po svaku cijenu nastojao da uspostavi liniju odbrane: Bihać — Donji Lapac — Udbina — Gospic. Njemu su se, vo-

de i teške borbe, suprotstavlja jedinice 35. li ke divizije i 1. udarna brigada 13. udarne divizije.

Napadi 14. primorsko-goranske i 3. brigade 13. udarne divizije na Bilaj i Ribnik i njegova izvi a ka aktivnost ka uporištima Li ki Osik i Peruši doveli su neprijatelja u sumnju i na zaklju ak da se radi o glavnim snagama 11. i 8. korpusa NOVJ iji je cilj napad na Gospo . To potvr uju obavještajna dokumenta 392. njema ke divizije. Zbog toga je neprijatelj 25. decembra otpo eo sa povlaenjem napuštaju i Korenicu i Udbinu.

Dvadeset drugog decembra 14. primorsko-goranska brigada je vodila borbu sa dijelovima 847. njema kog puka 392. divizije, koji su se kretali od s. Buni ka s. Ljubovo. Prva udarna brigada je napala dijelove 383. puka 373 njema ke divizije na Udbini i odbacila ih preko Kuka za Donji Lapac. Tre a brigada se nalazila u rejonu s. Mogori i izvi ala ka Gospo u.

Dvadeset tre eg decembra 14. brigada je nastavila bovo. Prva udarna brigada je napala dijelove 383. puka 373. njema ke divizije na Udbini i odbacila ih preko Kuka za Donji Lapac. Tre a brigada se nalazila u rejonu s. Mogori i izvi ala ka Gospo u.

Dvadeset etvrtoj decembra 14. primorsko-goranska brigada je vodila borbu sa dijelovima 3. bataljona 847. njema kog puka, koji se probijao od s. Buni preko s. Ljubovo za s. Široka Kula. Neprijatelj je imao gubitke od 5 mrtvih i 8 ranjenih. Gubici 2. brigade su iznosili: 1 poginuo i 4 ranjena.

Od 25. decembra do 29. decembra 14. brigada se nalazila u rejonu s. anak i vršila pripreme za napad na s. Crna Vlast.

Za 30. decembar 1944. Stab 11. korpusa NOVJ isplanirao je ve u operaciju u kojoj bi uzele u eš a 1. udarna i 14. primorsko-goranska brigada 13. udarne divizije,

dve brigade 35. li ke divizije i 1 brigada 8. kordunaške divizije. Planom operacije se predvi ao napad na neprijatelja na liniji: s. Plitvi ki Leskovac — s. Babin Potok — s. Vrhovine. Me utim, zbog jake zime i dubokog snijega od operacije se moralio odustati.

Zima i dubok snijeg u januaru i februaru 1945. skoro su paralisali izvo enje ve ih borbenih akcija.

U prvoj polovini januara 1945, 1. i 3. bataljon sa Štabom 14. brigade i prištapskim jedinicama nalazili su se u rejonu s. Mah anak, 2. bataljon u s. Kozjan i 4. bataljon u s. Goli i. Za vrijeme boravka u ovim selima organizovana je vojna obuka i politi ki rad. Istovremeno brigada je vršila izvi anja ka uporištima u s. Leš e i s. Sinac.

Desno na pravcu s. Homoljac — s. Priboj nalazila se 1. udarna brigada, a lijevo u rejonu s. Medak 3. brigada 13. udarne divizije.

Manje borbe otpo ele su sredinom januara napadom 4. bataljona 14. primorsko-goranske brigade na ustaše na Iv evi kosi. Poslije kra eg okršaja neprijatelj je bio protjeran. Usitaše su imale 3 mrtva i 5 ranjenih.

Sedamnaestog januara, oko 06.00 asova, 1 eta legionara 3. bataljona 847. puka 392. divizije napala je 4. bataljon 14. brigade u s. Goli i. Borba je trajala do 10.30 asova i neprijatelj je bio odbijen. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 4 ranjena. Kod 4. bataljona ranjen je 1 borac.

Do kraja januara 1945. vo ene su samo manje borbe i vršena izvi anja.

Tridesetog januara 1945, 3. bataljon 847. puka 392. njema ke divizije prebacio se iz s. Ramljani u s. Li ki Osik. U s. Ramljani je došla eta ustaša.

Sedmog februara neprijatelj iz s. Ramljani izvršio je ispad ka položaju 2. bataljona 14. brigade kod s. ana ka Korita. Borba je vo ena od 04.30 do 06.00 asova. Ustaše

su imale 8 mrtvih i 10 ranjenih. U 2. bataljonu lakše je ranjen 1 borac.

etrnaestog februara 1945, 14. brigada je izvršila prepad na neprijateljeve položaje na liniji: s. Babin Potok — s. Crna Vlast, a za to vrijeme sa 1 bataljonom izvela demonstrativan napad na s. Ramljani. Neprijatelj je imao 12 mrtvih, više ranjenih i 2 zarobljena legionara. Gubici kod 2. brigade su iznosili: 1 poginuo, 1 ranjen i 1 zarobljen.

Dvadeset prvog februara 14. brigada imala je slijede i borbeni raspored: 1. i 2. bataljon u rejonu s. anak i s. Trnavac, 3. bataljon u s. Ljubovo, a 4. bataljon u s. Bjelo Polje u rezervi Štaba 13. udarne divizije.

Prva udarna brigada 13. udarne divizije nalazila se sa 2 bataljona u rejonu s. Debelo Brdo, a sa 2 bataljona u rejonu s. Pe ani — s. Grabuši .

*

Tre a brigada 13. udarne divizije bila je u rejonu s. Medak.

Dvadeset etvrtog februara 1945, 35. li ka divizija napala je neprijateljevo uporište Babin Potok, a 14. primorsko-goranska brigada 13. udarne divizije uporište Crnu Vlast. Lijevi bok i pozadinu 14. brigade osiguravala je L udarna brigada 13. udarne divizije. Sat vremena nakon po etka napada, 14. brigada je ovladala k. 827 (Veliki Obijaj). Poslije ovladavanja ovom kotom razvila se žestoka borba za Ornu Vlast. Borba je trajala cijelu no . Zbog prodora tenkova iz Vrhovina, 14. brigada se morala povu i ka s. Trnovac.

Gubici brigade su iznosili: 3 mrtva i 14 ranjenih.

Pri povla enju ka s. Trnovac, marševsku kolonu 14. brigade, kod kose Jurišna metla, napao je 19. ustaški bataljon iz uporišta s. Ramljani. Neprijatelj je htio da zau-

stavi pokret brigade i primora je na borbu, a zatim da je u sadejstvu sa neprijateljskim jedinicama iz Crne Vlasti koje su se kretale za njom okruže i unište. Prva udarna brigada 13. divizije ranije se povukla sa obezbje enja lijevog boka, pa je poslije izvjesnog vremena brigada zaista pala u okruženje, jer su ustaše uspjele da presijeku put Crna Vlast—Turjanski, te je bila prisiljena da vrši proboj iz obru a preko veoma nepovoljnog terena — Vrhovinskog i Turjanskog polja — op im pravcem Turjanski—Trnovac. Borba je bila veoma teška i za brigadu iznenadna. Neprijatelj je imao preko 50 mrtvih i ranjenih i 1 zarobljenog. Gubici brigade su iznosili: 7 poginulih, 25 ranjenih i 8 nestalih boraca. Od oružja je izgubljeno 2 teška minobaca a, 3 puškomitrailjeza i 6 pušaka.

Dvadeset šestog februara 1945, 14. primorsko-goranska brigada je dobila novi raspored. Stab brigade sa 3. bataljona nalazio se u s. Krbavica, 1. i 4. bataljon bili su u rejonu s. Vujnova Glava, a 2. bataljon kod s. Novo Selo isto no od Korenica.

Dvadeset osmog februara 2. bataljon 14. brigade je vodio borbu kod s. Peani sa 3. bataljonom 383. njemačkog puka 373. divizije. Neprijatelj je imao gubitke od 7 mrtvih, 10 ranjenih i 3 zarobljena. Zaplijenjen je 1 teški minobaca i 2 puške.

-NJEMA KO-USTAŠKA OFANZIVA NA SJEVERNU LIKU I PROTIVUDAR NASIH JEDINICA

Poslije oslobo enja Mostara 14. februara 1945, glavnina snaga 8. udarnog korpusa bila je upu ena na li ko-primorski odsjek. Krajem februara rasformiran je 8. udarni korpus i formirana 4. jugoslovenska armija u iji sastav su ušle 9, 19, 20. i 26. dalmatinske divizije, 1. tenkovska brigada, 1. artiljerijska brigada, 1. inžinjerijska brigada i 11. korpus sa 13, 35. i 43. divizijom. Zadatak 4. jugoslovenske armije je bio: likvidacija neprijateljskih snaga u Lici, a zatim prodor ka Rijeci i Trstu.

Poslije završetka mostarske operacije, Stab 15. njema kog brdskog korpusa je predvi ao da e jedinice 8. udarnog korpusa biti upu ene na sjever ka Lici i dalje ka Karlovcu. Da bi predupredio ovakav razvoj doga aja, ton je razradio plan ofanzive na Liku, s ciljem da ponovo uspostavi operativnu vezu 373. 392. njema kih divizija i zaustavi prodor naših snaga ka Karlovcu i u dolini r. Save. Tim planom trebala je da bude posjednuta slijede a linija odbrane: Donji Lapac — prevoj Kuk — s. Ud bina — s. Podlapac — Gospo — Karllobag. etvrtoj marta 1945. neprijatelj je otpo eo da realizuje svoj plan. Snage za ofanzivu neprijatelj je rasporedio u 5 napadnih kolona.

Prvu napadnu kolonu inili su 2. i 3. bataljon 847, pješadijskog puka 392. divizije. Oni su nastupali pravcem: s. Zalužani — s. Vrhovine — s. Turjanski — s. Kravica — s. Buni .

Prvi bataljon 847. puka i 1 eta izvi a kog bataljona 392. divizije sa injavali su drugu napadnu kolonu, koja je nastupala pravcem: s. Babin Potok — s. Brezovac — s. Homoljac — s. Pogledalo — s. Vrelo. Pored ostalog, ova kolona je imala zadatak da ostvari spoj sa jedinicama 373, njema ke divizije kod s. Prijeboj.

Tre a kolona, sastava 19. ustaški bataljon i dijelovi. 847. njema kog puka, nastupala je pravcem: s. Li ki Osik — s. Ljubovo — s. Buni — s. Šalamuni , sa zadatkom da u završnoj fazi nastupanja ostvari spoj sa dijelovima 847, njema kog puka i da zajedno posjedne s. Bebelo Brdo.

etvrtu kolonu je sa injavao dio snaga 384. puka 373, divizije iz Donjeg Lapca. Ona je nastupala preko s. Kuk — s. Udbina — s. Rebi , sa ciljem da zauzme s. Mekinjar, s. Toli i s. Piša i da se spoji sa jedinicama Nijemaca i ustaša u rejoru s. Debelo Brdo.

Peta kolona, sastava 1. i 3. bataljona 383. puka 373, divizije, nastupala je iz Biha a, ka s. Li ko Petrovo Selo i dalje preko s. Prijeboj — s. Korenica za s. Vrelo, sa zadatkom da se spoji sa snagama 1. bataljona 847. puka 392. njema ke divizije, dok su ustaše morale braniti rejon Gospa i a Karllobag.

Cilj operacije je bio da se razbiju naše jedinice u. Lici, odbace na jug i time osigura južni bok njema ke balkanske grupacije, koja se povla ila dolinom r. Save ka zapadu.

U me uvremenu i Stab 11. korpusa je bio upoznat sa namerama pa je izvršio odgovaraju i raspored i grupisanje svojih jedinica.

Trinaesta udarna divizija posjela je položaje na liniji: s. anak — s. Ljubovo — s. Udbina, sa zadatkom da glavnim snagama brani Krbavsko polje, a dijelom snaga da se orijentiše i ka Gospu u.

Trideset peta li ka divizija je posjela liniju s. Vrhovine — s. Prijeko — s. Li ko Petrovo Selo. Ovakvim rasporedom ona je zatvarala koreni ku kotlinu od upada neprijatelja sa zapada i sjevera.

Kada je dobio zadatak, Stab 13. udarne divizije izdao je zapovijest brigadama, prema kojoj su one u okviru borbenog poretku divizije zauzele slijede i borbeni raspored: 1. udarna brigada posjela **je** liniju s. **Zivulja** — s. Korita — s. anak — s. Buni — s. Ljubovo (njezin zadatak je bio da zatvori pravac od s. Ramljani ka Krbavskom polju); 14. primorsko-goranska brigada posjela je **i** branila liniju s. **Zivulja** — s. Homoljac — s. Krbavica (osnovni zadatak brigade bio je da sprije i prodor neprijatelja od s. Babin Potok ka Krbavskom polju); 3. brigada se rasporedila u rejonu s. Medak — s. Papu a — s. Mognori **i vršila** pritisak ka Gospu u.

etvrtog i 5. marta 1945, sa položaja kod s. Homoljac — Fundakov vrh k. 968 — Kosa k. 922 — Korito k. 777, 14. primorsko-goranska brigada je odbila 5 napada 1. bataljona 847. puka 392. njema ke divizije i sprije ila prodor u Korenicu. Me utim, no u 5/6. marta, na ponovljeni pritisak neprijatelja, brigada je bila prisiljena da se povu e na nove položaje kod s. Krbavica na Uniju: Gradina k. 827 — Kova ica k. 766 — Pogledalo k. 809. Sutradan su se na ovim položajima smjenjivali napadi i protivnapadi i vo ena borba prsa u prsa. Druga brigada je uspjela zadržati svoje položaje.

Šestog marta 1945. u 19.00 asova, 14. primorsko-goranska brigada je dobila od Štaba 13. udarne divizije nare enje da krene u pravcu s. Gorica. Poslije dolaska u

s. Gorica, brigada je bila određena u grupu za proboj neprijateljskog obrana kod Udbine osnovnim pravcem ka Srednjoj Gori da bi osigurala izvlačenje naroda i svih jedinica 13. udarne divizije. No u 7/8. marta 1945. 14. brigada je prešla u napad na neprijateljske položaje kod Udbine, na odseku k. 709 — s. Rebi — k. 691, odbacila neprijatelja sa položaja, probila obranu i osigurala prolaz na rodu i jedinicama 13. udarne divizije. Poslije izvlačenja iz obrana oko 08.00 asova 8. marta, 14. brigada je formirala zaštitnicu 13. udarne divizije i krenula za drugim jedinicama u pravcu Srednje Gore.

etrnaesta brigada je imala gubitke od 8 mrtvih. Među njima su bili pomoćnik komandanta 2. bataljona Srećko Mrzljak i pomoćnik komandira mitraljeske ekipage 2. bataljona Mladen Mikuli i .

Osmog marta 14. brigada je zanošena u slijedećem rasporedu: 1. i 3. bataljon sa Štabom brigade i prištapskim dijelovima u s. Medak, 2. bataljon u s. Bogunica, 4. bataljon u s. Mogori. Devetog marta brigada je izvršila pokret u rejon s. Vrebac.

Od 10. do 15. marta 14. brigada je napadala ustaška uporišta u s. Ribnik i s. Bilaj.

Za to vrijeme 1. i 3. brigada 13. udarne divizije vodile su uporne odbrambene borbe sa neprijateljem koji je, napadajući i od pravca Udbine, pokušavao da zauzme Srednju Goru. Svi napadi neprijatelja bili su odbijeni.

Petnaestog marta, 1. i 2. bataljon 14. brigade, da bi odvukli snage neprijatelja od Krbavice, napali su neprijatelja u s. Ribnik i s. Bilaj. Neprijatelj se uporno branio, a po podne je dobio i pojačanje, pa je napad bio obustavljen. Gubici neprijatelja su iznosili: 10 mrtvih i 20 ranjenih. Prvi i 2. bataljon su imali 3 ranjena boraca.

etrnaestog marta 1945, 3. i 4. bataljon 14. brigade posjeli su položaj s. Breštane—Karaula k. 828 kod Srednje

Gore, dok su 1. i 2. bataljon ostali i dalje u rejonu s. Medak. Toga dana u zoru neprijatelj je napao sve jedinice 13. udarne divizije. Cijelog dana su vo ene vrlo teške i uporne borbe. Jedinice su bile prisiljene da odstupe na rezervne položaje ka Srednjoj Gori. U 15.30 asova 1. udarna i 3. brigada 13. udarne divizije i 3. i 4. bataljon 14. primorsko-goranske brigade kod Karaule prešli su u protivnapad i odbacili neprijatelja ka s. Rebi i s. Međinjar. Borba je bila završena u 20.00 asova. Neprijatelj je pretrpio teške gubitke. Time su i odbrambene borbe u Lici bile završene.

OFANZIVA JEDINICA 4. JUGOSLOVENSKE ARMIJE

Napad na Bihać

Devetnaestog marta 1945., 847. puk 392. njemačke divizije i dijelovi 11. ustaško-domobranske divizije držali su sjeverni dio Like linijom Gornji Lapac—Udbina—Krbavsko polje Gospić.

Glavni zadatak 4. armije u završnim operacijama za oslobođenje zemlje bio je — brz prodor u pravcu Trsta. Osnovna ideja operacijskog plana 4. armije bila je:¹⁹

a) glavnim snagama (9., 13., 19., 20. i 26. divizija) razbiti neprijateljski front u Lici, okružiti i uništiti razdvojene neprijateljske snage i spriječiti ih da se povuku u dubinu. Une ili prema Ogulinu i Karlovcu, odakle bi mogli ugroziti armijski bok i pozadinu, ili prema Rijeci, gdje bi ojačala njemački 97. armijski korpus;

b) poslije razbijanja neprijatelja u Lici prodrijeti u Istru, s težištem na pravcu Gospic — Senj — Rijeka — Trst, i nadirati u pravcu Trsta, a zatim u pravcu Koruške.

U sastav 13. udarne divizije ušla je 1. prekomorska brigada. Zadatak 13. udarne divizije je bio da spriječi

"Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knjiga 2, str. 544, izdanje VII."

eventualnu intervenciju neprijatelja iz Gospa i Peruši a ka Krbavskom polju, obezbje uju i lijevi bok armije.

U toku dana 13. udarna divizija je prešla u napad svim snagama i do veeri izbila na liniju: s. Ljubovo — s. Gradina — s. Vršak — s. Oštiro — s. Vrebac.

Na lijevom krilu 13. udarne divizije nastupala je 14. primorsko-goranska brigada i do no i dostigla liniju: s. Vrebac k. 595 — Tunjeva ka glava k. 671 — Mandi brdo k. 848 — s. istulja k. 926. Prvi bataljon 14. brigade je u toku no i zauzeo Budaki most.

Lijevo ka s. Ribnik i s. Bilaj nastupala je 1. prekomorska brigada, a desno se nalazila 3. brigada 13. divizije.

Istog dana 19. dalmatinska divizija oja ana 1 bataljonom tenkova izvršila je prodor od Srednje Gore na sjever pravcem Udbina — s. Debelo Brdo — s. Korenica. Tokom dana divizija je ovladala Debelim Brdom, a sutradan oslobođila Korenicu.

Do 25. marta 14. primorsko-goranska brigada je ostala na istim položajima, a zatim, 26. marta, krenula u napad, potisnula neprijatelja ispred sebe i izbila na liniji s. Bilaj — s. Ostrovica. Neprijatelj je imao: 15 mrtvih, 20 ranjenih i 1 zarobljenog. Zaplijenjen je 1 puškomitrailjez „šarac“ i 2 puške. Mi smo imali 1 poginulog i 2 ranjena borca.

Dvadeset sedmog marta 1945, 2 bataljona 14. brigade bili su na položaju s. Vrebac — s. Barleta — s. Ostrovica, dok su se druga 2 bataljona nalazila na odmoru.

Dvadeset osmog marta završena je bitka za Biha. Njega je oslobođila 26. dalmatinska divizija 4. jugoslovenske armije. Dijelovi 373. njema ke divizije su se probili ka Ostrošcu.

Trinaesta udarna divizija je toga dana bila u borbenom rasporedu na liniji: s. Kuzmanova a — s. Miloševac

—Tunjeva ka glava. Lijevo ka s. Ribnik i s. Bilaj nalazila se 1 prekomorska brigada, a desno kod Plitvi kih jezera i s. Trnovac 35. li ka divizija.

*

Izme u 29. marta i 2. aprila u Laudanovom Gaju je spojena 13. udarna i 35. li ka divizija, te je formirana nova divizija: 13. udarna divizija NOVJ.

Nova divizija je u svom sastavu imala: 1, 2. i 3. brigadu, artiljerijski divizion, štab divizije sa izvi a kom e-tom, etom za vezu i inžinjerijskom etom, divizijsko pre-vijalište, referenta za naoružanje, referenta veterine i intendanturu.

Za komandanta nove 13. divizije postavljen je Nikola Grubor, dotada komandant 35. divizije, a za politi kog komesara uro Mati , dotada komesar 13. divizije. Za na-elnika Štaba divizije postavljen je Milan Po u a, za pomo nika politi kog komesara divizije — Bude Bosni i za operativnog oficira — Petare Rašeta.

etrnaesta primorsko-goranska brigada imala je sada sljede i formacijski sastav: štab brigade, 3 bataljona, e-tu za vezu, jurišni vod, izvi a ki vod, vozarski vod, bojnu i provijantsku komoru.

Za komandanta 14. brigade postavljen je Milan Vra-neš, za politi kog komesara Milan Mumižaba, za pomo -nika politi kog komesara Nikica Kosanovi , dotada politi ki komesar 1. brigade 35. divizije, za a utanta brigade Dušan Ivoševi , za operativnog oficira uro Ivoševi , za obaveštajnjog oficira Josip Dobri i za komandanta poza-dine brigade uro Gostovi .

Za komandanta 1. bataljona postavljen je Bude u-ri , a za politi kog komesara Stanko Fran iškovi .

Za komandanta 2. bataljona postavljen je Branko Galovi , a za politi kog komesara Zvonko Bareti .

Za komandanta 3. bataljona postavljen je Vajo Platiša, a za politi kog komesara Mile Baji .

Borbe 14. brigade za Peruši , Ogulin i Lokve

Poslije odmora i sre ivanja 13. udarna divizija, ojena sa 2 diviziona artiljerije (1 haubi kim motorizovanim i 1 brdskim artiljerijskim divizionom), dobila je 4. aprila 1945. od Štaba 4. jugoslovenske armije zadatak da napadne i osloboди Peruši , a zatim u rejonu s. Pazarište zatvori pravce koji iz Gospa vode u Gacku dolinu.

U Peruši u se nalazio 3. bataljon 847. puka 392. njema ke legionarske divizije i 1 eta ustaša sa 1 baterijom artiljerije. Takti ki položaj i najja e utvr enje nalazilo se na Marinoj glavi k. 775.

Štab 13. udarne divizije je razvio jedinice za napad na liniji: s. Lipova Glavica — s. Široka Kula. Osnovni pravac napada bio je s. Lipova Glavica — s. Peruši — s. Malo Polje.

Desno na Oto ac napadala je 19. dalmatinska divizija, a lijevo na Gospa 26. dalmatinska divizija.

Trebalo je da napad po ne 4. aprila u 06.30 asova, ali zbog zakašnjenja u podilaženju jedinica ka polaznim položajima napad je otpo eo tek u 08.00 asova.

etrnaesta primorsko-goranska brigada je dobila zadatak da presije e komunikaciju Peruši —Oto ac i, posjedaju i položaje: Kujinja a k. 648 — Grabova a k. 772 — Bobinac k. 712, sprije i povla enje neprijatelja ka Oto cu. Borba na položajima 14. brigade po ela je u 07.00 asova. Neprijatelj ja ine 1 ete pokušao je da se probije za Oto ac, ali je bio odba en nazad u Peruši . Me utim, nešto kasnije 1. udarna i 3. brigada 13. udarne divizije

koje su napadale direktno na Peruši uspjele su razbiti njegove glavne snage i potisnuti ga ka položaju 14. primorsko-goranske brigade. Jedinice 14. brigade su ga do-ekale vatrom sa bliskog odstojanja i ve potpuno demoralisanog lako ga odbacile i potisnule ka r. Lika, gdje se veliki broj neprijateljskih vojnika utopio. Borba je završena u 19.00 asova. Druga brigada je nanijela neprijatelju gubitke od 20 mrtvih, 25 ranjenih i 2 zarobljena. Zaplijenjen je 1 teški minobaca , 3 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 20 pušaka i razna druga oprema.

Ukupni gubici neprijatelja u Peruši u iznosili su: 409 mrtvih, 56 ranjenih i 40 zarobljenih. Veliki broj se utopio, a neki su se i razbjezali. Zaplijenjen je 1 protivtenkovski top 75 mm, 3 teška minobaca a, 14 puškomitraljeza „šarac“, 11 automata, 3 protivtenkovske puške, 200 pušaka i mnogo ostale opreme sa magacinom hrane. Uništena su i 2 topa 75 mm.

Petog i 6. aprila 1945. jedinice 13. udarne divizije su se odmarale, dok su samo pojedini dijelovi u estvovali u hvatanju razbijenih neprijateljskih grupa.

U operacijama 4, 5. i 6. aprila 1945. uništena je 11. ustaško-domobrantska divizija. Oslobojeni su Gospinac. Međutim, nije ostvaren plan 4. armije da se opkoli i uništi glavnina 392. njemačke divizije u rejonu Otočca. To je bilo u injeno tek na putu Senj–Sušak. U Senjskoj Draži ubijen je i komandant ove divizije general-lajtnant Mickl. Ka Rijeci je uspjela uma i samo pukovska grupa „Reindl“, ja nje dva oslabljena bataljona, sa jednom baterijom topova. Poslije dolaska na Rijeku grupa je ušla u sastav 97. armijskog korpusa.

Sedmog aprila, 13. udarna divizija je bila u pokretu ka Brinju i Ogulinu. Etrnaesta primorsko-goranska brigada se kretala pravcem: Drenov Klanac, s. Crnac i s. Jelići.

Desetog aprila 13. udarna divizija je izbila pred Ogulin. U 12.00 asova neprijatelj je napustio Oštarije i otpo- eo povla enje ka Ogulinu. Vide i haoti nu situaciju kod neprijatelja, komandant 14. brigade je naredio svojim bataljonima da ni jednog trenutka ne gube kontakt sa neprijateljskim jedinicama koje su odstupale. Tako je 14. brigada tako re i na le ima neprijatelja, koji je bježao, upala u Ogulin i sprije ila rušenje i uništenje bogatih skladišta, divizijske baze 392. njema ke legionarske divi- zije. Ogulin je netaknut pao u naše ruke. Zaplijenjene su ogromne koli ine ratnog materijala i magacini sa opre- mom i hranom. Gubici neprijatelja u Ogulinu iznosili su: 3 mrtva, 4 ranjena i 56 zarobljenih domobrana i legio- nara. Zaplijenjeni su 1 tenk, 4 kamiona, 4 teška minoba- ca a, 6 teških mitraljeza, 15 puškomitraljeza, preko 1000 pušaka i divizijska baza 392. njema ke divizije.

Pri naletu na Ogulin poginuo je obavještajni oficir brigade Josip Dobri .

Dvanaestog aprila, 14. primorsko-goranska brigada je dobila od Štaba 13. udarne divizije zadatak da likvidira neprijatelja u s. Donje Dubrave, a 3. brigada trebalo je da likvidira neprijatelja u s. Tounj. Napad na s. Donje Du- brave i s. Tounj izvršen je 13. aprila 1945. godine. U s. Donje Dubrave i s. Tounj nalazili su se dijelovi 1. rezerv- nog lova kog bataljona 392. njema ke divizije, 1 eta us- taša i 1 eta domobrana. Napad na s. Donje Dubrave po- eo je u 06.30 asova. U napadu je došlo do intervencije neprijatelja sa pravca Generalski Stol. Ka položajima bri- gade kretala se neprijateljska pješadija, pra ena sa 2 blin- dirana kola, zbog ega je brigada bila prisiljena da se povu e ka svojim polaznim položajima. Brigada je pono- vila napad u 11.30 asova, ah je neprijatelj ve odstupio ka Generalskom Stolu.

U tim borbama neprijatelj je imao 60 mrtvih, 80 ranjenih i 6 zarobljenih. Zaplijenjeni su 1 puškomitrailjez i 6 pušaka.

Gubici brigade su iznosili: 7 poginulih i 13 ranjenih.

etrnaestog aprila 1945. probijen je sremski front, pa je 4. jugoslovenskoj armiji bio dat zadatak da svim snagama kreće ka Trstu.

Trinaesta udarna divizija je dobila zadatak da što prije uspostavi vezu sa 43. istarskom divizijom u rejonu Delnica, da zajednički razbiju neprijatelja na liniji s. Lokve — s. Gornje Jelenje, a zatim produže nastupanje ka s. Klana.

etrnaestu primorsko-goransku brigadu, koja je u to vrijeme bila na položaju prema Karlovcu, smijenili su dijelovi 20. divizije. Odmah poslije smjenjivanja 2. brigada je izvršila pokret za Gorski kotar.

Dok su jedinice 13. udarne divizije nastupale od Oguština ka Delnicama, 26. udarna dalmatinska divizija nastupala je od Senja morskom obalom kroz Hrvatsko primorje i žurila ka Rijeci. Na putu od Senja do Rijeke i od Oguština do Klane nastupanje divizija pomagao je naoružani narod, koji je ne samo davao podatke o neprijatelju, već i li no u estvovao u borbi.

Na liniji s. Lokve — s. Mrzle Vodice — Grobničko polje nalazile su se jedinice 237. njemačke divizije. Stab 237. divizije bio je u s. avle. U s. Lokve i s. Mrzle Vodice nalazila su se 2 bataljona 1046. puka ojačana artiljerijom.

Napad na s. Lokve izvršila je 13. udarna divizija, a na s. Mrzle Vodice 43. istarska divizija.

Sedamnaestog aprila 43. Divizija je zauzela s. Mrzle Vodice, s. Gornje Jelinje i Skrebutnjak k. 902.

Prva udarna i 3. brigada 13. udarne divizije napale su neprijatelja u s. Lokve i poslije dva dana borbe prisilile ga na predaju.

Poslije završene borbe 14. primorsko-goranska brigada je bila odre ena u divizijsku rezervu i 17. aprila držala položaje na liniji: Oštrac k. 940 — Laz k. 740. Kada je 43. istarska divizija oslobođila s. Mrzle Vodice, 14. brigada je bila upu ena u napad na neprijatelja u s. Homer i tako presjekla put povla enja neprijatelju iz s. Lokve. Neprijatelj je u ovim borbama imao gubitke od 39 mrtvih, 65 ranjenih i 3 zarobljena. Zaplijenjeni su 3 puškomitrailjeza „šarac“, protitvenkovska puška „piat“, 9 pušaka i druga oprema. Gubici brigade iznosili su: 2 mrtva i 12 ranjenih.

Devetnaestog aprila 1945, 13. udarna divizija je bila na maršu od s. Gornje Jelinje ka Grobniku i Klani. U 12.30 asova pokret ka Klani je izvršila i 14. primorsko-goranska brigada.

Položaj Kamenjak—Jasvina k. 953 držala je 43. istarska divizija.

Lijevo, pravcem: s. Škrljevo — s. Kukuljanovo ka Sušaku nastupala je 19. dalmatinska divizija. Desno, pravcem: s. Gerovo — s. abar — s. Prezid — Ilirska Bistrica, nastupala je 20. divizija.

Toga dana 14. brigada je dostigla liniju: Bela peša k. 923 — Kus k. 990 — Kuk k. 1088.

Neprijatelj je odstupio na liniju s. avle — s. Hum — s. Mišac.

BRIGADA U ZAVRŠNIM BORBAMA ZA OSLOBO ENJE ISTRE

Dvadesetog aprila 1945, 14. primorsko-goranska brigada napala je neprijatelja na r. Re ina na liniji: k. 643 — k. 583. Neprijatelj je odbaen i borba je završena u 22.00 asova.

Dvadeset prvog aprila 1945. u 09.30 asova 14. primorsko-goranska brigada je napadom na k. 645 otpoela borbu za Klanu. Pred frontom napada brigade branili su se dijelovi 1046. puka 237. njemačke divizije. Neprijatelj je pružao vrlo jak otpor. Uz podršku 1 ete tenkova poslje 2 sata borbe brigada je zauzela s. Klanu. Naši gubici su iznosili: 15 mrtvih i 27 ranjenih. Neprijatelj je imao gubitke od 70 mrtvih, 91 ranjen i 3 zarobljena. Zaplijenjena su 2 višecijevna protivtenkovska mitraljeza „flaka“, 2 tromblonske puške, 2 puškomitraljeza, 2 automata 20 pušaka i ostala oprema i materijal.

Neprijatelj se zadržao na Sv. Roku južno od Klane. Kad je otpoela borba za Sv. Rok, od Rijeke su naišli dijelovi 138. puka 188. njemačke rezervne divizije i odbacili 14. brigadu iz s. Klana.

Dvadeset drugog aprila 1945, 14. brigada je ponovo cijelog dana vodila borbu za k. 645. U toj borbi poginuo

je komandant 1. bataljona 14. brigade Budeuri i pomočnik komesara ovog bataljona Juraj Matijević.

Dvadeset trećeg aprila 14. brigada je bila na položaju Železna vrata k. 1247 sjeverno od Klane i pripremala se za napad na k. 1070. Toga dana vršena su 2 juriša, ali bez uspjeha.

Od 24. do 29. aprila 1945, 14. primorsko-goranska brigada je jurišala na k. 1070, koju su držali dijelovi 903. puka 188. njemačke divizije. Poslije teških borbi, no u 29./30. aprila, neprijatelj je potisnut ka s. Klana. Kada se borba završila, cijela površina kote bila je prekrivena njemačkim lješevima, jer neprijatelj nije imao vremena da ih pokopa.

Tridesetog aprila, 14. primorsko-goranska brigada je napadala neprijatelja kod s. Malo Pletvo. Borba je vodena cijelog dana. Neprijatelj nije pristajao na predaju, tako da je morao biti uništen. Naši gubici su iznosili: 10 poginulih i 25 ranjenih. Neprijatelj je imao gubitke od 75 mrtvih, 9 ranjenih i 6 zarobljenih. Zaplijenjene su 2 pukovske zastave, 1 top 75 mm, 6 puškomitrailjeza „šarac“, 62 puške, 1 teški minobaca i mnogo druge opreme i municije.

Front 13. udarne divizije u ovim borbama bio je razvoden (širine i do 20 km), što je sprečilo nanošenje odlučujućih udara u određenim situacijama.

Neprijatelj se ogoreo branio. Štabu 97. njemačke kog korpusa bio je cilj da se odstupaju i preko Slovenije probije do Austrije i tamo predava Saveznicima. Uglavnom to su bili dijelovi 188. i 237. njemačke divizije sa nešto tenkova. Neprijatelj je otpočeo proboj 3. maja napadajući 13. udarnu i 26. dalmatinsku diviziju. U prvom naletu zauzeo je s. Sapljane, a zatim uz podršku tenkova prodrio u s. Rupa i s. Jelšane kod Ilirske Bistrice.

Poslije teških borbi 19. dalmatinska divizija je oslobođila 3. maja 1945. Rijeku.

Istoga dana pokretna grupa 4. jugoslovenske armije izvršila je svoj najvažniji zadatak. Treći maja, u tršanskom predgrađu „Općina“ predalo se 20. dalmatinskoj diviziji 26 njemačkih oficira, 2682 podoficira i vojnika i 300 ranjenika. Time je tršanska operacija završena. Dvadeseteta dalmatinska divizija ostala je u Trstu kao posada. Tršanska operacija imala je veliki politički i operativni značaj za oslobođenje Istre.

Od 1. do 6. maja 13. udarna divizija je vodila borbe na liniji od s. Sušak do s. Žabiće. Petog maja grupacija 97. njemačkog korpusa, probijajući se ka Ilirskoj Bistrici, svojom desnom polobnicom (borbenom grupom 237. njemačke divizije) uspjela je probiti front 13. udarne divizije kod s. Žabiće i osigurati prolaz glavnini, koja se krećala cestom Rupa—Ilirska Bistrica.

Deveta brigada je od 1. do 6. maja vodila teške borbe na k. 933 i sjeverno od k. 941 i borbe za s. Susu, gdje je ranjen i komandant 3. bataljona Vlado Pletić.

U ovim borbama brigada je imala gubitke od 28 poginulih i 82 ranjenih. Gubici neprijatelja su iznosili: 168 mrtvih: 185 ranjenih i 14 zarobljenih. Za 6 dana borbe zaplijenjeno je 6 teških minobaca, 15 puškomitrailjeza „šarac“, 2 protivtenkovske puške, 36 pušaka i druga oprema i municija.

Sedmog maja 1945. neprijateljska grupacija — 97. njemački armijski korpus, bila je kod Ilirske Bistrike odvojena od jedinica 7., 8. i 43. divizije. Uvidjevši da poslije pada Trsta svaka dalja borba postaje besmislena, ova grupacija je kapitulirala.

Toga dana u borbama sa zaštitnicom neprijatelja kod s. Jablanice bilo je ubijeno 20 njemačkih vojnika. Zaplijenjeno je 5 puškomitrailjeza „šarac“, 2 teška minobaca, 15 pušaka i drugi materijal.

**SEDMOG MAJA 1945. GODINE U 12.00 A SOVA 97. NJEMA KI
KORPUS POTPISAO JE U OPERATIVNOM ŠTABU 4. JUGO-
SLOVENSKE ARMije U ILIRSKOJ BISTRICI BEZUSLOVNU
KAPITULACIJU**

Pokretna grupa 4. jugoslovenske armije krenula je preko Postojne, Ljubljane, Kranja i prelaza Jezersko u dolinu r. Drave. Tako je uspješno završeno strategijsko opkoljavanje balkanske grupacije Nijemaca na elu sa feldmaršalom Löhrom. Silom oružja jedinica Jugoslovenske armije, kapitulirale su njemačke, ustaške i etničke snage, koje su 4 godine palile i žarile po našoj zemlji. Petnaestog maja 1945. poslije teških borbi neprijatelj je djelimično bio uništen ili se predao. Sve neprijateljske formacije na prostoriji Slovenj grade —Guštanj—Pliberk—Dravograd su kapitulirale.

U završnim borbama koje je vodila 14. primorsko-goranska brigada od ulaska u s. Klana pa do kapitulacije neprijatelja 7. maja 1945. u veoma oštrom i teškim borbenim neprijatelju su nanijeti slijedeći gubici: 1.025 mrtvih, 465 ranjenih i 73 zarobljena neprijateljska vojnika. Gubici 14. brigade u završnim borbama iznosili su: 101 poginulih, 260 ranjenih i 6 nestalih boraca.

Osmog maja Štab 14. brigade se nalazio u s. Kaštel Jablanica.

Devetog i 10. maja 1945. 14. brigada je bila na maršu za Goricu.

Jedanaestog maja 1945. 14. primorsko-goranska brigada smjestila se u sjeverozapadnom dijelu Gorice, gdje je ostala do 21. maja, kada je locirana u s. Planina.

Za 14. primorsko-goransku brigadu 13. udarne divizije rat je bio završen kapitulacijom 97. njemačkog armijskog korpusa 7. maja 1945. godine. Poslije dvije i po godine (od formiranja 14. brigade 26. novembra 1942. godine u

Drežnici) teških borbi u Gorskem kotaru, Hrvatskom primorju, na Kordunu, Lici i, na kraju, za oslobojenje Istre, 14. primorsko-goranska brigada dala je svoj veliki udio, poginulo je bezbroj hrabrih boraca, bombaša, mitraljezaca, lanova KPJ i SKOJ-a, odanih sinova naših naroda. Narod primorsko-goranskog kraja može da bude ponosan na svoju brigadu, na njene borce i na svoj doprinos u stvaranju nove socijalističke Jugoslavije. Neka se mlade generacije napajaju svijetlim tradicijama svojih boraca, brigada i divizija, tradicijama cijele naše borbe.

SPISAK POGINULIH BORACA 14. PRIMORSKO-GORANSKE BRIGADE

- Abramović J. Cvetko, rođen 1921. u s. Kuželj — Delnice, borac 2. bataljona 2. brigade, poginuo 12. XI 1944. u Lici.*
- Abramović F. Ivan, rođen 1920. u s. Crni Lug — borac brigade, poginuo 1944. godine kod Ljubova — Lika.*
- Abramović Jakov, rođen 1919. u Crnom Lugu, vodnik u 3. bataljonu, poginuo 14. IV. 1944. kod s. Škali — Brinje, sahranjen u s. Škali.*
- Andlar Antuna Ivan, rođen 1926. u Delnicama, borac 1. bataljona, poginuo 5. III 1945. kod Vujnove Glave u Lici, sahranjen na groblju u s. Kravica.*
- Antonini Anton, rođen 1921. u Puli — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 13. IV 1945. kod Donje Dubrave, sahranjen u Donjoj Dubravi.*
- Antonini August, rođen 29. IX 1921. u Puli — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 13. IV 1945. kod Donje Dubrave, sahranjen u Donjoj Dubravi, Kordun.*
- Antonić Ivana Nikola, rođen 1920. u s. Omišalj — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Tuzevi a, Brinje.*
- Arbanas Josipa Ivan, rođen 14. VII 1916. u Skradu, borac 4. bataljona, poginuo, 3. VII 1944. kod s. Stubica, sahranjen u Vrbovskom.*
- Arih Josipa Dragutin, rođen 1923. u s. Gerovski Kraj, abar, borac brigade, poginuo aprila 1944. godine.*
- Baleti Jure Ivan, rođen 17. V. 1911. u s. Marici — Labin, Istra, borac 2. bataljona brigade, poginuo koncem 1944. godine.*
- Ban Dušan, rođen 1917. u Sv. Jakovu — Crikvenica, vodnik u 3. bataljonu, smrznuo se 20. II 1944. na maršu Drežnica — Mrkopalj, sahranjen u Mrkopalju.*
- Bačić Branko, rođen 1919. s. Srdići — Kastav, borac 2. bataljona, poginuo 24. IV 1945. kod Željeznih vrata k. 1070, sahranjen na položaju.*

- Barac Andrija*, ro en 1910, u s. Grižane Crikvenica, borac 4. bataljona, poginuo 26. XI 1944. u s. Klapavica, Lika, sahranjen u s. Klapavica.
- Barac Anton*, ro en 30. VIII 1915. u s. Grižane — Crikvenica, borac 4. bataljona, poginuo 23. IX 1944. kod Zlobina, sahranjen na položaju.
- Barac Andrije Dragutin*, ro en 1. I. 1910. u s. Grižane — Crikvenica, borac 2. ete 4. bataljona, poginuo 26. XI 1944. kod s. Klapavica, Lika, sahranjen u s. Klapavica.
- Barac Bernarda Luka*, ro en 1913. u s. Grižane — Crikvenica, komesar ete 1. bataljona brigade, poginuo 28. X 1943. kod Ogulina.
- Barac Tome Tomo*, ro en 12. XII 1917. u s. Grižane — Crikvenica, borac 3. bataljona brigade, poginuo 20. V 1943. godine kod Lukov dola.
- Barbarić F. Marijo*, ro en 1921. u s. Baška — otok Krk, borac brigade, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina.
- Baričevi A. Dragan*, ro en 1924. u s. Zagon — Novi Vinodol, borac 2. bataljona brigade, poginuo 20. VII 1944. kod s. Lipica — Brinje.
- Baričevi Šime*, ro en 30. XII 1922. u Novalji — otok Pag, borac 3. ete 4. bataljona, poginuo 28. VI 1944. kod Netreti a, Karlovac, sahranjen u s. Netreti .
- Baričevi Jure*, ro en 1901. u Kamenici — Brinje, borac 1. bataljona, poginuo 27. IV 1945. kod Željeznih vrata k. 1070, sahranjen na položaju.
- Barešić B. Ivan*, ro en 1912. u s. Draga — otok Krk, borac brigade, poginuo 8. X 1943. kod s. Zlobin.
- Batistić Anta Josip*, ro en 1918. u s. Šuplja Draga — Rab, borac 3. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Bažadna N. Ivan*, ro en 1925. godine u s. Kras — otok Krk — borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine u Karlobagu.
- Bastijanić Anton*, ro en u Istri, borac 3. bataljona, poginuo 14. V 1944. kod s. Gostovo Polje, Brinje, sahranjen na položaju.
- Bastijanić Ivan*, ro en 11. X 1907. Labin — Istra, borac 1. ete 4. bataljona, smrznuo se 15. XI 1944. kod s. Ploče — Lika, sahranjen kod s. Ploče.
- Bašić Nikole Ivan*, ro en 14. X 1914. u s. Perušić — Lika, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 21. IV 1945. u s. Klana k. 506.
- Beltroni Egidio*, ro en 1928. Lanciano — Milano, Italija, borac, 2. ete 2. bataljona, umro od rana 8. XI 1944. u bolnici u abru, sahranjen na bolni kom groblju.
- Belulović Ivana Romano*, ro en 17. XI 1910. u s. Sušnjevici — Labin, Istra, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Belušić Drago*, ro en 1918. u Pazinu — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 3. V 1944. Krakar — Drežica, sahranjen u s. Krakar.
- Beljan Franjo*, ro en 1925. s. Lokve — Delnice, borac 2. bataljona, poginuo 9. VI 1944. u s. Stative — Karlovac, sahranjen u s. Novigrad.

- Bence Jakov*, ro en 1926. u Puli, Istra, borac 2. bataljona, poginuo 6. V 1944. u s. Radoj i, Srpske Moravice, sahranjen u s. Radoj i.
- Bestuli Rudolf*, ro en 1925. u Puli, Istra, borac 2. bataljona, poginuo 7. IV 1944, Vrh Kapelje, sahranjen na položaju.
- Bizjak Ivan*, ro en 1913. u Puli — Istra, borac 2. ete 1. bataljona, poginuo 9. VIII 1944. kod Bosiljeva, sahranjen kod Bosiljeva.
- Blaž T. Matija*, ro en 1926. godine u s. Belo Selo — Delnice, intendant 2. brigade, poginuo 1945. godine.
- Blazina Rade*, ro en 1905. u Bakarcu — Sušak, borac 2. bataljona, poginuo 20. I 1944. godine kod s. Stajnica, Brinje, sahranjen u s. Dabar.
- Blaževi Jakov*, rodom iz abra, borac 14. brigade, poginuo kod s. Trnovo — Lika.
- Blaževi Ivana Josip*, ro en 31. VIII 1921. u s. Grižane, Crikvenica, borac u bataljonu M. Gubac, poginuo 1944. godine kod s. Grižane.
- Ble i Ivana Anton*, ro en 18. XII 1910. u s. Krajdraga — Labin, Istra, borac 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo oktobra 1943. godine.
- Bogi Nedeljko*, ro en 1919. kod Sinja, Split, komandir ete, poginuo 26. XI 1944. kod s. Klapavica, Lika, sahranjen u s. Klapavica.
- Boji Nedeljko*, ro en 7. VIII 1921. u Senju, komandir ete u 3. bataljona, poginuo 26. XI 1944. kod Klapavice — Lika, sahranjen kod s. Klapavica.
- Bonefa i I. Marijo*, ro en 1914. godine u Korni u — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. kod s. Crna Vlast — Lika.
- Bolj A. Anton*, borac, poginuo.
- Bolkovac Ivana Mato*, ro en 15. II 1918, borac 2. ete 1. bataljona, poginuo 30. IV 1945. u s. Dujmani — Klana, sahranjen u s. Dujmani.
- Bolkovi Marina Marin*, ro en 1923. godine na Rabu, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Boljkovi Mato*, ro en 1912. Ribnik — Gospi, borac 1. bataljona, poginuo 30. IV 1945. godine Željezna vrata — Klana, sahranjen kod Željeznih vrata.
- Bori Jure*, ro en 25. VII 1921. u s. Kamenica, Pula — Istra, borac 3. ete 1. bataljona, poginuo 13. IV 1945, Donje Dubrave, sahranjen u Donjim Dubravama.
- Borkovi Joso*, ro en 7. IV 1908. Oto ac, borac 3. bataljona, poginuo 2. V 1945. kod Klane, sahranjen kod Klane na položaju.
- Bosni Jure*, ro en 17. VII 1924. kod Ogulina, borac 3. bataljona, poginuo 2. V 1945. kod Klane, sahranjen na položaju kod Klane.
- Bosni Juraj*, ro en 1923. u Ogulinu, borac 2. bataljona, poginuo 2. V 1945. kota Pliš kod s. Zabi e, sahranjen u s. Zabi e.
- Bosni M. Nikola*, ro en 1923. godine s. Tuk — Delnice, politkomesar ete, poginuo 25. XII 1943. godine kod Gospi a.

- Božić Marijan*, rođen 23. II 1925, Buzet — Pula, Istra, borac 4. bataljona, poginuo 23. X 1944. kod Zlobina, sahranjen na položaju.
- Brajković Josipa Mile*, rođen 27. IX 1906, Sinac — Otočac, borac 3. bataljona, poginuo 29. IV 1945, kota 1070 Željezna vrata, sahranjen kod Željeznih vrata.
- Bralić Jakov*, borac 2. bataljona, poginuo 21. IV 1945. kod Klane, sahranjen kod Klane, Karaula.
- Bralić Roko*, rođen 1921. Pazin — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 25. IV 1945. kod Željeznih vrata kod Klane, sahranjen kod Željeznih vrata.
- Briški J. Albert*, rođen 1915. u s. Crni Lug, obavještajni oficir brigade, poginuo novembra 1944. godine, s. Bilaj — Gospic.
- Brklija i Andre*, rođen 1908. u Karlobagu, borac 2. bataljona, poginuo 4. V 1945. kod s. Susa, sahranjen u s. Susa.
- Brklija i Ilija*, rođen 14. VIII 1908. u Karlobagu, borac 1. bataljona, poginuo 4. V 1945, s. Zabiće, Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabiće.
- Brklija i Jure*, rođen 1910. u s. Smiljan, Gospic, borac 1. bataljona, poginuo 21. IV 1945. u s. Klana, sahranjen u s. Klana kod Karaule.
- Brnjača I. Vladimir*, borac 14. brigade, poginuo u IV neprijateljskoj ofanzivi 1943. godine kod s. Bjelo Polje — Lika.
- Brnjača J. Stanko*, borac 14. brigade, poginuo u IV neprijateljskoj ofanzivi 1943. godine kod s. Bjelo Polje — Lika.
- Brus J. Nikola*, rođen 1925. godine u s. Ravna Gora — Delnice, borac 4. bataljona, poginuo 1944. godine.
- Brusić A. Anton*, rođen 1924. godine u s. Risika — Krk, borac brigade, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina.
- Brusić A. Josip*, rođen 1923. godine u s. Risika — otok Krk, borac brigade, poginuo 7. X. 1943. godine kod Hreljina.
- Brusić M. Mate*, rođen 1922. godine u s. Risika — otok Krk, borac brigade, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina.
- Bubanj Jakov*, rodom iz Fužina, borac brigade, poginuo na putu Gomirje — Ravna Gora.
- Budiselić Josip*, rodom iz Liča, borac 14. brigade, poginuo.
- Budiselić J. Slavko*, rođen 1921. u s. Li — Sušak, borac brigade, poginuo 1943. godine kod s. Li.
- Buljanović Jure Josip*, rođen 1924. godine u Pagu, borac 3. ete 1. bataljona brigade, poginuo 10. VII 1944. godine.
- Buneta Drago*, rođen 1922. u Ledenicama — Novi Vinodol, vodnik 1. bataljona, poginuo 28. VIII 1944. kod s. Jadr, sahranjen kod s. Jadr.
- Bunjevac Orde*, rođen 10. XI 1924. godine u s. Jakšići, Srpske Mitrovice, komesar 3. ete 4. bataljona, poginuo kod Bilaja 17. XII 1944, sahranjen na položaju.
- Burić Ivan*, rođen 1910. godine u s. Nova Hiža — Delnice, borac brigade, poginuo marta 1945. godine u Lici.
- Burulić Mata Đinko*, rođen 15. III 1928. u s. G. Rabac — Labin, Istra, borac 4. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Butorac Stjepana Dragića, ro ena 1924. godine u s. Ledenice, Novi Vinodol, borac brigade, poginula 23. IX 1943. godine kod Karlobaga.

Butorac Stjepan, ro en 1927. u Pazarištu, Otoac, borac 3. bataljona, poginuo 24. IV 1945. kod Željeznih vrata k. i070, sahranjen kod Željeznih vrata.

Butkovi Marijan, ro en u s. Lokve, borac, poginuo 23. IX 1944. kod Zlobina, sahranjen na položaju.

Butkovi Matija, ro en u s. Vodnjan, Pula — Istra, borac, poginuo 14. II 1945. u s. Crna Vlast, Lika, sahranjen na položaju.

Butkovi Mate, ro en 1926. u Pazinu — Istra, borac 3. ete 3. bataljona, poginuo 14. II 1945. kod Crne Vlasti, sahranjen na položaju.

Buturi Petra Stipe, ro en 1927. u s. Peruši u, Lika, borac poginuo 24. IV 1945. na Željeznim vratima, sahranjen na položaju.

(Car Ivana Anelo, ro en 28. IX 1921. u Crikvenici, komesar ete u 2. bataljonu brigade, poginuo 8. II 1944. godine kod s. Buli i — Lika.

(Car Ivana Marijan, ro en 11. IX 1925. u Crikvenici, borac 2. ete 1. bataljona brigade, poginuo 20. XI 1944. kod s. Lovinac — Lika.

•Car Milan, ro en u s. Šilo — otok Krk, borac u sanitetu brigade, umro 25. III 1944. godine u bolnici, sahranjen u Brodu na Kupi.

Celebrini R. Miroslav, ro en 1923. godine u Poratu — otok Krk, borac brigade, poginuo decembra 1943. godine kod s. Medak — Lika.

•Cen i A. Živko, ro en 1922. u s. Lokve — Delnice, komandir voda, poginuo 28. XI 1943. u Drežnici.

•Cetinski Ivan, ro en 13. VI 1925. Brod Moravice, borac 3. ete 3. bataljona, poginuo 5. VIII 1944. godine kod s. Stubica, sahranjen kod s. Stubica.

Citkovi Mihovila Vladimir, ro en 1912. u s. Grižane — Crikvenica, borac brigade, nestao januara 1944. u Lici.

•Crjenko Jadra Jadre, ro en 1923. godine u Pagu, borac 3. ete 4. bataljona brigade, poginuo 10. X 1943. godine kod Zlobina — Sušak.

•Grjenko Pavo, ro en 1925. u Karlobagu, borac, poginuo 22. X 1944. godine kota Vodenjak kod Delnica, sahranjen u s. Kupjak.

Crnkovi Milan, borac 14. brigade, poginuo u Bravi Dragi — Primorje, nema drugih podataka.

Cveti Marka Viktor, ro en 7. I 1926. u Crikvenici, borac 2. bataljona M. Gubec, poginuo 9. VI 1943. godine kod Gomirja — Ogulin.

•Cvitkovi F. Stjepan, ro en 1921. godine u s. Zamost — Delnice, komesar ete, poginuo 1944. godine.

- Candri Juraja Juraj, ro en 1907. u s. Drivenik, borac u bataljonu M. Gubec, poginuo 1942. godine kod s. Drivenik.*
- Can arevi Bartol, ro en u s. Bijela Dubrava, Br ko, vodnik 2. ete 4. bataljona, utopio se kod Lovinca 15. XI 1944, nije prona en.*
- eglo Josip, ro en 1924. u Pazinu — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 25. IV 1945. kod Željeznih vrata kod Klane, sahranjen kod Željeznih vrata.*
- Ceperi N. Stanko, ro en 1921. godine u s. Jurandvor — otok Krk, borac brigade, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina.*
- Cerneka Ivan, ro en 1906, Portole — Pula — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 25. II 1945. godine kod Crne Vlasti, sahranjen na položaju.*
- Cop Josip, ro en 1926. u abru, borac 2. bataljona, poginuo 10. III 1944. kod s. Zlobin, sahranjen kod Zlobina.*
- Cor Sreko, ro en 21. XI 1921. godine u Bribiru, pomo nik komandira ete, poginuo 17. X 1944. godine u Skradu, sahranjen u Skradu.*
- cop Rudolf Jerko, ro en 1905. godine u s. Tršće — abar, borac 2. ete 2. bataljona brigade, poginuo 1943.*
- Cop Josipa Josip, ro en 1926. godine u s. Smre je — abar, vodnik u 1. bataljonu brigade, poginuo 20. X 1944. godine.*
- Cu i M. Ciril, borac 14. brigade, poginuo 1942. godine/1943, nema drugih podataka.*
- Ciković Josip, ro en 1919. Kastav, borac 2. bataljona, poginuo 7. IV 1944. godine, Vrh Kapele, sahranjen na položaju.*
- Debeli Sime, ro en 1921. u s. Barbat, otok Rab, borac 1. bataljona, poginuo 26. IV 1944, Ivankuša kod Brinja, sahranjen na položaju.*
- Dela D. Dragutin, ro en 1923. u s. Lokvice — Delnice, borac 2. bataljona, poginuo oktobra 1944. godine kod Vrbovskog.*
- Dela J. Franjo, ro en 1926. godine s. Ravna Gora — Delnice, borac brigade, smrznuo se 20. II 1944. godine na maršu Drežnica — Mrkopalj.*
- Delić Stojana Šura, ro en 15. XII 1921. komandir 1. ete 2. bataljona, poginuo 26. IV 1945, Željezna vrata k. 1070, sahranjen u Željeznim vratima.*
- Deželjin Mata Ante, ro en 1910. u s. Barbat — otok Rab, borac brigade, poginuo 1944. godine.*
- Deželjin Andra Josip, ro en 1921. u s. Barbat — otok Rab, borac brigade, poginuo 1944. godine.*
- Dobri Matije Josip, ro en 1922. godine u Novom Vinodolu, obaveštajni oficir brigade, poginuo 10. IV 1945. u s. Oštarije — Ogulin, sahranjen u s. Oštarije.*
- Dobrila Josip, ro en 30. III 1927. u s. Jabošani, Pazin — Istra, borac 3. ete 1. bataljona, poginuo 17. X 1944, Skrad, sahranjen u Skradu.*

- Dolbanovi Mate*, ro en u Sv. Vincento — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 6. V 1945. kod s. Zabi e, Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabi e.
- Dokmanovi Drago*, ro en 1925, Srpske Moravice, borac 3. bataljona, smrznuo se 20. II 1944. na maršu Drežnica — Mrkopalj, sahranjen u Mrkoplju.
- Dokmanovi Šimo*, ro en 1920. u s. Vrbovsko, desetar u 1. bataljonu, poginuo kod s. Stubica 7. VIII 1944. sahranjen u s. Srpske Moravice.
- Domijan Ivana Krešimir*, ro en 18. I 1921. u Sv. Jelena — Crikvenica, borac 1. bataljona brigade, poginuo 30. I 1943. u s. Prijedor — Lika.
- Donkovac M. Anton*, ro en 1900. u s. Gusti Laz — Delnice, komandir ete brigade, poginuo oktobra 1943. godine.
- Doranka Franka Marijan*, ro en 12. IX 1923. u Novom Vinodolu, borac brigade, poginuo 1944. kod Karlovca.
- Draži Ivana Mirko*, ro en 14. VIII 1919. u s. Bribir — Crikvenica, borac 2. bataljona M. Gubec, poginuo 25. XII 1943. kod s. Po itelj — Gospi .
- Dori Juraj*, ro en 2. III 1914 u Bribiru, Crikvenica, zamjenik komandira ete u 3. bataljonu, poginuo 22. I 1944. kod s. Glava e, Oto ac, sahranjen u s. Glava e.
- Du i Petra Petar*, ro en 1912. u s. Palit — otok Rab, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Drmin Ante*, ro en 1925. na otoku Rabu, borac 1. bataljona, poginuo 31. I 1944. kod s. Lipica, Brinje, sahranjen u s. Lipica.
- Dujmovi P. Anton*, ro en 1914. u Poratu — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Crne Vlasti — Lika.
- Dumi Frana Ante*, ro en 1912. u s. Šuplja draga — otok Rab, desetar u 2. eti 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Dundara Franje Ivan*, ro en 10. X 1925. u s. Zupani i — Labin, Istra, borac 2. ete 1. bataljona brigade, poginuo 3. IX 1943. godine kod Senja.
- Duki Drago*, ro en 1912. u s. Frlani, Istra, borac 1. bataljona, poginuo 29. XI 1944. kod s. Ri ice — Lika, sahranjen na groblju u Ri ici.
- Duki Franjo*, ro en 1914. u Kastovu, kroja , 1. bataljon, poginuo 17. XII 1944. kod s. Kala — Lika, sahranjen u Li kom Osiku.
- Dvoršak Josip*, ro en 1920. godine u Brodu na Kupi, borac 3. bataljona, smrznuo se 20. II 1944. na maršu Drežnica — Mrkopalj, sahranjen u Mrkoplju.
- uri Mila Bude*, ro en 1920. Zupanjol — Brinje, komandant 1. bataljona poginuo 21 IV 1945. u s. Klana, sahranjen kod Karaule u Klani.
- Dur evi Petra Antonio*, ro en 10. IV 1914. Buje — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 1. VII 1944. u s. Stubica, sahranjen u Vrbovskom.

- Erik Bruno*, ro en 1906. godine u s. Piran, Istra, borac 2. bataljona, poginuo kod Bosiljeva 10. VIII 1944. godine, sahranjen kod Bosiljeva.
- Fabijani N. Nikola*, ro en 1923. godine u Omišlju — otok Krk, borac brigade, poginuo 1943. godine kod Karlobaga.
- Fa Ivan*, iz Fužina, Delnice, borac 14. brigade, poginuo na putu Gomirje — Ravna Gora.
- Franko A. Josip*, ro en 1919. godine u s. Klanice — Krk, borac brigade, poginuo decembra 1943. godine kod Gospića.
- Faraguna Ivan*, ro en 12. VI 1920. godine u s. Vozići — Labin — Istra, bolm'ar 4. ete 3. bataljona, poginuo 7. XII 1944. godine, Stikadni Klanac — Lika, sahranjen u s. Ristica.
- Ferderber J. Rudolf*, ro en 1909. godine u s. Donje Drage — Delnice, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Feruci Orlato*, ro en 1926. u Puli, Istra, borac, poginuo 22. X 1944. na koti Vodenjak kod Delnica, sahranjen u s. Kupjak.
- JFobac Petar*, ro en kod Pule, Istra, borac 1. bataljona, umro 4. V 1944. godine od iznemoglosti u s. Lokvice, tu je i sahranjen.
- Frančisković B. Anton*, ro en 1923. godine u s. Homer — Delnice, borac 2. brigade, poginuo maja 1943. godine kod Lukovdola.
- Frančisković A. Anton*, ro en 1923. u s. Lokve — Delnice, borac brigade, poginuo u IV ofanzivi 5. II 1943. godine kod Korenice.
- Frank Stanko*, ro en 25. IV 1923. godine, Zamet, Kastav, borac specijalne jedinice brigade, poginuo 15. XI 1944. Sv. Rok — smrznuo se, sahranjen u s. Klapari.
- Frankec Pavao*, ro en u Brdovec — Zagreb, borac 2. bataljona, poginuo 13. IV 1945. godine u s. Dubrave. Sahranjen u Donjim Dubravama.
- Franković Vladimír*, ro en u Kostreni — Sušak, borac 1. bataljona, umro 5. V 1944. godine od iznemoglosti u s. Lokvice, tu je i sahranjen.
- Friga i Mihe Ivan*, ro en 1925. godine u s. Draga — Krk, borac briske, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga.
- Frković Ivan*, ro en 29. VII 1919. godine u s. Bribir, Crikvenica, pomočnik komesara 2. ete 4. bataljona poginuo 17. XII 1944. godine u s. Bilaj — Lika, sahranjen na položaju.
- Frković A. Marijan*, ro en 1905. godine u s. Vrata — borac brigade, poginuo 1943. godine.
- Fonović Marija Anton*, ro en 1915. u s. Skitici — Labin, Istra, vodni delegat 2. ete 2. bataljona brigade, poginuo krajem 1944. godine.
- Fučak Ivan*, ro en 1912. u s. Pašać — Sušak, borac 3. bataljona poginuo 24. IV 1945. kod Željeznih vrata, k. 1070, sahranjen na položaju.
- Gašparac uro*, ro en 24. IV 1908. u Vrpolju — akovo, borac 4. bataljona, poginuo 27. VI 1944. u s. Netreti — Karlovac, sahranjen u s. Netreti.
- Gašparac J. Ivan*, ro en 1923. godine u Delnicama, borac brigade, poginuo 8. X 1943. godine između Lokava i Mrzle vodice.

- Gašparovi Jurja Žvonko*, ro en 1920. godine u s. Tribalj — Crikvenica, borac brigade, poginuo 1944. u Lici.
- Gaus Žlatko*, ro en 25. VI 1920. u Praputnjaku — Sušak, borac 2. bataljona, poginuo 15. VI 1944. godine kod s. Moila, sahranjen u s. Moila.
- Gladi Ratibor*, ro en 24. IX 1917. u s. Polje — Istra, borac 1. ete 3. bataljona, poginuo 17. XII 1944. godine kod s. Bilaj — Lika, sahranjen na položaju.
- Glumić Vuje Dušan*, ro en 10. VII 1923. godine u Perušiću — Lika, vodnik 1. bataljona, poginuo 4. IV 1945. u s. Perušić, sahranjen u s. Perušić.
- Godini Sime*, ro en 1924. godine, otok Rab, borac 2. ete 1. bataljona, poginuo 9. VIII 1944. kod Bosiljeva, sahranjen kod Bosiljeva.
- Gola Stjepan*, ro en 1927. godine u s. Grižane — Crikvenica, pomornik komesara ete u 2. bataljonu, poginuo 1. V 1945. godine, Klanac, sahranjen kod Klanice.
- Gola Andrije Stjepan*, ro en 20. X 1927. godine u s. Grižane, komesar 2. ete 4. bataljona, poginuo 7. XII 1944. u Istri.
- Golik G. Marijan*, ro en 1914. godine u s. Vrata, borac bataljona M. Gubeca, poginuo 1942. godine.
- Gostovi Milana Božo*, ro en 1920. godine u Gostovom Polju kod Brinja, kapetan, komandant 2. brigade, poginuo 7. XII 1944. u s. Stikadni Klanac — Lika, sahranjen u s. Rijeci.
- Grabar I. Josip*, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Lici, nema drugih podataka.
- Grbac Ivan*, ro en u s. Buzet, Istra, borac 2. ete 1. bataljona, umro od rana 19. VIII 1944. godine u bolnici u abru, sahranjen na bolni kom groblju.
- Grbac Josip*, ro en 2. I 1923. godine u Puli — Istra, borac 3. bataljona, poginuo 21. VI 1944. godine u s. Jadr, sahranjen u s. Jadr.
- Grbac Rikard*, ro en 1. X 1914. godine u s. Škovići, Kastav, borac 2. ete 4. bataljona, poginuo 1. VII 1944. kod Vrbovskog, sahranjen u s. Stubica.
- Grće Ivan*, borac 14. brigade, poginuo. Nema drugih podataka.
- Grdinić Miro*, borac 14. brigade, poginuo. Nema drugih podataka.
- Grgurić A. Anton*, ro en 1919. godine u s. Skrad — Delnice, borac 2. bataljona brigade, umro na položaju kod Korenice marta 1945. godine.
- Grgurević Mijo*, ro en 1915. godine u Cavtat — Dubrovnik, borac 2. bataljona, poginuo 21. IV 1945. u Klani, sahranjen u Klani kod Karaule.
- Grgurić A. Matija*, ro en 1925. godine u s. Bukov Vrh — Delnice, borac 2. bataljona 2. brigade, umro novembra 1944. godine od tifusa.
- Grlica Stjepan*, ro en 4. VIII 1925. godine u s. Vukosavljevica, Virovitica, borac 2. bataljona, poginuo 13. VI 1944. kod Drežnice, sahranjen na položaju.

Gržeti Anton, ro en 1917. u Triblju, otok Krk, borac 3. bataljona, smrnuo se 20. II 1944. godine na maršu Drežnice — Mrkopalj, sahranjen u Mrkoplju.

Gržeti N. Ivan, ro en 1922. godine u s. iži i — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine, Grobni ko polje — Sušak.

Gržeti Nikola, ro en 10. VII 1922. u s. Dobrinj — otok Krk, desetar u 2. bataljonu, poginuo 15. IX 1944. na Grobni kom polju, sahranjen na položaju.

Gržini Josip, ro en 1923. godine u s. Ro kod Pule, Istra, borac 3. ete 1. bataljona, poginuo 7. VIII 1944. kod s. Stubica, sahranjen u s. Srpske Moravice.

Grozden Andre Ivan, ro en 1. IX 1929. godine u Grgurovcu — Zlatar, Zagorje, borac 1. ete 2. bataljona poginuo 26. IV 1945, Željezna vrata, sahranjen kod Željeznih vrata.

Grubiši Ante Ivan, ro en 1926. godine u Pagu — borac 3. ete 4. bataljona, poginuo 1. 10. 1943. godine u Karlobagu.

Gršković Josip, ro en 1924. godine u s. Risika — otok Krk, borac brigade, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina.

Gržini F. Ivan, ro en 1912. u s. Kotli — Buzet, Istra, borac 1. bataljona, poginuo 20. V 1944. godine.

Hailović Bedo, ro en 1923. u s. Janja, Bijeljina, borac 2. bataljona, poginuo 10. III 1944. godine kod Zlobina, sahranjen kod Zlobina.

Horvat Mijo, ro en 1926. u Puli — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klanu, sahranjen u s. Klanu.

Hrg Jurja Ivan, ro en 25. V 1925. godine, Crni Lug, Delnice, borac 1. bataljona, poginuo 26. III 1945. godine u s. Ostrovica — Lika, sahranjen u s. Barlete.

Hrvatin Gašpar, ro en 1919. Tinjan — Istra, borac udarne grupe 2. brigade, poginuo 3. V 1944. godine u s. Tomi i, Drežnica, sahranjen na položaju.

Hrvatin Josip, ro en u s. Tinjan — Istra, borac brigade, poginuo 3. V 1944. godine kod s. Police — Lika, sahranjen kod s. Police.

Humić Ferdo, ro en 19. X 1906. godine u s. Letinac — Brinje, borac 2. bataljona, poginuo 13. IV 1945. godine u s. Donje Dubrave, sahranjen u s. Donje Dubrave — Ogulin.

Iži Petra Krsto, ro en 1917. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 3. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1945. godine.

Ilijic Ivana Petar, ro en 5. VIII 1923. godine u Prozoru — Otočac, borac 1. ete 2. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Zabiće, sahranjen u s. Zabiće.

Ivanin Anton, ro en 1906. godine u s. Lipa — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 29. XI 1944. kod s. Rijice, sahranjen na groblju u s. Rijice — Lika.

Ivanin Anton, ro en 1924. godine kod Senja, borac 1. bataljona, poginuo 22. XII 1944. godine u s. Buni, sahranjen na položaju.

Jvi Mirko, roen 1910. godine u Puli — Istra, borac prate ete 2. brigade, poginuo 7. IV 1944. godine, Vrh Kapele, sahranjen na položaju.

Stoševi Dušan, komandant bataljona 14. brigade, poginuo u Jasenknu — Ogulin. Nema drugih podataka.

Jakovac Anton, roen 1914. godine u Delnicama, borac 2. ete 2. bataljona, poginuo 29. VI 1944. u s. Lisiine kod Gomirja, sahranjen na položaju.

Jakovac Franje Branko, roen 18. VI 1920. godine u s. Lokve, Delnice, borac 4. bataljona, poginuo 1. VII 1944. godine u s. Stubica, sahranjen u Vrbovskom.

Jakovac M. Dragutin, roen 1916. godine u s. Gorešti — Delnice, borac brigade, poginuo 1944. godine.

Jakovac M. Dragutin, roen 1915. godine u s. Kupa, Delnice, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Jakovac Grga, roen 22. VIII 1905. godine u Delnicama, borac 2. bataljona, poginuo 17. X 1944. godine u Skradu, sahranjen u Skradu.

Jakovac Slavko, roen 1906. godine u Brodu na Kupi, zamenik komandira ete u 2. bataljonu, poginuo 21. IV 1945. kod Klane, sahranjen kod Karaule u Klani.

Jaković Franje Ivan, roen 13. VII 1925. godine u Pazinu — Istra, desetar 3. ete 2. bataljona, poginuo 13. IV 1945. godine u Donjoj Dubravi, sahranjen u Donjoj Dubravi.

Jakšić Branko, roen 12. IX 1924. godine u Srpskim Moravicama, zamenik komandira ete u 2. bataljonu, poginuo 29. VI 1944. godine, Lisi ja Glavica — Bosiljevo, sahranjen na položaju.

Jakšić uro, roen 3. V 1920. godine s. Srpske Moravice, borac 2. ete 3. bataljona, poginuo 23. VIII 1944. godine kod s. Stubice, sahranjen kod s. Stubice.

Jakšić Miroslav, roen 1923. godine u Supetu, otok Bra, borac 2. bataljona, poginuo 17. IV 1944. kod Stani Drage, Brinje, sahranjen kod Stani Drage.

Janeš A. Marijan, roen 1921. godine u s. Ravna Gora — Delnice, borac 4. bataljona, poginuo 1943. godine kod s. Mrzle Vodice.

Jardas Ivana Ivan, roen 19. V 1918. godine, Kastav, borac 4. bataljona, poginuo 1. VII 1944. godine s. Stubica, sahranjen u Vrbovskom.

Jederlini N. Nikola, roen 1920. godine u Omišlju — otok Krk, borac brigade, poginuo 1943. godine kod Karlobaga.

Jerbi I. Nikola, roen 1922. godine u s. Mrkopalj — Delnice, borac brigade, poginuo februara 1944. godine kod s. Škali — Brinje.

Jerbi I. Vladimir, roen 1920. godine u s. Mrkopalj — Delnice, borac brigade, poginuo 1942. godine.

Jerinović Stjepan, roen u s. Drivenik — Sušak, mitraljezac 2. ete 4. bataljona, poginuo 2. V 1944. godine kod s. Zrni a, sahranjen kod s. Zrni a — Drežnica.

- Jerkovi Nikola Drago*, ro en u s. Jablanac — Senj, politički delegat 4. bataljona, poginuo 15. III 1945. godine, Srednja Gora — Lika, sahranjen u Srednjoj Gori.
- Josipovi Luka*, ro en 1923. godine u s. Bešići — Žepče, borac 2. ete 4. bataljona, poginuo 17. XI 1944. godine kod Bilaja — Luka, sahranjen na položaju.
- Jugovac Viktor*, borac 3. ete 3. bataljona, poginuo 23. VIII 1944. godine u s. Gorenci, sahranjen na položaju.
- Juras M. Branko*, ro en 1924. godine u s. Bajinci, otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine u Karlobagu.
- Juras M. Milivoje*, ro en 1926. godine u s. Bajinci, otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine u Karlobagu.
- Juri Dželđo*, ro en 14. IV 1924. godine u Sv. Martin, Pula — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 15. XI 1944. kod s. Lovinac, utopio se.
- Juri Franjo*, ro en 1925. godine u s. Bribir, Crikvenica, borac 1. bataljona, poginuo 15. IV 1944. godine kod Tuževiće — Brinje, sahranjen na položaju.
- Juri Milan*, ro en 1922. godine u s. Ledenice, borac 1. bataljona, poginuo 18. IV 1944. godine u Ivankuši kod Brinja, sahranjen na položaju.
- Juri Stjepana Stjepan*, ro en 1922. godine u s. Tribalj — Crikvenica, borac brigade, poginuo 1943. godine kod Crne Vlastiti — Lika.
- Jurešić Josipa Josip*, ro en 1911. u s. Kampor — otok Rab, vodnik u brigadi, poginuo 1945. godine.
- Jurić S. Adam*, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Lici.
- Jurić K. Petar*, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Jasečku — Ogulin.
- Jurinić Šime*, ro en 1925. godine u Crikvenici, mlađi vodnik u 2. brigadi, poginuo 22. X 1944. godine kod kote Vodenjak, Delnice, sahranjen u Kupjaku.
- Jurić Petra Pavrao*, ro en 16. VII 1912. godine u s. Ledenice, Novi Vinodol, borac 2. bataljona M. Gubec, poginuo 1943. godine kod Gomirja — Ogulin.
- Jurković J. Josip*, ro en 1914. godine u s. Moravica Sela — Delnice, borac brigade, poginuo jula 1943. godine.
- Justinić J. Ivan*, ro en 1920. godine u s. Kras — otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine u Karlobagu.
- Justinić Jure Anton*, ro en 1920. godine u Krasu, otok Krk, borac, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga, sahranjen kod Karlobaga.
- Justinić Ivana Ivan*, ro en 1913. godine u Omišlju — otok Krk, borac, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga, sahranjen kod Karlobaga.
- Kajfeš S. Vladimir*, ro en 1920. godine u s. Lokve — Delnice, borac 2. bataljona, poginuo marta 1945. godine kod Korenica.
- Kalačić Josipa Ivan*, ro en 1913. u s. Bribir — Crikvenica, borac 2. bataljona M. Gubec, poginuo 4. IX 1943. godine kod s. Krasno — Lika.

- Kanjuh Eugen*, ro en 16. X 1924. u s. Petrovci — Vukovac, vodnik 2. ete 2. bataljona, poginuo 25. II 1945. godine, u Crnoj Vlasti — Lika, sahranjen na položaju.
- Kastelac Franje Franjo*, ro en 1. V 1917. godine u Prozoru — Otočac, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine kod Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabiće.
- Kaštelji Ivana Vido*, ro en 27. VI 1925. godine, Piran — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 1. VII 1944. godine kod s. Stubica, sahranjen u Vrbovskom.
- Katni Augustina Augustin*, ro en 2. XI 1923. godine u s. Kostrena, Sušak, borac brigade, poginuo 28. X 1943. godine kod Ogulina.
- Kaveti Julio*, ro en 28. I 1925. godine u s. Vrbovsko, politkomesar ete u 2. bataljonu, poginuo 15. XI 1944. na Grobni kom polju, sahranjen kod Kikovice — aerodrom.
- Kaštelan Josipa Josip*, ro en 1924. godine u s. Barbat — otok Rab, borac 3. ete 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Kaštelan Ivana Žarko*, ro en 1924. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 3. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Kaubari J. Riko*, ro en 1910. godine u s. Vrata — Delnice, borac bataljona M. Gubec, poginuo 1942. godine.
- Kezele J. Josipa*, ro ena 1925. godine u Delnicama, borac 3. ete 3. bataljona brigade, umrla 28. VI 1944. godine u bolnici od rana.
- Kezele Pepica*, ro ena 19. VI 1926. godine u Delnicama, borac brigade, poginula — umrla 18. VI 1944. godine od rana u borbi na Vrhu Kapele u bolnici, sahranjena na bolni kom groblju.
- Kirasi Ivana Milan*, ro en 1911. u s. Modruš — Ogulin, borac 2. bataljona, poginuo 23. IV 1945. godine kod Željeznih vrata k. 1070, sahranjen na položaju.
- Klap i Josipa An elo*, ro en 11. III 1926. godine u s. Nedešina — Labin, Istra, borac 1. bataljona brigade, poginuo u drugoj polovici 1944. godine.
- Klari Marije Josip*, ro en 28. I. 1907. godine u s. Marija Troš — Delnice, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 5. III 1945. godine u s. Krbabica, sahranjen u Krbabici.
- Klepac Mirka Ivan*, ro en 1905. godine u s. Gerovo, borac 2. ete¹ 2. bataljona brigade, umro 15. XI 1943. godine.
- Klobuar A. Ivan*, ro en 1919. godine u s. Lokvice — Delnice, borac brigade, poginuo 1945. godine.
- Klobuar Stanko*, ro en u s. Rado je kod Broda na Kupi, borac 2. ete 3. bataljona, umro od rana u bolnici, sahranjen u s. Brod Moravice.
- Knari Milica*, ro ena 1924. godine u s Vrbovine — Otočac, borac 2. bataljona, poginula 4. V 1945. godine u s. Susa, sahranjena u s. Susa.
- Knez Ivana Ivan*, ro en 1921. godine u s. Drivenik — Crikvenica, borac 2. bataljona M. Gubec brigade, poginuo 5. III 1944. godine kod Plaše.

- Knez Petar*, ro en 17. VII 1908. godine u s. Portale — Pula — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 11. 10. 1944. godine Novigrad — Karlovac, sahranjen u Novigradu.
- Kneževi Juraj*, ro en 5. XI 1902. godine u Gra acu, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 25. II 1945. godine u Crnoj Vlasti, sahranjen na položaju.
- Kneži Ivana Ivan*, ro en 1923. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Kneži Joakim*, ro en 6. X 1906. godine u Piranu — Istra, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 25. II 1945. godine u Crnoj Vlasti, sahranjen na položaju.
- Kordić Anton Ante*, ro en 1921. godine u s. Barbat — otok Rab, borac u 2. bataljonu brigade, poginuo 1944. godine.
- Korenči Anton*, ro en 1914. godine u s. Koreni Dol, borac udarne grupe 2. brigade, poginuo 23. V 1944. godine u s. Vukeli — Drežnica, sahranjen na položaju.
- Koreti Julije*, ro en 29. I 1925. godine u Vrbovskom, komandir ete u 2. bataljonu, poginuo 15. IX 1944. godine na Grobni kom polju, sahranjen na položaju.
- Kos Matije Ivan*, ro en 5. III 1923. godine u s. Lumber — Labin, Istra, mitraljezac ete 2. bataljona, poginuo 5. III 1945. godine u s. Kravica — Lika, sahranjen na položaju.
- Kosanović Dragan*, ro en 1923. godine u s. Jasenak — Ogulin, borac 1. bataljona, poginuo 2. III 1944. godine kod s. Luke — Brinje, sahranjen kod s. Luke.
- Košić Ivan*, ro en 28. I 1925. godine na otoku Krk, borac, poginuo 14. XII 1943. godine kod s. Ljubica Most, — Gospić, sahranjen u s. Sitnik.
- Kosovac Petar*, ro en 1918. godine u s. Lonari — Brinje, komandir ete u 1. bataljonu, poginuo 25. I 1944. godine kod s. Mali Glibodol, Otočac, sahranjen na položaju.
- Kostić S. Anton*, ro en 1909. godine u s. Belo Selo — Delnice, bolničar 2. ete 2. bataljona brigade, poginuo 1943. godine u Drežnici.
- Kostolac Franjo*, ro en 1. V 1917. godine u Prozoru — Otočac, borac 2. bataljona, poginuo 17. IV 1945. godine, kota Oštara kod Lokava, sahranjen u Lokvama — Delnice.
- Kovač M. Stjepan*, ro en 1924. godine u s. Crni Lug, borac brigade, poginuo 1944. godine kod s. Rijice — Lika.
- Kovačević Miloš*, ro en 1908. godine u Kninu, borac 2. bataljona, poginuo 4. V 1945. godine u s. Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Susa.
- Kovačević Ratimir*, ro en 19. IV 1912. godine u Sušaku, vodnik, poginuo 14. XII 1943. godine kod Ljubić mosta, Lika, sahranjen u s. Sitnik.
- Kovačević Smail*, ro en 1923. godine u Peograd — Kordun, borac 1. bataljona, poginuo 4. V 1945. godine u s. Zabiće, sahranjen u s. Zabiće.
- Kovačević Smilja*, ro ena 5. VIII 1927. godine u Peogradu, borac 1. bataljona, poginula 5. V 1945. godine kod s. Zabiće — Ilirska Bistrica, sahranjena u s. Zabiće.

- Kovačević Stevo*, rođen 1922. godine, Donji Lapac, Lika, borac 1. bataljona, poginuo 24. IV 1945. godine kod Željeznih vrata, k. 1070, sahranjen na položaju.
- Košuljandi Tome Josip*, rođen 1922. godine u s. Sv. Jelena, Crikvenica, borac 1. ete 4. bataljona brigade, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga.
- Krajcar Anton*, rođen 1910. godine u s. Bolunj kod Pule — Istra, borac 1. ete 1. bataljona, poginuo 17. X 1944. godine kod Skrada, sahranjen kod Skrada.
- Kraljić Milan*, rođen 25. V 1927. godine u Otočcu, borac 2. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u Klani, sahranjen u Klani kod Karaule.
- Kraljić Petar*, rođen 2. II 1923. godine u Sv. Ivanu, otok Krk, borac, poginuo 14. XII 1943. godine kod Ljubića mosta, Gospic, sahranjen kod s. Sitnik.
- Kraman Josip*, rođen 1926. godine u s. Barban — Pula, Istra, borac 1. bataljona, poginuo 15. IV 1944. godine kod s. Tuževi, sahranjen na položaju.
- Kramestar Josip*, rođen 1. X 1914. godine u s. Buje — Istra, borac, poginuo 17. VI 1944. godine kod Gomirja, Ogulin, sahranjen kod Gomirja.
- Kranjec Stipe*, rođen 1. VIII 1923. godine u s. Medak — Lika, borac 1. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine kod s. Zabiće, sahranjen u s. Zabiće.
- Kranjec Sjepan*, rođen 1903. godine u s. Kompolje — Otočac, borac 1. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Zabiće — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabiće.
- Krbavac Viktor*, rođen 1922. godine u s. Rača — Pula, Istra, borac 2. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klanu, sahranjen na položaju kod k. 506.
- Krišković Anton*, rođen 16. X 1925. godine u Novom Vinodolu, desetar 4. bataljona, poginuo — utopio se u r. Kupi kod Novigrada — Karlovac.
- Krišković Mate Andrija*, rođen 12. IX 1921. godine u Novom Vinodolu, desetar 2. ete 2. bataljona brigade, poginuo 1943. godine kod Bakarca.
- Križi Jure*, borac 1. ete 4. bataljona, poginuo 17. XII 1944. godine kod Bilaja — sahranjen na položaju.
- Krstač Ivan*, rodom iz Raba, borac 14. brigade, smrznuo se na maršu Drežnica — Mrkopalj 20. II 1944.
- Krstač Ivan*, rođen 1913. godine na otoku Rabu, borac prateće brigade, smrznuo se na maršu Drežnica — Mrkopalj, 20. II 1944. godine, sahranjen u Mrkoplju.
- Krt Petra Anton*, rođen 1925. godine u Sv. Ivanu — Pula, Istra, vodnik 2. bataljona, poginuo 17. IV 1945. godine, kota Oštrelj — Lokve, sahranjen u s. Lokve — Delnice.
- Krušljić Bogoslava Anton*, rođen 1916. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 1. ete 2. bataljona brigade, poginuo juna 1943. godine kod Bribira.

Kršulj Franje Josip, roen 1913. godine u s. Selce — Crikvenica, mitraljezac 4. bataljona, poginuo 1. okotobra 1943. godine kod Karlobaga.

Kružić Vladimir, roen 1923. godine u s. Crni Lug, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Korenice — Lika.

Kučar Dragutin, roen 10. X 1917. godine u Varaždinu, borac 1. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine kod s. Zabiće, Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabiće.

Kukuljan Antona Franjo, roen 2. V 1901. godine, Donje Jelenje, Sušak, borac — kuhar, poginuo 26. VII 1944. kod Bosiljeva, sahranjen u Bosiljevu.

Kumin Josipa Stanko, roen 13. II 1925. godine u Pazinu — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 1. VII 1944. godine u s. Stubica, sahranjen u Vrbovskom.

Kunstović Josip, roen 1. II 1908. godine u Sušaku, borac — krojač, 2. bataljona, poginuo 12. II 1945. godine u s. Kozjan — Lika, sahranjen u s. Kozjan.

Kurilić Luke Ante, roen 1914. godine na Pagu, borac 2. ete 2. bataljona brigade, smrznuo se 13. XII 1943. godine kod s. Poitelj — Gospić.

Lambaša Milan, iz s. avle ili Černika — Sušak, borac 14. brigade, poginuo u Lukovdolu, Severin na Kupi.

Lamot Milan, roen 24. XI 1923. godine u s. Ježevac, Bednja — Ivanec, borac 2. ete 4. bataljona, poginuo 17. XII 1944. godine kod Bilaja — Lika, sahranjen na položaju.

Lanca Mario, roen 18. VII 1909. godine u Labinu — Istra, borac 3. bataljona, poginuo 25. VIII 1944. godine u s. Prisika — Vrbovsko, sahranjen u Srpskim Moravicomama.

Lautar Davorin, roen u s. Trša — Lazi, abar, borac 14. brigade, poginuo kod Brinja.

Lautar Petra Josip, roen 27. VI 1919. godine u s. Kraljev Vrh, abar, borac brigade, poginuo 15. VI 1943. godine.

Legović Ivana Slavko, roen 16. VIII 1919. godine u Puli — Istra, borac 3. bataljona, poginuo 30. VI 1944. godine kod Bosiljeva, sahranjen na položaju.

Lenac Ivan, borac 14. brigade — komandant, poginuo na Praportu kod Delnicu.

Lerb Augustin, roen 17. VII 1922. godine u Sušaku, borac 2. ete 2. bataljona, poginuo 13. VII 1944. godine u s. Bjelsko — Drežnica, sahranjen na položaju.

Lesica Ivana Anton, roen 1924. godine u s. Omišalj — otok Krk, borac, poginuo 1. X 1943. godine u Karlobagu, sahranjen u Karlobagu.

Letić Ivan, roen 25. X 1907. godine u s. Radeti, Brinje, borac 2. ete 1. bataljona, poginuo 30. IV 1945. u s. Dujmani kod Klane, sahranjen u s. Dujmani.

Levar N. Gabro, roen 1921. godine u s. Slavica, Delnice, borac ete za vezu brigade, poginuo 1944. godine.

- Lili Mato*, ro en 1919. godine u s. Jelenje — Sušak, zamjenik komandira ete u 2. bataljonu, poginuo 2. V 1945. godine u s. Zabi e kod Ilirske Bistrice, sahranjen kod s. Zabi e.
- Linardi I. Dušan*, ro en 1925. godine u s. Gabonjin — otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1944. godine u Karlobagu.
- Linardi I. Ivan*, ro en 1923. godine u s. Gabonjin — otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine u Karlobagu.
- Linie Josip*, ro en 8. XII 1914. godine u s. Grobnik — Sušak, borac 2. bataljona, poginuo 14. VII 1944. godine u s. Gorenci, sahranjen u s. Srpske Moravice.
- Lipovac Antuna Fanika*, ro ena 1923. godine u s. Trš e — abar, borac brigade, poginula 1943. godine.
- Lisac J. Juro*, ro en 1911. godine, Delnice, borac 2. bataljona brigade, poginuo juna 1943. godine kod Gornje Dubrave — Ogulin.
- Loli Ljubo*, ro en 29. XI 1923. godine u Punatu-otok Krk, borac 2. bataljona, poginuo 17. VI 1944. godine kod Gomirja, sahranjen u s. Kosanovi i.
- Lon ar Boško*, ro en 1925. u s. Skali — Brinje, politkomesar ete u 2. bataljonu, poginuo 7. IV 1944. na Vrhu Kapele, sahranjen na položaju.
- Lon ar Nikolaj*, ro en 15. VII 1920. godine u s. Skali — Brinje, kapetan — komandant 4. bataljona, poginuo 17. XII 1944. godine u s. Bilaj, Lika, sahranjen na položaju.
- Lon ar Aleksandar*, ro en 1925. godine u s. Selce — Crikvenica, borac brigade, umro na maršu Drežnica — Mrkopalj 20. II 1944. godine.
- Lon ar Č Gjoko*, ro en 1926. godine u s. Skali kod Brinja, borac 3. ete 1. bataljona, poginuo 9. VIII 1944. godine kod Bosiljeva, sahranjen kod s. Zdihovo.
- Lon ar Č Ivana Lucijan*, ro en 9. I 1917. godine u s. Selce — Crikvenica, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine kod Brinjskog klanca.
- Lugri Marijo*, ro en 1925. godine u s. Tinjan — Istra, borac 1. ete 2. bataljona, poginuo 5. VIII 1944. u s. Stubica, sahranjen kod s. Stubica.
- Lukari Marijan*, ro en 1928. godine u s. Jelenje, Sušak, borac 2. bataljona, poginuo 25. I 1944. godine kod Brinja, sahranjen na položaju.
- Luli Vinko*, ro en 9. V 1922. godine u s. Ma arevo — Novi Marof, borac 4. bataljona, poginuo 17. XII 1924. godine kod Bilaja — Lika, sahranjen na položaju.
- Maakanja Tomislav*, ro en 1925. godine u Glini, politi ki delegat u 1. bataljonu, poginuo 24. VIII 1944. godine u s. Jadro, sahranjen u Jadr u.
- Ma kovi Anton*, ro en 1914. godine u Aleksandrovu — otok Krk, borac 2. bataljona, poginuo 29. XI 1944. godine u s. Stikada — Gra ac, sahranjen u Sv. Roku.

- Majeri Aleksandar*, roen 3. II 1914. godine u s. Podrinci, borac, poginuo 17. V 1944. godine kod Škali a, Brinje, sahranjen kod Škali a.
- Majeti Tomo*, roen 1906. godine u s. Sivac — Otoac, borac 3. bataljona, poginuo 30. IV 1945. godine kod Klane, sahranjen kod Klane.
- Majnart Slavko*, roen 1922. godine u s. Ravna Gora, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Maki Anton*, roen 23. IV 1906. godine u s. Orlići, Buje, borac 2. ete 2. bataljona, poginuo 17. X 1944. godine u Skradu, sahranjen kod Skrada.
- Mahnar Jakov*, roen 1. V 1921. godine u Crnom Lugu — Delnice, borac 3. bataljona, poginuo 24. X 1944. godine u s. Jablan, sahranjen u Ravnoj Gori.
- Mahnar Matija*, roen 1920. godine u s. Crni Lug, borac brigade, poginuo 1944. godine kod 2ute Lokve, Brinje.
- Mahnar Valentina Ernest*, roen 1924. godine u s. Ferbežari — abar, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Mamula Dušan*, roen 21. XI 1920. godine u Ogulinu, vodnik u 3. bataljonu, poginuo 15. IV 1944. godine kod Ivankuše — Brinje.
- Mance Božo*, roen 15. XII 1913. godine u Fužinama — Delnice, borac 1. bataljona, poginuo 29. VI 1944. u s. Lisi ja Glavica — Vrbovsko, sahranjen na položaju.
- Mance Juraj*, roen 1924. godine u Ogulinu, obaveštajni oficir 2. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine kod Klane, sahranjen kod Karaule u Klani.
- Mance J. Juraj*, roen 1919. godine u s. Stari Laz — Delnice, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Mandeki Jakov*, roen 1912. godine u Jablancu, Senj st. vodnik, komandir ete u 2. bataljonu, poginuo 13. IV 1945. u s. Donje Dubrave, sahranjen u s. Donje Dubrave.
- Maras Martin*, roen 31. X 1910. godine u s. Vrsar—Istra, borac, umro 19. II 1944. godine na maršu Drežnica — Mrkopalj, sahranjen u s. Mrkopalj.
- Maras Marijan*, roen u Li u — Sušak, borac 14. brigade, poginuo. Nema drugih podataka.
- Maravi Drago*, roen 1925. godine u s. Maravi — Drežnica, borac 3. bataljona, smrznuo se na maršu u s. Drežnica—Mrkopalj, 20. II 1944. godine, sahranjen u s. Mrkopalj.
- Marci A. Nikola*, roen 1921. godine u Omišlju — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Hreljina.
- Marci Andra Stevo*, roen 1925. godine u s. Visoje, Medveja, Opatija, borac 3. bataljona brigade, poginuo decembra 1944. godine.
- Marec Franjo*, roen 1909. godine kod Pazina, Istra, borac 2. bataljona, poginuo 19. IV 1944. godine kod s. Crna Draga — Brinje, sahranjen kod Crne Drage.
- Margan Antona Ivan*, roen 24. I 1916. godine u Sušaku, borac 3. bataljona, poginuo 7. IV 1944. godine u borbi za Vrh Kapele, sahranjen na Vrhu Kapele.

- Marijan Josipa Franjo*, ro en 1924. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1945. godine.
- Mari Alojz*, ro en 1927. godine u Oto cu — Lika, borac 1. ete 1. bataljona, poginuo 7. VIII 1944. godine kod s. Stubica, sahranjen u s. Srpske Moravice.
- Marković Josip*, ro en 1908. godine u Kompolju — Oto ac, borac 2. bataljona, poginuo 2. V 1945. godine, kota Pliš kod s. Zabi e, sahranjen u s. Zabi e.
- Marković Petra Josip*, ro en 1927. godine u s. Pleš e — abar, borac brigade, poginuo novembra 1944. godine.
- Martin i F. Anton*, ro en 1921. godine u s. Risika — otok Krk, borac brigade, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina.
- Matahlija Martina Mate*, ro en 1918. godine u s. Lopar — otok Rab, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Matahlija Petra Petar*, ro en 1913. godine u s. Lopar — otok Rab, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Mataia Italo*, ro en u Istri, borac 2. ete 1. bataljona, umro od rana 13. VIII 1944. godine u bolnici u Kuželju, sahranjen u s. Srpske Moravice.
- Matešić Petar*, ro en 1928. godine u Kraljevici, borac 1. bataljona poginuo 3. II 1944. godine u s. Lipica — Brinje, sahranjen u s. Lipica.
- Matić Martina Mate*, ro en 1916. godine u s. Tribalj — Crikvenica, borac 1. ete 4. bataljona brigade, poginuo 10. I 1945. godine u Lici.
- Matija A. Albert*, ro en 1922. godine u s. Tuk — Delnice, polit-komesar 2. ete 2. bataljona, poginuo januara 1943. godine u IV ofanzivi na Prijeboju.
- Matijević Nikola*, ro en 22. IV 1920. godine u s. Jablanac — Senj, pomočnik komesara 1. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klana, sahranjen u Klani.
- Matočević Martin*, ro en 1924. godine u s. Matoševac — Vrsar — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 29. XI 1944. godine kod s. Ri ica, sahranjen na groblju u Ri ici.
- Matuša Ivan*, ro en u s. Banjol — Istra, borac 1. bataljona, umro 20. V 1944. godine u bolnici kod abra, sahranjen na groblju bolnice.
- Matušan Ivana Ivan*, ro en 1924. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Mavrinac Josipa Juraj*, ro en 1922. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 4. bataljona brigade, poginuo 4. II 1944. godine u Drežnici.
- Mazurani Vinka Josip*, ro en 1914. godine u Novom Vinodolu, bolni ar 2. bataljona brigade, nestao 1944. godine.
- Medani Milan*, ro en 1910. godine u s. Bilaj — Gospic, borac 3. bataljona, poginuo 24. IV 1945. godine kod Željeznih vrata, k. 1070, sahranjen kod Željeznih vrata.
- Medić Lazo*, ro en 1898. godine u Donjem Lapcu — Lika borac 3. bataljona, poginuo 4. V 1945. godine u s. Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Susa.

- Meduli Nikola*, roen 1920. godine u s. Bilaj — Gospi, borac 3. bataljona, poginuo 24. IV 1945. godine kod Željeznih vrata — Klanac, sahranjen na položaju.
- Merijali Anton*, roen 1912. godine u Puli — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 15. XI 1944. godine kod s. Radu — Lika, sahranjen na položaju.
- Mesigilo Anton*, roen 1912. godine u Piranu — Istra, borac 1. bataljona, smrtnuo se 15. XI 1944. godine kod s. Radu, sahranjen u s. Ploče — Lika.
- Mihaljevi Joso*, roen 1909. godine u s. Brlog — Otočac, borac 3. bataljona, poginuo 30. IV 1945. godine kod Željeznih vrata kod Klane, sahranjen kod Željeznih vrata.
- Mihelj M. Anton*, roen 1927. godine u s. Lokve — Delnice, borac brigade, poginuo 5. VI 1944. godine kod s. Duga Resa — Karlovac.
- Mihelj I. Ivan*, roen 1912. godine u s. Tihovo — Delnice, borac brigade, poginuo 1943. godine.
- Mihelj Tome Josip*, roen 1. XI 1918. godine u s. Crni Laz, abar, borac 2. bataljona brigade, poginuo 10. IX 1943. godine kod Senja.
- Mikan Milica*, roen 5. VII 1920. godine u s. Veljun — Kordun, borac 1. ete 1. bataljona, poginula 30. IV 1945. godine u s. Dujmani kod Klane, sahranjena u s. Dujmani.
- Miki Dušan*, roen 1919. godine u s. Medak — Lika, borac 3. bataljona, poginuo 23. IV 1945. godine kod Željeznih vrata k. 1070, sahranjen na položaju.
- Miki Petar*, roen 1911. godine u s. Medak — Lika, borac 1. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klanac, sahranjen u s. Klanac.
- Mikuli Andra Mladen*, roen 28. XII 1923. godine u s. Krasica — Sušak, komandir mitraljeske ete 2. bataljona, poginuo 4. III 1945. godine u Kravici, sahranjen u Kravici.
- Mileta Josip*, roen 1913. godine u Puli — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 6. V 1945. godine u s. Zabiće, Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabiće.
- Mileti Ivan*, roen 23. V 1923. godine Golja Polje, borac 3. ete 3. bataljona, poginuo 17. XII 1944. godine kod Bilaja — Lika, sahranjen na položaju.
- Mileti Josipa Josip*, roen 1914. godine u s. Mali Golji — Labin, Istra, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine kod s. Debelo Brdo — Lika.
- Mileti Tomo*, roen 8. VIII 1921. godine u Labinu — Istra, bolničar 2. ete 3. bataljona, poginuo 29. XI 1944. godine kod s. Ričice — Lika, sahranjen kod s. Ričice.
- Milošević I. Dragan*, roen 1921. godine u s. Li — Sušak, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine kod s. Udbina — Lika.
- Milošević I. Ivan*, roen 1920. godine u s. Li — Sušak, borac bataljona M. Gubec, poginuo 1942. godine kod Mrkoplja.

Mikni Nikole Mirko, ro en 1924. godine u s. Barbat — otok Rab, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Miševi Momilo, borac 1. ete 1. bataljona, umro do rana 5. VIII 1944. u bolnici kod abra, sahranjen na bolni kom groblju.

Mišler Milan, ro en 1913. godine u Omišlju — otok Krk, borac 1. bataljona, poginuo 25. I 1944. godine na Kapeli, sahranjen na Vrhu Kapele, s. Razvala.

Morušan Ivana Josip, ro en 24. II 1924. godine u s. Zminj — Istra, vodnik 3. ete 2. bataljona, poginuo 5.V 1945. godine u s. Susa, Hrvatska Bistrica, sahranjen u s. Zabiće.

Mofardin Šima Ivan, ro en 23. VIII 1925. godine u s. Tinjan — Istra, borac 3. bataljona, poginuo 7. IV 1944. godine na Vrhu Kapele, sahranjen na Vrhu Kapele.

Mohori Martina Anton, ro en 1910. godine u s. Veliki Turni — Labin — Istra, borac 3. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Mohoriš Bartol, ro en 25. VII 1925. godine u s. avle — Sušak, politkomesar mitralj. ete 2. bataljona, poginuo 5. III 1945. godine u Krbavici — Lika, sahranjen u Krbavici.

Mohorovi Ivana Ivan, ro en 1918. godine u s. Krcuž — Buzet — Istra, borac 4. bataljona brigade, poginuo 25. IV 1945. godine.

Motika Josip, ro en 1921. godine u s. Zminj — Istra, borac 3. bataljona, poginuo 25. II 1945. godine kod s. Crna Vlast — Lika, sahranjen u Turjanskom polju.

Mrakov i M. Anton, ro en 1913. godine u s. Vrh — otok Krk, borac brigade, poginuo decembra 1943. godine kod s. Medak — Lika.

Mrakov i I. Ivan, ro en 1923. godine u s. Korni — otok Krk, borac brigade, poginuo decembra 1943. godine kod Gospića.

Mrakov i M. Josip, ro en 1923. godine u s. Vrh — otok Krk, borac brigade, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina — Sušak.

Mrakov i Mate, ro en 1910. godine u Aleksandrovu, otok Krk, borac 1. bataljona, poginuo 10. IV 1944. godine u s. Ivankuša kod Brinja, sahranjen na položaju.

Mrakov i Anton, ro en u s. Punat — otok Krk, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 26. XI 1944. godine u s. Ristica — Lika, sahranjen u Sv. Roku.

Mrzljak Srečko, ro en 1921. godine u Sušaku, potporunik, pomoćnik komesara 2. ete 2. bataljona, poginuo 4. III 1945. godine u s. Vujnova Glava — Lika, sahranjen u s. Krbavica.

Mudrov i Nikola, ro en 1924. godine u s. Štović — Otočac, borac 1. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Zabiće — Hrvatska Bistrica, sahranjen u s. Zabiće.

Mudrovi Mate, ro en 1908. godine u s. Poljica — Otočac, borac 1. bataljona, poginuo 30. IV 1945. godine u s. Željezna vrata kod Klane, sahranjen kod Željeznih vrata.

Muževi Marijan, ro en 1922. godine u s. Grižane — Crikvenica, borac 1. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klana, sahranjen u s. Klana.

- Nadali* Šati I. Ivan, ro en 1918. godine u s. Mundanije — otok Rab, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Nagli* A. Ferdinand, ro en 1924. godine u s. Gornji Šanj — Delnice, komandir ete, poginuo 1945. godine.
- Nagli* Dragutina Ljubo, ro en 1923. godine u s. Gerovo — abar, borac 2. bataljona brigade, poginuo 19. XII 1944. godine.
- Nagli* M. Marko, ro en 1925. godine u s. Podgora, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Nagli* Tomo, ro en 1923. godine u s. Brod Moravice, borac 2. bataljona, poginuo 6. V 1944. godine kod s. Radoj i — Srpske Moravice, sahranjen u s. Radoj i.
- Nagli* Vladimir, ro en 25. VI 1918. godine u s. Prezid — abar, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 31. I 1945. godine kod s. Trnovac, sahranjen u Trnovcu — Lika.
- Nagli* Ivana Vladimira, ro en 1912. godine u s. Prezid — abar, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Nikolić* A. Slavko, ro en 1925. godine u s. Vrh — otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga.
- Nišler* P. Ivan, ro en 1912. godine u Omišlju — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine na Kapeli — Drežnica.
- Novković* Novak, ro en 1914. godine u Vojni u — Kordun, politkomesar ete 1. bataljona, poginuo 7. IV 1944. godine na Vrhu Kapele, sahranjen na položaju.
- Ohmanović* Jakov, ro en 23. IX 1929. godine u Crnom Lugu, Delnice, borac, poginuo 14. IV 1944. godine kod s. Skali — Brinje, sahranjen kod s. Skali.
- Orešković* Josip, ro en 1920. godine u s. Dinac — Otočac, borac 3. bataljona, poginuo 1. V 1945. godine kod Klane, sahranjen kod Klane.
- Orešković* Stipe, ro en 1902. godine u s. Švici — Otočac, borac, poginuo 29. IV 1945. godine na Željeznim vratima, Ilirska Bistrica, sahranjen na položaju.
- Orlić* Antuna Anton, ro en 1919. godine u Aleksandrovu — otok Krk, borac 4. bataljona, poginuo 5. III 1945. godine Vojnove Glave — Lika, sahranjen u s. Krbavica.
- Orlić* Antona Nikola, ro en 1921. godine u s. Punat — otok Krk, borac, poginuo 8. III 1945. godine na Debelom Brdu — Lika, sahranjen na položaju.
- Ožanić* Josip, ro en 1920. godine u Brodu na Kuni, desetar u 2. bataljonu, poginuo 23. V 1944. godine u Zdihovu, sahranjen kod Zdihova.
- Ožbolt* Josipa Dragutin, ro en 1921. godine u s. Gorevski Kraj, abar, pomočnik komandira ete u 3. bataljonu brigade, poginuo 12. III 1945. godine.
- Ožbolt* Franje Filip, ro en 1925. godine u s. Prezid — abar, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Padjen* Pave, ro en u s. Ledenice, Novi Vinodol, borac, puškomitrailjezac, lan SKOJ-a, poginuo 1. XII 1944. godine u Lici — s. Raduće.

- Palj Ivan*, roen 26. I 1923. godine u s. avle — Sušak, pomočnik komesara 1. ete 2. bataljona, poginuo 23. XII 1944. godine kod s. Ljubovo — Lika, sahranjen kod s. Ljubovo.
- Palićko Viktor*, roen 1913. godine u Labinu — Istra, borac jurišnog voda brigade, poginuo 6. V 1945. godine kod s. Zabiće, sahranjen u s. Zabiće.
- Paliska Ivana Valentin*, roen 1914. godine u s. Vranići — Labin, Istra, borac 2. bataljona brigade, poginuo maja 1945. godine kod s. Zabiće.
- Paravić Ivan*, roen 1911. godine u Krasici, kuhanar u 1. bataljonu, poginuo 17. XII 1944. godine kod s. Kula — Lika, sahranjen u Li kom Osiku.
- Paravić Rafael*, roen 1914. godine u s. Škrljevo — Sušak, vodnik 2. ete 3. bataljona, ranjen 6. VIII 1944. u Vrbovskom, umro 3. IX 1944. godine u bolnici Kuželj, sahranjen na bolni kom groblju.
- Paškaš Milan*, roen 1927. godine u Perušiću — Lika, vodni delegat 1. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klana, sahranjen u Klani k. 506.
- Paškić Teodor*, roen 1926. godine u Sušaku, borac 1. ete 1. bataljona, poginuo 23. VIII 1944. godine u s. Jadr — Vrbovsko, sahranjen kod s. Jadr.
- Paškvan Željko*, roen 24. III 1923. godine u Sušaku — borac 2. bataljona, poginuo 17. VI 1944. godine kod Gomirja, sahranjen u s. Kosanovići.
- Pavaić A. Josip*, roen 1924. godine u s. Polje — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Ravne Gore — Delnice.
- Pavlić Bozo*, roen 1924. godine u s. Nova Vas — Pore — Istra, borac 2. ete 4. bataljona, poginuo 5. VIII 1944. godine kod Stubice, sahranjen kod s. Stubice, Vrbovsko.
- Pavlić Juraj*, roen 18. XII 1918. godine u Sv. Jeleni — Crikvenica, komesar mitralj. ete 2. bataljona, poginuo 13. IV 1945. godine u Donjoj Dubravi, sahranjen u Donjoj Dubravi.
- Pavlić J. Juraj*, roen 1912. godine u s. Li — Sušak, borac bataljona M. Gubec, poginuo 1942. godine kod Fužina — Delnice.
- Pavlini Vjekoslav*, roen 1924. godine u Kastvu, borac 2. bataljona, poginuo 15. IX 1944. godine na Grobni kom polju, sahranjen na položaju.
- Pearić Slavka Ivan*, roen 1924. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac u 2. bataljonu M. Gubec, poginuo 1943. godine u Drežnicama.
- Pearić A. Juraj*, roen 1918. godine u s. Vrata, borac mitralj. ete brigade, poginuo 1944. godine.
- Pende Josipa Ivan*, roen 1923. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1943. godine u Lici.
- Pende Ivan*, roen na otoku Krku, borac 2. bataljona, poginuo 1. I 1944. godine u s. Vranik — Lika, sahranjen u s. Lovinac.
- Per J. Ivan*, roen 1911. godine u Rijeci, borac brigade, poginuo 1944. godine kod s. Žuta Lokva — Brinje.

- Peri Božo Josip*, roen 15. VI 1902. godine u Splitu, borac 1. ete 2. bataljona, poginuo 13. IV 1945. godine u Donjim Dubravama, sahranjen u Donjim Dubravama.
- Peri i Jurja Nikola*, roen 1924. godine u s. Donji Zagon, Novi Vinodol, borac brigade, poginuo 1944. godine kod s. Lukovdol.
- Pernar Pavao*, roen 1904. godine u s. Rahelje — Pula, Istra, borac 3. bataljona, poginuo 23. IV 1945. godine, kod Željezna vrata, k. 1070, sahranjen na položaju.
- Peru Andre*, roen 1910. godine u Po vežici — Sušak, borac 2. bataljona, poginuo 7. II 1943. godine kod Frkaši a u Lici, sahranjen na položaju.
- Petranović Dušan*, roen 1923. godine u Delnicama, borac 2. ete 2. bataljona brigade, poginuo 1942. godine kod Delnica.
- Petrinović Ivana Mate*, roen 1922. godine u s. Drvenik, Crikvenica, borac 2. bataljona M. Gubec, poginuo 1943. godine kod Ogulina.
- Petriš N. Petar*, roen 1923. godine u Omišlju — otok Krk, borac brigade, poginuo 1943. godine kod Karlobaga.
- Petroni Marijan*, roen 10. VIII 1923. godine u Piranu — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 1. VII 1944. godine u s. Stubive, sahranjen u Vrbovskom.
- Petrović P. Addeo*, iz Podhuma — Sušak, borac 14. brigade, poginuo 1944. godine na Grobniku — Sušak.
- Petrović J. Ivan*, iz Podhuma — Sušak, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Jasenkou — Ogulin.
- Petrović Ilija*, roen 1914. u s. Srpske Moravice, major komesar 2. brigade, poginuo 24. VIII 1944. godine kod s. Gorenci, sahranjen u Srpskim Moravicama.
- Petrović Ivana Ivan*, roen 1911. godine u s. Zmilj — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 5. VIII 1944. godine kod s. Vrbovsko, sahranjen na Vukmirovom brdu.
- Petrović Risto*, roen 1908. godine u Tetovu, desetar u 2. brigadi, poginuo 2. VII 1944. godine kod s. Lisi ja Gorica — Bosiljevo, sahranjen kod Bosiljeva.
- Petrović J. Ivan*, iz Podhuma — Sušak, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Jasenkou — Ogulin.
- Petrović S. Vladimir*, iz Podhuma — Sušak, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Lici.
- Pi uljan Franjo*, roen 1919. godine u s. Banjol — otok Rab, desetar 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Pi uljan Josipa Josip*, roen 1911. godine u Mundaniji — otok Rab, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Pi uljan Franjo*, roen 1920. godine u s. Mundanja otok Rab, borac 1. bataljona, poginuo — smrznuo se 25. III 1944. godine na putu Matajia Draga — Li, sahranjen u s. Li — Delnice.
- Pilaš Karla Dragutin*, roen 1. IX 1911. godine u s. Grižane — Crikvenica, borac 3. bataljona brigade, poginuo 1943. godine.
- Pincin Antonija Petar*, roen 24. III 1902. godine u s. Gorjan, Pula, Istra, borac 4. bataljona, poginuo 26. VII 1944. godine kod Bosiljeva, sahranjen u Bosiljevu.

- Pintar Ivana Ivan*, ro en 1917. godine u s. Prezid — abar, borac brigade, poginuo 1943. godine.
- Pintar F. Vitoimir*, ro en 1921. godine u s. Crni Lug, vodnik brigade, poginuo 1943. godine kod Ledenica.
- Pipini Romana Božica*, ro ena 1912. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac u bataljonu M. Gubec, poginula 1942. godine kod Bribira.
- Pirši J. Dragutin*, ro en 1920. godine u s. Dolnji Šehovac, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Pleše Ivan*, ro en 1. II 1925. godine u Gospi u, borac 2. ete 1. bataljona, poginuo 30. IV 1945. godine u s. Dujmani — Klana, sahranjen u s. Dujmani .
- Plišić Ivana Ivan*, ro en 1921. godine u s. Drivenik — Crikvenica, borac u bataljonu M. Gubec, poginuo 1942. godine kod s. Drivenik.
- Plišić Zvonka Mate*, ro en 25. V 1926. godine u s. Drivenik — Crikvenica, polit, delegat u 4. bataljonu, poginuo 18. II 1945. godine kod s. Duman — Lika.
- Plišić Zvonko*, ro en 1927. godine u s. Tribalj — Grižane — Crikvenica, borac 4. bataljona, poginuo 28. XII 1944. godine u s. Duman — Lika, sahranjen u s. M. anak.
- Podgornik J. Vinko*, ro en 1907. godine u s. Ravna Gora — Delnice, borac brigade, poginuo 1944. godine kod s. Tuk — Delnice.
- Podesel Ivan*, ro en u Slunju — Kordun, borac 2. ete 4. bataljona, poginuo 22. IV 1944. godine u s. Zabukovac — Brinje, sahranjen kod s. Javorje.
- Poje Marka Antun*, ro en 1920. godine u s. Prezid — abar, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Poje Josip*, ro en 1905. godine u s. Osilnica — abar, borac 2. bataljona, smrznuo se na maršu s. Drežnice — Mrkopalj, sahranjen u Mrkoplju.
- Poje Miroslava Zdravko*, ro en 6. III 1923. godine u s. Tršće — abar, borac brigade, poginuo 1943. godine kod Drežnice.
- Poli M. Branko*, ro en 1923. godine u s. Benkovac — Sušak, borac 2. bataljona brigade, umro 1943. godine.
- Porša Jure*, ro en 1912. godine u Peruši u — Lika, borac 3. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klana, sahranjen u s. Klana.
- Poskoš Milan*, ro en 1927. godine u s. Kula — Peruši , delegat u 1. bataljonu, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klana, sahranjen kod s. Klana.
- Postakor Licjan*, ro en 13. XII 1924. godine u Piranu — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 1. VII 1944. godine u s. Stubica, sahranjen u Vrbovskom.
- Posti Franjo*, ro en 1908. godine u s. Bregi — Matulje, Rijeka, borac mitraljes. ete 1. bataljona, smrznuo se 15. XI 1944. godine kod s. Radu — Lika, sahranjen kod s. Ploče.
- Premuda Božo*, ro en 1919. godine u Baški, otok Krk, borac 1. bataljona, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga, sahranjen na položaju kod Karlobaga.

Premuda Mate Ivan, roen 1922. godine u s. Baška — otok Krk, borac 2. bataljona, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga, sahranjen kod Karlobaga.

Pribeti Živko, roen 1915. godine u Puli — Istra, vodnik delegat 2. ete 1. bataljona, poginuo 16. IV 1945. godine kod s. Lokve, sahranjen na položaju.

Prohar Franjo, roen 15. II 1926. godine u Fužinama — Delnice, informativni oficir 3. bataljona, poginuo 17. XI 1944. godine kod Sv. Roka, sahranjen u Lici kod s. Ploče.

Prturi Josip, roen 16. I 1924. godine u s. Novalja — otok Pag, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 25. II 1945. godine kod Crne Vlasti — Lika, sahranjen na položaju.

Pulin Beneto, roen 19. II 1920. godine u s. Pavena — Pula, Istra, borac 2. brigade, poginuo 17. X 1944. godine u Halom Selu — Skrad, sahranjen na položaju.

Puriš Ivan, roen 1923. godine u Bosanskom Brodu, borac 3. bataljona, poginuo 15. XI 1944. godine u Sv. Roku, sahranjen na položaju.

Raban Beneto, roen 1. I 1925. godine u Puli — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 4. V 1945. godine u s. Žabiće — Ilirska Bistrica.

Raban Renata Renato, roen 1925. godine u s. Matavun — Pazin, Istra, borac 2. bataljona, poginuo 4. V 1945. godine u s. Susa, sahranjen u s. Susa.

Rabar Šime Anelo, roen 1923. godine kod Pule — Istra, borac prateće ete brigade, poginuo 5. III 1945. godine, Vujnova Glava — Lika, sahranjen u s. Krbavica.

Raki Valentin, roen 1927. godine u s. Sušica — Delnice, borac brigade, poginuo 1944. godine.

Radeći Ivan, roen u Sušaku, borac 4. bataljona, umro 1. V 1945. godine od iznemoglosti, sahranjen u Mrkoplju.

Radinović Ilija, roen 1910. godine u Kninu, borac 1. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine kod Klane, sahranjen kod Karačele u s. Klana.

Radojičić Sava, roen 25. I 1922. godine u Drežnici, kom. ete, poručnik 2. bataljona, poginuo 24. VIII 1944. godine u s. Modila, sahranjen na položaju.

Radojčić Marija, roen 26. VII 1921. godine u s. Poredi — Pula — Istra, borac 1. ete 1. bataljona, poginuo 23. XII 1944. godine kod Ljubova, sahranjen kod Ljubova.

Radović Antona Anton, roen 17. XII 1923. godine u s. Šumber — Labin, Istra, borac 3. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Radović Antona Božo, roen 7. XII 1914. godine u s. Šumber — Labin, Istra, borac 3. bataljona brigade, poginuo novembra 1944. godine.

Radošević Josip, roen 7. VIII 1914. godine u s. Šumber — Labin, Istra, bolni ar 3. bataljona, poginuo 25. X 1944. godine u s. Senjsko — Vrbovsko, sahranjen na Ravnoj gori.

- Radoševi F. Anton*, ro en 1926. godine u s. Mrkopalj — Delnice, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Brinja.
- Radoševi J. Josip*, ro en 1925. godine u s. Li — Sušak, borac 4. bataljona brigade, poginuo 1943. godine kod s. Plaše — s. Hreljin.
- Radoševi Milan*, ro en 1925. godine, Srpske Moravice, borac 2. bataljona, poginuo 1. II 1944. godine kod s. Žuta Lokva — Brinje, sahranjen u Brlogu.
- Ramiji Josip*, ro en 1928. godine u Pazinu — Istra, mla i vodnik u 2. bataljonu, poginuo 4. V 1945. godine u s. Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Susa.
- Ramni Josip*, ro en 11. IX 1928. godine u Pazinu — Istra, mla i vodnik u 1. bataljonu, poginuo 4. V 1945. godine u s. Zabi e — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabi e.
- Ralja Franjo*, iz Podhumu — Sušak, borac 14. brigade, poginuo 1944. godine kod Crne Vlasti — Lika.
- Raos Matije Ante*, ro en 1911. godine u Vrgovcu, borac 4. bataljona, poginuo 27. IV 1945. godine kod s. Gomance, k. 1070, sahranjen na položaju.
- Raspor Petar*, iz Donjeg Jelenja, borac 14. brigade, poginuo kod Homera — Lokve — Delnice.
- Raukar M. Nikola*, ro en 1923. godine u s. Crni Lug, borac brigade, poginuo 1944. godine u Lici.
- Reljac M. Josip*, borac 14. brigade, poginuo 1944. godine u Lici.
- Reljac Ivan*, ro en 1919. godine u s. avle — Sušak, borac brigade, umro u bolnici.
- Repine S. Slavko*, ro en 1920. godine u abru, komesar ete u 2. bataljonu brigade, poginuo marta 1945. godine.
- Ribari Tome Ante*, ro en 1922. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 3. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1943. godine u Lici.
- Ribari M. Ivan*, ro en 1925. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 2. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1943. godine u Lici.
- Rimaní Josip*, ro en 1915. godine u Pazinu — Istra, vodnik u 3. bataljonu, poginuo 1. V 1945. godine kod Klane, sahranjen kod Klane.
- Ristovi Petra Milan*, ro en 1911. godine u Ogulinu, borac 1. ete 1. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine kod s. Zabi e, sahranjen na groblju u s. Zabi e.
- Rok August*, ro en 2. V 1924. godine u s. avle, Sušak, borac poginuo 14. XII 1943. godine kod Ljubica mosta, sahranjen u s. Sitnik, Lika.
- Ropac Franje Ivan*, ro en 7. XI 1926. godine u s. Tribalj — Crkvenica, borac 1. ete 4. bataljona brigade, poginuo 25. XII 1943. godine kod Gospi a.
- Roži A. Ciril*, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Lici.
- Roži A. Josip*, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Bjelom Polju, kod Korenice — Lika.
- Roži R. Stanko*, borac 14 brigade, poginuo 1943. godine u Lici. Nema više podataka.

Rebusa Stanko, roen en 1923. godine u s. Rubiši, Kastav, borac prate e ete brigade, poginuo 26. IV 1944. godine u s. Munjasji, Vrbovsko, sahranjen na položaju.

Rukavina Milan, roen en 11. III 1923. godine u s. Sv. Juraj — Senj, poginuo 19. XII 1943. godine u s. Vitezi u Lici, sahranjen kod s. Vitezi.

Rustanbeg Milan, roen u Delnicama, kapetan komandant 2. brigade, poginuo 23. IX 1944. godine kod s. Plaše — Sušak, sahranjen u Delnicama.

Ruži Otavio, roen u Istri, borac 3. ete 1. bataljona, poginuo 5. VIII 1944. godine kod s. Stubica, sahranjen kod s. Stubica.

Sabali Šima Ante, roen 1921. godine u Pagu, borac 1. bataljona brigade, umro od rana 2. IX 1945. godine.

Safti Ivana Jerko, roen en 1910. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 2. bataljona M. Gubec, poginuo 13. IV 1943. godine kod Bribira.

Samar ija Nikola, roen 1910. godine u Slunju, borac 1. bataljona, poginuo 8. II 1944. godine kod s. Alen — Brinje, sahranjen kod Alana.

Sander Marko, roen 1925. godine u Gračcu, polit, delegat u 3. bataljonu, poginuo 4. V 1945. godine kod s. Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Susa.

Sculac Anton Anton, roen 1902. godine u s. Forčići — Buzet, Istra, borac 1. bataljona brigade, poginuo 8. V 1945. godine.

Sergo Josip, roen 1924. godine u Pazinu — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 24. IV 1945. godine kod Željeznih vrata, k. 1070, sahranjen na položaju.

Sergovi Marjan, roen kod Pule — Istra, borac 3. bataljona, poginuo 30. IV 1945. godine u s. Gomance kod Klane, sahranjen na položaju.

Serti Tomo, roen 1907. godine u s. Radetići — Brinje, borac 1. bataljona, poginuo 30. IV 1945. godine kod Željeznih vrata.

Sersi Augustin, roen 17. I 1925. godine u s. Baška, otok Krk, sanitet brigade, poginuo 26. IV 1945. godine kod Željeznih vrata, k. 1070, sahranjen na položaju.

Sesi B. Ivan, roen 1918. godine u s. Draga — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine kod s. Skali — Brinje.

Sersi I. Ivan, roen 1924. godine u s. Batomalj — otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga.

Sini Viktor Stanko, roen 1924. godine u s. Matulji — Opatija, borac brigade, poginuo aprila 1944. godine.

Sili Mate, roen 6. XI 1919. godine u Jelenju — Sušak, komandir ete 3. bataljona, poginuo 2. V 1945. godine kod Klane, sahranjen kod Klane na položaju.

Sirani Silvije, roen 10. III 1926. godine u Medulinu — Pula — Istra, borac 1. ete 2. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Zabiće — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabiće.

- Sisovi Silvije*, roen 1926. godine u Medulinu — Pula — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabi e.
- Skender A. Josip*, roen 1927. godine u s. Gusti Laz — Delnice, vodnik brigade, poginuo 1943. godine.
- Skoki Antuna Žiga*, roen 1925. godine u s. Ivani, Valpovo, borac 2. bataljona, poginuo 17. IV 1945. godine, kota Oštrac, Lokve, sahranjen u s. Lokve.
- Skorl Ljubica*, roena 3. IV 1926. godine u Kamenici, borac prateete brigade, poginula 26. IV 1945. godine kod Željeznih vrata — Klana, sahranjena kod Željeznih vrata.
- Smilovi Ivana Albert*, roen 2. III 1920. godine u s. Buje — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 27. VI 1944. godine u s. Netreti — Karlovac, sahranjen u s. Netreti.
- Smilovi Umberto*, roen 18. VI 1911. godine u s. Buje — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 27. VI 1944. godine u s. Netreti — Karlovac, sahranjen u s. Netreti.
- Smokovi Ivan*, roen 1927. godine u Puli — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 23. VIII 1944. godine u s. Jadr, sahranjen u s. Jadr.
- Sliko ure Stjepan*, roen 1901. godine u s. Vrata — Delnice, borac bataljona M. Gubec, poginuo 29. IX 1942. godine kod s. Benkovac.
- Sokoli Pavla Romano*, roen 1. VIII 1908. godine Novi Vinodol, borac bataljona M. Gubec, poginuo 1942. godine kod s. Bribir.
- Sparoži I. Ivan*, roen 1912. godine u Omišlju — otok Krk, borac brigade, poginuo 1943. godine kod Hreljina.
- Sparožiš P. Franje*, roen 1926. godine u s. Vrbnik — otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga.
- Spoja Josipa Franjo*, roen 1912. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 2. bataljona, brigade, poginuo 26. IV 1943. godine kod Lukova.
- Spoja Franjo*, roen 23. IV 1924. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 3. bataljona, poginuo 17. XII 1944. godine kod Bilaja — Lika, sahranjen na položaju.
- Sponza Grigor*, roen 19. I 1924. godine u Puli — Istra, borac 1. ete 3. bataljona, poginuo 22. XII 1944. godine kod s. Buni — Lika, sahranjen kod s. Toli.
- Srdo Vladimír*, roen 9. XI 1920. godine u s. Srdo i — Kastov, zamjenik komandanta 1. bataljona, poginuo 9. VI 1944. godine, Stative — Karlovac, sahranjen u s. Netreti.
- Srok Josip*, roen 1922. godine u Kastvu, borac 1. bataljona, poginuo 25. I 1944. godine kod s. Razvala na Velikoj Kapeli, sahranjen na položaju.
- Stani Dmitar*, roen 1920. godine u s. Stani i — Brinje, zastavnik, a utant, 2. bataljona, poginuo 13. IV 1945. godine kod Donje Dubrave, sahranjen u Donjoj Dubravi.

- Stani Jurja Josip*, roen 1921. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 2. ete 1. bataljona brigade, poginuo 15. V 1943. godine kod Brinja.
- Star evi I. Anton*, roen 1909. godine u s. Li — Sušak, borac brigade, zarobljen 15. VII 1944. godine, umro u Nema koj.
- Star evi Ivan*, roen u s. Fužine — Delnice, borac 14. brigade, poginuo u Gomirju — Ogulin.
- Star evi J. Josip*, roen 1927. godine u s. Li — Sušak, borac 2. bataljona brigade, poginuo 12. IV 1944. godine kod Crnog Luga.
- Star evi A. Juraj*, roen 1908. godine u s. Li — Sušak, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine u s. Bilaj — Gospi.
- Star evi A. Juraj*, roen 1920. godine u s. Li — Sušak, borac 2. bataljona brigade, umro 1944. godine od tifusa.
- Star evi Zvonko*, roen 1906. godine u s. Li — Sušak, borac 2. bataljona brigade, poginuo novembra 1943. godine kod Vrbovskog.
- Staurer Josip*, roen 20. II 1924. godine, Napoli — Italija, borac 4. bataljona, poginuo 23. IX 1944. godine kod Zlobina, sahranjen na položaju.
- Stepan i Valentín*, roen 4. IV 1911. godine u Zagrebu, komesar 3. ete 4. bataljona, poginuo 23. IX 1944. godine kod Zlobina, sahranjen na položaju.
- Stipeti B. Baltazar*, borac 14. brigade, poginuo 1944. godine u Lici.
- Stipeti Anton*, roen 1924. godine u Ogušinu, borac 1. ete 2. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klana, sahranjen u s. Klana, k. 506.
- Stoiano Giusepe*, roen 1924. godine, Napoli — Italija, borac 4. bataljona, poginuo 23. IX 1944. godine u s. Plaše — Sušak, sahranjen na položaju.
- Stoki Aleksandar*, roen 1921. godine u Barabatu — otok Rab, borac tehničke brigade, poginuo 24. X 1944. godine u s. Sušica — Vrbovsko, sahranjen na Ravnoj gori.
- Stop i Božo*, roen 23. VI 1925. godine na otoku Pagu, borac, poginuo 7. IV 1944. godine Vrh Kapele, Carska kuća, sahranjen na Vruhu Kapele.
- Strolik Ivan*, roen 1910. godine u Buzetu — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 6. IV 1944. godine u s. Lokvice — Brinje, sahranjen u s. Lokvice.
- Studen Ivana Anton*, roen 1908. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 1. bataljona, poginuo 26. IX 1943. godine kod Karlobaga, sahranjen na položaju.
- Stop i Ivana Božo*, roen 1925. godine na otoku Pagu, borac 3. bataljona, poginuo 7. IV 1944. godine kod Vrha Kapele, sahranjen na položaju.
- Sveško Anton*, roen 7. XII 1922. godine u Puli — Istra, delegat voda 1. ete 3. bataljona, poginuo 22. XII 1944. godine kod s. Buni, sahranjen u s. Toli.

Suši (Na eta) A. Ivan, ro en 1912. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Suši (Na eta) A. Petar, ro en 1919. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Suzani Ivan, ro en 1915. godine u Kostreni — Sušak, vodnik, poginuo 27. X 1943. godine kod Jasenka — Ogulin, sahranjen u Drežnici.

Šafar J. Ivan, ro en 1923. godine u s. Šibrli ka — Delnice, borac 2. ete 2. bataljona, umro u bolnici 1943. godine.

Šajbi Šima Petar, ro en 1925. godine u s. Šuplja Draga — otok Rab, borac 3. ete 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Šebalja Vjenceslava Dušan, ro en 1925. godine u Novom Vinodolu, borac 2. ete 4. bataljona brigade, poginuo 2. X 1943. godine kod Karlobaga.

Segulja Petar, ro en 29. VI 1914. godine u Sv. Jakov — Crikvenica, kuhar 3. bataljona, poginuo 24. X 1944. godine u s. Jablan — Vrbovsko, sahranjen na Ravnoj Gori.

Sep i Viktor, ro en 29. III 1912. godine u Podhumu — Sušak, vodnik u 3. bataljonu, poginuo 4. V 1945. kod Zabi e — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabi e.

Sercer Josip, ro en u s. Rupeži kod abra, borac 1. bataljona, poginuo 7. XII 1943. godine kod Divosela u Lici, sahranjen u Divoselu.

Sercer Josipa Juraj, ro en 1926. godine u s. Plešce — abar, borac brigade, poginuo 20. IV 1944. godine.

Siki Josip, ro en 1909. godine u s. Smiljan — Gospi, borac 1. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Zabi e — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Zabi e.

Simi Andre Drago, ro en 1921. godine u s. Drivenik — Crikvenica, borac u bataljonu M. Gubec, poginuo 23. X 1942. godine kod Drivenika.

Simi Andre Ivan, ro en 1923. godine u s. Drivenik — Crikvenica, borac u bataljonu M. Gubec, poginuo 23. X 1942. godine kod Drivenika.

Šimunović Josip, ro en 1923. godine u s. Brlog — Oto ac, borac 1. bataljona, poginuo 24. IV 1945. godine kod Željeznih vrata, k. 1070, sahranjen na položaju.

Šimunović Vida Mato, ro en 6. I 1908. godine u s. Brlog — Oto ac, borac 3. ete 2. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Zabi e, sahranjen u s. Zabi e.

Šimunović Tome Mato, ro en 1908. godine u s. Stajnica — Brinje, borac 2. bataljona, poginuo 2. V 1945. godine, kota Pliš, kod s. Zabi e, sahranjen u s. Zabi e.

Sisak Joso, ro en u s. Dubravica, kraj Skradina, borac 1. bataljona, poginuo 13. IV 1945. godine kod Donje Dubrave, sahranjen u Donjoj Dubravi.

Skaro N. Ivan, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine u Lici.

- Skopac Jakova Josip*, roen 1907. godine u s. G. Rabac — Labin, Istra, delegat voda u 1. bataljonu brigade, poginuo krajem 1944. godine.
- Škrnjica Milan*, roen 1921. godine u s. Tinjan — Istra, borac Udarne grupe brigade, poginuo 3. V 1944. godine u s. Tomi i — Drežnica, sahranjen na položaju.
- Skunca Ivan*, borac 4. bataljona, poginuo 21. I 1944. godine kod s. Kompalje — Otoac, sahranjen na položaju.
- Sneler Slavko*, roen 28. III 1927. godine u Vrbovskom, borac 1. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine kod s. Žabiće, Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Žabiće.
- Soštar Antuna Anton*, roen 1915. godine u s. Tršće — abar, borac brigade, poginuo 9. IX 1943. godine.
- Soštar Tomo*, roen 12. IX 1914. godine u s. Tršac kraj abra, borac 3. bataljona, poginuo 17. XII 1943. godine u s. Kuklic u Lici, sahranjen na položaju.
- Soštar Vladimir*, roen u abru, borac 1. bataljona, umro 1. V 1944. godine od iznemoglosti, sahranjen u s. Lokvicama.
- Spalj Franje Franjo*, roen 13. VI 1924. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 3. bataljona brigade, poginuo aprila 1944. godine u Gorskom kotaru.
- Spanjol Petra Božo*, roen 1924. godine na Rabu, borac brigade, poginuo 1943. godine.
- Spanjol Mile*, roen u s. Mundanje 1921. godine — otok Rab, borac udarne grupe brigade, poginuo 8. IX 1944. godine na rijeci Mrežnici, sahranjen u s. Perjasica — Kordun.
- Spanjol Nikole Pave*, roen 1926. godine u s. Mundanje — otok Rab, borac brigade, poginuo 1943. godine.
- Spori Ivan*, roen 1922. godine u s. Kuterevo — Otoac, borac 2. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Žabiće.
- Spori G. Rudolf*, roen 1913. godine, Brod Moravice — borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Stajduhar J. Andrija*, roen 1912. godine, Gornji Kuti, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Stajduhar Ante*, roen 11. X 1912. godine, Brod Moravice, borac 3. bataljona, poginuo 22. I 1944. godine kod s. Glavaće — Otoac, sahranjen u s. Glavaće.
- Stajduhar F. Dragutin*, roen 1925. godine u s. Velike Drage, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Stančić Branko*, roen 1925. godine u Fužinama — Delnice, borac 1. bataljona, poginuo 31. I 1944. godine kod Jezerana — Brinje, sahranjen u s. Stajnica.
- Stefanić J. Anton*, roen 1924. godine, Draga — otok Krk, borac brigade, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga.
- Stefanić Josipa Anton*, roen 1915. godine u s. Draga na otoku Krku, borac 4. bataljona, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina, sahranjen na položaju.

- Stefanie Josip*, ro en 1924. godine u s. Draga na otoku Krku, borac 2. bataljona, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina, ostao na položaju.
- Stefanie Petar Petar*, ro en 1924. godine u s. Draga na otoku Krku, borac 2. bataljona, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga, sahranjen u Karlobagu.
- Stimac A. Ferdinand*, ro en 1914. godine u s. Mrkopalj — Delnice, komesar bataljona, poginuo 1945. godine u Istri.
- Stulcer Slavko*, ro en 1927. godine kod Vrbovskog, borac 1. bataljona, poginuo 4. V 1945. godine kod s. Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Susa.
- Stimac Juraj*, ro en 1913. godine u Delnicama, borac 2. bataljona, poginuo 1. II 1944. godine kod s. Brlog, sahranjen u s. Brlog.
- Stimac Stipe*, ro en u Delnicama, komesar 2. ete bataljona M. Gubec, brigade, umro u bolnici u Jasenku.
- Stulac Anton*, ro en 1902. godine u Pazinu — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 6. V 1945. godine kod s. Zabi e, sahranjen u s. Zabi e.
- Suder Darko*, ro en 1927. godine u s. Rado aj kod Vrbovskog, borac 1. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine kod s. Zabi e, sahranjen na groblju u s. Zabi e.
- Sumberac Josip*, ro en 1907. godine u Labinu — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 24. IV 1945. godine, Željezna vrata, k. 1070, kod Klane, sahranjen na položaju.
- Svare Ljubo*, ro en u Fužinama — Delnice, borac 14. brigade, poginuo 1943. godine na koti V. Goljak kod Žute Lokve — Senj.
- Svast M. Franjo*, ro en 1908. godine u s. Klep i Selo, borac brigade, poginuo 1944. godine.
- Svast D. Ljubo*, ro en 1925. godine u s. Li — Sušak, borac brigade, poginuo 1943. godine kod Brinja.
- Sverko Ante*, ro en 1925. godine u s. Lamiš u — Pula, Istra, pollit. delegat u 3. bataljonu, poginuo 23. XII 1944. godine u s. Buni i — Lika, sahranjen na položaju.
- Subert Franje Branko*, ro en 17. VII 1925. godine u s. Novi Vinodol, borac 2. bataljona brigade, smrznuo se marta 1944. godine.
- Tarbuš Nikola*, ro en 1924. godine u s. Medak — Gospi, borac izvi a kog odreda brigade, poginuo 25. X 1944. godine u s. Sušica, sahranjen u Ravnoj gori.
- Taribr Ivana Petar*, ro en 1918. godine u s. Šuplja Draga — otok Rab, desetar 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Tatalović Branko*, ro en u s. Ljubušina kod Gomirja, borac 4. bataljona, utopio se kod Lovinca — Lika 12. XI 1944. godine, nije pronađen.
- Tatalović Nikola*, ro en 1916. godine u Drežnici, kapetan oper. oficir brigade, poginuo 24. VIII 1944. godine u s. Gorenci, sahranjen u Srpskim Moravicama.

- Tatalović Rade*, rođen 1919. godine u Ogulinu, potporučnik, komandir 2. ete 2. bataljona, poginuo 7. IV 1944. godine na Vrhu Kapele, sahranjen u Drežnici.
- Tempetini Gino*, rođen 27. VIII 1907. godine, Grosatto — Italija, borac 2. bataljona, poginuo 5. VI 1944. godine u s. Zeljeznik — Ogulin, sahranjen u Belom Selu.
- Terlević Anton*, rođen 1925. godine u Puli — Istra, borac 1. bataljona, poginuo 24. IV 1945. godine kod Željeznih vrata — Klana, sahranjen na položaju.
- Terlević Sime*, rođen 12. II 1924. godine u s. Selina — Pula, Istra, borac 2. bataljona, poginuo 15. XI 1944. godine kod s. Lovinac, utopio se.
- Tijan A. Rafael*, rođen 1925. godine u s. Crni Lug, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Korenice.
- Tošagić Dane*, rođen 1923. godine, Bruvno — Grač, stariji vodnik 1. bataljona, poginuo 21. IV 1945. godine u s. Klana, sahranjen u s. Klana, k. 506.
- Tomac Albert*, rođen 23. V 1923. godine u s. Gerovo, borac 4. bataljona, poginuo 22. I 1944. godine kod s. Glavač — Otočac, sahranjen u s. Glavač.
- Tomek Albert*, rođen 1908. godine u s. Zalesina — Delnice, bolničar u 3. eti 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine kod s. Otočac — Lika.
- Tomac M. Matija*, rođen 1912. godine u s. Zalesina — Delnice, borac brigade, poginuo februara 1944. godine.
- Tomac Josipa Milan*, rođen 1923. godine u s. Gerovski Kraj —abar, borac brigade, poginuo marta 1944. godine.
- Tomac Milan*, rođen 1913. godine u s. Gerovu, borac 3. bataljona, poginuo 22. I 1944. godine kod s. Glavač — Otočac, sahranjen u s. Glavač.
- Tomašić Ivan*, rođen 1919. godine u s. Baška — otok Krk, borac 1. bataljona, poginuo 25. I 1944. godine u s. Mali Glibodol — Otočac, sahranjen na položaju.
- Tomašić I. Ivan*, rođen 1912. godine u s. Draga — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Drežnice — Kapela.
- Tomašić B. Vjeko*, rođen 1928. godine u s. Draga — otok Krk, borac brigade, poginuo 7. X 1943. godine u Hreljini — Sušak.
- Tomić R. Grga*, rođen 1924. godine u s. Belo Selo — Delnice, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1943. godine.
- Tomić Ivan*, rođen 1913. godine, Malo Polje — Perušić, borac 3. bataljona, poginuo 23. IV 1945. godine kod Željeznih vrata k. 1070, sahranjen na položaju.
- Tominović Dinka Anton*, rođen 15. IX 1923. godine u s. Skitai — Labin, Istra, borac 2. ete 2. bataljona brigade, poginuo 26. IV 1944. godine.
- Tomiljanović M. Matija*, rođen 1921. godine u s. Li — Sušak, borac 2. bataljona brigade, poginuo 24. IX 1944. godine kod Zlobina — Sušak.

Tonkovi Mate Franjo, ro en 1923. godine u s. Bribir — Crikvenica, zamjenik komandira 2. ete 2. bataljona brigade, poginuo 10. X 1943. godine kod s. Bakarac.

Tonkovi Danijela Ivan, ro en 9. VII 1922. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac brigade, poginuo 29. III 1943. godine kod Brinja.

Tonkovi Stjepana Jakov, ro en 1921. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 1. ete 2. bataljona brigade, poginuo 17. V 1943. godine kod Gomirja.

Tonkovi Grge Marija, ro ena 1923. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 2. bataljona M. Gubec, poginula marta 1943. godine kod Bribira.

Trbovi Branko, ro en 1923. godine u Drežnici — Ogulin, vodnik u 3. bataljonu, poginuo 22. I 1944. kod Dabra — Oto ac, sahranjen u s. Dabar.

Trevizan Anton, ro en 1919. godine u Puli — Istra, borac 2. bataljona, poginuo 24. VIII 1944. godine u s. Moila, sahranjen na položaju.

Troha Franjo, ro en 15. II 1926. godine u s. Fužine — Delnice, stariji vodnik, komandir ete 2. bataljona, poginuo 18. XI 1944. godine u Sv. Roku — Lika, sahranjen na položaju.

Trope Ante, ro en 1913. godine u abru, borac 2. bataljona, poginuo 20. X 1944. godine u Kupjaku, sahranjen na položaju.

Trubi Josipa Josip, ro en 1921. godine u s. Rislika — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine na Kapeli.

Tuk Franjo, ro en 1924. godine u Gerovu, borac 1. bataljona, smrznuo se 22. III 1944. godine u s. Matajija Draga, sahranjen u s. Matajija Draga.

Tumi Ferdo, ro en 1916. godine u s. Lovinac — Lika, borac 1. bataljona, poginuo 27. IV 1945. godine kod Željeznih vrata k. 1070, sahranjen na položaju.

Tumi Marko, ro en 1925. godine u Drenova — Rijeka, borac 3. bataljona, poginuo 24. IV 1945. godine, Željezna vrata kod Klana, sahranjen kod Željeznih vrata.

Turato Grge Ljubinko, ro en 1922. godine u s. Omišalj na otoku Krku, borac 2. bataljona, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga, sahranjen kod Karlobaga.

Turato N. Zlatko, ro en 1924. godine u Omišlju na otoku Krku, borac brigade, poginuo 1944. godine kod s. Bukovlje — Brinje.

Turi Petra Mate, ro en 1910. godine u s. Zidarići, otok Krk, borac 2. bataljona, poginuo 1. X 1943. godine kod Karlobaga, sahranjen u Karlobagu.

Turk Josipa Franjo, ro en 21. X 1923. godine u s. Gornji Zagari kod abra, borac 4. bataljona, poginuo 17. XII 1943. godine u s. Kuklica — Lika, sahranjen na položaju.

Turk F. Ivan, ro en 1926. godine u Delnicama, borac brigade, smrznuo se 1944. godine na maršu Drežnica — Mrkopalj.

Turk Pavla Ivan, ro en 1925. godine u s. Skender — abar, borac brigade, poginuo 1944. godine.

Turk Vladimira Ivan, ro en 1922. godine u s. Smre je — abar, borac 2. bataljona brigade, poginuo oktobra 1943. godine.

Turk Blaža Josip, ro en 1912. godine u s. Smre je — abar, borac — vodnik u 2. bataljonu brigade, poginuo 7. IV 1944. godine.

Turk Vlade Stjepan, ro en 17. X 1926. godine u s. Smre je kod abra, borac 3. bataljona, poginuo 7. X 1943. godine kod Hreljina, ostao na položaju.

Tus Jurja Josip, ro en 1925. godine u s. Bribir — Crikvenica, borac 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 17. V 1943. godine kod Gomirja — Ogulin.

Udović Milan, ro en 1916. godine u Zametu, borac prate e ete brigade, smrznuo se na putu Drežnica — Mrkopalj, 20. II 1944. godine, sahranjen u s. Mrkopalj.

Vrh Tihomir, ro en u s. Kostrena — Sušak, borac 14. brigade, poginuo na putu Gomirje — Ravna Gora.

Valković J. Josip, ro en 1924. godine u Vrbniku — otok Krk, borac brigade, poginuo decembra 1943. godine kod s. Poitelj — Gospo.

Valović Nikole Drago, ro en 1923. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1943. godine.

Valović N. Ante, ro en 1920. godine u s. Banjol — otok Rab, borac 2. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Varelja Mate Mate, ro en 1923. godine u s. Bribir — Crikvenica, kurir 2. bataljona M. Gubec, poginuo 9. IX 1943. godine kod željezni ke stanice Drivenik.

Vašarević Josip, ro en 1925. godine u s. Sivac — Otočac, borac 2. bataljona, poginuo 4. V 1945. godine u s. Susa — Ilirska Bistrica, sahranjen u s. Susa.

Velenić Steko, ro en 1909. godine u Istri, borac 2. ete 1. bataljona, poginuo 9. VIII 1944. godine kod Bosiljeva, sahranjen kod Bosiljeva.

Veljača Ivana Ivan, ro en 23. XI 1924. godine u s. Bribir — Crikvenica, kurir 14. brigade, poginuo 1. II 1944. godine kod Prokika — Brinje.

Verbić Alojz, ro en 10. V 1923. godine u s. Bistrica — Istra, borac 2. bataljona brigade, poginuo na Grobni kom polju 1944. godine, sahranjen na položaju.

Vidas Ivan, ro en 1920. godine Novalja, borac 3. bataljona, umro na putu Drežnice — Mrkopalj 20. II 1944. godine, sahranjen u s. Mrkopalj.

Vidas Anta Ivan (Bura), ro en 1925. godine u s. Šupljja Draga — otok Rab, borac 1. ete 1. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.

Vidmar R. Anton, ro en 1920. godine u s. Ravna Gora — Delnice, borac 2. bataljona, poginuo 1943. godine.

Vili J. Juraj, ro en 1923. godine u s. Li — Sušak, borac 2. bataljona brigade, umro 1944. godine, sahranjen u s. Li.

Visintin Gino, ro en 1925. godine u Puli — Istra, borac 1. ete 4. bataljona, poginuo 23. VIII 1944. godine kod s. Klanac — Vrbovsko, sahranjen kod s. Jadr.

Visintin Ivan, ro en 23. IX 1925. godine kod Pule — Istra, borac brigade, umro od rana 7. VIII 1944. godine u bolnici u Starom Trgu, sahranjen na bolni kom groblju.

Viškovi Ivana Anton, ro en 27. X 1925. godine u Puli — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 26. VII 1944. godine kod Bosiljeva, sahranjen u Bosiljevu.

Vitrani Egi jo, ro en 1928. godine u Milanu — Italija, borac 2. ete 2. bataljona, ranjen kod Bosiljeva 9. VIII 1944. godine, umro u bolnici abar 8. XI 1944. godine, tu i sahranjen.

Vlahovi A. Vjekoslav, ro en 1923. godine u s. Li — Sušak, borac 2. bataljona brigade, umro 10. 1. 1944. godine u bolnici u Drežnici.

Vlaši F. Stanko, ro en 1924. godine u Baškoj — otok Krk, borac brigade, poginuo 1944. godine kod Plaše — Sušak.

Vodopija Karlo, ro en 1915. godine u Sv. Vrhu — Pula, Istra, borac 2. ete 2. bataljona, poginuo 24. II 1945. Crna Vlast — Lika, sahranjen na položaju.

Volf Blaža Blaž, ro en 20. VI 1918. godine u s. Kraljev Vrh — abar, borac brigade, poginuo 26. V 1944. godine.

Volf Antuna Branko, ro en 4. VIII 1919. godine u s. Tršće — abar, borac brigade, poginuo 1944. godine.

Volf Mije Josip, ro en 1915. godine u s. Gerovski Kraj — abar, borac brigade, poginuo novembra 1943. godine.

Volf Izidora Petar, ro en 1906. godine u s. Tršće — abar, borac brigada, 2. ete 2. bataljona, umro 15. XI 1943. godine.

Volf Slavka Slavko, ro en 25. VIII 1925. godine u s. Plešće — abar, borac brigade, poginuo 8. III 1945. godine

Vošnig Teodoro, ro en 1926. godine u Sušaku, borac 1. bataljona, poginuo 23. VIII 1944. godine u s. Jadr, sahranjen u s. Jadr.

Von ina Stanko, ro en 25. XI 1913. godine u Sušaku, komandir ete, lan KPJ, poginuo 4. XII 1943. godine kod Ljubi mosta u Lici, sahranjen u s. Breznik.

Voštan Marko, ro en 1922. godine u Voštani — Istra, borac brigade, poginuo 31. XI 1944. godine kod s. Štikade — Grač, sahranjen kod Štikade.

Voštan Martin, ro en 9. I 1922. godine u Vrsaru — Istra, borac 2. ete 1. bataljona, poginuo 1. XII 1944. godine u s. Ričica — Lika, sahranjen u s. Ričica.

Vukomi A. Anton, ro en 1914. godine u s. Lokve — Delnice, borac brigade, poginuo 1942. godine.

Vukovi Frana Vlado, ro en 4. VII 1915. godine u s. Jezerane — Brinje, borac 1. ete 2. bataljona, poginuo 5. V 1945. godine u s. Zabiče, sahranjen u s. Zabiče.

Vujnovi M. Rade, ro en 1909. godine u s. Tuk — Delnice, borac 3. ete 3. bataljona, poginuo 15. VII 1943. godine.

- Zahtila Dinka Viktor*, ro en 25. V 1926. godine u s. Zupani i — Labin, Istra, borac 4. bataljona brigade, poginuo 1944. godine.
- Zlati An elko*, ro en 1924. godine u s. Rakek, bolni ar 3. ete 1. bataljona, poginuo 7. VIII 1944. godine u s. Stubica, sahranjen u s. Srpske Moravice.
- Zukeri Pietra Mario*, ro en 1925. godine, Tinjan — Istra, borac 2. bataljona brigade, poginuo 4. VIII 1944. godine kod Vrbovskog, sahranjen kod Lokavdola.
- Zagar Blaža Blaž*, ro en 1915. godine u s. Prezid — abar, borac 1. bataljona brigade, poginuo novembra 1943. godine.
- Zagar Josipa Juraj*, ro en 1927. godine u s. Smre je — abar, borac brigade, poginuo 13. VI 1944. godine kod Delnica.
- Zagar Marka Ivan*, ro en 31. V 1924. godine u Delnicama, desetar 4. bataljona, poginuo 26. VII 1944. godine u Bosiljevu, sahranjen u Bosiljevu.
- Zgoli Petar*, ro en 1925. godine na otoku Krku, borac, poginuo 27. X 1943. godine kod Jasenka, Ougulin, sahranjen kod Jasenka.
- Zgombi Matija*, ro en 22. X 1920. godine u s. Malinska, otok Krk, borac brigade, poginuo 22. XII 1943. godine kod Po itelja — Lika, sahranjen kod s. Po itelj.
- Zgur Vojko*, ro en 1925. godine u Kostreni — Sušak, polit, komesar 3. ete 1. bataljona brigade, poginuo 3. VIII 1944. godine u s. Stubica, sahranjen u Lukovdolu.
- Zic Paulina Ivan*, ro en 1924. godine u Korni — otok Krk, borac brigade, poginuo 13. VI 1944. godine kod Delnica.
- Žulfjan Ivan*, ro en 1922. godine u Puli — Istra, borac 3. ete 1. bataljona, umro od rana 16. VIII 1944. godine u bolnici abar, sahranjen na bolni kom groblju.
- Zutti Božo*, ro en u Banjoj Luci, borac 1. bataljona, poginuo 13. V 1945. godine kod Tounja, sahranjen u s. Donje Dubrave.
- Zuži Josip*, ro en 1913. godine u Pazinu — Istra, borac 4. bataljona, poginuo 23. X 1944. godine u s. Senjsko — Vrbovsko, sahranjen na položaju.
- Zuži Ivana Stjepan*, ro en 9. I 1915. godine u s. Vrh — otok Krk, borac 3. bataljona, poginuo 17. XII 1943. godine u s. Kuklic u Lici, sahranjen u s. Kuklic.

Istražuju i dokumenta o poginulim i nestalim borcima 14. primorско-goranske brigade Hrvatske, prvenstveno sam se koristio originalnim dokumentima iz arhiva Vojnoistorijskog instituta u Beogradu. To su bježnice koje su vodili saniteti bataljona i sanitet 14. brigade. Ova dokumenta obuhvataju period od novembra 1943. do 15. maja 1945. godine.

Pored navedenih dokumenata koristio sam se i spiskovima poginulih i nestalih boraca 14. brigade, koji se vode u skupština općina Crikvenica i Delnice. Od direktora Muzeja narodne revolucije na Trsatu dobio sam spiskove za općine abar, otoke Krk, Rab i Pag i općine u Istri: Pazin, Labin, Pula i Opatija. Njima je obuhvaen najveći broj poginulih boraca brigade za te općine. Međutim, nisam mogao dobiti spiskove boraca brigade iz bivših kotareva Sušak i Kastav, tako da je u tom pogledu spisak na kraju knjige nepotpun.

Zahvaljujem se drugovima iz općinskih skupština Crikvenica i Delnice i direktoru Muzeja narodne revolucije na Trsatu na pomoći koju su mi pružili.

S P I S A K

**komandanata i politkomesara 14. primorsko-goranske
NOU brigade Hrvatske**

KOMANDANTI BRIGADE:

DUŠAN MATETI , 26. 11 1942. do 5. 1. 1943. godine
DUŠAN DOTLIC, 5. 1. 1943. do 13. 3. 1943. godine
VIKTOR BUBANJ, 15. 3. 1943. do 5. 3. 1944. godine
MILAN RUSTANBEG, 5. 3. 1944. do 23. 9. 1944. godine
BOZO GOSTOVIC, 25. 9. 1944. do 7. 12. 1944. godine
MILAN VRANEŠ, 16. 12. 1944. do kraja rata

POLITI CI KOMESARI BRIGADE:

STIPE UGARKOVIC, 26. 11. 1942. do 12. 2. 1943. godine
EMIL KARADZIJA, 28. 2. 1943. do 28. 12. 1943. godine
MIRKO LENAC, 28. 12. 1943. do 15. 3. 1944. godine
ILIJA PETROVI , 15. 3. 1944. do 10. 9. 1944. godine
STEVO LAKIC, 10. 9. 1944. do 15. 11. 1944. godine
MILAN MUNIZABA, 15. 11. 1944. godine do kraja rata

IZVORI I LITERATURA

BIBLIOGRAFIJA O RATU I REVOLUCIJI NARODA JUGOSLAVIJE 1941—1945.

Izdanje Vojnoizdava kog zavoda Jugoslovenske narodne armije

ARHIV VOJNOISTORIJSKOG INSTITUTA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE:

- dokumenta 5. operativne zone Hrvatske — k. 1946.
- dokumenta 14. primorsko-goranske NOU brigade Hrvatske — k. 920 i 921.
- dokumenta 13. primorsko-goranske divizije k. 913, k. 913a, k. 913b i k. 920a.
- dokumenta 5. italijanskog armijskog korpusa (italijanska dokumenta) k. 58, k. 94, k. 96, k. 98, k. 100, k. 101, k. 310, k. 313, k. 315, k. 318, k. 319, k. 389 i 391.
- dokumenta 2. njema kog SS oklopog korpusa (ratni dnevnik) DF 606, 607 i 608.
- dokumenta 392. njema ke legionarske divizije k 18.
- dokumenta 97. njema kog armijskog korpusa k. 7 i k. 71 i NAV-N-T-311-F-197.

ZBORNIK DOKUMENATA I PODATAKA O NOR, V. t., knj., izd. VII, Beograd, 1950.

OSLOBODILA KI RAT NARODA JUGOSLAVIJE 1941 — 1945, I i II drugo izdanje izd. VII, Beograd, 1963—1965.

VELJKO KOVA EVI, „NEKA ISKUSTVA IZ BORBI U HRVATSKOM PRIMORJU I GORSKOM KOTARU 1941 — 1943. GODINE”, izd. Mala vojna biblioteka, Beograd, 1955.

SVETOZAR TINTOR, „13. PRIMORSKO-GORANSKA UDARNA DIVIZIJA”, izd. Instituta za historiju radni kog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1968.

VIKTOR BUBANJ: „OSLOBO ENJE KARLOBAGA” (rukopis), Radni ki pokret Hrvatskog primorja — Gorski Kotar i Istra 1919 — 1941. izdanje Centra za historiju radni kog pokreta, Rijeka 1970.

SADRZAJ

USTANAK I STVARANJE SLOBODNE TERRITORIJE U GORSKOM KOTARU I HRVATSKOM PRIMORJU	— — —	15
Formiranje 5. operativne zone Hrvatske i primorsko-goranskih partizanskih odreda	— — — — —	19
Partijsko-politički rad na slobodnoj teritoriji	— — —	23
Pokušaji neprijatelja da sprije i razvoj ustanka	— — —	24
Ofanziva na Veliku Kapelu	— — — — —	27
FORMIRANJE 14. PRIMORSKO-GORANSKE NOU BRIGADE HRVATSKE	— — — — — — — —	32
Napad na etničko uporište u s. Gomirje	— — — — —	36
Napad na ustaško uporište u s. Ravna Gora	— — — — —	38
Prva partijska konferencija 14. brigade	— — — — —	41
UCEŠCE BRIGADE U ETVRTOJ OFANZIVI	— — — — —	44
Povratak 14. brigade u Gorski kotar	— — — — —	45
MARTOVSKA OFANZIVA ITALIJANA 1943. NA GORSKI KOTAR	— — — — — — —	53
FORMIRANJE 13. PRIMORSKO-GORANSKE DIVIZIJE I BORBENA DEJSTVA NJENIH BRIGADA	— — — — —	70
DEJSTVA 14. PRIMORSKO-GORANSKE BRIGADE U DOLINI r. KUPE	— — — — — — —	79
14. PRIMORSKO-GORANSKA BRIGADA NA SEKTORU SENJA	— — — — —	85
Kapitulacija Italije i razoružavanje njenih jedinica	— — —	92
Napad na Karlobag	— — — — — — —	99
OPERACIJA „WOLKENBRUCH“ — PROVALA OBLAKA	— — — — —	107
Borbe na sektoru Hreljin-Krasica	— — — — — — —	113
BORBE 14. BRIGADE U LICI	— — — — — — —	121
14. brigada u Gackoj dolini	— — — — — — —	131

SITUACIJA U GORSKOM KOTARU I HRVATSKOM PRIMORJU ZIMI 1943/44	— — — — —	134
Povratak brigade u Gorski kotar	— — — — —	137
Borbe na komunikaciji Vrh Kapele—Brinje	— — — — —	147
14. BRIGADA PONOVO U DOLINI r. KUPE	— — — — —	155
BORBENA DEJSTVA BRIGADE U AUGUSTU 1944. GOD.	— — — — —	165
BORBE 14. BRIGADE U PRIMORJU	— — — — —	178
ODBRANA SLOBODNE TERITORIJE GORSKOG KOTARA OKTOBRA 1944.	— — — — —	185
BORBE U LICI KRAJEM 1944. I PO ETKOM 1945. GOD.	— — — — —	195
Oslobo enje Gra aca	— — — — —	200
NJEMACKO-USTASKA OFANZIVA NA SJEVERNU LIKU I PROTIVUDAR NAŠIH JEDINICA	— — — — —	209
OFANZIVA JEDINICA 4. JUGOSLOVENSKE ARMije	— — — — —	214
Napad na Biha	— — — — —	214
Borbe 14. brigade za Peruši , Ogulin i Lokve	— — — — —	217
BRIGADA U ZAVRŠNIM BORBAMA ZA OSLOBO ENJE ISTRE	— — — — —	222
SPISAK POGINULIH BORACA 14. PRIMORSKO-GORANSKE BRIGADE	— — — — —	227
SPISAK KOMANDANATA I POLITKOMESARA 14. PRIMORSKO-GORANSKE NOU BRIGADE HRVATSKE	— —	265
IZVORI I LITERATURA	— — — — —	367

VLADIMIR DUŠAN MATETIĆ

14. PRIMORSKO-GORANSKA BRIGADA

Jezi ki redaktor

Vera Prelević, prof.
*

Tehni ki urednik

Andro Strugar
*

Korektor

Nada Vesie
*

Omot

Miroslav Vajii

Štampanje završeno novembra 1973.

M C r i P A B K E

3A KH>Mry 14. nPHMOPCKO-rOPAHCKA EPHIAÄÄ

crp.	<i>ped</i>	<i>CTO ju</i>	<i>rpeða</i>
4.	2.	ÄAEAP	HAB AP
61.	jiereH^a	v HeTHwqii m ycTarne	—•—HeTHimn h ycTarne
	>- HTajiHjaHCKe Tpyne	HTajiHjaHCKe Tpyne	
74.	13.	48. nyKa	58. nyKa
88.	9.	Muxwha Bpx	MHKwha Bpx
130.	11.	190	100
141.	7.	19. flHBW3Hje	13. flHBH3Wje
141.	11.	846. nyKa	847. nyKa
151.	17.	2. npwMopckO-ropaHCKa	14. npwMopckO-ropaHCKa
176.	2.	”	”
220.	15.	”	
157.	16.	c. JbySyuiHHa, a flpyra ca UTräŠoM SaTajtoHa KOfl c. ToMwpje.	c. FoMJipje. JeflHa Hera oBor 6arajbOHa 6mia je KOfl c. JbySyuiMHa, a flpy- ra ca IIITaSoM SaTaaOHa KOfl c. FoMupje.
163.	20.	c. CejioneK	CajioneK
171.	2.	Kocwna	Kocima
174.	5.	.Uparo EypeTa	Äparo ByHeTa
199.	14.	IljiMKafIHM Kjianqy	IIIHKafIHM KJiaHqy
205.	19.	6obo. IlpBa y/japua 6pn- rafla je Hanajia flnjedioBe 383. nyKa 373. H>eMaHKe flMBH3Hje Ha YflÖHM M oflSaqraia mx. npeKO Ky- Ka 3a ffOH.M Jlanaa. Tpe- ha 6pnrafla ce najiasmia y pejoHy c. Moropwh w M3BM^äja Ka rocnwhy.	6op6y ca HenpwjaTejfeeM KO3 c. ByHuh m Ofl6a- i;njia ra Ka c. IIIInpoKa Kyjia. IlpBa Spwraaa je SnJia k o c. Bycnh — c. EyHHh — Kjtk. Tpeha Spnraaa je n flajte 6nna Ha CTapwM nojioJKajpiMa.
222.	13.	npOTMBTeHKOBCKa	npOTHBaBMOHCKa